

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี”

คณะผู้วิจัย

รองศาสตราจารย์วราพร ศรีสุพรรณ	มหาวิทยาลัยมหิดล
นางอรสา ประยูรหงษ์	โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา
อาจารย์หนูจรี ท้าวไทยชนะ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษม กุลประดิษฐ์	มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยนักวิจัย

นางสาวสุพน ปานทอง	นายหัสดี ต่อวัฒนกิจกุล
นางสาววิยะดา ตั้งตระกูลพานิชย์	นางสาวสุพิชชา เกียรติประจักษ์
นางสาวชลลธร ตาลประเสริฐ	นายสมัย เพชรแนวาว

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
ชุดโครงการ “การสื่อสารเพื่อชุมชน”

รหัสโครงการ: RDG 4540002

ชื่อโครงการ: การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก
ด.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

ชื่อนักวิจัย: วราพร ศรีสุพรรณ¹, อรสา ประยูรหงษ์², นุชจรี ท้าวไทยชนะ³, เกษม กุลประดิษฐ์⁴
¹มหาวิทยาลัยมหิดล, ²โรงพยาบาลพหลพลพยุหเสนา, ³มหาวิทยาลัยราชภัฏ
มหาสารคาม, ⁴มหาวิทยาลัยมหิดล

E-mail address: shwsp@mahidol.ac.th

ระยะเวลาโครงการ: พฤศจิกายน 2544 – กรกฎาคม 2547

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์คือ ศึกษารูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย และวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อทดลองหารูปแบบการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน และแสวงหาแนวทางในการเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก วิธีการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการศึกษาการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกในอดีตด้วยการสัมภาษณ์แนวลึกผู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก และแกนนำท้องถิ่นรอบป่าชุมชน ส่วนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ผู้วิจัยออกแบบโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบป่าชุมชนสะมะแก ผลการวิจัย ปรากฏดังนี้

(1) รูปแบบการสื่อสารในช่วงก่อตั้งป่าชุมชนสะมะแกเป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับภายนอก อิงกับฐานวัฒนธรรมและมีเครือข่ายวัดในพื้นที่หนุนเสริม ในช่วงที่รัฐเข้ามาสนับสนุน เป็นการสื่อสารกระแสหลักโดยเน้นการสื่อสารกับผู้นำที่เป็นทางการ หลังจากนั้นจะเป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่มุ่งเชื่อมโยงภายในกลุ่มวัฒนธรรมและยึดโยงกับแกนนำคนเดียว

(2) รูปแบบการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายประกอบด้วยกระบวนการ 3 ขั้นตอนในการสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน และ 2 ขั้นตอนในการเชื่อมความสัมพันธ์และจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน

(3) การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก ประกอบด้วย การสนับสนุนการสร้างสื่อเฉพาะกิจ การส่งเสริมการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวสารชุมชน การสนับสนุนกิจกรรมค่ายเยาวชน และสนับสนุนการประชุมเพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก

ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ ภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นควรสนับสนุนบทบาทขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแกในการพัฒนาศักยภาพการจัดการป่าชุมชนต่อไป

คำหลัก: การพัฒนาการสื่อสาร, การจัดการป่าชุมชน, ป่าชุมชนสะมะแก

Project Code: RDG 45-4-0002

Project Title: The Communication Development for Forest Community Management: A Case Study of Samakae Community Forest, Nasuan Subdistrict, Srisawat District, Kanchanaburi Province.

Investigator: Srisupan W.¹, Prayoonhong O.², Towthaichana N.³, Kulpradit K.⁴
¹ Mahidol University, ² Paholpolpayuhasena Hospital, Kanchanaburi Province, ³ Mahasarakham Rajabhat University, ⁴ Mahidol University

E-mail address: shwsp@mahidol.ac.th

Project duration: November 2001 – July 2004

The purpose of this study were (1) to explore a communication pattern of Samakae Community Forest from the beginning of the establishment, (2) to find the communication strategy which help in setting up and strengthening Samakae Community Forest Committee, and (3) to seek an approach to strengthen the communication potential of the Committee. The research had 2 parts, part one was the study of the communication pattern of Samakae Community Forest using depth interviewed with the related people, and part two was an operation research which design activities based on the participation of all stakeholder surrounding the community forest.

The research results were as follow:

(1) The communication pattern at the time of establishment of Samakae Community Forest was as bridging network, ritualistic model, related to culture and being supported by local temple network. The communication pattern at the time of government support was a top-down approach and put more emphasis on communication with official leader. Later the communication pattern was a bonding network within the same cultural domain and connected to one leader only.

(2) The communication strategy for setting up and strengthening Samakae Community Forest Committee was a network which comprised of 3 steps on the Committee setting and 2 steps on bonding and setting the management plan.

(3) The activities to strengthen the communication potential of the Committee were giving support for spacial media production, promoting the communication through Village Broadcasting Tower, supporting the youth camp, and encouraging the meeting for setting up the Samakae Community Forest Learning Center.

This research suggested that the government and local organization should continue to support Samakae Community Forest Committee to build up the capacity of community forest management.

Keywords: Communication Development, Forest Community Management, Samakae Community Forest.

คำนำ

ป่าชุมชนสะมะแกเป็นผืนป่าธรรมชาติที่เคยเชื่อมต่อกับผืนป่าตะวันตกอันอุดมสมบูรณ์แห่งภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ แม้ปัจจุบันจะถูกแยกจากผืนป่าขนาดใหญ่ดังกล่าวด้วยผืนน้ำและชุมชน แต่ชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง (กระเหรี่ยงโปว์) ก็ได้พยายามอนุรักษ์ผืนป่าแห่งนี้ไว้เพื่อให้ลูกหลานมีโอกาสมีชีวิตที่ผูกพันกับป่าเหมือนบรรพบุรุษ ชาวกระเหรี่ยงโปว์มีความผูกพันกับผืนป่าเพราะมีการใช้ประโยชน์ในวิถีชีวิตอย่างสม่ำเสมอเป็นปกติ พวกเขามีประวัติการตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ลุ่มน้ำแควใหญ่มาช้านานแล้ว เมื่อป่าสมบูรณ์ อาหารจากป่าก็มีมากมาย ไม่ต้องอด ไม่ต้องแก่งแย่ง และไม่ต้องเรียกร้องการพัฒนา แต่ต่อมาผืนป่าที่สมบูรณ์ถูกให้สัมปทาน ไม้ขนาดใหญ่ถูกตัดออกไป ผืนป่าโล่งขึ้น ป่าโปร่งและร้อนขึ้น พืชผักและสัตว์ป่าก็เริ่มลดน้อยลง เมื่อมีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ ป่าในที่ลุ่มต่ำก็ถูกน้ำท่วม และมีการอพยพคนขึ้นมาอยู่ตอนบนของพื้นที่ลุ่มน้ำ ทำให้ผืนป่าเดิมที่ลดความอุดมสมบูรณ์ไปแล้ว กลับต้องรองรับกิจกรรมของคนจำนวนมากขึ้น การลักลอบตัดไม้ การบุกรุกแผ้วถาง และการจับจองที่ดินของนายทุนได้คืบคลานเข้าสู่ป่าอย่างไม่มีที่ท่าว่าจะยุติ การต่อสู้ของชุมชนดั้งเดิมเพื่อรักษาผืนป่าจึงเกิดขึ้น

ชุมชนดั้งเดิมของชาวกระเหรี่ยงโปว์นั้นอ่อนแอทั้งกำลังเงินและเครือข่ายทางสังคม การที่ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อรักษาผืนป่าที่ยังคงสภาพสมบูรณ์อยู่จึงไม่ใช่เรื่องง่าย ดังนั้น การที่ชุมชนบ้านสะมะแกและบ้านปลายนาสวน ต.นาสวน สามารถรักษาผืนป่าธรรมชาติแห่งนี้ไว้ได้ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ น่าชื่นชม และน่าสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง งานวิจัยนี้จะช่วยอธิบายกระบวนการต่อสู้ของพวกเขา ขณะเดียวกันก็จะหนุนเสริมกระบวนการเรียนรู้ของพวกเขาและชุมชนท้องถิ่นไปพร้อมๆ กัน เพื่อขยายฐานความร่วมมือร่วมใจ และสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าชุมชนผืนนี้ต่อไป

ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์กาญจนา แก้วเทพ เป็นอย่างสูงที่ได้เชิญชวนและสนับสนุนผู้วิจัยให้เข้ามาในเครือข่ายการสื่อสารเพื่อชุมชน เพราะทำให้ผู้วิจัยรู้จักเครื่องมือที่สำคัญในการจัดการทรัพยากรและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน คือ การสื่อสาร และได้เรียนรู้ที่จะใช้การสื่อสารในการวิจัย ขอขอบคุณ อาจารย์ดวงพร คำหนูวัฒน์ ที่กรุณาช่วยให้ผู้วิจัยตั้งหลักได้ในการเขียนรายงานการวิจัยฉบับนี้ ขอขอบคุณ รศ.ดร.ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และ ดร.กิตติ กันภัย ที่ได้กรุณาให้คำแนะนำในการพัฒนาโครงการนี้ ขอขอบคุณวิทยากรทุกท่านที่เข้ามาช่วยในกิจกรรมของการวิจัย ขอขอบคุณเพื่อนนักวิจัยในชุดการสื่อสารเพื่อชุมชนทุกท่าน ที่ได้ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้กำลังใจกันมาตลอดการวิจัย และขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่กรุณาให้ทุนวิจัย และสุดท้ายที่สำคัญยิ่งคือ ขอขอบคุณชาวบ้านสะมะแก บ้านปลายนาสวน บ้านองจุ บ้านองสิต บ้านเจาะเหลาะ และบ้านไทรรงค์ ทุกๆ ท่านที่ได้ร่วมมือร่วมใจก้าวไปด้วยกัน เพื่ออนุรักษ์ผืนป่าสะมะแกแห่งนี้ให้เป็นของชุมชนโดยชุมชนอย่างแท้จริง และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าความร่วมมือร่วมใจนี้จะคงอยู่ตลอดไป

คณะผู้วิจัย

บทคัดย่อ

Abstract

คำนำ

สารบัญ

i

สารบัญตาราง แผนภูมิ และภาพ

v

บทที่ 1 บทนำ	1
1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	6
3. ปัญหานำการวิจัย	6
4. ขอบเขตการวิจัย	7
5. นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ	9
6. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	9
บทที่ 2 หลักการและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย	11
1. กระบวนทัศน์ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา	11
2. องค์ประกอบของเครือข่าย	13
3. กระบวนการสร้างเครือข่าย	16
4. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม	17
5. การสื่อสารชุมชน	18
6. ความรู้เพื่อการจัดการป่าชุมชน	19
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	24
1. การศึกษาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนระยะแรกที่ผ่านมา	25
2. การใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์การเครือข่ายป่าชุมชน	26
3. การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน	30
4. การติดตามผล วิเคราะห์ผล และสรุปบทเรียน	31
บทที่ 4 บริบทของพื้นที่วิจัยและความเป็นมาของป่าชุมชนระยะแรก	32
1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย	32
2. ความเป็นมาของการจัดตั้งป่าชุมชนระยะแรก	40

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 การสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก่อนทำโครงการ	48
1. การสื่อสารในช่วงเวลาประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก	48
2. การสื่อสารในช่วงเวลาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ	55
3. การสื่อสารหลังสิ้นสุดการสนับสนุนจากภาครัฐ	60
บทที่ 6 การเสริมสร้างองค์การเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก	64
1. การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	65
2. การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน	71
3. การจัดตั้งองค์การเครือข่ายป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม	81
4. การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้	85
5. การเสริมความรู้และสนับสนุนจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน	86
บทที่ 7 การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์การเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก	93
1. การส่งเสริมปฏิบัติการสร้างสื่อเฉพาะกิจ	93
2. การเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว	98
3. การส่งเสริมปฏิบัติการพัฒนาเยาวชนเพื่อป่าชุมชน	110
4. การเสริมศักยภาพในการจัดการข้อมูลเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะมะแก	114
บทที่ 8 ผลลัพธ์และบทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน	132
1. สถานภาพของป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย	133
2. บทเรียนจากการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย	138
3. สถานภาพใหม่ของการจัดการป่าชุมชนสะมะแก	141
4. บทเรียนจากการสื่อสารโดยโครงการวิจัย	150
5. ข้อจำกัดและปัจจัยเกื้อหนุนของการวิจัย	154
บทที่ 9 บทสรุปและเสนอแนะ	157
1. แนวคิดนำการวิจัย	157
2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย	158
3. วิธีดำเนินการวิจัย	158
4. สรุปผลการวิจัย	159
5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	164
บรรณานุกรม	167

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

ภาคผนวก	168
ภาคผนวกที่	
1. เอกสารที่ผู้วิจัยคืนข้อมูลให้ชุมชน ในการสนทนากลุ่มวันที่ 19 มกราคม 2545	
1.1 ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แนวลึก	169
1.2 สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของป่าชุมชนสะมะแก	170
1.3 การสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์แนวลึก	178
2. ระเบียบป่าชุมชนสะมะแก พ.ศ.2545	182
3. รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนและอนุกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ชุดที่ 1 (พ.ศ.2545-2547)	185
4. โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน วันที่ 13-17 สิงหาคม 2545	187
5. ผลการประชุมกลุ่มย่อยเรื่อง ปฏิทินผลผลิตและการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน วันที่ 15 สิงหาคม 2545	190
6. แบบบันทึกข้อมูลในแปลงตัวอย่าง	195
7. ข้อมูลการสำรวจในแปลงตัวอย่าง ในการประชุมปฏิบัติการ วันที่ 14 สิงหาคม 2545	198
8. แผ่นพับป่าชุมชน	211
9. กำหนดการประชุมปฏิบัติการ การดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการ จัดการป่าชุมชนสะมะแก วันที่ 29-30 พฤษภาคม 2546	215
10. กำหนดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การสร้างองค์ความรู้เรื่องผลผลิตจากป่าชุมชน ในวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546	216
11. แบบสอบถามผู้เก็บหาของป่าและแบบสอบถามผู้รับซื้อของป่า	217
12. สรุปข้อมูลผู้เก็บหาของป่า จากการสำรวจในวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546	222
13. โครงการประชุมปฏิบัติการเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชน สะมะแก ในวันที่ 16 ธันวาคม 2546	229
14. โครงการค่ายเยาวชนเรื่อง รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน ในวันที่ 27-28 มกราคม 2547	233
15. โครงการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง ร่วมสื่อถึงเพื่อน เยือนหอกระจายข่าว (ไม่ได้ดำเนินการ)	236
16. โครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) (รุ่นที่ 1 วันที่ 6-9 เมษายน 2547)	239
17. รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชน ชุดที่ 2 (พ.ศ.2547-2549) (เลือกตั้งวันที่ 20 เมษายน 2547)	245
18. รายชื่อผู้ร่วมกิจกรรมในโครงการวิจัย	
- ผู้ร่วมการสนทนากลุ่มในวันที่ 19 มกราคม 2545	248
- ผู้ร่วมประชุมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545	249
- ผู้ร่วมกิจกรรมในวันที่ 1-2 มิถุนายน 2545	251

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ภาคผนวกที่ 18 (ต่อ)	
- ผู้ร่วมกิจกรรมในช่วงการประชุมปฏิบัติการเพื่อป่าชุมชน ในวันที่ 13-17 สิงหาคม 2545	252
- ผู้ร่วมฟังบรรยายพิเศษ ครั้งที่ 2 ในวันที่ 9 มีนาคม 2546	253
- ผู้ร่วมกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการเรื่อง การดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน ในวันที่ 29-30 พฤษภาคม 2547	255
- เยาวชนที่เข้ารับการอบรมเรื่อง การจัดการความรู้ป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546	257
- ผู้ร่วมกิจกรรมประชุมปฏิบัติการเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 16 ธันวาคม 2546	258
- เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมค่ายเยาวชน รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน ในวันที่ 27-28 มกราคม 2547	260
- ผู้ร่วมกิจกรรมสรุปบทเรียน ในวันที่ 5 เมษายน 2547	261

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่	
1. กลุ่มเป้าหมายและจำนวนที่ทำการสัมภาษณ์แนวลึก	25
2. จำนวนครัวเรือนและประชากรรอบป่าชุมชนสะมะแก จำแนกตามหมู่บ้าน	37

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่	
1. กรอบแนวคิดการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา ป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี	8
2. แบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร	12
3. แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม	13
4. ขั้นตอนการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษา ป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี	24
5. กระบวนการเสริมสร้างองค์การเครือข่ายป่าชุมชน	65
6. โครงสร้างและรายชื่อของคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ชุดที่ 1 (กรรมการกลาง)	85

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่	
1. แผนที่แสดงที่ตั้งป่าชุมชนสะมะแก แก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี	7
2. แผนที่ป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี	33
3. บันทึกภาพจากการรังวัดป่าชุมชนสะมะแก วันที่ 1 เมษายน 2540	34
4. แผนที่ทำด้วยมือแสดงถนน ชนิดป่า และลำห้วยหลักในป่าชุมชนสะมะแก	121
5. แผนที่ทำด้วยมือแสดงสิ่งมีชีวิตที่มีโอกาสพบเห็นในป่าชุมชนสะมะแก	122

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ความสำคัญของประเด็นป่าชุมชน

ป่าไม้เป็นฐานของทรัพยากรทางชีวภาพที่มีการเพิ่มพูนได้ตามธรรมชาติ ทำให้มนุษย์สามารถดึงทรัพยากรทางชีวภาพส่วนหนึ่งมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น เนื้อไม้ พืชอาหาร และสมุนไพร ป่าไม้มีบทบาทในการคำนวณระบบนิเวศ โดยเป็นแหล่งดูดซับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่เป็นสาเหตุสำคัญทำให้โลกร้อนขึ้น นอกจากนี้ ป่าไม้ยังเป็นตัวช่วยปรับอุณหภูมิของภูมิอากาศโดยการคายน้ำของพืช เป็นตัวชะลอการไหลของน้ำ และช่วยเก็บกักน้ำไว้ได้ผืนดิน ทำให้ลำห้วยลำธารมีน้ำไหลตลอดทั้งปี

ป่าไม้ที่อยู่ในพื้นที่สูงจะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการรักษาปริมาณน้ำในระบบนิเวศบนบก เพราะหากพื้นที่ภูเขาต้นน้ำลำธารไม่มีป่าไม้ปกคลุม ในฤดูแล้งทั้งลำห้วย ลำธาร และแม่น้ำจะเหือดแห้งไป แต่เมื่อถึงช่วงมรสุมภาวน้ำไหลป่าก็จะรุนแรงทำให้มีการชะล้างพังทลายหน้าดิน ตะกอนดินจำนวนมากจะไปทับถมพื้นที่ตอนล่าง ทำให้น้ำตอนล่างและอ่างเก็บน้ำตื้นเขิน และทำให้เกิดภาวะน้ำท่วมในพื้นที่ตอนล่างอย่างยากที่จัดการแก้ไขได้

แม้ว่าป่าไม้ในพื้นที่ต้นน้ำลำธารจะมีความสำคัญดังกล่าวแล้ว แต่ผืนป่าเหล่านี้ไม่ได้อยู่ห่างไกลจากชุมชน เพราะปัจจุบันมีชุมชนกระจายอยู่ทั้งในพื้นที่ป่าและใกล้กับพื้นที่ป่าอยู่แล้ว และเนื่องจากพื้นที่สูงซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารมักเป็นพื้นที่ที่มีข้อจำกัดด้านความอุดมสมบูรณ์ของดิน คือมีสภาพที่ดินลาดเททำให้น้ำดินถูกชะล้างพังทลายโดยน้ำได้ง่าย อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่ขาดระบบชลประทาน และมีปัญหาในเรื่องสิทธิการครอบครองที่ดิน ทำให้ชุมชนที่อยู่ใกล้กับป่าไม้ในที่สูงมีผลผลิตทางการเกษตรไม่มากนักและส่วนใหญ่ยังต้องพึ่งพิงอาศัยผลผลิตจากป่าเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร เชื้อเพลิง และไม้ใช้สอยในครัวเรือนด้วย อย่างไรก็ตามการใช้ประโยชน์จากผลผลิตของป่านั้นหากขาดการควบคุมจะเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรมรวมทั้งนำไปสู่การขยายตัวของบุกรุกทำลายป่าได้

จากข้อมูลของกรมป่าไม้ในปี พ.ศ.2543 พื้นที่ป่าไม้ทั่วประเทศเหลืออยู่ 107 ล้านไร่ คิดเป็น ร้อยละ 33.40 ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้. อ้างใน สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม, 2545: 3) ซึ่งน้อยกว่าเป้าหมายตามนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้มีพื้นที่ป่าไม้คิดเป็นร้อยละ 40 ของเนื้อที่ประเทศ กล่าวได้ว่าเราไม่อาจสูญเสียพื้นที่ป่าที่เหลืออยู่ได้อีกแล้ว แต่แม้ว่ารัฐบาลจะประกาศพื้นที่อนุรักษ์เพิ่มขึ้น ก็ยังปรากฏว่าในหลายพื้นที่ยังมีปัญหาการบุกรุกแผ้วถาง การลักลอบตัดไม้ทำลายป่า และการลักลอบล่าสัตว์ป่าอยู่เนืองๆ การคาดหมายให้รัฐทำหน้าที่ควบคุมดูแลการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ไปตามลำพังย่อมป้องกันรักษาผืนป่าได้ยาก เพราะภาครัฐมีข้อจำกัดในเรื่องเจ้าหน้าที่และอุปกรณ์ที่จะเข้าไปจัดการกับปัญหาซึ่งครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางและเข้าถึงได้ยากโดยเฉพาะในพื้นที่ภูเขาและต้นน้ำลำธาร ดังนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมของ

ประชาชนจึงเป็นหนทางสำคัญของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในการนี้ ป่าชุมชนถือเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ชุมชนมีบทบาทในการควบคุมดูแลพื้นที่และควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ปัจจุบันทั้งจากการปฏิรูประบบราชการ และการพยายามเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ทำให้มีการยกย่องพระราชบัญญัติป่าชุมชนขึ้น เพื่อเป็นช่องทางให้ชุมชนที่อยู่ใกล้ป่ามีสิทธิและหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ แต่เนื่องจากแนวคิดในเรื่องการจัดการป่าชุมชนระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนยังมีประเด็นสำคัญที่ยังโต้แย้งกันอยู่ในประเด็นเรื่อง การจัดตั้งป่าชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ จึงทำให้การออกพระราชบัญญัติป่าชุมชนต้องล่าช้าออกไป แต่ในระหว่างที่กฎหมายป่าชุมชนยังไม่ประกาศใช้ กรมป่าไม้ก็ได้ประยุกต์ใช้กฎหมายป่าไม้และกฎหมายที่เกี่ยวข้องมารองรับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ในรูปแบบป่าชุมชนอยู่แล้ว แต่ยังคงดำเนินการเฉพาะในพื้นที่ตาม พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติเท่านั้น

1.2 สถานภาพของป่าชุมชนสระมะแก

ป่าชุมชนสระมะแกอยู่ในพื้นที่ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี มีสภาพเป็นป่าธรรมชาติ แต่เดิมพื้นที่ป่าแห่งนี้อยู่ในเขตราชพัสดุ แปลงหมายเลขทะเบียนที่ กจ.209 ซึ่งทางราชการหวงห้ามไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในราชการทหาร ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ.2481 จึงอยู่ในการดูแลของกระทรวงกลาโหม ต่อมาในช่วง พ.ศ.2519-2520 มีการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ทำให้ต้องมีการอพยพราษฎรจากพื้นที่น้ำท่วมขึ้นมายู่ตอนบนในเขตพื้นที่ ต.นาสวนและ ต.ด่านแม่ละโบ ในกรณีนี้ จึงมีการออกพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดินแปลงดังกล่าว จำนวน 81,062 ไร่ ออกจากที่ราชพัสดุ เพื่อนำพื้นที่ไปจัดสรรให้แก่ราษฎรจำนวน 900 ครอบครัว เข้าอยู่อาศัยและทำกิน พื้นที่ที่เพิกถอนนี้หลังจากการจัดสรรแล้วจะมีพื้นที่เหลืออยู่จำนวนมากซึ่งบางบริเวณยังคงมีสภาพป่าสมบูรณ์ ต่อมาจึงมีการบุกเบิกจับจองซื้อขายเปลี่ยนมือกันอย่างขนานใหญ่ โดยเฉพาะพื้นที่ริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์

ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ทางราชการได้แจ้งให้ชาวบ้านนำที่ดินไปทำหลักฐานแสดงเอกสารสิทธิและออกใบจอง นส.2 เพื่อเปลี่ยนหลักฐานการใช้ประโยชน์ในที่ดินจากหลักฐานการจำภาษีบำรุงท้องที่หรือ ภท.5 เป็น นส.2 ในช่วงนี้มีการหาผลประโยชน์จากการออกเอกสารใบจอง นส.2 ที่ไม่ถูกต้องเพื่อนำที่ดินดังกล่าวไปขายเปลี่ยนมือให้กับคนต่างถิ่นอย่างมากมาย

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความหวุ่นวิตกในกลุ่มชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมซึ่งเป็นชาวกระเหรี่ยงโปว์ จึงได้มีการรวมตัวกันเพื่อแสดงสิทธิในการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ผืนป่าที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกันมาแต่ดั้งเดิม กระบวนการดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายคณะสงฆ์ในพื้นที่ โดยร่วมกับชุมชนเสนอเป็นโครงการป่าชุมชนบ้านสระมะแกเพื่อร่วมแสดงความจริงรักภักดี เถลิงพระเกียรติศิริราชสมบัติ 50 ปี และได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายกระเหรี่ยงโปว์เพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (ควกส.)

และกลุ่มนักขับเคลื่อนสังคมในจังหวัดกาญจนบุรี ทำให้สามารถเชิญรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ในขณะนั้น คือ พลตรีศรัชัย มนต์รีวัต มาเป็นประธานในพิธีประกาศป่าชุมชน เมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2539 และทำให้ป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีเข้ามาสนับสนุนการดำเนินการของชาวบ้านโดยทันที โดยสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีได้เข้ามาทำการสำรวจรังวัด (GPS) ร่วมกับชุมชนเพื่อกำหนดขอบเขตให้ชัดเจน และประกาศเป็นเขตพื้นที่ป่าชุมชนจำนวน 3,353 ไร่ รวมทั้งได้ใช้งบประมาณปี พ.ศ.2540 เข้ามาสนับสนุนการฝึกอบรมแกนนำชุมชนเรื่องการจัดการป่าชุมชน สนับสนุนเรือนเพาะชำและกล้าไม้สำหรับปลูกเสริมในพื้นที่ด้วย

ป่าชุมชนสะมะแก เป็นพื้นที่ป่าธรรมชาติที่มีชุมชนหลายกลุ่มบ้านของตำบลนาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ อาศัยใช้ประโยชน์ร่วมกันอยู่ ได้แก่ หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน (รวมกลุ่มบ้านปลายนาสวนและกลุ่มบ้านองจุ) หมู่ 2 เฉพาะกลุ่มบ้านไทรรงค์ หมู่ 4 คือ บ้านองสิต (รวมกลุ่มบ้านองสิตและบ้านสะมะแก) และหมู่ 5 คือ บ้านเจาะทะเลาะ ประชากรส่วนใหญ่ในหมู่ 1 หมู่ 2 และหมู่ 4 จะเป็นชาวกระเหรี่ยงโปว์ แต่ประชากรหมู่ 5 เกือบทั้งหมดจะเป็นชาวอีสานซึ่งมาตั้งถิ่นฐานใหม่

สภาพป่าของป่าชุมชนสะมะแกเป็นป่าเต็งรัง พรรณไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ยางพลวง ยางเหียง ส่วนไม้เศรษฐกิจที่มีค่าอื่น ๆ เช่น ไม้แดง ไม้ประดู่ มีบ้างประปราย ไม้ส่วนใหญ่เป็นไม้ขนาดกลาง เนื่องจากเป็นผืนป่าที่ผ่านสัมปทานทำไม้ไปแล้ว อย่างไรก็ตามสภาพป่าโดยรวมยังมีความสมบูรณ์ดี และมีพันธุ์ไม้ไผ่หายากคือ ไผ่ปล้องยาว ซึ่งชาวบ้านจะนำมาใช้ในการประดิษฐ์สิ่งของเครื่องใช้มากมาย

การใช้ประโยชน์ของราษฎรจากป่าชุมชนนี้ได้แก่

- (1) เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติและสมุนไพร เนื่องจากมีพืชพันธุ์และสัตว์ป่าอาศัยอยู่หลายชนิด รวมทั้งเป็นแหล่งของเห็ดธรรมชาติ ทั้งเห็ดทุ่งเห็ดไข่ม้วน เห็ดเผาะ และเห็ดโคน
- (2) เป็นแหล่งรายได้จากการเก็บผักหวานป่า เห็ด และของป่าอื่นๆ
- (3) เป็นแหล่งฟืนและไม้ใช้สอยเมื่อจำเป็น
- (4) เป็นแหล่งใบพลวงสำหรับการใช้สอยในครัวเรือนและจำหน่าย (ใช้มุงหลังคาบ้านและยุงฉาง)
- (5) เป็นพื้นที่สำหรับการเลี้ยงวัวควายของหมู่บ้าน

อนึ่ง เนื่องจากในปี พ.ศ.2545 พื้นที่นี้ได้กลายเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งทำให้หน่วยงานที่ทำหน้าที่ส่งเสริมเรื่องการจัดการป่าชุมชนของสำนักทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ไม่สามารถเข้ามาดำเนินการส่งเสริมเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่นี้ได้ และต้องรอดูเนื้อหาในพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่จะออกมาใหม่ว่าจะยินยอมให้มีการจัดตั้งป่าชุมชนในเขตพื้นที่อนุรักษ์ได้หรือไม่ นอกจากนี้ ในช่วงเวลาที่ยังมีปัญหาแนวเขตทับซ้อนกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์นี้ หน่วยงานป่าไม้ยังคงสว่นทำทึในการเข้ามาควบคุมพื้นที่ ขณะเดียวกันในพื้นที่รอบป่าชุมชนก็มีการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดการที่ดิน การถือครองที่ดิน และขนาดของประชากร หากชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชนไม่มีแนวทางร่วมกันในการดูแลรักษาพื้นที่และควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนอย่างจริงจังแล้ว โอกาสที่ผืนป่าชุมชนจะถูกทำลายหรือทำให้เสื่อมโทรมก็จะเป็นไปได้ง่าย

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าปัญหาของการจัดการป่าชุมชนสะมะแกคือ หลังการประกาศป่าชุมชนสะมะแกในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 แล้ว การดำเนินการเรื่องป่าชุมชนจะอิงกับภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุน แต่การสนับสนุนนี้ดำเนินการได้เพียงระยะหนึ่ง คือ ใช้เงินงบประมาณปี 2540 เท่านั้น และเนื่องจากในการดำเนินการดังกล่าวไม่ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกขึ้นแต่อย่างใด ทำให้การดำเนินการเรื่องป่าชุมชนในระยะต่อมาไม่เป็นรูปธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.2542 มีแกนนำในท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งจัดตั้งคณะทำงานขึ้นชุดหนึ่งเรียกว่า คณะทำงานกลุ่มป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำ โดยรวมเอาพื้นที่ป่าต้นน้ำของ 3 ตำบล คือ ตำบลนาสวน 4 หมู่บ้าน ต.ด่านแม่ละโบ 1 หมู่บ้าน และ ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ อีก 2 หมู่บ้านไว้ด้วย พร้อมทั้งเชิญแกนนำจากพื้นที่ทั้งสองตำบลมาร่วมในคณะทำงานด้วย

การที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเคลื่อนไหวจัดตั้งป่าชุมชนได้สำเร็จ และสามารถดำเนินการเรื่องป่าชุมชนต่อเนื่องโดยรับการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมทั้งยังสามารถดำเนินการจัดตั้งคณะทำงานดูแลป่าชุมชนและป่าต้นน้ำขึ้นนั้น แสดงถึงความเข้มแข็งและมีศักยภาพของชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบการสื่อสารเรื่อง ป่าชุมชน ที่ผ่านมาในพื้นที่รอบป่าชุมชนสะมะแก ทั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการที่เกิดขึ้นและใช้เป็นแนวทางสำหรับการออกแบบปฏิบัติการเพื่อการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนต่อไป

1.3 ความสำคัญของการจัดตั้งองค์กรในการจัดการป่าชุมชน

เนื่องจากป่าชุมชนมาจากแนวคิดที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการดูแลจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตน องค์กรในการจัดการป่าชุมชนจึงมีลักษณะเป็นองค์กรภาคประชาชน ซึ่งปกติจะอยู่ในรูปแบบคณะกรรมการ โดยภาคราชการจะส่งเสริมให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบการดำเนินการเรื่องป่าชุมชนคือ สำนักงานป่าไม้จังหวัด แต่หลังการปฏิรูประบบราชการ ตาม พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ.2545 ภาระกิจนี้อยู่ในความรับผิดชอบของสำนักทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมจังหวัด ซึ่งจะมีฝ่ายส่งเสริมและพัฒนาป่าไม้ ทำหน้าที่ในการประสานกับชุมชนโดยมุ่งให้ราษฎรร่วมกันปลูกไม้ใช้สอย ในพื้นที่ที่ราษฎรเป็นเจ้าของร่วมกัน เช่น ที่สาธารณะประโยชน์ วัด โรงเรียน ริมถนน หรือรอบอ่างเก็บน้ำ และร่วมกันบริหารจัดการพื้นที่ในรูปแบบของป่าชุมชน

คณะกรรมการป่าชุมชน เป็นรูปแบบหนึ่งขององค์กรที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย ที่บุคคลเข้ามาร่วมกันจัดการ ในที่นี้จะเรียกว่า องค์กรเครือข่ายป่าชุมชน โดยจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่ชัดเจน คือเป็นเครือข่ายที่มีการจัดตั้งแบบเป็นทางการและมีวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติการชัดเจน ไม่ใช่เครือข่ายทางสังคมที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาติ ดังนั้น การริเริ่ม การรักษาสัมพันธภาพ การจัดการกับความขัดแย้ง การขยายเครือข่าย และการแสวงหาความยั่งยืนของการทำงานแบบเครือข่ายจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการจัดการป่าชุมชน และเนื่องจากการสื่อสารน่าจะเป็นกุญแจดอกสำคัญที่จะช่วยเปิดประตูไปสู่การมีเครือข่ายที่มั่นคง เข้มแข็ง ซึ่งจะช่วยให้การดำเนินการภารกิจต่างๆ บรรลุเป้าหมาย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหารูปแบบการสื่อสารเพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนให้เข้มแข็ง

รูปแบบการสื่อสารในการดำเนินงานเรื่องป่าชุมชนของภาครัฐที่ผ่านมา ส่วนใหญ่จะมีลักษณะของการประชุมชี้แจงในวาระต่างๆ ซึ่งเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดหรือ ป่าไม้อำเภอจะเป็นผู้ชี้แจงและให้คำแนะนำเพื่อให้เข้าใจความสำคัญของป่าชุมชนและกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชน และเมื่อชุมชนมีความประสงค์จัดตั้งป่าชุมชน ทางราชการจะสนับสนุนทางวิชาการด้วยการจัดฝึกอบรมแกนนำของชุมชน โดยกำหนดให้ชุมชนดำเนินการคัดเลือกตัวแทนเข้ารับการอบรมตามจำนวนที่กำหนด ภายหลังการฝึกอบรมทางราชการจะสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน หลังจากนั้นสำนักงานป่าไม้จังหวัดก็จะดำเนินการสนับสนุนกล้าไม้และเรือนเพาะชำเพื่อปลูกเสริมในพื้นที่ป่าชุมชน รวมทั้งสนับสนุนด้านวิชาการป่าไม้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนต่อเนื่องตามงบประมาณที่ได้รับ

สำหรับการจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแกลเป็นการริเริ่มโดยประชาชน คือชุมชนท้องถิ่นรวมตัวกันแสดงเจตจำนงในการรักษาผืนป่าและเรียนรู้ธรรมชาติช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยในขณะนั้นมาเป็นประธานในพิธีประกาศป่าชุมชน หลังจากนั้นทางราชการจึงเข้ามาสนับสนุนเป็นเวลาหนึ่งปีงบประมาณ หลังการสนับสนุนจากรัฐบาลจะเป็นการดำเนินการโดยภาคประชาชนเท่านั้น และแม้ว่าต่อมาจะมีการจัดตั้งคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำขึ้น แต่พบว่า ในเรื่องของป่าชุมชน คณะทำงานที่จัดตั้งขึ้นนี้ยังไม่ครอบคลุมชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน โดยเฉพาะชุมชนหมู่ที่ 4 บ้านเจาะเหลาะ ซึ่งเป็นชาวอีสาน นอกจากนี้ ยังพบว่า แกนนำของคณะทำงานดังกล่าวยังคงวิตกกังวลว่าจะมีภัยคุกคามต่อป่าชุมชนในเรื่องการบุกรุกและการเพิกถอนพื้นที่ป่าเพื่อไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น และยังพบว่ามีความไม่พึงพอใจระหว่างชุมชนในเรื่องการเก็บหาของป่าโดยเฉพาะระหว่างชุมชนกระเหรี่ยง กับชุมชนอีสาน รวมทั้งยังปรากฏมีกรณีปัญหาในเรื่องการบุกรุกพื้นที่ป่า และการลักลอบตัดไม้ในป่าชุมชนอีกด้วย

จากสภาพความไม่ชัดเจนของกลไกในการจัดการป่าชุมชน ภาวะภัยคุกคามและความไม่พึงพอใจกันระหว่างชุมชนในเรื่องป่าชุมชน ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะเข้ามาดำเนินการสื่อสารเพื่อส่งเสริมให้เกิดองค์กรเครือข่ายในการจัดการป่าชุมชนที่เป็นรูปธรรม ครอบคลุมพื้นที่ และมีความต่อเนื่องต่อไป และหากรูปแบบการสื่อสารเพื่อพัฒนาเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่นี้ประสบความสำเร็จ ก็จะสามารถใช้เป็นแนวทางให้ภาครัฐนำไปขยายผล เพื่อการพัฒนาเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไปได้

1.4 การพัฒนาการสื่อสารในการจัดการป่าชุมชน

เนื่องจากการจัดการป่าชุมชนเป็นการจัดการโดยภาคประชาชนและเป็นการจัดการที่ต้องการความร่วมมือจากสมาชิกของชุมชนทุกกลุ่มทุกวัย ดังนั้น ในการจัดการป่าชุมชนจึงจำเป็นต้องมีการสื่อสารภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง และหากเป็นป่าชุมชนที่มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันหลายชุมชน ก็จำเป็นต้องมีการสื่อสารระหว่างชุมชนด้วย

สำหรับป่าชุมชนสะสมแกล มีชุมชนรายล้อมอยู่ จำนวน 6 กลุ่มบ้านโดยเป็นหมู่บ้านตามทะเบียนราษฎร 4 หมู่บ้าน เป็นกลุ่มบ้านของชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง 5 กลุ่มบ้าน และเป็นกลุ่มบ้านของชาวไทยอีสาน 1 กลุ่มบ้าน การที่มีชุมชนรายล้อมและตั้งอยู่กระจ่ายกันหลายกลุ่มบ้านเช่นนี้ ทำให้จำเป็นต้องทำ

ต้องมีเครือข่ายการสื่อสารที่ดี และเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างด้านชาติพันธุ์ ทำให้มีข้อจำกัดในการสื่อสารข้ามวัฒนธรรมอยู่ด้วย นอกจากนี้ จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า สภาพการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่ยังไม่ต่อเนื่อง และยังไม่มีการนำสภาพปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชนมาพิจารณาร่วมกันทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะหาแนวทางส่งเสริมการสื่อสารระหว่างชุมชนที่อยู่รอบป่าชุมชน และสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนที่หลายชุมชนร่วมกันดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

นอกจากนี้ เนื่องจากในกระบวนการสื่อสารจะต้องให้ความสำคัญกับตัวสารหรือข่าวสารด้วย นั่นคือในการเสริมศักยภาพการสื่อสารจะต้องมีการพัฒนาการจัดการข้อมูลข่าวสารด้วย ดังนั้นในการพัฒนาการสื่อสารเรื่องป่าชุมชน จะต้องให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนซึ่งเป็นพื้นที่ที่ต้องการจัดการนั้นด้วย ในการนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนมีแนวทางในการจัดการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน เพื่อให้มีข้อมูลไปใช้ประโยชน์และสามารถพัฒนาระบบการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนของตนได้ต่อไป

อนึ่ง ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องมักไม่มีนักวิชาการเข้ามาทำวิจัย และโอกาสที่ชาวบ้านจะจัดการข้อมูลเชิงวิจัยก็มีน้อยมาก ทำให้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ป่าไม้ที่ถูกครอบงำอยู่น้อยมาก และเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งต่อการจัดการป่าชุมชนให้ยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการจัดการทรัพยากรประเภทของป่า เช่น หน่อไม้ เห็ด ผักหวาน ฯลฯ นอกจากนี้ ในปัจจุบันข้อมูลที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างป่ากับชุมชนในมิติต่างๆ ก็ยังเป็นเรื่องที่ยังมีการศึกษาอยู่น้อยเช่นกัน ดังนั้น หากการวิจัยนี้สนับสนุนให้มีการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะสมกันได้ จะเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนให้แก่สังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 ศึกษารูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะสมแก่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 การปฏิบัติการเพื่อทดลองหา รูปแบบการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน
- 2.3 การแสวงหาแนวทางในการเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะสมแก่

3. ปัญหาคำถามการวิจัย

- 3.1 รูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะสมแก่ที่ผ่านมาเป็นอย่างไร
 - 3.1.1 การสื่อสารเพื่อการจัดตั้งองค์กรในการจัดการป่าชุมชนสะสมแก่เป็นอย่างไร
 - 3.1.2 การสื่อสารภายหลังการจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแก่แล้วเป็นอย่างไร
- 3.2 การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะสมแก่ควรเป็นอย่างไร
 - 3.2.1 การสื่อสารที่จะจัดตั้งองค์กรเครือข่ายการจัดการป่าชุมชนควรเป็นอย่างไร
 - 3.2.2 การสื่อสารที่จะเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการจัดการร่วมกันควรเป็นอย่างไร

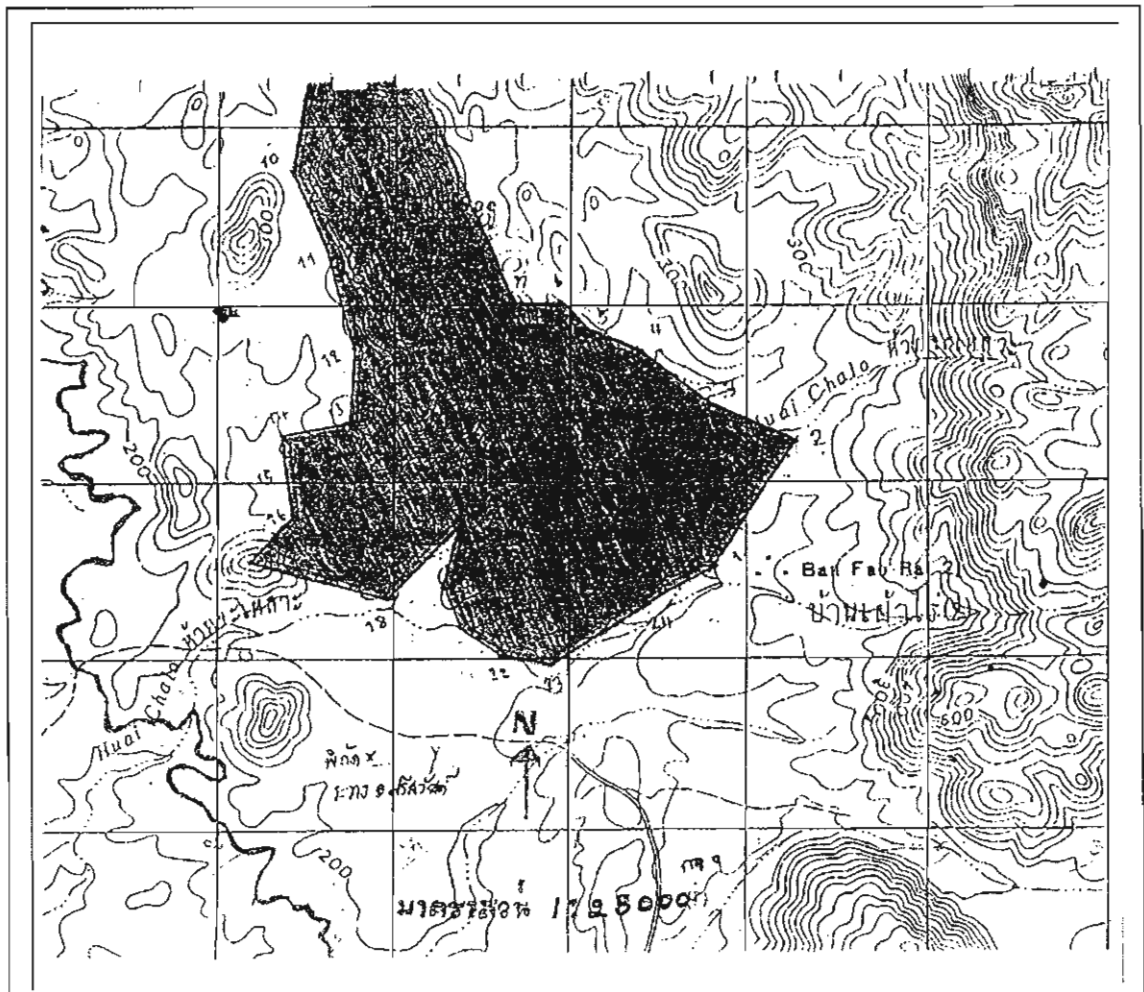
3.3 จะเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์เครือข่ายป่าชุมชนอย่างไร

- 3.3.1 จะปฏิบัติการทำสื่อเฉพาะกิจเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะสมแ่อย่างไ
- 3.3.2 จะเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารป่าชุมชนทางหอกระจายข่าวอย่างไ
- 3.3.3 จะปฏิบัติการเสริมสร้างเยาวชนเพื่อป่าชุมชนอย่างไ
- 3.3.4 จะปฏิบัติการเพื่อการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะสมแ่อย่างไ

4. ขอบเขตการวิจัย

4.1 พื้นที่ศึกษา

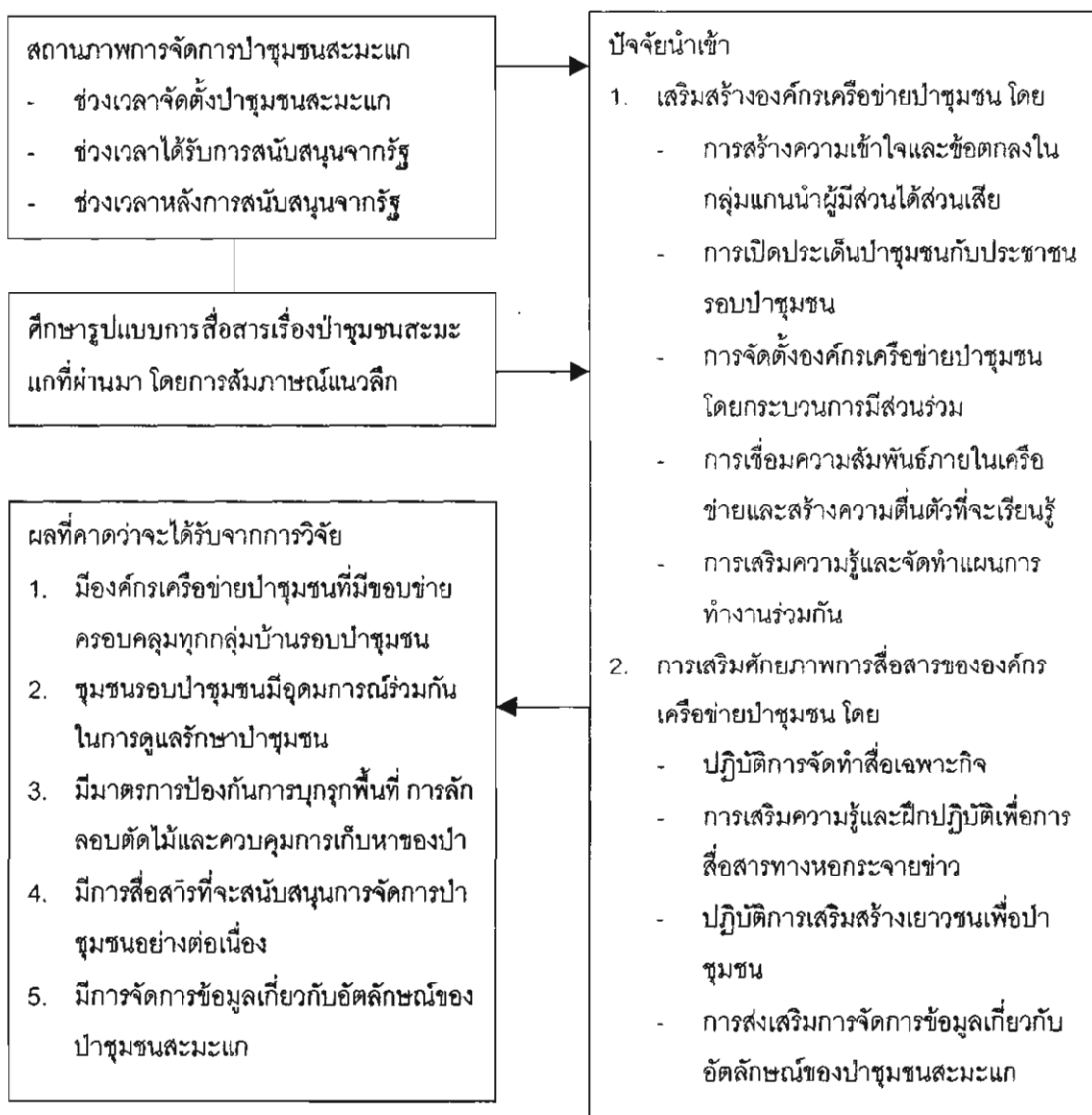
พื้นที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนรอบป่าสะสมแ่ ประกอบด้วย กลุ่มบ้านต่าง ๆ รวม 6 กลุ่มบ้าน ในตำบลนาสวน ครอบคลุมพื้นที่ หมู่ที่ 1 (กลุ่มบ้านองจู่ และบ้านปลายนาสวน) หมู่ที่ 4 (กลุ่มบ้านองสิต กลุ่มบ้านสะสมแ่) หมู่ที่ 4 (กลุ่มบ้านเจาะเหลาะ) และหมู่ที่ 2 (กลุ่มบ้านไทรรงค์)

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงที่ตั้งของป่าชุมชนสะสมแ่ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

4.2 กรอบแนวคิดการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดที่สำคัญดังนี้ (1) การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และบทบาทของการสื่อสารจะปรากฏอย่างชัดเจนในกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้กับปัจจัยภายนอกเพื่อรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นของตน (2) การมีคณะกรรมการป่าชุมชนที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบป่าชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาป่าชุมชน (3) การสื่อสารโดยชุมชนเพื่อชุมชน และการสื่อสารระหว่างชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการป่าชุมชน (4) การจัดการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน ในการนี้ สามารถแสดงความเชื่อมโยงของแนวคิดทั้งหมดได้ดัง แผนภูมิที่ 1

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อพัฒนาการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก ด.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

5. นิยามศัพท์เชิงปฏิบัติการ

ป่าชุมชน หมายถึง ผืนป่าที่ชุมชนใช้ประโยชน์และดูแลรักษาร่วมกันโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ผืนป่ายังคงสภาพเป็นผืนป่าที่ให้ผลผลิตแก่ชุมชนได้อย่างยั่งยืนยาวนานชั่วลูกชั่วหลาน

พื้นที่สาธารณะประโยชน์ จำนวน 3,600 ไร่ หมายถึง พื้นที่บริเวณป่าชุมชนสะมะแกที่ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมขอให้สภาตำบลนาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ประกาศสงวนไว้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์เพื่อการใช้สอยของส่วนรวม ตั้งแต่ปี พ.ศ.2526 เป็นการป้องกันการนำพื้นที่ไปจัดสรรประโยชน์เพื่อการอื่น และสงวนรักษาพื้นที่ป่าซึ่งเป็นคงพลวงสวยงามเอาไว้

เครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชน หมายถึง คณะบุคคลที่มีบทบาทร่วมกันในการจัดงานวันประกาศป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 เพื่อร่วมแสดงความจงรักภักดีเฉลิมพระเกียรติสิริราชสมบัติ 50 ปี

คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ หมายถึง คณะบุคคลที่มาร่วมตัวกันจัดตั้งเป็นคณะกรรมการเพื่อดูแลรักษาป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำบริเวณเขาหวดซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของพื้นที่ 3 ตำบลคือ ต.นาสวน ต.ด่านแม่ละลอก และ ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ ในช่วงปลายปี พ.ศ.2541 โดยมีคุณบุญเกิด พัทธกษิตรี เป็นประธานคณะกรรมการ

องค์กรเครือข่ายป่าชุมชน หมายถึง คณะบุคคลที่มีบทบาทในการดำเนินการจัดการป่าชุมชนได้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชน และคณะอนุกรรมการฝ่ายต่างๆ

การจัดการข้อมูล หมายถึง การสืบค้น การรวบรวม บันทึก จัดเก็บ การวิเคราะห์ การสรุป และการนำเสนอข้อมูล

ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ป่าชุมชน หมายถึง ข้อมูลเกี่ยวกับชนิดและปริมาณของพันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ ชนิดและปริมาณของผลผลิตจากป่าชุมชน และการใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าชุมชน รวมถึงข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของป่าชุมชนนั้นๆ

การจัดการป่าชุมชน หมายถึง การดำเนินการโดยชุมชนเพื่อสงวนรักษาพื้นที่และควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้งทรัพยากรสัตว์ป่า และของป่า เพื่อให้พื้นที่นั้นคงสภาพเป็นผืนป่าที่อำนวยประโยชน์ต่อชุมชนได้อย่างยั่งยืน

กลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน หมายถึง บ้านปลายนาสวน (หมู่ 1) บ้านองจู (หมู่ 1) บ้านไทรรงค์ (หมู่ 2) บ้านสะมะแก (หมู่ 4) บ้านองสิต (หมู่ 4) บ้านเจาะทะเลาะ (หมู่ 5)

หมู่บ้านรอบป่าชุมชน หมายถึง หมู่บ้านตามทะเบียนราษฎรได้แก่ หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน หมู่ 2 เฉพาะบ้านไทรรงค์ หมู่ 4 บ้านองสิต และหมู่ 5 บ้านปลายนาสวน

6. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

6.1 ได้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของเครือข่ายในการจัดการป่าชุมชนที่ริเริ่ม โดยประชาชน

6.2 ได้กระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่มีขอบข่ายครอบคลุมทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน

- 6.3 มีองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่มีขอบข่ายครอบคลุมทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน
- 6.4 ได้รูปแบบที่จะหนุนเสริมการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนทั้งสำหรับองค์กรในท้องถิ่น และสำหรับหน่วยงานส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน
- 6.5 ได้รูปแบบการส่งเสริมเครือข่ายป่าชุมชนในการจัดการความรู้เรื่องป่าชุมชน

บทที่ 2

หลักการและทฤษฎีที่นำมาใช้ในการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยด้านการสื่อสาร ที่มุ่งอธิบายรูปแบบการสื่อสารในเรื่องป่าชุมชนในพื้นที่ที่เป็นกรณีศึกษา รวมทั้งมุ่งแสวงหาแนวทางที่จะใช้การสื่อสารมาเป็นเครื่องมือในการเสริมศักยภาพการจัดการป่าชุมชนโดยชุมชน ในการนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษากระบวนการทัศนของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสาร แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารชุมชน เพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์และออกแบบรูปแบบการสื่อสารในการวิจัย ส่วนในด้านประเด็นการสื่อสาร ผู้วิจัยได้ทบทวนความรู้ที่คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าชุมชน เพื่อที่จะนำไปใช้ในการพัฒนาประเด็นการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนต่อไป รายละเอียดของแนวคิดที่จะนำไปใช้ในการวิจัยนี้มีดังนี้

1. กระบวนทัศน์ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

กระบวนทัศน์ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในปัจจุบันอาจจำแนกได้เป็น 2 กระแสใหญ่ ๆ คือ กระบวนทัศน์กระแสหลัก (dominant paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่มุ่งพัฒนาประสิทธิภาพและศักยภาพของการสื่อสารให้เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อโครงการพัฒนาต่างๆ ซึ่งจะนำพาสังคมไปสู่ความทันสมัย และกระบวนทัศน์แบบเครือข่าย (networking paradigm) ที่เน้นบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารเป็นสำคัญ กระบวนทัศน์ทั้งสองนี้จะมีทิศทางการพัฒนาและมีแบบจำลองการสื่อสาร ที่แตกต่างกันกล่าวคือ

กระบวนทัศน์การสื่อสารกระแสหลัก จะมีทิศทางของการพัฒนาการสื่อสารคือ เน้นการสื่อสารจากศูนย์กลางความเจริญเพื่อนำพาสังคมไปสู่ความทันสมัย และนิยมความทันสมัยตามการนำของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีทั้งอำนาจทุนและเทคโนโลยี การสื่อสารในกระบวนทัศน์นี้จะให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่เป็นทางการจากรัฐสู่ประชาชน และเน้นการสื่อสารผ่านสื่อมวลชนซึ่งเป็นวิธีการที่รวดเร็วและเข้าถึงประชาชนอย่างกว้างขวาง

แบบจำลองการสื่อสารการสื่อสารในกระบวนทัศน์นี้ เรียกว่า แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission Model) ตามรูป ซึ่งเป็นรูปแบบการสื่อสารแบบทางเดียว และการสื่อสารจะมุ่งให้ผู้รับสารเห็นคล้อยตามผู้ส่งสารเป็นสำคัญคือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 3)

ในแบบจำลองนี้ บทบาทของผู้ส่งและผู้รับสารจะตายตัว และผู้ส่งสารจะมีอำนาจมากเพราะเป็นผู้ที่ควบคุมกระบวนการสื่อสารเป็นส่วนใหญ่ ส่วนผู้รับสารจะมีบทบาทเพียงเป็นผู้รับข่าวสารที่ถูกถ่ายทอดไปเท่านั้น และในแบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร (Transmission Model) นี้ มักสนใจกับอำนาจของตัวสื่อ (ในภาษาอังกฤษใช้คำ 2 คำคือ Channel หรือ Media) และมุ่งพัฒนาเทคโนโลยีด้านตัวสื่อเพื่อให้มีอำนาจในการแพร่กระจายทาง พื้นที่ให้มากที่สุดและรวดเร็วที่สุด

S -----→ M-----→ C -----→ R

เมื่อ S คือ Sender หรือผู้ส่งข่าวสาร

เมื่อ M คือ Message หรือเนื้อหาข่าวสาร

เมื่อ C คือ Channel หรือช่องทางในการส่งข่าวสาร

เมื่อ R คือ Receiver หรือผู้รับข่าวสาร

แผนภูมิที่ 2 แบบจำลองการสื่อสารเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร

F. Berrigan (อ้างใน กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2543: 46-47) ได้ตั้งข้อสังเกตถึงจุดอ่อนของกระบวนการทัศน์นี้ไว้ดังนี้

1) ข่าวสารนั้นจะไหลจากเมืองหลวงส่วนกลางไปสู่บริเวณชนบทรอบนอก และส่วนใหญ่มักไม่มีช่องทางที่จะให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นป้อนกลับมา (Feed Back)

2) ทิศทางการไหลของข่าวสารจะเป็นแบบทางเดียว คือไหลจากส่วนกลางไปสู่รอบนอก และไหลจากข้างบนไปสู่ข้างล่าง เช่น การประชุมชี้แจงหรือการบรรยาย

3) การสร้างเนื้อหาของสารนั้น มักไม่ค่อยคำนึงถึงความเชื่อ วิถีชีวิต และทัศนคติของผู้รับสาร

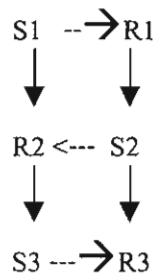
4) วิธีการสร้างสารถูกกำหนดจากผู้ผลิตกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกชุมชนแต่ฝ่ายเดียว และวิธีการผลิตเนื้อหาสาระไม่ได้มีการสำรวจความต้องการว่าผู้รับสารต้องการข่าวสารแบบไหน

5) ท่วงทำนองของการสื่อสารมักมุ่งเน้นการบอก การแจ้งข่าวสาร และการอบรมสั่งสอนที่ฝ่ายผู้ส่งสารซึ่งคิดว่า “ตนเองเป็นผู้รู้ทั้งหมด” และส่งข่าวสารไปยังผู้รับซึ่งถูกมองว่า “ไม่รู้อะไรเลย” มิใช่ท่วงทำนองของการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร และทัศนะระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่อยู่ร่วมในกระบวนการสื่อสารนั้น

ปัจจุบันกระบวนการทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสนี้ได้ถูกวิพากษ์มากขึ้น และมีการเสนอกระบวนการทัศน์ทางเลือกใหม่ ๆ ที่ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการไหลกลับของข้อมูลจากข้างล่างสู่ข้างบนมากยิ่งขึ้น

กระบวนการทัศน์การสื่อสารแบบเครือข่าย จะมีทิศทางการพัฒนา คือ มุ่งหารูปแบบการสื่อสารที่เปิดโอกาสให้คนเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารมากขึ้น เน้นการสื่อสารเชื่อมโยงกันหลายทิศทางและมุ่งให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ปัจจุบันกระบวนการทัศน์นี้ได้รับความสนใจมากขึ้น ดังจะเห็นว่าปัจจุบันนี้มีการปฏิรูปการสื่อสารทั้งในระดับมหภาค และจุลภาค เช่น ในระบบการสื่อสารมวลชน ได้กำหนดให้มีองค์กรทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่ให้กับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน โดยให้ภาคประชาชนได้ใช้คลื่นความถี่อย่างน้อยร้อยละ 20 ในระบบการตัดสินใจของภาครัฐพบว่าในหลายกรณีได้กำหนดให้มีเวทีสาธารณะเช่น เวทีประชาคม หรือกำหนดให้มีกระบวนการประชาพิจารณ์ขึ้น ส่วนในกระบวนการพัฒนาชุมชน ได้มีแนวคิดในเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (participatory communication) การสื่อสารชุมชน (community communication) ที่มุ่งให้เกิดการสื่อสารโดยชุมชนเพื่อชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ ยังมีแนวคิดของการสร้างเครือข่ายการสื่อสารในหลายระดับมากขึ้น

สำหรับแบบจำลองการสื่อสารที่เป็นรากฐานของกระบวนการทัศนนี้คือ แบบจำลองการสื่อสารที่เรียกว่า แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) ดังรูปต่อไปนี้

เมื่อ S คือ Sender หรือผู้ส่งข่าวสาร

เมื่อ R คือ Receiver หรือผู้รับข่าวสาร

แผนภูมิที่ 3 แบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม

ในแบบจำลองนี้ ผู้ส่งและผู้รับสารจะสลับสับเปลี่ยนกันไปมา ผู้ส่งสารเมื่อส่งสารไปแล้ว จะมีบทบาทรับสาร ขณะที่ผู้รับสารก็จะเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ส่งสารได้ทันทีเช่นกัน ทั้งสองฝ่ายจึงมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารได้มากกว่าในแบบจำลองแบบแรก และหลังการสื่อสาร ทั้งคู่ของการสื่อสารจะเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 3) และโดยทั่วไป แบบจำลองเชิงพิธีกรรม (Ritualistic Model) จะไม่ค่อยให้ความสำคัญกับตัวสื่อ แต่จะให้ความสำคัญกับ กาลเทศะในการสื่อสาร และมุ่งเน้นให้เกิดโอกาสในการพบปะและการเข้าร่วมในการสื่อสารมากที่สุดมากกว่า ตัวอย่างเช่น พิธีกรรมที่จัดขึ้น จะเป็นการจัดวางรูปแบบของช่องทางการพบปะกันในเวลาและสถานที่ ที่กำหนดไว้อย่างแน่นอน เพื่อเป็นหลักประกันว่า จะมีการสื่อสารเกิดขึ้นอย่างแน่นนอนั่นเอง นอกจากกาลเทศะในเรื่องพิธีกรรมแล้ว อาจมีกาลเทศะอื่น ๆ เช่น การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน การประชุมของทางราชการ หรือการประชุมเฉพาะกิจต่างๆ และในปัจจุบันซึ่งมีการพัฒนาระบบการสื่อสารผ่านการสื่อสารผ่านดาวเทียม ทำให้มีช่องทางพบปะกันในสื่อใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ในอินเทอร์เน็ต โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการทัศนการสื่อสารแบบเครือข่ายมาเป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาการจัดการป่าชุมชน และในการออกแบบกระบวนการสื่อสาร ผู้วิจัยให้ความสนใจกับแนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารชุมชน และการสร้างเครือข่าย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

2. องค์ประกอบของเครือข่าย

เครือข่ายเป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นจากการเชื่อมโยงกันของบุคคลหลายคนผ่านเรื่องราวที่ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมว่าเป็นพวกเดียวกัน และ/หรือมีเป้าหมายในการทำอะไรบางอย่างร่วมกัน ในแต่ละเครือข่ายจึง

มักจะมีเนื้อหาหลักที่คนในเครือข่ายสื่อสารกัน โดยเนื้อหานั้นมักจะทำหน้าที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ของกลุ่ม หรือแสดงความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

จากการพิจารณาความหมายของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น จะพบว่า องค์ประกอบหลักที่ปรากฏในแต่ละเครือข่ายคือ สมาชิกในเครือข่าย การเชื่อมต่อกันภายในเครือข่าย และประเด็นการสื่อสาร ซึ่งแต่ละองค์ประกอบต่างมีความสำคัญต่อบทบาทและการดำรงอยู่ของเครือข่าย กล่าวคือ

2.1 สมาชิกในเครือข่าย

เครือข่ายทุกเครือข่ายประกอบด้วยสมาชิก โดยหน่วยของสมาชิกมักจะเป็นบุคคล แต่สถานภาพของบุคคลในเครือข่ายอาจมีหลากหลาย เช่น อาจเป็นบุคคลธรรมดา เป็นตัวแทนของกลุ่ม หมู่บ้าน องค์การธุรกิจ หน่วยงานระดับท้องถิ่น ระดับประเทศก็ได้ และนอกจากบุคคลที่เป็นสมาชิกโดยตรงในเครือข่ายแล้ว ในแต่ละเครือข่ายอาจจะมีบุคคลที่เรียกว่า พันธมิตร ที่มีได้เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายโดยตรง แต่จะมีส่วนช่วยสนับสนุนเครือข่ายในเรื่องต่างๆ เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูล ให้ข้อคิดเห็น อำนวยความสะดวกในการติดต่อประสานงาน หรืออื่นๆ กลุ่มบุคคล พันธมิตร มักจะมีการเชื่อมโยงกับสมาชิกในเครือข่ายแบบเฉพาะกิจหรือในบางโอกาสเท่านั้น

ในการพิจารณาองค์ประกอบด้านสมาชิกในเครือข่ายจะทำให้เราสามารถจำแนกประเภทของเครือข่ายได้เป็น 2 ประเภท (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2547: 19-20) คือ

(1) เครือข่ายแบบผูกพันภายใน (bonding network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีคุณลักษณะต่างๆ เหมือนกันในระดับสูง สมาชิกในเครือข่ายมักจะมีความรู้สึกร่วมกัน ความเชื่อ อุดมการณ์และประสบการณ์ที่คล้ายๆ กันหรือใกล้เคียงกัน ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีความเข้าใจกันสูง มีความไว้วางใจกันสูง อันทำให้การประสานงานภายในเครือข่ายเป็นไปได้โดยสะดวก แต่เครือข่ายในลักษณะนี้ มีจุดอ่อนที่มีโอกาสปิดกั้นการรับรู้ข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ จากภายนอก โดยเฉพาะข้อมูลข่าวสารหรือความเชื่อที่แตกต่างไปจากกลุ่มของตน

(2) เครือข่ายแบบเชื่อมต่อความหลากหลาย (bridging network) เป็นเครือข่ายที่ประกอบด้วยสมาชิกที่มีความแตกต่างหลากหลายในเชิงความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ อุดมการณ์ และประสบการณ์ แต่อาจมีเป้าหมายร่วมกัน หรือมีความเชื่อมั่นร่วมกันในพลังของเครือข่าย ในฐานะทางออกที่สามารถตอบสนองความต้องการของตนได้ เครือข่ายในลักษณะนี้ มีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารใหม่ๆ จากภายนอก ไหลเวียนผ่านสมาชิกในเครือข่ายไปสู่สมาชิกอื่นๆ ในเครือข่ายในระดับสูง แต่ก็มีโอกาสที่จะมีความขัดแย้งกันสูงด้วย อย่างไรก็ตาม หากมีการจัดการที่ดี โดยเฉพาะการกระตุ้นให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับฟังและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารกัน รวมทั้งร่วมกันกำหนดกฎกติกาต่างๆ ให้ชัดเจน จะทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสในการฝึกการเปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นใหม่ๆ และหาข้อสรุปต่างๆ ร่วมกัน อันจะนำไปสู่การลดความขัดแย้ง เสริมสร้างพลังในการเผชิญกับปัญหาและสามารถค้นหาทางออกที่เหมาะสมได้ดี

2.2 การเชื่อมต่อกันภายในเครือข่าย

การเชื่อมโยง หมายถึง การที่บุคคล/กลุ่มบุคคลอย่างน้อย 2 คน/กลุ่ม มีสัมพันธ์ภาพกัน และมีการติดต่อสื่อสารกัน หนึ่ง ในระบบสังคมหนึ่งๆ อาจมีความเป็นไปได้น้อยมากที่บุคคลจะแยกตัวเป็นอิสระ โดยไม่มีการติดต่อสื่อสาร หรือพบปะกับบุคคลอื่น แต่ในทางปฏิบัติบุคคลมักมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในลักษณะกลุ่มย่อยต่างๆ โดยในเครือข่ายหนึ่งอาจจะประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลายๆ กลุ่ม ที่มีการเชื่อมโยงติดต่อสื่อสารกัน .

สมาชิกในเครือข่ายแต่ละคนเสมือนเป็นจุดสำหรับการเชื่อมต่อหรือ nodes สมาชิกที่มีศักยภาพในการกระจายข้อมูลข่าวสารไปยังจุดอื่น ๆ จะเรียกว่าตัวต่อ หรือ Hubs ซึ่งจะเป็น nodes ที่มีเส้นทางเชื่อมต่อนั่นเอง

ในบรรดา nodes และตัวต่อทั้งหลายภายในเครือข่าวนั้น สามารถจำแนกได้หลายประเภท ตามบทบาทที่แสดงออก (ปาริชาติ สถาปิตานนท์, 2547: 4-7) คือ

(1) ล่าม (Liaison) ได้แก่ คนที่ไม่ได้สังกัดอยู่ในกลุ่มย่อยกลุ่มใดในเครือข่ายแต่ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมกับกลุ่มต่างๆ หรือบุคคลต่างๆ ที่ไม่ได้ติดต่อสื่อสารกันเข้าด้วยกัน ทั้งในเชิงการส่งต่อข้อมูลและการรับข้อมูลเพื่อมากระจายต่อในเครือข่าย โดยทั่วไปล่ามจะเป็นบุคคลที่มีความเป็นกลาง (betweenness) สูง

(2) สะพาน (Bridge) คือ คนที่เป็นสมาชิกกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในเครือข่าย และมีบทบาทเป็นตัวเชื่อมกับสมาชิกกลุ่มอื่นๆ ในเครือข่าย โดยคนที่ทำหน้าที่เป็นสะพานมีความแตกต่างจากคนที่เป็ลล่ามคือ ล่ามไม่ได้สังกัดกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในเครือข่าย ในขณะที่คนที่ทำหน้าที่เป็นสะพานเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มย่อยใดกลุ่มย่อยหนึ่งในเครือข่าย และทำหน้าที่ในการประสานงานกับบุคคลในกลุ่มอื่นๆ

(3) ดาวเด่น (Star) คือ คนที่เป็นตัวเชื่อมกับคนอื่น ๆ ในกลุ่มต่างๆ ของเครือข่ายเป็นจำนวนมาก ทั้งบุคคลที่อยู่ในกลุ่มของตน และบุคคลที่เป็นสมาชิกของกลุ่มอื่นๆ ในเครือข่าย โดยทำหน้าที่ในการส่งต่อข้อมูลและการรับข้อมูลเพื่อมากระจายต่อในเครือข่าย บุคคลที่เป็นดาวเด่น มักเป็นบุคคลที่สมาชิกจากกลุ่มต่างๆ สามารถเข้าถึงได้ (Reachable) โดยตรง ทำให้มีลักษณะของการเป็นศูนย์กลาง (Center) สูง

(4) แกนนำเครือข่าย พิจารณาด้วยเกณฑ์ของการที่บุคคลอื่นๆ ในเครือข่ายให้ความเคารพ ยกย่อง และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของสมาชิก บุคคลที่เป็นแกนนำเครือข่ายอาจเป็นคนเดียวกับบุคคลที่เป็นล่าม สะพาน หรือดาวเด่นก็ได้

(5) คนขอบข่าย (Boundry spanning) ได้แก่บุคคลที่เชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายตนกับสังคมภายนอก อันทำให้เกิดการหมุนเวียนหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลภายในเครือข่ายกับข้อมูลอื่นๆ ในสภาวะแวดล้อม

(6) คนควบคุมข้อมูล (Gatekeeper) ได้แก่บุคคลที่มีบทบาทในการควบคุมการกระจายข้อมูลหรือการหมุนเวียนข้อมูลระหว่างสมาชิกต่างๆ ในเครือข่าย อาจเป็นบุคคลคนเดียวกับล่าม สะพาน หรือดาวเด่นก็ได้ แต่ที่สำคัญคือจะเป็นผู้ที่มีข้อมูลอยู่ในมือและมีอำนาจในการตัดสินใจแพร่กระจายข้อมูลไปยังบุคคลอื่นๆ

(7) ผู้ปลีกวิเวก (Isolate role) คือบุคคลที่เป็นสมาชิกของเครือข่าย แต่มักเก็บตัว ไม่ค่อยสูงส่งหรือ

ติดต่อสื่อสารกับสมาชิกคนอื่นๆ ในเครือข่าย บางครั้งเราอาจพบว่า มีคู่ปลีกวีก ซึ่งได้แก่บุคคลคู่หนึ่งที่เป็นสมาชิกของเครือข่ายแต่ติดต่อกันเองโดยไม่สนใจติดต่อกับสมาชิกคนอื่นๆ ในเครือข่าย การมีผู้ปลีกวีก ทำให้จุดที่ควรจะมีการเชื่อมต่อขาดการเชื่อมต่อเกิดเป็นช่องว่าง และเป็นอุปสรรคที่ทำให้สมาชิกในเครือข่ายไม่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารได้อย่างทั่วถึง

ในแต่ละเครือข่ายมักจะประกอบด้วยเส้นต่อเชื่อมกันจำนวนหนึ่ง ถ้าเส้นต่อเชื่อมมีเป็นจำนวนมาก เครือข่ายนั้นก็มีความเหนียวแน่นและมีพลังในการทำงานร่วมกันมาก แต่ความเหนียวแน่นและยั่งยืนของเครือข่ายยังขึ้นกับความสมดุลภายใน ซึ่งหมายถึงมีความเท่าเทียมกันในเชิงโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน ถ้ามีความเท่าเทียมกันสูง เครือข่ายจะมีความสมดุลและมีความยั่งยืนสูง ในการวิเคราะห์ความสมดุลสามารถทำได้โดยพิจารณาว่า คู่สื่อสาร หรือกลุ่มย่อยต่างๆ ในเครือข่าย มีโอกาสให้ข้อมูลข่าวสารหรือรับข้อมูลเรื่องต่างๆ เพียงใด มีการแลกเปลี่ยนมุมมอง และการค้นหาข้อสรุปร่วมกันอย่างเท่าเทียมเพียงใด

2.3 ประเด็นการสื่อสาร

ประเด็นการสื่อสารจะเกี่ยวข้องกับมูลเหตุการก่อกำเนิดเครือข่าย วัตถุประสงค์ และภารกิจของเครือข่าย บางเครือข่ายประเด็นการสื่อสารอาจจะแคบมีลักษณะเฉพาะเรื่องเฉพาะกิจ แต่บางเครือข่ายประเด็นการสื่อสารอาจกว้างขวางครอบคลุมไปทุกเรื่อง ประเด็นการสื่อสารบางเรื่องมีปัญหาเป็นตัวตั้ง บางเรื่องเป็นเรื่องของการสืบทอดคุณค่า หรือพัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้ว ซึ่งถ้าเป็นเรื่องของปัญหามักมีความซับซ้อนที่ยากต่อการแก้ไขทั้งโดยบุคคลหรือกลุ่มเดียวตามลำพัง และมักมีความเร่งรัดในเรื่องเวลาที่ต้องเข้าไปเผชิญปัญหา ทำให้ความเข้มข้นของการสื่อสารภายในเครือข่ายสูง แต่ถ้าปัญหาลี้คลายไป ความเข้มข้นหรือความต่อเนื่องของการสื่อสารในเครือข่ายอาจจะหายไป

3. กระบวนการสร้างเครือข่าย

เมื่อพูดถึงเครือข่ายอาจหมายถึงองค์กรที่มีการจัดตั้งแบบเป็นทางการและมีวัตถุประสงค์เชิงปฏิบัติการชัดเจน หรืออาจเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ดำรงอยู่ตามธรรมชาติสอดคล้องกับวิถีชีวิตตามปกติของชุมชน โดยเครือข่ายที่มีการจัดตั้งมักมีประเด็นการสื่อสารที่ค่อนข้างชัดเจน ส่วนเครือข่ายทางสังคมมักมีประเด็นการสื่อสารที่หลากหลายครอบคลุมทั้งเรื่องราวทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง

โดยธรรมชาติแล้วเป็นไปได้ไม่น้อยมากที่บุคคลจะแยกตัวเป็นอิสระโดยไม่มีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่นๆ แต่การเชื่อมต่อหรือสื่อสารกันมิได้หลายวัตถุประสงค์ และเมื่อบรรลุวัตถุประสงค์แล้วการเชื่อมต่อหรือสื่อสารกันก็อาจยุติลงไปได้ และบางกรณีที่วัตถุประสงค์บรรลุได้ยากเครือข่ายก็อาจสลายตัวไปก่อนที่จะเห็นผลที่ต้องการ กล่าวได้ว่าเครือข่ายเป็นสิ่งที่เกิดง่ายสลายง่าย เพราะเมื่อมีวัตถุประสงค์ร่วมกันก็สามารถเกิดเครือข่ายได้ แต่เมื่อบรรลุวัตถุประสงค์หรือขาดการดูแล เครือข่ายก็จะสลายไปได้ง่าย สมาชิกขององค์กรมักมีการปรับเปลี่ยนหน้าตาอยู่เสมอเพราะการร่วมกิจกรรมอิงความสมัครใจ การก่อรูปของเครือ

ช่วยต้องมีการลงทุน เช่น งบประมาณ แรงงาน เวลาในการติดต่อเพื่อสร้างและรักษาสัมพันธภาพ และการดำรงอยู่ของเครือข่ายมักผ่านกระบวนการต่อไปนี้คือ การริเริ่ม การรักษาสัมพันธภาพ การจัดการกับความขัดแย้ง การขยายเครือข่าย และการแสวงหาความยั่งยืน

จากลักษณะของเครือข่ายดังกล่าวข้างต้น ทำให้การนำรูปแบบองค์กรแบบเครือข่ายมาใช้สำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือในกิจกรรมที่ต้องการความต่อเนื่อง ต้องให้ความสำคัญกับวิธีการที่จะธำรงรักษาเครือข่ายให้ดำรงอยู่ได้อีกด้วย

หากพิจารณาขั้นตอนของการทำงานเชิงเครือข่าย อาจแบ่งได้เป็น 5 ระยะดังนี้ (ปรับจาก ปารีชาติ สถาปิตานนท์, 2547: 22-23)

ขั้นตอนที่ 1 การริเริ่มสร้างหรือพัฒนาองค์กรเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 2 การเชื่อมสัมพันธภาพและสร้างความเข้าใจร่วมกันในเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติงานตามภารกิจของเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 4 การเสริมศักยภาพการสื่อสารของเครือข่าย ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญของการแสวงหาแนวร่วมและขยายเครือข่าย

ขั้นตอนที่ 5 การจัดการกับความขัดแย้งและแสวงหาความยั่งยืนของเครือข่าย

สำหรับกระบวนการสื่อสารที่จะนำมาใช้ในแต่ละขั้นตอนนี้ ควรเป็นการสื่อสารตามแบบจำลองเชิงพิธีกรรม โดยอาจจะเป็นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม และ/หรือ การสื่อสารโดยชุมชน ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

อนึ่ง ในการพิจารณาเกี่ยวกับความยั่งยืนของเครือข่าย ผู้พิจารณาควรจะเข้าใจลักษณะตามธรรมชาติขององค์กรเครือข่ายด้วย กล่าวคือ โดยทั่วไปองค์กรแบบเครือข่ายมักจะมีการวางโครงสร้าง โดยไม่มีการระบุตำแหน่งหรือไม่มีการกำหนดลำดับชั้นความสำคัญของตำแหน่งต่าง ๆ อย่างชัดเจน บุคคลอาจสับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ได้อย่างคล่องตัว และอาจมีผู้นำหลายคนสลับกันนำและตาม มีความเป็นทางการต่ำแต่คล่องตัวสูง เน้นการกระจายอำนาจความรับผิดชอบ โดยแต่ละกลุ่มทำงานอิสระ ภายใต้ความร่วมมือกัน เน้นการบรรลุเป้าหมายโดยการเล็งเห็นคุณค่าร่วมและพันธะสัญญาทางใจ ดังนั้น ในการประเมินความยั่งยืนของเครือข่ายจึงไม่ควรเกาะติดอยู่กับรูปแบบขององค์กร แต่ควรจะให้ความสำคัญกับการประเมินสัมพันธภาพต่างๆ เช่น การร่วมมือ ความสามัคคี การเคารพคุณค่ากัน (ปารีชาติ สถาปิตานนท์, 2547: สื่อประกอบการสอน)

4. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ในเรื่องการมีส่วนร่วมนั้น ประเด็นแรกที่จะต้องพิจารณาคือ ใครบ้างที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับเรื่องดังกล่าว ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียนั้นได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารหรือไม่ ในส่วนที่เข้ามามีส่วนร่วมมีส่วนร่วมในรูปแบบใด ทั้งการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาในเรื่องที่นำมาพิจารณา

ในการออกแบบกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ควรจัดช่องทางและรูปแบบการมีส่วนร่วมให้หลากหลายเพื่อเกื้อหนุนให้คนกลุ่มต่างๆ หรือทุก ๆ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารตามปกติ คนเราจะชื่นชอบการมีส่วนร่วมในการสื่อสารอยู่แล้ว ดังเช่น เราชอบการพูดคุยสนทนามากกว่าการเป็นฝ่ายไปนั่งรับฟังแต่ฝ่ายเดียว แต่ในการสื่อสารเพื่อการพัฒนาจะไม่คำนึงถึงเฉพาะการมีส่วนร่วมในการสื่อสาร แต่จะต้องให้การสื่อสารนั้นนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาอีกด้วย นั่นคือ การมีส่วนร่วมมิใช่เพียงเป็นการเข้ามาเป็นผู้ส่งสารหรือรับสารเท่านั้น แต่หมายรวมไปถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมอื่นๆ ที่เชื่อมโยงเข้ากับประเด็นการสื่อสารนั้นๆ ด้วย

เนื่องจากการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมจะอิงแบบจำลองการสื่อสารเชิงพิธีกรรม ที่มีการสลับบทบาทให้ผู้รับสารเปลี่ยนมาแสดงเป็นผู้ส่งสาร และต้องการการเข้าร่วมของคนจำนวนหนึ่ง ทำให้เกิดรูปแบบการสื่อสารในลักษณะเวทีเสวนา (dialogue) แต่ลำพังเวทีเสวนามักจะไม่สามารถไปขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาได้ จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการอื่นๆ เข้ามาเสริม เช่น การสร้างคณะทำงาน การประชุมเฉพาะกลุ่มอย่างต่อเนื่อง การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การทดลองปฏิบัติ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ในทุกกระบวนการจะต้องคำนึงถึงการมีส่วนร่วมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มด้วย

สำหรับแบบแผนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ การจัดเวทีเสวนา ซึ่งลักษณะสำคัญของการสื่อสารแบบเวทีเสวนาคือ (กาญจนา แก้วเทพ, 2546: 10)

- (1) ภาษาที่ใช้เข้าใจง่าย
- (2) เนื้อหาที่พูดคุยเป็นเรื่องที่คุ้นเคย
- (3) ปริมาณคนเข้าร่วมมาก
- (4) ทุกคนมีโอกาสเข้าร่วมในพื้นที่/เวที
- (5) ส่วนใหญ่เป็นคนกลุ่มเดียวกันซึ่งเอื้อต่อการแสดงความคิดเห็น
- (6) เป็นการสื่อสารในแนวนอน
- (7) สถานที่คุ้นเคย
- (8) เป็นการสื่อสารแบบเห็นหน้าเห็นตาทำให้ได้ตอบกันได้ทันที

5. การสื่อสารชุมชน -

เป็นการสื่อสารที่มุ่งเสริมพลังให้กับชุมชน มุ่งเน้นให้ชุมชนมีบทบาทเป็นผู้ส่งสารมากขึ้น และเน้นให้เนื้อหาสาระของการสื่อสารสอดคล้องกับความต้องการและวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น นอกจากนี้ ในแนวคิดนี้ ยังรวมไปถึงการให้ความสำคัญกับการเสนอตัวตนและอัตลักษณ์ของชุมชนหรือท้องถิ่นด้วย

คุณลักษณะที่สำคัญของการสื่อสารชุมชน (Community Communication) (กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2546: 48-51) คือ

- (1) เป็นการสื่อสารแบบสองทาง ที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถมีปฏิริยาโต้ตอบกันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้สถานะของผู้ส่งและผู้รับไม่ตายตัว แต่จะมีการสลับเปลี่ยนบทบาทกันอยู่ตลอดเวลา

- (2) ทิศทางการไหลของข่าวสารมีทิศทางที่หลากหลาย ทั้งจากบนลงล่าง แบบล่างสู่บน และแบบแนวนอน ซึ่งจะทำให้เกิดภาพของเครือข่ายที่เชื่อมโยงกันหลายทิศทาง
 - (3) มีวิธีการและแง่มุมหลายแง่มุมที่จะกำหนดเป้าหมายของการสื่อสารเพื่อชุมชน เช่น
 - ทำหน้าที่ในการแสดงออก คือ ทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงความเป็นตัวของตัวเองเพื่อที่จะสร้างเอกลักษณ์ของตัวเองได้
 - หน้าที่ทางสังคม คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อจะสร้างความรู้สึกร่วมว่าเป็นชุมชนเดียวกัน
 - หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสารที่ผู้ร่วมกระบวนการสามารถแลกเปลี่ยนข้อมูลและความรู้เพื่อยกระดับความเข้าใจและความรู้ในเรื่องต่างๆ ได้
 - หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นของบุคคลและชุมชนได้
 - (4) คอบสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก มิใช่คอบสนองต่อภาครัฐเป็นหลัก
 - (5) เน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน
 - (6) เป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึงได้ตลอดเวลา
 - (7) เป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในหลายบทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผนการใช้สื่อ ผู้ผลิตและผู้แสดง
 - (8) ตัวตนของชุมชนที่แสดงออกมานั้น ต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง ไม่ใช่เป็นผู้อื่นมาทำให้เป็นชุมชน
 - (9) ปรับเปลี่ยนบทบาทของสื่อจากการเป็นเครื่องมือถ่ายทอดข่าวสารจากที่หนึ่งไปยังอีกที่หนึ่ง เป็นเวทีสำหรับแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของคนทุกคน
- ข้อดีของการสื่อสารโดยชุมชน**
- (1) สื่อสารอย่างเป็นกันเองมากกว่าเป็นทางการ
 - (2) สื่อสารเรื่องราวของชุมชนและสร้างความเข้าใจร่วมกันในชุมชน
 - (3) เปิดโอกาสให้คนเล็ก ๆ ในชุมชนมีส่วนร่วมในการพูดคุยและอธิบายตนเองมากขึ้น
 - (4) สร้างวัฒนธรรมและการจัดการร่วมกันในชุมชน

6. ความรู้เพื่อการจัดการป่าชุมชน

ป่าชุมชน ตามความหมายที่ทางราชการส่งเสริมคือ พื้นที่ป่าไม้ซึ่งได้สงวนไว้เพื่อให้ชุมชนได้นำไปจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์ทางด้านป่าไม้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ตามวัตถุประสงค์ของชุมชนอย่างต่อเนื่องและถาวรตามกฎหมายที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ทั้งนี้จะต้องสอดคล้องกับความเชื่อ และวัฒนธรรมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ และเป็นกรรมสิทธิ์ของชุมชนโดยส่วนรวม โดยป่าชุมชนดังกล่าวจะ

เป็นป่าธรรมชาติดั้งเดิม หรือเป็นป่าที่ชุมชนได้ช่วยกันปลูกสร้างขึ้นมาก็ได้ (สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี, เอกสารเผยแพร่: 87)

ป่าชุมชน สามารถแบ่งตามลักษณะกิจกรรมได้เป็น 2 รูปแบบคือ

(1) ป่าชุมชนอนุรักษ์ เป็นป่าธรรมชาติที่ชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ หรือปลูกสร้างเสริม บำรุงและดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้และใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น คอนปู่ตา ป่าช้า ป่าอภัยทานในเขตวัด ป่าชันน้ำ ป่าหวนา ห้วยไร่ปลายนา เป็นต้น

(2) ป่าชุมชนพัฒนา เป็นป่าชุมชนที่ชุมชนช่วยกันปลูกสร้างขึ้นมาแล้วบำรุงดูแลรักษา และใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ป่าปลูกในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ ทำเลเลี้ยงสัตว์ของหมู่บ้าน ป่าปลูกในโรงเรียน วัด สองข้างทาง สระน้ำ บ่อน้ำ ตลอดจนพื้นที่ที่กันไว้เพื่อปลูกป่าชุมชนของโครงการทางราชการต่างๆ

หลักการสำคัญของการส่งเสริมป่าชุมชนคือ มุ่งเน้นให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบการดำเนินกิจกรรมทุกขั้นตอน ทั้งนี้ รูปแบบการจัดการป่าชุมชนของแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกันไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมและความต้องการของชุมชน

ในกระบวนการส่งเสริมเรื่องป่าชุมชนนั้น ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจะเป็นผู้ชี้แจงและให้คำแนะนำเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญและกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชน ประโยชน์ของการปลูกไม้ใช้สอยในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ วัด โรงเรียน ริมถนน หรือรอบอ่างเก็บน้ำ และแนะนำรูปแบบการบริหารจัดการพื้นที่ร่วมกัน เมื่อชุมชนมีความประสงค์จัดตั้งป่าชุมชน ทางราชการจะสนับสนุนทางวิชาการด้วยการจัดฝึกอบรมแกนนำของชุมชน ซึ่งโดยทั่วไปจะกำหนดให้ชุมชนดำเนินการคัดเลือกตัวแทนเข้ารับการอบรมประมาณ 10 คนต่อ 1 หมู่บ้าน และจัดการอบรมรวมกัน 3 หมู่บ้านต่อ 1 รุ่น คือรุ่นละ 30 คน

ในขั้นตอนของการฝึกอบรม จะมีการจัดทำหลักสูตรแกนกลางที่จังหวัดต่างๆ จะนำไปใช้ เป็นหลักสูตร 3 วัน โครงสร้างของหลักสูตร ประกอบด้วย

(1) ภาคการบรรยาย 1 วัน กำหนดให้มีการบรรยายในหัวข้อบังคับดังนี้

1.1 หัวข้อวิชาด้านป่าชุมชน ประกอบด้วย

- แนวความคิดและการดำเนินงานด้านป่าชุมชน
- ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชุมชน
- การจัดการป่าชุมชน

1.2 กฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ที่ประชาชนควรทราบ

1.3 การเพาะชำกล้าไม้และการบำรุงรักษากล้าไม้

1.4 การทำแบบจำลองและแผนที่ป่าชุมชนในหมู่บ้าน

1.5 อื่น ๆ เช่น การจัดการที่ดินแบบป่าไม้เกษตร ชนิดพันธุ์ไม้เอนกประสงค์

(2) ภาคการดูงาน 1 วัน

(3) การประชุมระดมความคิด 1 วัน รูปแบบของกิจกรรมคือ แบ่งกลุ่มราษฎรเป็นกลุ่มๆ กลุ่มละไม่

เกิน 10 คน ให้ทุกคนได้คิด ได้พูด และฝึกปฏิบัติโดยวางแผนการจัดการป่าชุมชนในพื้นที่หมู่บ้านของตนเอง ฝึกการคิด และวิเคราะห์ให้เข้าใจวิธีค้นหาสภาพปัญหา สาเหตุ ภาพฝัน และแนวทางแก้ไขด้วยตนเอง รวมไปถึงการฝึกใช้เครื่องมือเพื่อช่วยในการวางแผนจัดการ และกำหนดขอบเขตป่าชุมชน เช่น ภาพถ่ายทางอากาศ แบบจำลองสามมิติ เป็นต้น

ภายหลังการฝึกอบรม ทางราชการจะสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน และให้คณะกรรมการป่าชุมชนจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนของตนเอง เพื่อเสนอให้ทางราชการพิจารณาประกอบการอนุมัติให้เป็นพื้นที่ป่าชุมชนตามเงื่อนไขของกรมป่าไม้ต่อไป และในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีจะมีการนำผลการพิจารณาไปไว้ในประกาศของจังหวัดที่ลงนามโดยผู้ว่าราชการจังหวัดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อรับรองสถานภาพของป่าชุมชนนั้น อนึ่ง ในช่วงของการสนับสนุนป่าชุมชนระยะแรกของภาครัฐในขณะนั้น ยังไม่มีแนวทางดำเนินการเพื่อการอนุมัติอย่างเป็นทางการที่ชัดเจน ทำให้การดำเนินการไปสิ้นสุดเพียงแค่การฝึกอบรม และการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์และพันธุ์ไม้เพื่อการปลูกเสริมเท่านั้น

จากเอกสารข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมป่าชุมชนของทางราชการ จะพบว่าเนื้อหาสาระของการสื่อสารในส่วนเทคโนโลยีในการจัดการ จะให้ความสำคัญใน 2 ส่วนคือ การปลูกสร้างเสริม หรือวนวัฒนวิทยา ตั้งแต่การเลือกพันธุ์ไม้ การเพาะกล้า การวางแผนการปลูก การบำรุงรักษา และการวางแผนตัดฟันมาใช้ประโยชน์ และอีกส่วนหนึ่งจะให้ความสำคัญกับ การจัดการที่ดินในรูปแบบต่างๆ เช่น วนเกษตร การปลูกไม้เอนกประสงค์ รวมทั้งอาจมีการเสนอแนะเทคโนโลยีการเพาะปลูกในแปลงปลูกแบบต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากผืนป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการพิจารณาความเหมาะสมขององค์ความรู้ที่จะนำไปใช้ในการจัดการป่าชุมชนระยะแรก กับความรู้เชิงเทคโนโลยีในการจัดการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า องค์ความรู้ดังกล่าวจะไม่เหมาะสมกับพื้นที่ เนื่องจากป่าชุมชนระยะแรก เป็นป่าธรรมชาติที่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง สภาพดินเป็นดินลูกรัง การเพาะปลูกพืชอื่นๆ ที่ไม่ใช่พันธุ์ไม้ของป่าเต็งรัง โอกาสรอดจะน้อยมาก การปลูกป่าเสริมจึงเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก และจากประสบการณ์การปลูกป่าที่ผ่านมา ต้นไม้ที่ปลูกเสริมในช่วงการสนับสนุนของรัฐแทบไม่เหลือรอดอยู่เลย แม้แต่ต้นยูคาลิปตัส นอกจากนี้เป้าหมายสำคัญของการจัดการป่าชุมชนระยะแรกที่เป็นความต้องการของชาวบ้านคือ การรักษาป่าธรรมชาติ เพื่อให้ธรรมชาติให้ผลผลิตคือของป่าได้อย่างต่อเนื่อง โดยมีได้มีความประสงค์จะทำไม้เชิงเศรษฐกิจแต่ประการใด ในการนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าความรู้สำคัญของการจัดการป่าชุมชนระยะแรกแห่งนี้ คือ ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบนิเวศป่าไม้ และการประเมินผลผลิตประเภทของป่าจากป่าชุมชน และเนื่องจากป่าชุมชนระยะแรก ส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง ซึ่งเป็นป่าที่ต้องเผชิญกับไฟป่าอยู่เนืองๆ ความรู้เรื่องการจัดการไฟป่าจึงถือว่ามีความสำคัญ เพราะไฟป่าสามารถสร้างความเสียหายให้กับผืนป่าได้มากหากขาดการควบคุม

ความรู้ในการวิเคราะห์ระบบนิเวศที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิจัยนี้คือ การวิเคราะห์สังคมพืช โดยมุ่งอธิบายองค์ประกอบของพันธุ์พืชที่คลุมดิน และเนื่องจากสังคมพืชโดยทั่วไปครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง จึงไม่สามารถวัดข้อมูลในทุกส่วนได้ ในทางปฏิบัติจะต้องใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างถ้าจะให้ครอบคลุมทั้งพื้นที่ อันดับแรกจะต้องจำแนกสังคมพืช คือจำแนกชนิดของป่าให้ได้เสียก่อน จากนั้นจึงทำการศึกษาวิเคราะห์โดยเลือกพื้นที่หรือหมู่ไม้ตัวอย่างที่อยู่ในส่วนของสังคมชนิดนั้นมาศึกษา ซึ่งการสุ่มตัวอย่างหรือเลือกหมู่ไม้เป็นตัวแทนสังคมพืชที่ศึกษาทำได้หลายวิธี (นาฏสุดา ภูมิงานงค์: 2547: 5) คือ

กรณีที่ 1 เลือกหมู่ไม้ที่เห็นว่าจะเป็นตัวแทนของหมู่ไม้ทั้งหมดในสังคมพืชที่ศึกษา

กรณีที่ 2 เลือกหมู่ไม้ที่ศึกษาโดยศึกษาเพียงบางส่วนของหมู่ไม้ทั้งหมดในสังคม

กรณีที่ 3 เลือกหมู่ไม้ที่ทำการศึกษาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างทางสถิติซึ่งสามารถจำแนกได้ 3 วิธีคือ

- ใช้วิธีวางแผนตัวอย่างแบบสุ่มให้แต่ละส่วนของพื้นที่มีโอกาสเท่าเทียมกัน โดยไม่มีการเลือกซ้ำจุดเดิม (random without replacement)
- ใช้วิธีวางแผนตัวอย่างแบบสุ่มโดยวิธีการที่เป็นระบบ (systematic sampling)
- ใช้วิธีวางแผนตัวอย่างแบบสุ่มให้ทุกๆ ส่วนมีโอกาสเท่าๆ กัน แต่มีการจำแนกพื้นที่ตามประเภทก่อน (stratified random sampling)

ในกรณีของป่าชุมชนตะมะแก ผืนป่าส่วนใหญ่เป็นป่าเต็งรัง มีเพียงส่วนน้อยที่เป็นสังคมป่าเบญจพรรณซึ่งพบบริเวณร่องห้วยและส่วนที่อยู่บนเขาจะมีลักษณะค่อนข้างไปทางป่าไผ่ คือมีไม้ไผ่เป็นไม้เด่น ในการนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดสังคมพืชที่จะศึกษาเฉพาะป่าเต็งรัง ซึ่งเป็นป่าส่วนใหญ่ของป่าชุมชนตะมะแก และใช้วิธีการวางแผนตัวอย่างตามกรณีที่ 1 คือเลือกหมู่ไม้ที่เห็นว่าเป็นตัวแทนของหมู่ไม้ทั้งหมดในกลุ่มป่าเต็งรัง โดยพิจารณาว่าผืนป่ามีขนาดไม่กว้างใหญ่และมีลักษณะสังคมพืชไม่แตกต่างกันมากนัก

รูปร่างของแปลงสำรวจใช้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส และขนาดของแปลงตัวอย่างผู้วิจัยเลือกใช้ขนาด 100x100 เมตร ซึ่งเป็นขนาดที่พอใช้ได้ในการวางแผนสำรวจทางนิเวศวิทยา และเป็นขนาดที่เป็นไปได้ในการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดทางด้านเวลาและกำลังคนที่จะศึกษา อนึ่ง การสุ่มตัวอย่างจริงในพื้นที่ป่าชุมชนตะมะแก ผู้วิจัยได้อาศัยนักวิชาการป่าไม้คือ นายธนวัฒน์ ทองคัน หัวหน้าสถานีวิจัยไฟป่าห้วยขาแข้ง มาช่วยในการวางแผนตัวอย่าง และช่วยในการวางแผนเก็บข้อมูลในแปลงตัวอย่าง

สำหรับการวิเคราะห์ผลผลิตจากป่าชุมชนในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้กระบวนการสร้างความรู้โดยให้ชุมชนหาวิธีการในการสร้างความรู้ในเรื่องนี้ขึ้นเอง นอกจากนี้ ยังให้ความสำคัญกับการเสริมประสบการณ์แก่ชุมชนในการใช้แบบสอบถามสำหรับการเก็บข้อมูลอีกด้วย

ส่วนความรู้เกี่ยวกับการจัดการไฟป่า ผู้วิจัยอาศัยวิทยากรจากศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง โดยกำหนดองค์ความรู้ให้ครอบคลุมเรื่อง ชนิดและสาเหตุของไฟป่า ผลกระทบของไฟป่า และเทคนิคการจัดการกับไฟป่า

อนึ่ง การเปลี่ยนประเด็นการสื่อสารจากเทคโนโลยีในการจัดการเชิงวนวัฒนวิทยาและการจัดการ ที่ดินแบบที่ทางราชการใช้ในการส่งเสริมป่าชุมชน มาเป็นการวิเคราะห์ระบบนิเวศและผลผลิตจากป่าชุมชน นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการใช้ประโยชน์ของป่าชุมชนแล้ว ยังเป็นการเปลี่ยนลักษณะเนื้อหาสาระจากสาระเชิงหลักการมาสู่สาระเชิงประจักษ์ที่ค้นพบจากสถานการณ์จริงอีกด้วย นอก

จากนี้ กระบวนการศึกษาเชิงประจักษ์นี้จะเป็นส่วนสำคัญของการสืบค้นอัตลักษณ์ของป่าชุมชน ซึ่งจะสะท้อนคุณค่าที่แท้จริง สามารถแสดงจุดเด่นของป่าชุมชน และเป็นการสร้างฐานข้อมูลเพื่อการจัดการป่าชุมชนต่อไป

สรุปการนำแนวคิดต่างๆ ไปใช้ตามวัตถุประสงค์การวิจัย

(1) การศึกษารูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนระยะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยวางแนวทางในการวิเคราะห์การสื่อสารโดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์ของการสื่อสารเพื่อการพัฒนาโดยพิจารณาจากเป้าหมายของการสื่อสารและแบบจำลองการสื่อสารที่นำมาใช้ ใช้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของเครือข่ายการสื่อสารโดยวิเคราะห์องค์ประกอบด้านสมาชิก ตัวเชื่อมต่อและประเด็นการสื่อสาร และใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยพิจารณาถึงความครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

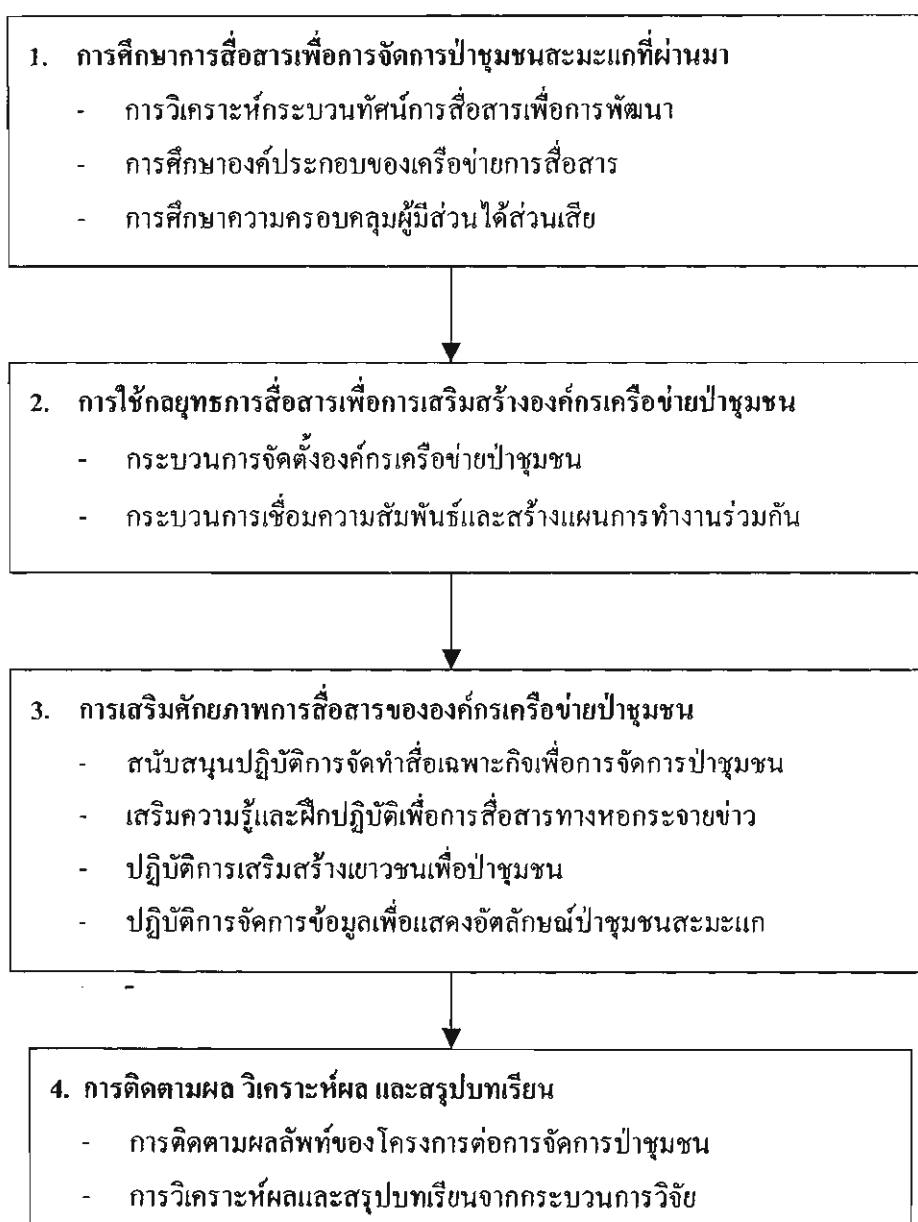
(2) การหารูปแบบการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนระยะแรก ผู้วิจัยใช้กระบวนการทัศน์การสื่อสารแบบเครือข่ายที่เน้นบทบาทของผู้ที่เข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารเป็นสำคัญ ใช้แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยให้ความสำคัญกับการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งเน้นการเกื้อหนุนให้คนกลุ่มต่างๆ หรือทุก ๆ คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร ใช้กระบวนการสร้างเครือข่าย และใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชน ด้วยการเน้นให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการสื่อสารและอธิบายตนเอง นอกจากนี้ ยังมุ่งเสริมศักยภาพของสมาชิกองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนโดยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ระบบนิเวศป่าไม้ การประเมินผลผลิตประเภทของป่าจากป่าชุมชนและการจัดการไฟป่าอีกด้วย

(3) การหาแนวทางในการเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนระยะแรก ผู้วิจัยใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการสื่อสาร เน้นการใช้ช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วในชุมชน และเน้นการรวบรวมข้อมูลที่อธิบายลักษณะของป่าชุมชนระยะแรกด้วย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยหลายขั้นตอนที่ส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ วัตถุประสงค์สำคัญของการวิจัยคือ การพัฒนารูปแบบการสื่อสารในการจัดการป่าชุมชน โดยผู้วิจัยออกแบบกระบวนการสื่อสารในกระบวนการสื่อสารแบบเครือข่าย ประกอบด้วยขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นตอน ดังแสดงใน แผนภูมิที่ 4

แผนภูมิที่ 4 ขั้นตอนการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษา
ป่าชุมชนระยะแรก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

1. การศึกษาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะมะแกที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ การทำความเข้าใจประวัติความเป็นมาของการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก และศึกษารูปแบบของการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนก่อนเริ่มโครงการ โดยมองย้อนกลับไปถึงช่วงการขับเคลื่อนให้เกิดการประกาศป่าชุมชน

วิธีการวิจัยในขั้นตอนนี้คือ การสัมภาษณ์เนวลี

กลุ่มเป้าหมายของการสัมภาษณ์เนวลีคือ คณะทำงานรักษาป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ พันธมิตร ผู้นำสงฆ์ เจ้าหน้าที่ป่าไม้ แกนนำชุมชน และประชาชน ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลุ่มเป้าหมายและจำนวนที่ทำการสัมภาษณ์เนวลี

กลุ่มเป้าหมาย	จำนวนที่เป็นเป้าหมาย	จำนวนที่สัมภาษณ์
1. ผู้นำสงฆ์ในคณะทำงานป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ	6 รูป (ค.นาสวน 3 รูปและ ค.ค่านแม่แลบ 3 รูป)	3 รูป เฉพาะผู้นำสงฆ์ในพื้นที่ 4 หมู่บ้านรอบป่าชุมชน
2. คณะทำงานป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ	19 คน (ค.นาสวน 11 คน ค.ค่านแม่แลบ 1 คน และ ค.เขาโจด 5 คน)	9 คน เฉพาะคณะทำงานที่อยู่ในพื้นที่ 4 หมู่บ้านรอบป่าชุมชน
3. แกนนำชุมชนรอบป่าชุมชนที่ไม่มีรายชื่อในคณะทำงานดังกล่าว	ไม่ระบุจำนวน	9 คน (ผู้ใหญ่บ้าน 2 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน สมาชิก อบต. 2 คน กำนัน ค.นาสวน และ อติตกำนันรวม 2 คน)
4. พันธมิตรและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมประกาศป่าชุมชน	ไม่ระบุจำนวน	3 คน (พันธมิตร 1 คน เจ้าหน้าที่ป่าไม้ 2 คน)
5. หัวหน้าหน่วย กจ. 9	ไม่ระบุจำนวน	1 คน (บ้านเจาะเหละ)
6. ประชาชนรอบป่าชุมชน	ไม่ระบุจำนวน	1 คนและพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับทุกกลุ่มบ้าน
รวม	41	26

สาเหตุที่ผู้วิจัยไม่ได้สัมภาษณ์คณะทำงานป่าชุมชนและป่าต้นน้ำใน ค.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ เพราะเส้นทางคมนาคมจาก ค.นาสวนไปยัง ค.เขาโจด เป็นทางลูกรังและเป็นทางในป่าซึ่งต้องข้ามภูเขาสูงไม่สะดวกต่อการเดินทาง ส่วนคณะทำงานฯ อีก 1 คน ใน ค.ค่านแม่แลบ ไม่ได้สัมภาษณ์เพราะไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนสะมะแกโดยตรงและการคมนาคมไม่สะดวก

ช่วงเวลาที่ดำเนินการเก็บข้อมูลคือ เดือนธันวาคม 2544

ส่วนแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้วางแนวทางในการวิเคราะห์การสื่อสารโดยใช้แนวคิดเรื่องกระบวนการทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาโดยวิเคราะห์จากเป้าหมายของการสื่อสารและแบบจำลองการสื่อสาร ใช้แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของเครือข่ายโดยพิจารณาองค์ประกอบด้านสมาชิก ตัวเชื่อมต่อ และ

ประเด็นการสื่อสาร และใช้แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยพิจารณาถึงความครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

2. การใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

กระบวนการในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบกระบวนการภายใต้การศึกษาริบทของชุมชน และการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยในแต่ละขั้นตอนจะมีการเจรจาหาแนวทางที่เหมาะสมร่วมกับชุมชน ปรากฏว่า ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการ คือ

- (1) กระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน
- (2) กระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน

2.1 กระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยออกแบบกระบวนการโดยเลือกใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่รอบป่าชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารให้มากที่สุด และใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชนคือ ทำให้เวทีการสื่อสารนั้นเป็นเวทีของชุมชนโดยชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยทำหน้าที่คืนข้อมูลกลับสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้มี กิจกรรม 3 กิจกรรมคือ

- กิจกรรมที่ 1 การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- กิจกรรมที่ 2 การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 3 การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

2.1.1 การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ดำเนินการ โดยการจัดสนทนากลุ่ม และการใช้ข้อมูลจากผลการศึกษาเรื่องการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนในอดีต และเป้าหมายของโครงการวิจัยมาเป็นตัวเปิดประเด็น

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมคือ

- (1) เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายของโครงการวิจัย
- (2) เพื่อให้มีการสรุปทบทวนเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมาและตรวจสอบข้อมูลที่นักวิจัยรวบรวมมา
- (3) เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันในการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ

กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในการสนทนากลุ่มได้แก่ คณะทำงาน/คณะกรรมการป่าชุมชนที่มีอยู่ ผู้นำชุมชนในแต่ละพื้นที่ และผู้สนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชนในอดีต

วันที่ดำเนินการและสถานที่ คือ วันที่ 19 มกราคม 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ

วิธีดำเนินการคือ ทีมวิจัยได้จัดแสดงผลการศึกษาเรื่อง แบบแผนการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ในรูปแบบของนิทรรศการและเอกสาร โดยแจกเอกสารจำนวน 5 ชุด ให้แกนนำของแต่ละหมู่บ้านช่วยกันอ่านก่อนการประชุมและเก็บไว้ตรวจสอบและใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับชุมชนต่อไป ในขั้นตอนการประชุมผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการประชุมด้วยตนเอง โดยทำหน้าที่เชิญชวนผู้ร่วมเวทีให้ออกมาสะท้อนภาพอดีตของการทำงานเกี่ยวกับป่าชุมชน และขอให้ช่วยเสนอความเห็นว่ายากเห็นการทำงานในเรื่องป่าชุมชน เป็นไปในรูปแบบใด รวมทั้งขอหารือเรื่องการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ

2.1.2 การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน

การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน ดำเนินการโดยวิธีการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ รอบป่าชุมชนสะมะแก

วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีคือ

- (1) เป็นการเปิดประเด็นปัญหาเกี่ยวกับป่าชุมชนกับประชาชน
- (2) เป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องป่าชุมชนระหว่างประชาชนกับแกนนำท้องถิ่นจากทุกกลุ่มบ้าน
- (3) เป็นการค้นหาประเด็นจากกลุ่มบ้านต่างๆ ที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนต่อไป รวมทั้งค้นหาคนที่ช่วยในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน
- (4) เป็นยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ผู้นำอย่างเป็นทางการของแต่ละกลุ่มบ้านเข้ามามีบทบาทร่วมในการจัดการป่าชุมชน

กลุ่มเป้าหมาย มี 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ ผู้ที่จะมีบทบาทหลักในการจัดเวทีเสวนา ได้แก่ ผู้นำที่เป็นทางการของแต่ละหมู่บ้านที่จัดเวที ซึ่งจะเป็นผู้นำซึ่งเข้าร่วมในการสนทนากลุ่มและรับมอบงานนี้จากโครงการวิจัย กลุ่มที่สองคือ ผู้ที่จะมาร่วมเวทีได้แก่ ประชาชนในแต่ละกลุ่มบ้าน และคณะทำงานกลุ่มป่าชุมชนจากทุกกลุ่มบ้าน

วัน เวลา และสถานที่ดำเนินการ มีดังนี้

- เวทีบ้านองสิต-สะมะแก วันที่ 16 มกราคม 2545 เวลา 09.00 –12.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านองสิต
- เวทีบ้านเจาะเหลาะ วันที่ 16 มกราคม 2545 เวลา 13.00 –16.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านเจาะเหลาะ
- เวทีบ้านไทรรงค์ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2545 เวลา 09.00 –12.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านองสิต
- เวทีบ้านปลายนาสวน-องจุ วันที่ 16 มกราคม 2545 เวลา 13.00 –16.00 น. ณ ศาลาประชาคมบ้านปลายนาสวน

วิธีดำเนินการ คือ การกำหนดจำนวนเวที สถานที่และวันเวลาที่จัดเวที จะกำหนดจากการสนทนากลุ่ม ซึ่งได้กำหนดให้มีการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ รวม 4 เวที ได้แก่ เวทีบ้านองสิต เวทีบ้านเจาะ

เหลา เวทีบ้านไทรรงค์ และเวทีบ้านปลายนาสวน (ซึ่งรวมบ้านองจุด้วย) และในวันจัดสนทนากลุ่มเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2544 นั้น ผู้วิจัยได้จัดทำเอกสารแนะนำการจัดเวทีให้กับผู้นำชุมชนที่จะเป็นผู้ดำเนินการจัดเวที ประกอบด้วยข้อเสนอแนะต่อไปนี้ (1) การเชิญชวนคนมาร่วมเวที การเตรียมวิทยากรที่จะนำภาพอดีตมาสู่เวที และการเตรียมพิธีกรนำการเสวนา (2) การตั้งคำถามในเวที (3) การใช้จ่ายเงินในการจัดเวที รวมทั้งตรวจสอบความพร้อมก่อนจัดเวที และในวันจัดเวที ทีมวิจัยได้จัดพิธีกรเสริมเข้ามาร่วมกับแกนนำชุมชนในช่วงเปิดเวทีเพื่ออธิบายเหตุผลของการจัดเวที ในขั้นตอนระหว่างการจัดเวที ทีมวิจัยช่วยเสริมเพื่อทำความเข้าใจและตั้งคำถาม และในขั้นตอนสรุป ทีมวิจัยมีตัวแทนช่วยดำเนินการสรุปและปิดเวทีอีกด้วย

2.1.3 การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

รูปแบบการดำเนินการที่จะจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนถูกกำหนดจากเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านและเป็นการกำหนดโดยชุมชนเอง กล่าวคือ ในเบื้องต้นของการออกแบบการวิจัย ทีมวิจัยมีได้กำหนดขั้นตอนไว้ชัดเจน โดยความคาดหวังเดิมทีมวิจัยจะเป็นแนวทางที่จะค้นหาแว่นจากเวทีต่างๆ เพื่อดำเนินการประสานชักชวนมาร่วมประชุมในฐานะแกนนำการสื่อสารเรื่องป่าชุมชน และร่วมกันขับเคลื่อนประเด็นการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนต่อไป โดยไม่คาดหวังว่าองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนจะเกิดขึ้นในขั้นตอนนี้ แต่ในการปฏิบัติจริง พบว่า ในเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านเวทีแรกที่บ้านองสิต (หมู่ ที่ 4) มีประเด็นแรกที่ได้รับข้อเสนอจากเวทีหมู่บ้านหมู่ที่ 4 โดยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 คือ ขอให้แต่ละเวทีที่ไปจัดในแต่ละกลุ่มบ้านเลือกตัวแทนจากเวทีนั้นมา เวทีละ 20 คน ไปประชุมร่วมกันเพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหม่ ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ซึ่งข้อเสนอนี้ได้รับการยอมรับโดยทันทีจากแกนนำทั้งหลายที่อยู่ร่วมในที่ประชุม รวมทั้งในที่ประชุมดังกล่าวได้กำหนดรูปแบบการประชุมว่า ให้เป็นการประชุมในพื้นที่ป่าชุมชนกำหนดเวลาเริ่มต้นคือ 09.00 น. และให้ทุกกลุ่มเตรียมอาหารไปรับประทานมื้อกลางวันในป่าชุมชนด้วย พร้อมทั้งยังวางเป้าหมายให้แน่ชัดว่า ถ้าไม่ได้คณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหม่จะไม่เลิกการประชุม

ในการเตรียมการประชุมนี้ ทีมวิจัยได้ทำหน้าที่สืบข้อมูลที่สืบค้นจากเวทีเสวนาทั้ง 4 เวที ให้กับผู้ที่ได้รับการเสนอชื่อให้ไปร่วมการประชุมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 เพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมรับรู้เรื่องราวจากทุกกลุ่มบ้าน เป็นการปรับฐานความเข้าใจร่วมกันก่อนการประชุม รวมทั้งผู้วิจัยยังทำหน้าที่ประสานให้เกิดความพร้อมเพียงในการประชุม

วันที่ดำเนินการและสถานที่คือ วันที่ 1 พฤษภาคม 2545 โดยจัดในป่าชุมชนสะมะแก

การประเมินผล จะประเมินจากจำนวนและบทบาทของผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละขั้นตอน และองค์ประกอบด้านสมาชิกขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ โดยพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมและความครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการตัดสินใจ

2.2 กระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน

กระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน ผู้วิจัยออกแบบกระบวนการ

โดยเลือกใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ยึดการเรียนรู้พื้นที่เป็นสำคัญ คือ เน้นการใช้พื้นที่เป็นฐานการเรียนรู้และเน้นการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการนี้มีกิจกรรม 2 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 4 การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้

กิจกรรมที่ 5 การเสริมความรู้และสนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน

2.2.1 การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในองค์กรเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้

วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้คือ เพื่อให้สมาชิกขององค์กรเครือข่ายและคณะทำงานป่าชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กัน และรับรู้ขอบเขตพื้นที่ป่าชุมชนจากแผนที่ เข้าใจความหมายของสัญลักษณ์ต่างๆ ในแผนที่ทางภูมิศาสตร์ เข้าใจคุณค่าของป่าชุมชนในแง่ของการเป็นต้นน้ำลำธาร รวมทั้งมีแนวคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าโดยการกักเก็บน้ำในร่องน้ำขนาดเล็ก

วิธีดำเนินการ ใช้กิจกรรมบรรยายพิเศษเกี่ยวกับการอ่านแผนที่และการปฏิบัติการสำรวจร่องน้ำในป่าชุมชน บรรยายและนำการสำรวจโดย รศ.ดร.วีระศักดิ์ อุดมโชค

วันที่ดำเนินการและสถานที่คือ วันที่ 1-2 มิถุนายน 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และในป่าชุมชนสะมะแก การประเมินผล พิจารณาจากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การรับรู้คุณลักษณะและบทบาทของป่าชุมชนและผลงานในช่วงของการฝึกอบรม

2.2.2 การเสริมความรู้และสนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน

วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้คือ เตรียมความพร้อมของคณะกรรมการป่าชุมชนในการทำงานร่วมกัน โดยเสริมความรู้ด้านนิเวศวิทยาและการจัดการทรัพยากรป่าไม้ วางแนวทางในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน และกำหนดแผนการทำงานร่วมกันภายในคณะกรรมการป่าชุมชน

วิธีดำเนินการ ใช้หลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ระยะเวลา 5 วัน ในการออกแบบหลักสูตรจะเน้นเนื้อหาเกี่ยวกับป่าไม้ การสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับป่าไม้และผลผลิตจากป่า การจัดการไฟป่า การฝึกปฏิบัติการสำรวจป่าชุมชน และการศึกษาดูงานในด้านการจัดการป่าชุมชนและการจัดการอุทยาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

วันที่ดำเนินการและสถานที่คือ วันที่ 13-17 สิงหาคม 2547 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ป่าชุมชนสะมะแก ศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง บ้านห้วยหินดำ ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ และ บ้านเขาเหล็ก ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

การประเมินผล พิจารณาจากความสนใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การมีความรู้เกี่ยวกับลักษณะสังคมพืชในป่าชุมชน การมีทักษะการสำรวจและบันทึกข้อมูลในแปลงตัวอย่างป่าชุมชน การรับรู้ถึงคุณค่าของป่าชุมชนสะมะแกทั้งในด้านความหลากหลายทางชีวภาพและคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยการประเมินผลงานในช่วงของการฝึกอบรม

3. การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

เมื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันภายในองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนแล้ว ในอันดับต่อไปจะเป็นการสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายได้ปฏิบัติงานตามภารกิจ โดยการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนจำเป็นต้องใช้ ในการนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะสนับสนุนกิจกรรมการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน โดย การส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างสื่อเฉพาะกิจ การส่งเสริมการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วในชุมชน คือ หอกระจายข่าวสารชุมชน และส่งเสริมการพัฒนาสื่อบุคคลคือ เยาวชนเพื่อให้เข้ามาช่วยเสริมพลังในการจัดการป่าชุมชนต่อไป นอกจากนี้ ยังส่งเสริมศักยภาพขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนในการจัดการข้อมูลเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะสมแก่อีกด้วย โดยในขั้นตอนนี้ จะประกอบด้วยกิจกรรมปฏิบัติการอย่างหลากหลาย สามารถแบ่งได้ 4 กลุ่มกิจกรรมคือ

3.1 ปฏิบัติการจัดทำสื่อเฉพาะกิจเพื่อการจัดการป่าชุมชน

ดำเนินการโดยติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน รวมทั้งกระตุ้นและสนับสนุนการผลิตสื่อและกิจกรรมของคณะกรรมการป่าชุมชนตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนวางแผนหรือร้องขอ

3.2 เสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว

วิธีดำเนินการ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบกระบวนการ โดยมีกิจกรรมปฏิบัติการดังนี้

- (1) การเปิดประเด็นเรื่อง แนวคิดและความสำคัญของการสื่อสาร โดยชุมชนเพื่อชุมชน โดย ดร. วิจารณ์ คำศรีจันทร์ (วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2546)
- (2) การเปิดประเด็นเรื่อง แนวทางการใช้หอกระจายข่าวเพื่อการจัดการป่าชุมชน โดย ผศ.ดวงพร คำณูวัฒน์ (วันที่ 9 มีนาคม 2546)
- (3) การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะสมแก โดย ผศ.ดวงพร คำณูวัฒน์ และคณะ (วันที่ 29-30 พฤษภาคม 2546)
- (4) การสาธิตการจัดรายการทางหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน โดยผู้นำจัดรายการคือ นักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา (วันที่ 21-22 มีนาคม 2547)

-

3.3 ปฏิบัติการเสริมสร้างเยาวชนเพื่อป่าชุมชน

ดำเนินการโดยการสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนเป็นผู้จัดทำโครงการและดำเนินการจัดค่ายเยาวชนเรื่อง รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน ซึ่งจัดกิจกรรมค่ายนี้จัดขึ้นในวันที่ 27-28 มกราคม 2547

3.4 ปฏิบัติการจัดการข้อมูลเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะสมแก

วัตถุประสงค์ของขั้นตอนนี้คือ การเตรียมการเพื่อจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชน ที่สามารถแสดงอัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะสมแกได้

วิธีดำเนินการ ประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

(1) การจัดทำบทเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของการประชุมปฏิบัติการคือ

- การทำแปลงตัวอย่างป่าชุมชนขนาด 100 x 100 เมตร ที่ดำเนินการในช่วงการอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่องการจัดการป่าชุมชน (วันที่ 14 สิงหาคม 2547)
- การประชุมกลุ่มเพื่อ ประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน (วันที่ 15 สิงหาคม 2547)

(2) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน: การใช้ประโยชน์จากของป่า สำหรับคณะกรรมการป่าชุมชนและ เยาวชนรอบป่าชุมชน (วันที่ 27-28 มิถุนายน 2547)

(3) การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกและตัวแทนจากหมู่บ้านต่างๆ เรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก (วันที่ 16 ธันวาคม 2547)

การประเมินผลด้านศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน จะพิจารณาจากความหลากหลายของสื่อและกิจกรรมที่องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนจัดขึ้นหรือร่วมจัด จำนวนและความหลากหลายของผู้ที่เข้าร่วมเรียนรู้ สารความรู้ที่ใช้ในการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชน และการรวบรวม และนำเสนอข้อมูลขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

4. การติดตามผล วิเคราะห์ผล และสรุปบทเรียน

การติดตามผล จะเป็นการติดตามในส่วนของการทำงานขององค์กรเครือข่าย และในส่วนของการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชน กิจกรรมติดตามผลนี้เป็นกิจกรรมที่สอดแทรกอยู่ทุกกิจกรรมและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากิจกรรมการวิจัยในลำดับต่อ ๆ มา ซึ่งทำให้การออกแบบการวิจัยในโครงการนี้มีลักษณะของการออกแบบกระบวนการภายใต้ปฏิสัมพันธ์กับคณะกรรมการป่าชุมชน โดยมีการขอความเห็นชอบในเรื่อง รูปแบบของกิจกรรม เวลา ระยะเวลา สถานที่ และผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละกิจกรรม ส่วนการติดตามผลในช่วงท้ายของโครงการจะประกอบด้วย การคืนข้อมูลและการสรุปการดำเนินงานของโครงการร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งดำเนินการในวันที่ 5 เมษายน 2547 การติดตามกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชนในช่วงเดือนมีนาคมและเมษายน 2547 รวมทั้งได้ติดตามการคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนชุดที่ 2 แทนชุดที่ 1 ที่หมดวาระ ในวันที่ 20 เมษายน 2547 อีกด้วย

ส่วนการวิเคราะห์ผล และสรุปบทเรียนจากกระบวนการวิจัยนั้น ผู้วิจัยดำเนินการโดยการพิจารณา ทบทวนกระบวนการออกแบบวิจัย การปฏิบัติการวิจัยในแต่ละขั้นตอน การมีส่วนร่วม และผลลัพธ์จากกระบวนการที่เกิดขึ้น รวมทั้งประเมินผลในส่วนภาพรวมของโครงการเพื่อตอบคำถามการวิจัยและนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนต่อไป

บทที่ 4

บริบทของพื้นที่วิจัยและความเป็นมาของป่าชุมชนสะมะแก

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพื้นที่วิจัย

1.1 ที่ตั้งและอาณาเขตของป่าชุมชนสะมะแก

ป่าชุมชนสะมะแกเป็นพื้นที่ป่าที่ประชาชนได้ร่วมกันกำหนดขอบเขตและจัดตั้งให้เป็นป่าชุมชน มีเนื้อที่ 3,353 ไร่ อยู่ในเขตพื้นที่ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี สภาพป่าเป็นป่าธรรมชาติ โดยเกือบทั้งหมดเป็นป่าเต็งรัง บนภูเขาและเชิงเขามีลักษณะเป็นป่าไผ่ ส่วนบริเวณใกล้ร่องน้ำจะมีพันธุ์ไม้ที่หลากหลายมากขึ้นมีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ

ที่ตั้งของป่าชุมชนสะมะแก อยู่ทางทิศเหนือของอำเภอศรีสวัสดิ์ โดยอยู่ริมถนนสายศรีสวัสดิ์-ท่าลำไย ซึ่งเป็นถนนลาดยาง ห่างจากอำเภอศรีสวัสดิ์ประมาณ 11 กม. พื้นที่ป่าชุมชนจะล้อมรอบด้วยชุมชนจำนวน 4 หมู่บ้าน กล่าวคือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ที่ 2 บ้านไครงค์ และหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน

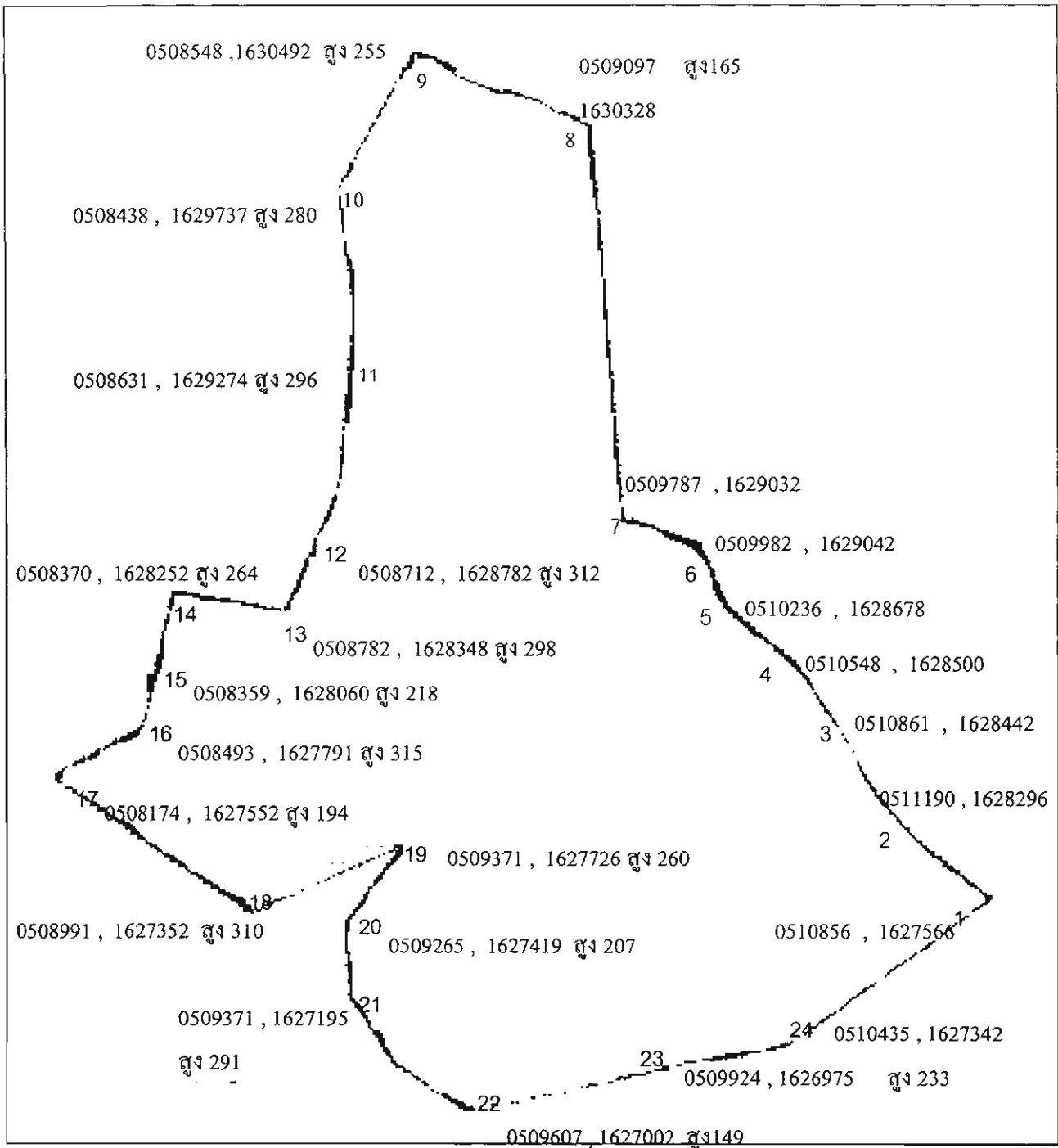
ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านองสิต และหมู่ที่ 5 บ้านเจริญสุข (เจาะเหลาะ)

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ที่ 5 บ้านเจริญสุข (เจาะเหลาะ) และหมู่ที่ 2 บ้านไครงค์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ที่ 4 บ้านองสิต และหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน

ตำแหน่งของป่าชุมชนสะมะแก ตามแผนที่ภูมิประเทศจะอยู่บริเวณรอยต่อของแผนที่ภูมิประเทศมาตราส่วน 1:50,000 ของกรมแผนที่ทหาร ปี พ.ศ.2517 ลำดับชุดที่ L7017 ระวัง 4838III กับ ลำดับชุดที่ L7017 ระวัง 4838IV โดยพื้นที่ป่าชุมชนจะครอบคลุมพื้นที่ภูเขาซึ่งมียอดเขาสูง 468 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ชื่อของภูเขาคตามแผนที่คือ เขาตะเลอะเซอะ แต่ชาวบ้านเรียกภูเขานี้ว่าเขาใหญ่ ดังแสดงในภาพที่ 2 ในพื้นที่ป่าชุมชนมีหนองน้ำขนาดเล็กที่มีลักษณะเป็นตาน้ำผุด เรียกว่าหนองโพธิ์ ตำแหน่งพิกัดของหนองน้ำแห่งนี้คือ 510223 E, 1627804 N.

เนื่องจากป่าชุมชนสะมะแกผืนนี้ได้มีการรังวัดพื้นที่โดย สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี หลังการประกาศป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 แล้ว ในที่นี้จึงขอแสดงบันทึกพิกัดที่มีการรังวัดในครั้งนั้นไว้ ดังแสดงในภาพที่ 3 (มีจุดแสดงพิกัดรวม 24 จุด ระยะระหว่างจุดต่างๆ นับจากจุดที่ 1 คือ 825 เมตร, 500 เมตร, 475 เมตร, 300 เมตร, 250 เมตร, 285 เมตร, 1,450 เมตร, 545 เมตร, 700 เมตร, 440 เมตร, 600 เมตร, 430 เมตร, 395 เมตร, 195 เมตร, 275 เมตร, 345 เมตร, 800 เมตร, 545 เมตร, 335 เมตร, 250 เมตร, 290 เมตร, 315 เมตร, 655 เมตร, และ 435 เมตร, รวมระยะทางรอบป่าชุมชนคือ 11.635 กม.)

ภาพที่ 2 บันทึกพิกัดจากการรังวัดป่าชุมชนสะมะแก วันที่ 1 เมษายน 2540
(ผู้สำรวจ: นายรัชชาติ ไกร์ครวญ, ข้อมูลจาก สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี)

หมายเหตุ: ระยะทางรอบป่าชุมชนรวมทั้งสิ้นคือ 11.635 กม.

1.3 สภาพภูมิประเทศและทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน

ตำบลนาสวน มีสภาพพื้นที่เป็นภูเขาที่มีที่ลาดเชิงเขา และที่ราบแคบๆ ริมลำน้ำสายสั้นๆ ที่ไหลลงอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ พื้นที่สูงส่วนใหญ่ยังเป็นป่าต้นน้ำลำธาร บางส่วนเป็นที่ทำไร่ข้าว และไร่อ้อยที่ปล่อยให้พื้นฟูตามธรรมชาติ ชุมชนตั้งอยู่ตามลำน้ำและขอบอ่างเก็บน้ำ

ตำบลนาสวน มีจำนวนหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน โดยหมู่ที่ 1, 2, 4 และ 5 ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ ส่วนหมู่ที่ 3 ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ แต่เดิมก่อนมีเขื่อนศรีนครินทร์ พื้นที่ตำบลนาสวนหมู่ที่ 2 บ้านปากนาสวนจะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณปากน้ำนาสวนที่บรรจบกับแควใหญ่ มีพื้นที่ราบที่สามารถทำนาได้และมีการคมนาคมทางน้ำได้สะดวกจึงมีชุมชนหนาแน่นกว่าบริเวณอื่น ๆ ส่วนหมู่ที่ 1 จะเป็นหมู่บ้านคอนบนของกลุ่มน้ำนาสวน ซึ่งมีที่ราบแคบๆ ริมลำน้ำนาสวนที่สามารถทำนาได้ นอกจากนี้ ชุมชนก็จะตั้งเรียงรายอยู่ตามลำน้ำทั้งลำน้ำนาสวนและลำน้ำอ้งจู่ ซึ่งเป็นลำน้ำสาขาที่ไหลมาลงลำน้ำนาสวน ต่อมาเมื่อมีการเขื่อนศรีนครินทร์ บ้านปากนาสวนเดิมถูกน้ำท่วม มีการจัดตั้งหมู่บ้านใหม่ห่างจากที่ว่าการอำเภอในปัจจุบันประมาณ 3 กม. และห่างจากหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน ประมาณ 18 กม. อย่างไรก็ตาม ยังมีประชากรบ้านปากนาสวน หมู่ที่ 2 บางส่วนขึ้นมามาตั้งถิ่นฐานใหม่บนที่สูงของลำน้ำนาสวน ในบริเวณของหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน เกิดเป็นกลุ่มบ้านใหม่เรียกว่า บ้านไตรรงค์ แต่ยังคงสังกัด หมู่ที่ 2 ต.นาสวน นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณขอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ซึ่งคลุมไปถึงพื้นที่ชุมชนจำนวนหนึ่งยังคงเป็นพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งยังคงมีปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตอยู่ ณ ปัจจุบัน

1.4 ประวัติการตั้งถิ่นฐาน

พื้นที่ของอำเภอศรีสวัสดิ์ มีประวัติการตั้งถิ่นฐานเป็นเมืองหน้าด่าน คือเมืองศรีสวัสดิ์และเมืองท่ากระดาน มานานกว่า 200 ปีแล้ว เมืองทั้งสองขึ้นตรงต่อเจ้าเมืองกาญจนบุรี ในสมัยของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกซึ่งตรงกับสมัยของพระเจ้ากรุง พม่าได้ยกกองทัพมารุกรานไทย โดยยกกองทัพมาตีหัวเมืองต่างๆ ตีเรื่อยมาจนถึงเมืองศรีสวัสดิ์ และเมืองท่ากระดาน ทำลายบ้านเรือนราษฎรและวัดเสียหายมาก ทำให้เมืองศรีสวัสดิ์และเมืองท่ากระดานทรุดโทรมลง ในปี พ.ศ.2438 ทางราชการได้จัดการปกครองใหม่ ได้ยุบเมืองศรีสวัสดิ์และท่ากระดาน รวมเป็นกิ่งอำเภอศรีสวัสดิ์ ขึ้นต่อเมืองกาญจนบุรี ในปี พ.ศ.2444 ยกฐานะเป็นอำเภอศรีสวัสดิ์ ในปี พ.ศ.2449 ยุบเป็นกิ่งอำเภอขึ้นต่ออำเภอสองขตะบุรี ในปี พ.ศ.2467 ยังคงเป็นกิ่งอำเภอแต่โอนมาขึ้นกับอำเภอเมืองกาญจนบุรี (วรวิธ สุวรรณฤทธิ์, 2543: 103-104)และในปี พ.ศ.2508 จึงได้ยกฐานะเป็น อำเภอศรีสวัสดิ์

จากบันทึกการเสด็จของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการเสด็จเมืองกาญจนบุรี มีข้อความเกี่ยวข้องกับอำเภอศรีสวัสดิ์ คือ (คุณหญิงสุริยา รัตนกุลและคณะ, 2544 : 128-129)

“เมืองศรีสวัสดิ์เป็นเมืองใหญ่ มีละว้า กระเหรี่ยง และข้าสะอูดอีกพวกหนึ่ง พูดภาษาหนึ่งต่างหาก...”

“...ที่หมู่บ้านอื่นและเมืองศรีสวัสดิ์และหัวเมืองมอญ 7 เมือง มีพวกมอญ ละว้า ข้าสอูด ตัดฝาง บรรทุกแพล่องลงมาขายเมืองกาญจนบุรีบ้าง ล่องลงไปขายถึงเมืองราชบุรีบ้าง...”

“...ฝ่ายพริกมีมากทางแขวงเมืองศรีสวัสดิ์ มอญ ละว้า กะเหรี่ยง ข้าสอูด ทำไร่ฝ้าย มีพวกจีนไหหลำ ขึ้นไปรบปีหนึ่งก็มาก...”

“...ละว้า ข้าสอูด เมืองศรีสวัสดิ์ประมาณ 1,200 คน...”

สำหรับตำบลนาสวน น่าจะมีการตั้งถิ่นฐานมาช้านานแล้วเช่นกัน ดังที่มีหลักฐานคือ เจดีย์และพระพุทธรูปที่วัดถ้ำอึ้ง ซึ่งคาดว่าน่าจะก่อสร้างตั้งแต่ช่วงปลายยุคของกรุงศรีอยุธยา สำหรับหลักฐานชุมชนเก่าแก่อีกแห่งหนึ่งคือ บ้านเฝ้าไร่ ตั้งอยู่บนเขาหอคบบริเวณใกล้แอ่งน้ำที่เรียกว่าหนองสระ มีพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ของชาวกระเหรี่ยง และมีหลักฐานการอพยพลงมาอยู่ตอนล่างบริเวณบ้านองสิต บ้านสะมะแก และบ้านนาสวนในปัจจุบัน เมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากเกิดโรคระบาด (มณฑล ปรางค์, สัมภาษณ์)

ข้อสันนิษฐานอื่น ๆ คือ บริเวณบ้านนาสวนนี้น่าจะเป็นที่อยู่ดั้งเดิมของชาวละว้าหรือ ลัวะ และข้า ซึ่งปรากฏหมู่บ้านเก่าชื่อ อี่ปุ่น ซึ่งเป็นภาษาของชาวข่า แปลว่า บ้านโป่ง นอกจากนี้บริเวณที่นา มีชื่อเรียกว่า นาลาว ซึ่งเข้าใจว่าเป็นพื้นที่ที่ชาวลัวะ ทำนามาก่อน (นายนิพนธ์ สมจันทร์, สัมภาษณ์)

แม้ว่าจะมีข้อสันนิษฐานว่า ต.นาสวน น่าจะมีชนกลุ่มอื่นอาศัยอยู่บริเวณนี้มาก่อน แต่ในช่วง 100 ปีที่ผ่านมา ชุมชนบริเวณนี้จะเป็นชุมชนของชาวกระเหรี่ยงโปว์ และมีวัดถ้ำอึ้ง เป็นศาสนสถานที่เป็นที่รวมจิตใจของชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงโปว์ในพื้นที่นี้

ก่อนการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ การตั้งถิ่นฐานจะกระจายอยู่บริเวณบ้านปลายนาสวน บ้านองจู บ้านองสิต บ้านสะมะแก และบ้านปากนาสวน ส่วนบริเวณที่เป็นบ้านไตรรงค์และบ้านสะมะแกในปัจจุบัน จะเป็นพื้นที่ป่าและพื้นที่ทำไร่ บริเวณป่าชุมชนสะมะแกในปัจจุบันรวมไปถึงพื้นที่บ้านเจาะเหลาะ จะเป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นที่เลี้ยงควายของชุมชน แหล่งน้ำที่สำคัญของทุ่งเลี้ยงสัตว์นี้คือ หนองใหญ่ ซึ่งเป็นหนองน้ำซับ ปัจจุบันอยู่ในเขตของบ้านเจาะเหลาะ หนองใหญ่เคยมีน้ำตลอดทั้งปี และรอบๆ จะเป็นป่าเต็งรังที่มีสภาพสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันน้ำในหนองใหญ่ได้แห้งไปแล้ว และรอบหนองใหญ่กลายเป็นที่ทำกิน สภาพของดินในที่ทำกินรอบหนองใหญ่อยู่ในสภาพที่เสื่อมสภาพมาก และบางแห่งอยู่ในกระบวนการกลายเป็นลูกรัง

การตั้งถิ่นฐานที่บ้านไตรรงค์เริ่มหลังจากมีการปิดเขื่อนทำให้เกิดน้ำท่วมดินที่อยู่เดิม ชาวกระเหรี่ยงส่วนหนึ่งได้ขึ้นมาตั้งถิ่นฐานที่นี่ เพราะเคยจับจองที่ดินทำไร่บริเวณนี้ สำหรับชื่อหมู่บ้านนั้น เดิมเรียกว่า ไตรรงค์ ตามชื่อชายคนแรกที่เข้ามาอยู่ที่นี่ ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2519-2520 มี ศชด. เข้ามาปฏิบัติงานในพื้นที่ และทำการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านใหม่ เป็น “ไตรรงค์” มาจนถึงทุกวันนี้

ส่วนบ้านเจาะเหลาะนั้น แต่เดิมมีชาวกระเหรี่ยงตั้งบ้านอยู่ใกล้กับหนองใหญ่จำนวน 3 หลัง โดยเป็นส่วนหนึ่งของบ้านองสิต ต่อมาเมื่อชาวอีสานเข้ามาอาศัยอยู่ โดยชาวอีสานรุ่นแรก ๆ จะมาจากจังหวัดอุบลราชธานี วัดอุปประสงค์ของการเดินทางคือ มาหาที่ทำกิน หรือมาหาแหล่งงานคือการทำไม้ ในช่วงของ

การก่อสร้างเขื่อนซึ่งต้องมีการทำไม้ออก ก็ยังมีแรงดึงดูดให้คนเข้ามาหาแหล่งงานมากขึ้น แต่เมื่อเข้าถึงพื้นที่แล้วคนส่วนหนึ่งไม่ได้เข้าสู่การทำไม้แต่หันมาจับจองที่ทำกินแทน จากข้อมูลที่ได้รับพบว่า คนส่วนใหญ่ในบ้านเจาะเหลาะจะเข้ามาอาศัยอยู่หลังปี พ.ศ.2521 และเมื่อบ้านเจาะเหลาะมีจำนวนประชากรมากขึ้นในปี พ.ศ.2541 ได้มีการแยกหมู่บ้านออกมาเป็น หมู่ที่ 5 บ้านเจาะเหลาะ โดยประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวอีสาน

1.5 ขนาดประชากร

พื้นที่ของตำบลนาสวนทั้งหมดอยู่ในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบลนาสวน จากข้อมูลขององค์การบริหารส่วนตำบลนาสวน ณ วันที่ 16 เมษายน 2547 พบว่า ตำบลนาสวน มีจำนวนครัวเรือน 790 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 3,445 คน เป็นชาย 1,793 เป็นหญิง 1,652 คน โดยหมู่ที่ 2 มีครัวเรือนมากที่สุดคือ 304 ครัวเรือน มีจำนวนประชากร 1,269 คน เป็นชาย 644 คน หญิง 625 คน

ส่วนชุมชนรอบป่าชุมชนสะมะแกประกอบด้วย หมู่บ้านในตำบลนาสวน 4 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 (บ้านปลายนาสวนและบ้านองจุ) หมู่ที่ 2 (เฉพาะกลุ่มบ้านไทรรงค์) หมู่ที่ 4 (บ้านองสิตและบ้านสะมะแก) หมู่ที่ 5 (บ้านเจาะเหลาะ) มีจำนวนครัวเรือนรวม 431 ครัวเรือน และมีจำนวนประชากร 1,834 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 16 เมษายน 2547) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนครัวเรือนและประชากรรอบป่าชุมชนสะมะแกจำแนกตามหมู่บ้าน
(ข้อมูล ณ วันที่ 16 เมษายน 2547)

หมู่บ้าน	หลังคาเรือน	จำนวน ประชากร		รวม
		ชาย	หญิง	
หมู่ที่ 1 (บ้านปลายนาสวนและบ้านองจุ)	222	473	422	895
หมู่ที่ 2 (เฉพาะกลุ่มบ้านไทรรงค์)	23	48	51	99
หมู่ที่ 4 (บ้านองสิตและบ้านสะมะแก)	124	264	267	531
หมู่ที่ 5 (บ้านเจาะเหลาะ)	62	172	137	309
รวม	431	957	877	1,834

ที่มา: สถานีอนามัยบ้านปลายนาสวน ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

1.6 ศาสนาและวัฒนธรรม

ประชากรในพื้นที่หมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 (เฉพาะบ้านไทรรงค์) และหมู่ที่ 4 ส่วนใหญ่เป็นชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง (กระเหรี่ยงโปว์ หรือโพล่ง) ซึ่งตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้มานานแล้ว ส่วนหมู่ที่ 5 บ้านเจาะเหลาะส่วนใหญ่เป็นชาวไทยอีสานที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานหลังการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์

ประชาชนในตำบลนาสวนและที่อาศัยอยู่รอบป่าชุมชนเกือบทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ วัดในพื้นที่รอบป่าชุมชนมีจำนวน 5 วัด คือ วัดถ้ำองจุ วัดนาสวน วัดถ้ำผาพิรุณ วัดองสิต และวัดผาแดง ประชาชนมีวิถีปฏิบัติในพุทธศาสนาอย่างชัดเจน เช่น หุุดงานในวันพระเพื่อที่จะไปวัดและทำบุญ นอกจากการปฏิบัติตาม

นัยของพุทธศาสนาแล้ว ประชาชนในพื้นที่ ยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของตน โดยชุมชนกระเหรี่ยงจะยึดถือขนบประเพณีของชาวกระเหรี่ยง เช่น การไหว้ผี ส่วนชุมชนอีสานจะมีขนบประเพณีของชาวอีสานเช่น การบายศรี และขนบประเพณีแบบดั้งเดิมนั้นส่วนใหญ่ได้ผสมผสานเข้ากับพุทธศาสนาแล้ว เช่น ประเพณีสงกรานต์ ฯลฯ

1.7 การใช้ประโยชน์ที่ดิน

ในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดิน พบว่าพื้นที่ส่วนใหญ่ซึ่งยังปกคลุมด้วยป่าไม้ โดยเฉพาะบริเวณที่สูงของเขาค้อซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธาร พื้นที่ป่าบริเวณเขาค้อได้มีการอนุรักษ์ให้เป็นป่าต้นน้ำโดยมีเจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณเป็นแกนนำในการอนุรักษ์ สำหรับป่าในที่สูงบนภูเขาค้ออื่น ๆ ก็ยังคงมีอนุรักษ์ไว้ แต่การดูแลรักษา还没有มีกลุ่มที่จะเข้าไปดูแลจัดการอย่างชัดเจน

ในส่วนพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ปลูกข้าวไร่หมุนเวียน โดยปลูกตามเชิงเขาและเนินเขา มีพื้นที่ปลูกครอบครัวยาวประมาณ 5 ไร่ พื้นที่นาข้าวมีเพียงเล็กน้อยในเขตบ้านปลายนาสวนเท่านั้น พืชไร่ได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ที่เป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ นอกจากนี้ จะมี พริก พักทอง ฝ้าย ละหุ่ง และงา ส่วนพืชสวนที่ปลูกกันทั่วไปคือ ได้แก่ กล้วย มะม่วง หมากรุก มะพร้าว มะละกอ ขนุน และมะขาม ส่วนพืชที่มีการปลูกร่วมในพื้นที่ป่าคือ กระวาน และเผือก

1.8 อาชีพ โครงสร้างพื้นฐาน และบริการทางสังคม

ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร พืชเศรษฐกิจที่สำคัญคือ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ส่วนพืชอื่น ๆ คือ ฝ้าย งา พริก พักทอง ส่วนไม้ผลที่เป็นพืชเศรษฐกิจคือ กล้วย บางส่วนจะมีรายได้เสริมจากการเก็บหาของป่า และบริเวณริมอ่างเก็บน้ำจะมีอาชีพประมง ซึ่งมีทั้งเพาะเลี้ยงและจับสัตว์น้ำ ส่วนหน่วยธุรกิจอื่นๆ เช่น ธนาคาร โรงแรม ปั๊มน้ำมัน โรงงานอุตสาหกรรมพบว่าไม่มีอยู่ในพื้นที่

ปัจจุบันมีถนนลาดยาง 1 สาย 2 ช่องทางจราจร ผ่านหมู่ 4 และ หมู่ 1 การคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านและถนนภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ยังเป็นลูกรัง ในฤดูฝนจะถูกกัดเซาะเป็นหลุมเป็นบ่อเป็นอุปสรรคต่อการเดินทาง ไม่มีที่ทำการไปรษณีย์ และสถานีคมนาคมอื่น ๆ และพื้นที่ส่วนใหญ่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์มือถือ มีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน และมีระบบประปาภูเขาโดยอาศัยฝายขนาดเล็กกั้นลำน้ำ จำนวน 4 ฝาย คือ ฝายของจุ ฝายห้วยหวาย ฝายนาสวน และฝายของสิต

มีสถานีนอนมัธยมประจำตำบล 1 แห่ง อยู่ที่บ้านปลายนาสวน มีโรงเรียนระดับประถมศึกษาที่เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา 1 โรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านนาสวน และโรงเรียนประถมศึกษาอย่างเดียวคือ โรงเรียนบ้านองสิต และโรงเรียนบ้านองจุ นอกจากนี้จะมีโรงเรียนขยายโอกาสที่อยู่ใกล้เคียงอีก 1 แห่ง คือ โรงเรียนบ้านคงเสลา ซึ่งอยู่ในสังกัดของ ค.ด่านแม่แลด แต่จะเป็นโรงเรียนที่เด็กจากบ้านเจาะเหลาะเข้าศึกษาต่อในระดับมัธยมต้น

1.9 สถานภาพด้านการสื่อสารของชุมชน

ชุมชนรอบป่าชุมชนทั้ง 4 หมู่บ้านของ ต.นาสวน เป็นชุมชนชนบทที่ยังมีข้อจำกัดในการสื่อสารผ่านสื่อต่างๆ อยู่พอสมควร กล่าวคือ

พื้นที่ศึกษาเป็นพื้นที่คันน้ำซึ่งมีพื้นที่ราบน้อยมาก ชุมชนตั้งบ้านเรือนเป็นหย่อมบ้าน และอยู่กระจายห่างกัน และในพื้นที่ไม่มีรถยนต์โดยสาร ทำให้การประสานงานและการติดต่อระหว่างกันต้องใช้เวลาและยานพาหนะในการเดินทาง

เนื่องจากอยู่ในเขตภูเขาที่ชันชันทำให้ไม่สามารถรับสัญญาณโทรทัศน์ตามปกติ การที่จะเปิดรับสัญญาณจะต้องใช้จานดาวเทียมซึ่งมีราคาแพง และจานดาวเทียมที่ใช้กันอยู่ส่วนใหญ่จะรับสัญญาณได้ไม่ครบทุกช่อง ทำให้คนที่สามารถเข้าถึงรายการโทรทัศน์มีจำกัด

ในด้านสัญญาณโทรศัพท์จะมีการรับได้เพียงบางจุด ส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณขอบอ่างเก็บน้ำ มีโทรศัพท์สาธารณะเพียงหมู่บ้านละ 1 ตู้ และจำนวนคนที่มิโทรศัพท์บ้านในระยะเริ่มต้นของโครงการวิจัยนี้ไม่มีเลย ต่อมาในช่วงปลายปี พ.ศ.2545 จึงเริ่มมีการติดตั้งโทรศัพท์บ้านกันมากขึ้น แต่ก็ยังมีจำนวนครัวเรือนที่มีโทรศัพท์น้อยมาก

ช่องทางสื่อสารที่สำคัญคือ การประชุมหมู่บ้าน ซึ่งทั้ง 4 หมู่บ้านมีการประชุมหมู่บ้านดังนี้

หมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน ปกติจะมีการประชุมหลังการประชุมอำเภอ 1 วัน ในช่วงเวลา 13.00 น. เป็นต้นไป แต่มีการประชุมไม่สม่ำเสมอ

หมู่ที่ 2 เฉพาะกลุ่มบ้านไทรรงค์ เป็นกลุ่มบ้านเล็กๆ การสื่อสารส่วนใหญ่ใช้วิธีเดินตามบ้าน

หมู่ที่ 4 บ้านเจาะเหลาะ ปกติจะมีการประชุมทุกเดือนหลังการประชุมอำเภอแล้ว

หมู่ที่ 5 บ้านองสิต ปกติจะมีการประชุมหลังการประชุมอำเภอ 1 วัน ในช่วงเวลา 09.00 น. เป็นต้นไป และมีการประชุมค่อนข้างสม่ำเสมอ

สื่ออีกรูปแบบหนึ่งคือ หอกระจายข่าวสาร พบว่า หมู่บ้านที่มีหอกระจายข่าวสารก่อนหมู่อื่น ๆ คือ หมู่ 4 บ้านเจาะเหลาะ ซึ่งหอกระจายข่าวจะอยู่ที่ ศาลาประชาคม และมีผู้ที่ประกาศข่าวคือ ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการประกาศข่าวสารของทางราชการ หรือใช้ในการสื่อข่าวสารของหมู่บ้าน ในปี พ.ศ.2545 จึงได้หอกระจายข่าวเพิ่มอีก 3 หอกระจายข่าว คือ ที่บ้านองจู บ้านปลายนาสวน ซึ่งทั้ง 2 แห่งนี้จัดตั้งที่โรงเรียน ส่วนที่บ้านองสิต ในระยะแรกจัดตั้งไว้ชั่วคราวที่บ้านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แต่ปัจจุบันอยู่ที่โรงเรียนองสิต สถานภาพการใช้หอกระจายข่าวสารทั้ง 3 แห่งดังกล่าว พบว่า มีการบริหารจัดการโดยโรงเรียน และมีการเปิดใช้เฉพาะที่โรงเรียนบ้านองจู โดยเปิดรายการข่าวเฉพาะในช่วงเช้าก่อนเปิดเรียน สถานภาพการกระจายเสียงยังไม่ทั่วถึงเนื่องจากสภาพของหมู่บ้านจะกระจายเป็นแนวยาวตามลำห้วย และผู้ใหญ่บ้านของทั้งสองหมู่บ้าน (หมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4) ยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวนี้เลย

สื่อที่สำคัญของชุมชนคือ สื่อบุคคล และบุคคลที่มีบทบาทในการสื่อสารมากคือ (1) ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งเป็นหลักที่จะสื่อข่าวสารจากทางราชการ ผู้ใหญ่บ้านจะมีการกระจายข่าวสารผ่านผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่กระจายอยู่ตามกลุ่มบ้านต่างๆ เพื่อให้ทำหน้าที่กระจายข่าวสารต่อไปอีกทอดหนึ่ง (2) พระสงฆ์ ซึ่งมีบทบาทในการ

สั่งสอนและให้คติธรรม และทุกวันพระชุมชนกระเหรี่ยงโปว์จะหยุดงานและเข้าไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ พระสงฆ์ที่มีบทบาทมากในการส่งเสริมวัฒนธรรมของกระเหรี่ยงคือ เจ้าอาวาสวัดถ้ำอึ้ง ส่วนพระสงฆ์ที่มีบทบาทมากในด้านการศึกษาของเยาวชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้คือ เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตของหมู่ที่ 4 บ้านสะมะแก (3) เครือญาติ คือ เป็นการสื่อสารจากการเชื่อมโยงกันของเครือญาติ ทั้งนี้ เพราะชุมชนของตำบลนาสวน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนดั้งเดิม และมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เหนียวแน่น ทำให้มีการสื่อสารในระบบเครือญาติที่ต่อเนื่องและสม่ำเสมอ

สื่อประเพณี หมายถึง กิจกรรมตามประเพณี ซึ่งถือเป็นสื่อประเภทหนึ่งที่สะท้อนค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมที่พึงปฏิบัติ ซึ่งทั้งชุมชนกระเหรี่ยง และชุมชนอีสานต่างก็มีสื่อประเพณีตามวิถีทางวัฒนธรรมของตน เช่น ชุมชนกระเหรี่ยงจะมีพิธีไหว้ต้นโพธิ์ และชุมชนอีสานมีพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

วัด เป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ที่ชาวบ้านมาพบปะกัน จึงเป็นพื้นที่สำหรับการสื่อสารที่สำคัญของหมู่บ้าน และเนื่องจากชาวบ้านแต่ละบ้านจะมีการไปวัดมากกว่า 1 วัด จึงทำให้มีการเชื่อมโยงกันระหว่างกลุ่มบ้าน

2. ความเป็นมาของการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก

2.1 สถานภาพและภัยคุกคามป่าสะมะแก

ป่าชุมชนสะมะแกมมีภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาและลาดเขา โดยครอบคลุมพื้นที่ภูเขาเดียว ๆ ที่มี ความสูงของยอดเขาที่ 468 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ชื่อของภูเขาดูตามแผนที่คือ เขาตะเลอะเซอะ แต่ชาวบ้าน เรียกภูเขาลูกนี้ว่าเขาใหญ่ เนื่องจากเป็นพื้นที่เชิงเขาและลาดเขาทำให้มีร่องน้ำสายสั้นๆ อยู่หลายสายและมีลำ ห้วยสายหลักคือห้วยเจาะเหลาะ ซึ่งเดิมเคยมีน้ำไหลตลอดทั้งปี แต่ปัจจุบันจะมีน้ำเฉพาะหลังฝนตกหนักๆ เท่านั้น ดินมีลักษณะเป็นดินลูกรัง สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง และเนื่องจากสภาพป่าดั้งเดิมก่อนมีเขื่อนศรี นครินทร์ ผืนป่าต่อเชื่อมกันทำให้มีสัตว์ป่าชุกชุม แต่ภายหลังการสร้างเขื่อน ผืนน้ำแยกผืนป่าออกจากกัน พร้อม ๆ กับการอพยพของราษฎรหนีน้ำขึ้นมาอยู่ดอนบนทำให้มีราษฎรเข้ามาอยู่รายล้อมป่าเป็นการสกัดกั้น การเดินทางของสัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่าขนาดใหญ่หายไป

ในด้านสิทธิตามกฎหมาย พื้นที่ป่าสะมะแกคีนี่เดิมเป็นพื้นที่ในเขตราชพัสดุ แปลงหมายเลขทะเบียนที่ กจ.209 ซึ่งทางราชการหวงห้ามไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในทางราชการทหาร ตามพระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตหวงห้ามในที่ดินในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ.2481 และอยู่ในครอบครองดูแลของกระทรวงกลาโหม ต่อมาสืบเนื่องจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ซึ่งเริ่มดำเนินการปิดกั้นน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 ทำให้ต้องมีการอพยพราษฎรจากบริเวณน้ำท่วมขึ้นมาอยู่ในพื้นที่ดอนบนในเขต ต.นาสวน และ ต.ด่านแม่ละเบน และทำให้มีการออกพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน จำนวน 81,062 ไร่ ออกจากที่ราชพัสดุ เพื่อนำไปจัดสรรให้แก่ราษฎรที่อพยพมาจากน้ำท่วมและเนื่องจากราษฎรที่ได้รับการจัดสรรมีจำนวน 900 ครอบครัว แต่ละครอบครัวจะได้พื้นที่ทำกิน 18 ไร่ และที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ พื้นที่

ที่เพิกถอนมานี้คลุมพื้นที่ 2 ตำบลคือ ต.นาสวน และ ต.ด่านแม่แฉลบ บางบริเวณยังคงมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ ซึ่งรวมถึงผืนป่าสะมะแกแห่งนี้ด้วย และเนื่องจากในช่วงนี้ยังคงมีพื้นที่ส่วนที่เหลือจากการจัดสรรอยู่จำนวนมาก ทำให้มีการจับจองและซื้อขายที่ดินกันอย่างมโหฬาร ทั้งจากผู้นำท้องถิ่น และราษฎรจากพื้นที่อื่น เป็นผลให้พื้นที่ป่าจำนวนมากถูกรอครอบครอง

นอกจากนี้ ในช่วงของการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ จะมีการให้สัมปทานตัดไม้ที่จะถูกนำท่วมออก ทำให้มีการจ้างคนงานเข้ามาทำไม้ในพื้นที่ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน และมีการชักชวนเพื่อนและญาติเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณบ้านเจาะเหลาะซึ่งอยู่ริมขอบอ่างเก็บน้ำ บริเวณบ้านเจาะเหลาะนี้แต่เดิมมีชาวกระเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานอยู่ 3-4 หลัง และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นที่ทำกิน และเป็นที่เลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูแล้งของชุมชนใกล้เคียง การตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 โดยเป็นส่วนหนึ่งของบ้านองสิต จนถึงปี พ.ศ.2541 จึงแยกหมู่บ้านเป็นหมู่ที่ 5 บ้านเจาะเหลาะ

การตั้งถิ่นฐานใหม่ทำให้มีการจับจองที่ดินทำกินขยายเข้าไปในพื้นที่ป่ามากขึ้น ขณะเดียวกัน การจับจองที่เพื่อขายก็เกิดขึ้นด้วย ในปี พ.ศ.2526 ที่ประชุมสภาตำบลมีการพูดคุยกันว่าจะกันพื้นที่ป่าเอาไว้ เพราะเกรงว่าจะไม่มีเหลือ จึงมีการกันพื้นที่ไว้บริเวณป่าสะมะแก 3,600 ไร่ ห้ามตัดไม้และห้ามบุกรุก และเป็นการกันเขตโดยอาศัยมติของสภาตำบล

ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ฝ่ายการปกครอง อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ได้แจ้งให้ชาวบ้านนำหลักฐานการใช้ประโยชน์ที่ดินไปทำหลักฐานแสดงเอกสารสิทธิและออกใบจอง นส.2 ในช่วงนี้มีการหาผลประโยชน์จากการออกเอกสารใบจอง นส.2 ที่ไม่ถูกต้องเพื่อนำที่ดินดังกล่าวไปขายเปลี่ยนมือให้กับคนต่างถิ่นนอกพื้นที่มากมาย โดยเฉพาะบริเวณขอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์

2.2 การจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก

การจับจองที่ดินรอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ที่ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมของพื้นที่และวิถีชีวิตชุมชนดั้งเดิม ทำให้เกิดความหวั่นวิตกกังวลในหมู่ผู้อาวุโสของชุมชน และมีการพูดคุยในประเด็นปัญหานี้กับนายบุญเกิด พัทธกษีริ ชาวบ้านปลายนาสวนคนหนึ่งซึ่งขณะนั้นทำงานในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเกิดพระเกียรติแม่ฟ้าหลวง บ้านปลายนาสวน ในสังกัดของเครือข่ายกระเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (กวส.) นายบุญเกิด พัทธกษีริ กล่าวว่า “ผู้เฒ่าผู้แก่มาท้วงติง มาตำหนิเรา... ถามว่าจะแก้ปัญหากันอย่างไร จะปล่อยให้เขายึดที่ (ที่ซึ่งเคยเป็นทุ่งไม้เต็งไม้รังสวยงามมากที่ชาวบ้านปล่อยให้ เป็นทุ่งที่ใช้ร่วมกัน- ไก่เพ็ง) ไปได้หรือ”

นายบุญเกิด พัทธกษีริ เห็นว่า ป่าเต็งรังบริเวณป่าชุมชนสะมะแกนี้ ถือเป็นปราการสุดท้ายที่จะป้องกันและรักษาวัฒนธรรมชุมชนไว้ได้ ถ้าทำลายไปแล้ว รุ่นต่อไปจะไม่มีป่าไม้ใกล้บ้านที่จะดำรงชีวิต และคนที่เข้ามายึดครองที่ป่าก็จะเป็นคนนอกทั้งหมด และเห็นว่าจะต้องหาวิธีเข้าจัดการ

การดำเนินการขั้นแรกคือปรึกษากับกำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรหมมา เพื่อขอให้ทางสภาตำบลเก็บป่าไว้ให้กับหมู่บ้านด้วย แต่ก็ยังไม่เห็นการดำเนินการต่อเนื่องที่เป็นรูปธรรม อนึ่ง ในปี พ.ศ.2535 พระครูประกาศ

กาญจนกิจ หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณ ได้ดำเนินการเก็บป่าไว้โดยร่วมกับชุมชนชาวบ้านสะมะแก (หมู่ที่ 4) โดยประกาศเป็นป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินี พระชนมายุครบ 60 พระพรรษา พื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าชุมชนนี้คือ 2,000 ไร่ บนพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแกในปัจจุบัน วิธีดำเนินการคือ คัดป้ายประกาศไว้ในนามของกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชนบ้านสะมะแก อย่างไรก็ตามในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 นั้น ภาวะการซื้อขายและยึดครองที่ป่ารุนแรงมาก และคุณบุญเกิด พัทธ์คีรี เห็นว่า ถ้าไม่มีการรับรองกันอย่างจริงจัง คงจะทานกระแสวนไม่ไหว การดำเนินการขั้นต่อมาคือ การหารือกับผู้ใหญ่บ้านบ้านปลายนาสวน (นายสนธิ ศรีประกอบสุกร) และนายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร ซึ่งเป็นรองประธานสภาตำบล โดยมีความคิดว่าจะทำป่าผืนนี้ให้เป็นป่าส่วนรวมจะไม่ให้มีการบุกรุกยึดครองอีก

หลังจากนั้นนายบุญเกิด พัทธ์คีรี และนายมณฑล ประแก้วซึ่งเป็นแพทย์ประจำตำบลนาสวนและไวยาวัจจรวัฒนาสวน ได้นำแนวคิดนี้มาปรึกษากับหลวงพ่อบรรพาสภากาญจนกิจ เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ สาเหตุที่ต้องมาปรึกษาหลวงพ่อ เพราะถ้ำหลวงพ่อสนับสนุนทุกคนก็จะมั่นใจ เนื่องจากหลวงพ่อก็มีเครือข่ายพระสงฆ์ และปัจจัยที่จะสนับสนุนได้ รวมทั้งเคยประสบความสำเร็จในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำมาแล้ว ในการนี้ หลวงพ่อได้ให้แนวทางคือ การประกาศให้เป็นป่าเฉลิมพระเกียรติ ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี และกำหนดวันจัดงานคือวันแรงงานในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 หลังจากนั้น จึงได้มีการเปิดเวทีพูดคุยกันที่วัด และคุณบุญเกิด พัทธ์คีรี ก็ได้เข้าไปทำความเข้าใจกับชุมชน โดยนำไปประเด็นนี้ไปพูดคุยในที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน รวมทั้งนำไปพูดคุยตามบ้าน โดยเน้นว่าชาวบ้านจะยอมให้เหตุการณ์ยึดที่ป่าเกิดขึ้นต่อไปหรืออย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้คุณบุญเกิด พัทธ์คีรียังเห็นว่าชาวบ้านไม่กล้าที่จะออกมาต่อต้าน

เมื่อพลัดจากภายในยังไม่เข้มแข็ง คุณบุญเกิด พัทธ์คีรี ก็ได้เดินทางออกไปประสานกับคนภายนอกได้แก่

- อาจารย์วุฒิ บุญเลิศ ซึ่งขณะนั้นทำงานดูแลนักเรียนทุนของศาสนาคริสต์และจัดตั้งชมรมชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงขึ้น
- อาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแท้ สังกัดวิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรี ซึ่งมีเชื้อสายกระเหรี่ยง บ้านเดิมอยู่อำเภอสังขละบุรี แต่เคยมาบวชอยู่ที่วัดถ้ำองู
- กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ซึ่งเคยเคลื่อนไหวในเรื่องเขื่อนน้ำโจนมาแล้ว โดยเชื่อมต่อกับแกนนำคือคุณสุรพงษ์ กองจันทึก คุณวีรวัฒน์ ชีรประสาธน์ (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร) คุณอลงกต ชูแก้ว (ขณะนั้นทำงานกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพืชพันธุ์)

หลังจากนั้น จึงได้เข้าไปปรึกษากับคุณประวิทย์ เจนวิรนันท์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายของพลตรีศรัชัย มนต์วิวัฒน์ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย ทางคุณประวิทย์ เจนวิรนันท์ ถามว่าจะให้ช่วยเหลืออะไร ทางคณะผู้ดำเนินการ เสนอว่า ขอให้ผู้มีผู้ใหญ่ระดับรัฐมนตรีช่วยและผู้ว่าราชการจังหวัดเข้าไปในพื้นที่

ในการจัดทำจดหมายเชิญผู้ลงนามในหนังสือคือ นายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร ซึ่งเป็นรองประธานสภาตำบลในขณะนั้น และจดหมายเชิญรัฐมนตรีช่วย ได้ส่งตรงไม่ผ่านส่วนราชการระดับจังหวัด

ในช่วงเตรียมการก่อนวันจัดงาน ซึ่งมีช่วงเวลาสั้นๆ เพียง 1 สัปดาห์ ผู้ประสานงานหลักคือนายบุญเกิด พัทธกษีรี ไม่ได้เข้ามาในพื้นที่เนื่องจากจำเป็นต้องเตรียมตัวสอบวิชาที่เรียนกับ มสธ. ในระยะนี้จะมีแกนนำอีกท่านหนึ่งคือ อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้ ซึ่งขณะนั้นได้เข้ามาปฏิบัติงานในโครงการอาสาสมัครอบรมอาชีพเสริมของวิทยาลัยเทคนิคในท้องที่ตำบลนาสวนอยู่พอดี อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้ ได้ร่วมคิด และได้เข้ามาทำหน้าที่ประสานงานและนำชุมชนปฏิบัติการเตรียมสถานที่และเตรียมความพร้อมสำหรับวันงาน กิจกรรมในช่วงนี้คือ มีการจัดทำปะรำพิธีสำหรับพระสงฆ์ โรงเรือนและกระต๊อบสำหรับผู้มาร่วมงานได้พัก และมีการขอให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดของกระเหรี่ยงในวันงาน นอกจากนี้ ยังต้องทำความเข้าใจกับภาคราชการในส่วนของอำเภอด้วย เพราะจดหมายเชิญได้ส่งตรงถึงผู้ว่าราชการจังหวัดและป่าไม้จังหวัดโดยไม่ผ่านส่วนราชการอำเภอ เมื่อทางจังหวัดถามทางอำเภอ ปรากฏทางอำเภอไม่รู้เรื่องทำให้ทางอำเภอไม่พอใจนัก อย่างไรก็ตาม ทางอำเภอก็จำเป็นต้องเข้าร่วมดำเนินการด้วย

ในช่วงนี้ อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้ ได้ขับรถยนต์ตระเวนดูพื้นที่รอบ ๆ ป่าชุมชน โดยเดินทางพร้อมกับ นายสนธิ ศรีประกอบสุกร นายมณฑล ปรกแก้ว และนายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช (ชาวบ้านบ้านสะมะแกซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการเดินป่า) ปรากฏว่าเมื่อชาวเขาจะเล่าเรื่องราวความเคลื่อนไหวในเรื่องนี้ เกิดความเกรงกลัวว่า คุณบุญเกิด พัทธกษีรี จะสืบที่ป่าไว้คนเดียว ได้พากันมาประท้วงที่วัดถ้ำผาพิรุณ ซึ่งหลวงพ่อประกาศาณูจนกิจได้ช่วยชี้แจงทำความเข้าใจ ประกอบกับทางป่าไม้จังหวัดได้ส่งเจ้าหน้าที่คือ คุณนันทนา บริบาลบุรีพันธ์ (ปัจจุบันใช้นามสกุล บุญญานันท์) และป่าไม้เขตราชบุรีได้ส่งคุณบำรุง กูหา เข้าพื้นที่เพื่อมาสนับสนุนในด้านการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันอีกทางหนึ่งด้วย ในวันงานจึงมีชาวเขาจะเล่าเข้าไปร่วมงานด้วย

กิจกรรมที่ภาครัฐสนับสนุนลงมาคือ การนำสไลด์ไปฉายที่วัดถ้ำผาพิรุณ มีหนังสือไปแจก และสนับสนุนต้นไม้ให้เข้าไปปลูกเสริมในพื้นที่ นอกจากนี้ทางคุณนันทนา บริบาลบุรีพันธ์ ยังได้ช่วยประสานงานกับส่วนราชการระดับอำเภออีกแรงหนึ่งด้วย

เจ้าภาพสำหรับกิจกรรมที่สำคัญนี้ คือ คณะสงฆ์ มีท่านเจ้าคุณวัดเหนือเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณเป็นแกนนำในการประสานงาน ฝ่ายจัดหาทุน มีคุณบุญเกิด พัทธกษีรี เป็นผู้ประสานงาน โดยประสานงานกับทุกวัด ส่วนที่ขาดเหลือทางวัดถ้ำผาพิรุณจะช่วยรับผิดชอบให้ทั้งหมด

ก่อนวันงาน นายอำเภอและกำนัน ผู้ใหญ่บ้านได้มาพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันที่วัดถ้ำผาพิรุณ เพื่อยืนยันความประสงค์ว่าให้เก็บรักษาป่าผืนนี้เป็นของส่วนรวม

กิจกรรมในวันงานจะมีพิธีสงฆ์ มีการคั้นน้ำสาบาน มีพิธีกรรมบวชป่า มีการปลูกต้นไม้ รวมทั้งการขึ้นเวทีพูดของผู้มาร่วมงานต่างๆ ทั้งนายอำเภอ ตัวแทนจากกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ คุณวีรวัฒน์ ธีรประสาธน์ และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่มาร่วมงานด้วย ในตอนบ่ายจะมีการแสดงการละเล่นตามประเพณีของชาวกระเหรี่ยง คือ เต้นไม้ไผ่ ทอยสะบ้า และรำวงด้วย

2.3 กิจกรรมหลังการประกาศป่าชุมชนสะมะแก

หลังการจัดงานประกาศป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 แล้ว ทางอำเภอต้องการรู้ให้แน่ชัดในเรื่องพื้นที่ และมอบให้คณะกรรมการอำเภอเข้ามาดูแล แต่ในทางปฏิบัติป่าไม้อำเภอร่วมกับฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชนของจังหวัดลงมาเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด

ในการดำเนินการรังวัด ทางป่าไม้ได้หาข้อมูลจากทางอำเภอซึ่งมีหลักฐานว่ามีการกันพื้นที่สาธารณะประโยชน์ไว้ 3,600 ไร่ (เมื่อปี พ.ศ.2526) แต่ในการกำหนดพื้นที่ป่าชุมชนที่ดำเนินการในครั้งนี้ เดิมผู้ก่อการคิดว่าจะกันพื้นที่ที่จะเป็นป่าชุมชน จำนวน 1,500 ไร่ ที่อยู่ในเขตบ้านสะมะแก (หมู่ 4) เท่านั้น แต่ทางป่าไม้และผู้ใหญ่พยอมเห็นว่าถ้าจะประกาศเป็นป่าชุมชนก็ควรจะต้องกันไว้ทั้งผืนคือ ทั้ง 3,600 ไร่ และเนื่องจากพื้นที่ชายขอบตลอดแนวมีชาวบ้านเข้าไปบุกรุกอยู่บ้างแล้ว จึงต้องหารือที่จะให้คนที่บุกรุกเข้ามาออกไปด้วย ซึ่งเบื้องต้นทางอำเภอเห็นว่าควรกันคนออกจากพื้นที่ให้หมด แต่ทางป่าไม้เห็นว่าจะมีปัญหากับมวลชนมาก จึงเสนอให้รังวัดใหม่และกันไว้เฉพาะส่วนที่เหลือ หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบและรังวัดโดยใช้ GPS (Global Positioning System)

ในช่วงดำเนินการ ชาวบ้านเจะเหลาะซึ่งมีการบุกเบิกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแกมากกว่าด้านอื่นๆ เกรงว่านายอำเภอจะมาเอาที่ดิน จึงเกิดการรวมตัวกันในหมู่บ้าน แต่ก็สามารถทำความเข้าใจได้ โดยการประสานของกำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรหมมา

ผลการรังวัดเหลือพื้นที่ป่าอยู่ 3,353 ไร่ ซึ่งผลการรังวัดนี้ได้แจ้งไปที่สภาตำบลนาสวน กำนันและที่ประชุมสภาตำบลรับทราบ และส่งให้ทางอำเภอรับทราบแล้ว นับเป็นการรับรองพื้นที่ป่าชุมชนในระดับท้องถิ่น หนึ่ง เนื่องจากในขณะนั้นทางจังหวัดยังไม่มีแนวทางดำเนินการที่จะนำเรื่องป่าชุมชนไปไว้ในประกาศของจังหวัด ทำให้ป่าชุมชนสะมะแกผืนนี้ไม่ได้บรรจุอยู่ในประกาศของจังหวัด แต่ถ้าเป็นการจัดตั้งป่าชุมชนในระยะหลังจะมีการนำแผนที่รังวัดไปประกาศในประกาศจังหวัดด้วย ซึ่งจะเป็นการรับรองสิทธิในการจัดการป่าชุมชนของประชาชนอีกทางหนึ่ง

หลังจากรังวัดกำหนดแนวเขตป่าชุมชนแล้ว ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ได้ดำเนินการจัดฝึกอบรมราษฎรเรื่อง การพัฒนาป่าชุมชน ให้ 1 รุ่น หลักสูตรที่อบรม เป็นหลักสูตรของงานพัฒนาป่าชุมชน ใช้เงินงบประมาณ ปี 2540 ดำเนินการในระหว่างวันที่ 19 – 21 เมษายน 2540 ณ ศาลาการเปรียญวัดองค์ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ มีผู้เข้ารับการอบรม 34 คน จาก 3 หมู่บ้าน คือ ต.นาสวน 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน และหมู่ 4 บ้านองค์ต-สะมะแก และจาก ต.ด่านแม่ละเบน 1 หมู่บ้านคือ หมู่ 6 บ้านดงเสลา

นอกจากนี้ ส่วนที่ทางราชการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรมคือ การจัดตั้งเรือนเพาะชำและให้กล้าไม้กับทั้ง 3 หมู่บ้าน เพื่อให้มีการนำต้นไม้ไปปลูกฟื้นฟูตามหัวไร่ปลายนา การให้กล้าไม้ผู้คาร์ลิปัสไปปลูกเป็นแนวเขตป่าชุมชน และการพนัสนิยาทำป้ายแนวเขตป่าชุมชน

อนึ่ง เนื่องจากการสนับสนุนของราชการในยุคนั้น มีงบประมาณดำเนินการเพียงปีเดียว และไม่ได้เร่งรัดเรื่องการจัดคณะกรรมการ และการจัดทำระเบียบกฎเกณฑ์ต่างๆ ในการจัดการป่าชุมชน ทำให้ไม่มี

ความชัดเจนในการจัดการป่าชุมชนแต่อย่างใด แต่ในระยะหลังการดำเนินการสนับสนุนป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ได้ปรับให้มีการสนับสนุนต่อเนื่อง 3 ปี และมีวิธีการทำงานที่ชัดเจนมากขึ้น

เมื่อสิ้นสุดการสนับสนุนของรัฐ กิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนจะขาดหายไป และต่อมาประมาณปลายปี พ.ศ.2541 แกนนำที่เคยดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนได้เข้ามาดำเนินการก่อตั้ง คณะทำงานรักษาพื้นที่ป่าชุมชน สะมะแกและป่าต้นน้ำ ซึ่งจะมีพื้นที่อนุรักษ์กลุ่มพื้นที่ 3 ตำบลคือ ต.นาสวน ต.ด่านแม่ละเบน และ ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาบทบาทของคณะทำงานดังกล่าวพบว่า ยังมีบทบาทไม่ชัดเจน และยังไม่เป็นที่รับรู้ของแกนนำท้องถิ่นและชุมชนโดยทั่วไป

2.4 การรับรู้และทัศนคติต่อป่าชุมชนสะมะแกเมื่อเริ่มต้นโครงการวิจัย

โครงการวิจัยนี้เริ่มต้นโครงการในเดือนพฤศจิกายน 2544 ในช่วงเริ่มต้นโครงการนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาการรับรู้และทัศนคติเรื่องป่าชุมชนสะมะแกของชุมชน โดยการสัมภาษณ์แนวคิดกับคณะทำงานกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำที่อยู่ในพื้นที่ตำบลนาสวนจำนวน 9 คน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในพื้นที่ที่ไม่อยู่ในรายชื่อดังกล่าว จำนวน 7 คน และประชาชนบ้านเจาะเหละจำนวน 1 คน ดำเนินการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับประชาชนทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน หลังจากนั้นในกระบวนการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ ได้มีการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ผลปรากฏว่า การรับรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนในส่วนที่รับรู้ร่วมกันคือ

- (1) ระบุว่าป่าชุมชนสะมะแกมีการจัดตั้งขึ้นเมื่อใด และรับรู้เรื่องวันประกาศป่าชุมชนสะมะแก
- (2) ระบุว่านายบุญเกิด พัทธกษิตรี เป็นผู้นำในกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก
- (3) ระบุว่าสี่แดงที่ป่าอยู่ตามคันไม้เป็นแนวเขตป่าชุมชนแต่ไม่รู้แน่ชัดว่าในเรื่องขนาดพื้นที่และแนวเขตป่าชุมชน
- (4) ระบุว่าผู้เข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่และละแวกใกล้เคียง แต่คนที่มาไกลก็มีบ้างเพราะการคมนาคมสะดวกขึ้น
- (5) รับรู้คุณค่าของป่าชุมชนว่าเป็นแหล่งอาหารและเป็นที่เก็บใบพลวงของชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวกระเหรี่ยง (คนอีสานไม่ได้เก็บใบพลวงขายแบบชาวกระเหรี่ยง) แต่มีบางคนที่มีความเห็นแตกต่างไปบ้าง โดยแกนนำคนหนึ่งหมู่บ้านเจาะเหละเห็นว่า การปล่อยพื้นที่ให้เป็นป่าไม่เกิดประโยชน์ ถ้าจัดแบ่งให้คนไปใช้ประโยชน์เป็นสวนผลไม้หรือปลูกต้นไม้อื่นๆ จึงจะเห็นประโยชน์ได้ชัดเจน
- (6) ในด้านกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน พบว่า สิ่งที่เขาใจร่วมกันคือไม่ให้มีการตัดไม้ในป่าชุมชน แต่เก็บหาเห็ด ใบพลวงและของป่าอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ แกนนำบางคนอธิบายว่า “ความคิดเดิมคือ จะไม่ใช้ไม้เลยจะปล่อยให้เป็นธรรมชาติแต่ไม้แห้งก็จะไม่เอาออกมา”
- (7) ระบุว่าป่าชุมชนเป็นป่าที่ชาวบ้านช่วยกันดูแล โดยชาวบ้านสะมะแกซึ่งใกล้ชิดป่าชุมชนจะมีบทบาทมากกว่าชาวบ้านอื่นๆ หลายคนอธิบายว่า แกนนำในหมู่บ้านสะมะแกจะมีบทบาทในการเข้าไปในการตรวจตราดูแลพื้นที่ และบางคนระบุว่าในกรณีที่ปัญหาจะมีการแจ้งที่หลวงพ่อดำผาพิรุณ หรือ นาย

จ่านงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ (ขณะนั้นเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านองสิต-กลุ่มบ้านสะมะแก) ซึ่งนายจ่านงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศจะเป็นผู้นำไปหารือกับผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่ หน่วยป้องกัน กจ. 9 (บ้านองสิต) ต่อไป

ส่วนที่มีการรับรู้หรือมีทัศนคติที่แตกต่างกัน พบว่ามีอยู่บ้างระหว่างชาวบ้านเจาะเหลาะซึ่งเป็นชาวอีสานกับชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง กล่าวคือ ชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงส่วนใหญ่รับรู้ว่ามีปัญหาในเรื่องการเก็บหาของป่ามากเกินไปเนื่องจากมีการเก็บขายด้วยไม้ไซ้เฉพาะเก็บกินเท่านั้น แต่ชาวบ้านเจาะเหลาะไม่คิดว่าการเก็บหาของป่าขายจะกระทบต่อป่าชุมชน ชาวบ้านเจาะเหลาะบอกว่าการมีของป่าขายจำนวนมากไม่ใช่มาจากป่าชุมชน เพราะแหล่งเก็บหาของป่าส่วนใหญ่มาจากพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ ของป่าบางอย่างมีมากและเกิดใหม่ทุกปี ในขณะที่กลุ่มบ้านสะมะแก บ้านไทรรงค์และบ้านปลายนาสวน รับรู้ว่าการบ้านเจาะเหลาะมีการเก็บหาของป่าขายจากป่าชุมชน และเก็บหาแบบไม่ถนอมรักษา เช่น เก็บหมดไม่ทิ้งไว้ให้แพร่พันธุ์ และใช้วิธีขุดหาแย้แทนที่จะใช้ดั่งดักแบบชาวกระเหรี่ยงซึ่งจะเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของแย้ แต่คนบ้านเจาะเหลาะบอกว่าคนบ้านเจาะเหลาะก็ใช้ดั่งดักแย้เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ คนบ้านเจาะเหลาะยังบอกว่า แย้ในป่าชุมชนมีมากมายโดยเฉพาะด้านที่อยู่ใกล้ชุมชนกระเหรี่ยง เพราะคนกระเหรี่ยงไม่ชอบกินและไม่เก็บขาย

การรับรู้และทัศนคติที่แตกต่างกันอีกประการหนึ่งคือ ในเรื่องปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกทำลายป่าชุมชน ในเรื่องนี้พบว่า ชาวบ้านที่ให้ข้อมูลไม่รับรู้เกี่ยวกับปัญหาการบุกรุกทำลายป่าชุมชนสะมะแก ส่วนแกนนำในพื้นที่ส่วนหนึ่งซึ่งเป็นส่วนน้อยก็ยังไม่ให้ความสนใจกับเรื่องนี้ และไม่ได้ติดตามสถานการณ์เกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกเลย แต่แกนนำส่วนใหญ่โดยเฉพาะจากกลุ่มบ้านสะมะแกและบ้านปลายนาสวนจะรับรู้ว่ามีปัญหาเรื่องแนวเขตป่าชุมชนสะมะแกโดยเฉพาะทางด้านบ้านเจาะเหลาะ แกนนำบางคนระบุว่ามีการย้ายหลักแนวเขต และมีการปลูกบ้านทับหลักแนวเขต แต่ก็ยังไม่มีแนวทางที่จะดำเนินการแก้ไข นอกจากนี้แกนนำบางคนระบุว่า มีการตัดไม้ในป่าชุมชนด้านที่ติดกับหมู่บ้านเจาะเหลาะ แต่ก็ทำอะไรไม่ได้เพราะตัดไปแล้วและไม่รู้ว่าใครตัด

จากการสัมภาษณ์แนวคิดแกนนำท้องถิ่นทั้งหมด พอที่จะประมวลภาพของปัญหาอุปสรรคในการจัดการป่าชุมชนสะมะแกตามทัศนะของแกนนำท้องถิ่น ได้ดังนี้

- (1) ประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
- (2) มีความไม่ชัดเจนว่าคณะกรรมการจะมีอำนาจขนาดไหน กฎหมายจะยอมรับหรือไม่
- (3) ยังขาดการสนับสนุนงบประมาณจากส่วนราชการ และเอกชน
- (4) คณะกรรมการที่มีอยู่ยังไม่ครอบคลุมหมู่บ้านรอบป่าชุมชน คณะกรรมการบางคนก็ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านแล้ว และยังไม่มีการปรับเปลี่ยน และคณะกรรมการตั้งขึ้นมาลอย ๆ ยังไม่มีบทบาทอะไรชัดเจน
- (5) ยังขาดการประสานงานกับบ้านเจาะเหลาะในการร่วมอนุรักษ์ป่าผืนนี้
- (6) ไม่มีแกนนำที่จะเป็นผู้ประสานงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคุณบุญเกิดต้องไปปฏิบัติงานที่อื่นและมีเวลาเข้ามาในพื้นที่น้อย

(7) เป็นพื้นที่มีปัญหาทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์จากกรณีปัญหาบ้านสามหลัง ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานป่าไม้กับชุมชนไม่ราบรื่น และขาดการสื่อสารระหว่างกัน

(8) ยังขาดการสื่อสารระหว่างหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องป่าชุมชน

ในด้านการยอมรับเรื่องป่าชุมชนสะสมมาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ พบว่า ป่าชุมชนสะสมแก่ได้รับการสนับสนุนจากป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีและป่าไม้เขตราชบุรี โดยจัดงบประมาณมาดำเนินการสนับสนุนอย่างเป็นทางการในปีงบประมาณ 2540 แต่หลังจากนั้นการสนับสนุนโดยตรงจะไม่มี

อนึ่ง สืบเนื่องจากมีปัญหากรณีบ้านสามหลังริมเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งเป็นกรณีที่ข้าราชการกรมป่าไม้เดิม (ปัจจุบันคือ กรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช) นำกำลังบุกค้นและตรวจสอบบ้าน 3 หลังริมอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ แต่ถูกเจ้าของบ้านแจ้งจับข้อหาบุกรุก หลังจากนั้นได้มีการฟ้องดำเนินคดีกันทั้งสองฝ่าย ประเด็นปัญหาสำคัญคือเรื่องแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งต่างฝ่ายยังเห็นไม่ตรงกัน ทางกรมอุทยาน สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้นำแผนที่ตามกฎหมายที่ประกาศเป็นอุทยานฯ มาเป็นหลักฐาน ซึ่งทำให้แนวเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ฝั่งตะวันออกด้านที่ทำการอำเภอศรีสวัสดิ์ตลอดแนว ขยับขึ้นเหนือบริเวณน้ำท่วมขึ้นไปถึง 2 กม. ทำให้รวมเอาพื้นที่ป่าชุมชนสะสมแก่และส่วนหนึ่งของชุมชนแถบนี้เข้าไปอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ด้วย ทั้งนี้ รวมถึงพื้นที่ตั้งหน่วย กจ.9 สังกัดป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งตั้งอยู่ในเขตบ้านองสิดก็ได้กลายเป็นหน่วยที่อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ไปด้วย ส่วนทางชาวบ้านและองค์กรรับรู้ในเรื่องแนวเขตป่าชุมชนว่าอยู่ถึงเขตที่น้ำท่วมเท่านั้น อย่างไรก็ตาม ในเดือนเมษายน 2545 กรมป่าไม้ โดยป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ได้มีคำสั่งให้มีการโอนหน่วย กจ.9 และพื้นที่รับผิดชอบในส่วนที่ทับซ้อนกับอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ไปอยู่ในการดูแลของอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ซึ่งทำให้หน่วย กจ.9 ปัจจุบันกลายเป็นหน่วยพิทักษ์อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ไปแล้ว

ในช่วงแรกที่โครงการวิจัยนี้เข้ามาประสานงานขอข้อมูลจากฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชน สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี(ธันวาคม 2544) ทางฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชนมีหน้าที่ที่ให้ความสนใจที่จะสนับสนุนชุมชนให้มีกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนต่อเนื่อง โดยมีการประสานงานกับผู้ใหญ่บ้านองสิดให้จัดทำโครงการขอรับการสนับสนุนไปที่จังหวัด อย่างไรก็ตาม เมื่อกรมป่าไม้ให้มีการโอนพื้นที่รับผิดชอบของหน่วย กจ.9 ไปอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ในเดือนเมษายน 2545 ทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชน ก็ระบุว่าไม่สามารถเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมในพื้นที่ป่าชุมชนสะสมแก่ได้ และจะต้องอาศัยพระราชบัญญัติป่าชุมชนที่จะออกมาใหม่ซึ่งอาจจะเปิดช่องทางให้สามารถดำเนินการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ หากกฎหมายเปิดช่องทางให้ดำเนินการได้ทางจังหวัดก็ยินดีที่จะเข้ามาดำเนินการต่อไป

บทที่ 5

การสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะสมแกก่อนทำโครงการ

ป่าชุมชนสะสมแกได้รับการจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2539 โดยประชาชนที่เป็นคนดั้งเดิมของท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งคือ มุ่งที่จะรักษาผืนป่าสะสมแกไว้เพื่อให้ชุมชนได้ใช้สอยอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับเยาวชนที่จะดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อิงอาศัยป่า สาเหตุที่ทำให้ชุมชนตื่นตัวในการรักษาป่าเพราะมีสถานการณ์การบุกรุกป่าที่รุนแรงบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ และมีการบุกรุกเข้าไปในผืนป่าสะสมแกมากขึ้น โดยเฉพาะด้านที่อยู่ใกล้กับชุมชนบ้านเจาะเหลาะซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่ นอกจากนี้ คนท้องถิ่นดั้งเดิมยังเห็นว่า ทางราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ดำเนินการหยุดยั้งเหตุการณ์ดังกล่าว อีกทั้งยังพบมีปัญหาเกี่ยวกับ นส.2 ปลอมเกิดขึ้นในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ ทำให้คนท้องถิ่นดั้งเดิมเกรงว่าผืนป่าสะสมแกแห่งนี้จะถูกจับจองและจำหน่ายเพื่อให้นายทุนเข้ามาใช้ประโยชน์

กระบวนการที่ประชาชนออกมาประกาศเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ป่าเพื่อการใช้สอยอย่างยั่งยืนดังกล่าวนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการรวมตัวและประกาศเจตนารมณ์ และภายหลังการจัดตั้งป่าชุมชนแล้ว การสื่อสารก็จะต้องดำเนินต่อไปเพื่อการรักษาพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้ไว้ ในบทนี้จะอธิบายรูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะสมแกที่ผ่านมา โดยแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลาคือ

- (1) ช่วงเวลาประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแก
- (2) ช่วงเวลาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ
- (3) ช่วงเวลาภายหลังการสนับสนุนจากภาครัฐ

1. การสื่อสารในช่วงเวลาประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแก

การสื่อสารในช่วงเตรียมการประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแก เป็นการสื่อสารในกลุ่มภาคประชาชนเป็นหลัก การต่อเชื่อมกับภาครัฐจะเกิดขึ้นภายหลังเมื่อประมาณ 1 สัปดาห์ ก่อนกำหนดวันจัดงาน โดยมีการเชื่อมต่อ 3 จุด จุดแรกคือ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทยซึ่งเรียนเชิญมาในฐานะประธานในพิธีเปิดป่าชุมชน โดยหนังสือเชิญที่ไปถึงรัฐมนตรีช่วยฯ นั้น ดำเนินการโดยไม่ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด อีก 2 จุดที่มีการประสานคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีและป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเชิญมาร่วมในพิธีเปิด ในการนี้ไม่ได้มีจดหมายถึงส่วนราชการในระดับอำเภอเลย การที่ไม่มีการต่อเชื่อมกับภาคราชการและนักการเมืองท้องถิ่นในช่วงนี้แสดงให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจระหว่างชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมกับภาครัฐและการเมืองท้องถิ่น ดังที่กล่าวแล้วว่าแกนนำเคลื่อนไหวนี้เห็นว่าทางราชการ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ดำเนินการหยุดยั้งการเข้ามาของผู้อพยพและนายทุน รวมทั้งยังมีปัญหา นส.2 ปลอมเกิดขึ้น จึงขาดความไว้วางใจและหันไปพึ่งพากลไกทางการเมืองในระดับรัฐมนตรีช่วยว่าการฯ เพื่อให้เข้ามารับรองแนวคิดของชุมชนท้องถิ่นแทน โดย

คาดหวังให้การรับรองนี้เป็นปราการปกป้องพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแก ให้ปลอดภัยจากกลไกทางการเมืองและการแสวงหาผลประโยชน์ในระดับท้องถิ่น

1.1 กระบวนทัศน์ของการสื่อสาร

จากการศึกษากระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก จะพบว่า กระบวนทัศน์ของการสื่อสารไม่ใช่กระบวนทัศน์การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในกระแสหลัก กล่าวคือ ไม่ใช่การสื่อสารที่มุ่งไปสู่ความทันสมัยหรือมาตรฐานสากล แต่เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายเพื่อรักษาพื้นที่และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนกระเหรี่ยงปัวเอาไว้ เนื้อหาสาระการสื่อสารจะยึดโยงกับวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ป่าเพื่อการใช้ประโยชน์ตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนแบบจำลองการสื่อสารจะไม่ใช่แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสาร หรือ Transmission Model ที่มีทิศทางการสื่อสารแบบทางเดียว ซึ่งผู้ส่งสารมีอำนาจและผูกขาดการส่งสาร แต่เป็นแบบจำลองการสื่อสารแบบพิธีกรรม หรือ Ritualistic Model ซึ่งมีทิศทางการสื่อสารหลายทิศทาง มุ่งเน้นให้เกิดความเชื่อมโยงและมีกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การเกิดขึ้นของเครือข่ายเพื่อการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกต่อไป

1.2 รูปแบบของเครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงเวลาจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก มีลักษณะการดำเนินการในรูปของเครือข่าย ซึ่งในที่นี้ขอเรียกว่า เครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก เป็นเครือข่ายที่ไม่มีการจัดตั้งแบบเป็นทางการ ไม่มีการกำหนดตำแหน่งและวาระการดำเนินงาน มีลักษณะเป็นเครือข่ายเฉพาะกิจที่มีเป้าหมายในการดำเนินการร่วมกันชัดเจนคือ การอนุรักษ์ผืนป่าชุมชนสะมะแก เมื่อมีการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกตามเป้าหมายแล้ว บทบาทของเครือข่ายที่ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกก็หายไป ในระยะต่อไปจะเป็นระยะที่ภาคราชการคือ ป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี เข้ามาสนับสนุนการดำเนินการเรื่องป่าชุมชนตามแนวทางของทางราชการ

การทำความเข้าใจการสื่อสารในช่วงนี้ จะเป็นการทำความเข้าใจองค์ประกอบของเครือข่ายใน 3 ส่วน คือ สมาชิก บทบาทของสมาชิก และประเด็นการสื่อสาร ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

1.2.1 สมาชิกในเครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก

จากการศึกษาองค์ประกอบด้านสมาชิกของเครือข่ายป่าชุมชนในช่วงของการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก พบว่า สมาชิกที่เป็นแกนนำขับเคลื่อนเพื่อการจัดตั้งป่าชุมชน ไม่ใช่ผู้นำอย่างเป็นทางการคือ ไม่ใช่กำนันผู้ใหญ่บ้านหรือ สภาตำบลในขณะนั้น สมาชิกที่เป็นแกนนำสำคัญในช่วงนี้ ประกอบด้วย

(1) นายบุญเกิด พัทธเกียรติ์ ซึ่งเป็นคนบ้านปลายนาสวน เป็นชาวกระเหรี่ยงที่ได้รับการศึกษาดี ในขณะนั้นกำลังศึกษาระดับปริญญาตรีกับมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช และเข้ามาปฏิบัติงานในศูนย์วัฒนธรรมชุมชนเทิดพระเกียรติแม่ฟ้าหลวง บ้านปลายนาสวน ซึ่งเป็นงานส่วนหนึ่งของเครือข่ายกระเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม (กวนส.) และ กวนส. จะเป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ศึกษาวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา (รวมชนกลุ่มน้อยทุกเผ่า) มีชื่อย่อว่าอิมเปค (IMPEC)

(2) พระครูประกาศกาญจนกิจ หรือพระอาจารย์เกรียงศักดิ์ ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ หลวงพ่อมีบ้านเดิมอยู่ใกล้วัดบางกระพ้อม จ.สมุทรสงคราม และบวชตั้งแต่เป็นสามเณรต่อเนื่องจนเป็นพระสงฆ์ ปัจจุบันหลวงพ่อยาอายุประมาณ 52 ปี หลวงพ่อเข้ามาอยู่ในพื้นที่เนื่องจากประสงค์ที่จะปลุกวิเวกมาอยู่ในพื้นที่ห่างไกลมีชุมชนขนาดเล็กที่จะสามารถปฏิบัติกิจของพระสงฆ์ได้ โดยเข้ามาอยู่ที่บ้านสะมะแกและจัดตั้งวัดถ้ำผาพิรุณในราว พ.ศ.2527-2528 หลวงพ่อได้รับรู้ปรากฏการณ์การตัดไม้ทำลายป่าและการบุกรุกที่ของนายทุนในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์มาอย่างต่อเนื่อง ในช่วงปี พ.ศ.2533-2534 หลวงพ่อได้มีบทบาทปกป้องป่าต้นน้ำบนบริเวณบ้านเฝ้าไร่ บนเขาหวด ซึ่งเป็นพื้นที่ราชพัสดุที่ทหารดูแลอยู่ เป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารของห้วยหลายสายใน ต.นาสวน ต.ด่านแม่แฉลบ และ ต.เขาโจด กล่าวคือ มีการจับจองพื้นที่บนเขาโดยมีการนำหลักมาปักแบ่งพื้นที่เป็นแปลงๆ และมีการยื่นขอทำประโยชน์จากทางทหาร (พื้นที่ต้นน้ำบนเขาเป็นเขตที่กันไว้ใช้ประโยชน์ทางทหาร) โดยขอใช้เป็นแปลงทดลองทางการเกษตร แต่ข้อมูลในทางลึกคือ จะเป็นการลงทุนขนาดใหญ่ ซึ่งชาวบ้านก็หวัวิตถวลถึงผลกระทบกับแหล่งต้นน้ำ หลวงพ่อจึงได้ใช้อุบายให้พระสงฆ์ขึ้นไปปฏิบัติธรรมและท่องปาฏิโมกข์บนเขาโดยมีจุดพักตามระดับขั้นความสำเร็จของการท่องปาฏิโมกข์ อย่างไรก็ดี ต่อมาหนังสือร้องเรียนถึงทหาร 2 ฉบับ ฉบับหนึ่งร้องเรียนว่าพระบุกรุกป่า อีกฉบับหนึ่งขอให้สนับสนุนพระ แต่ทั้งสองฉบับมีชื่อชาวบ้านลงนามเป็นชุดเดียวกัน ทางทหารได้ส่งคนมาตรวจสอบ เมื่อนายทหารได้พบกับพระและหลักฐานต่างๆแล้ว จึงให้มีการยุติเรื่องการขอใช้ประโยชน์พื้นที่บริเวณป่าต้นน้ำแห่งนี้อย่างเด็ดขาด และนิมนต์ให้พระสงฆ์ดูแลรักษาพื้นที่ป่าแห่งนี้ต่อไป หลังจากนั้น หลวงพ่อได้ขอให้ชาวบ้านที่ทำกินบนป่าต้นน้ำลงมาทำกินในพื้นที่ตอนล่างทั้งหมด ซึ่งชาวบ้านต่างก็ให้ความร่วมมือ ความสำเร็จในการปกป้องป่าต้นน้ำทำให้หลวงพ่อเป็นที่พึ่งของชาวบ้านด้านการอนุรักษ์ป่า

(3) อาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแท้ อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรี เป็นคนสังฆะบุรี เป็นชาวกระเหรี่ยงที่มีบทบาทในเครือข่ายกระเหรี่ยงเพื่อวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม รู้จักคุณบุญเกิด พิทักษ์ศิริ เนื่องจากคุณบุญเกิดพาลูกชายมาปรึกษาเรื่องการเรียนระดับ ปวช.-ปวส. และหลานสาวคุณบุญเกิดเป็นเพื่อนกับภรรยาของอาจารย์สมบุรณ์ทำให้มีความสนิทสนมกัน อาจารย์สมบุรณ์มีโอกาสดำบวชที่วัดถ้ำผา ซึ่งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 1 ตำบลนาสวน เมื่อประมาณ ปี พ.ศ.2531 จึงมีความคุ้นเคยกับคนนาสวน และในช่วงของการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก อาจารย์สมบุรณ์ได้นำนักศึกษาโครงการอาสาพัฒนาชนบท อบรมอาชีพพระยะสันมาลงปฏิบัติงานในพื้นที่ อำเภอศรีสวัสดิ์พอดี

นอกจากแกนนำหลักทั้ง 2 คน และพระสงฆ์ 1 รูปดังกล่าวแล้ว ยังมีสมาชิกในท้องถิ่นที่เข้าร่วมในกระบวนการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก ได้แก่ ผู้อาวุโสชาวกระเหรี่ยงหลายท่านเช่น ลุงจะสะ ลุงเฉลิม ลุงเท่ง (อดีตผู้ใหญ่บ้านองสิต) ลุงไคเลียวะ ลุงธรรมา สุวรรณมาลัย (จากบ้านไครงค์) เจ้าอาวาสวัดจองจู้ วัดนาสวน วัดปากนาสวน วัดศรีสวัสดิ์ และวัดคงเสลา นายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร์ (รองประธานสภาตำบลในขณะนั้น) นายสนิท ศรีประกอบสุกร์ (ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 หลายท่าน ซึ่งผู้ที่ช่วยประสานกับส่วนราชการได้ดีคือ ผู้ช่วยเรื่อง บานเย็น นอกจากนี้ยังมี นายมณฑล ปรกแก้ว (แพทย์ประจำตำบล) นายครุฑ ภูสันติภาพ (สารวัตรกำนัน) นายจันทังค์ สวัสดิ์จิตติส (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 กลุ่มบ้าน

สมะแก) นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช และนายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์ (ชาวบ้านสมะแก) อาจารย์พิสิทธิ์ ยัง ประยุทธ์ (ชาวบ้านนาสวน ขณะนั้นเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านตะลุง อ.ห้วยกระเจา) ประชาชนในกลุ่ม บ้านสมะแก (หมู่ 4) และบ้านปลายนาสวน (หมู่ 1)

สำหรับบุคคลภายนอกพื้นที่ที่มีส่วนสนับสนุนอย่างมากคือ นายวุฒิ บุญเลิศ (ผู้ดูแลนักเรียนชาวไทย เชื้อสายกระเหรี่ยงที่นับถือศาสนาในจังหวัดกาญจนบุรี) คุณประวิทย์ เจนวิรานนท์ (นักกฎหมาย) นายวิวัฒน์ ชีรประสารณ์ (หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร) นายบุญส่ง จันทร์ส่องรัมย์ และ นายสุรพงษ์ กองจันทิก (แกนนำกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์) นายอลงกต ชูแก้ว (ขณะนั้นสังกัดมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ ป่าและพันธุ์พืช มีพื้นที่ปฏิบัติงานหลักที่บ้านสนพ่อง อ.สังขละบุรี) นอกจากนี้ จะมีผู้สนับสนุนที่เข้ามาเสริม แรงอีกมาก เช่น ตัวแทนชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงในพื้นที่ข้างเคียง คือ จาก ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ จาก อ.สังขละบุรี และ อ.ทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี จากบ้านห้วยหินคำ อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี และจากจังหวัด ราชบุรี และจากศูนย์สงเคราะห์และพัฒนาชาวเขาจังหวัดกาญจนบุรี

สำหรับภาคราชการที่ต้องเข้ามาประสานงานในช่วงการจัดตั้งป่าชุมชนคือ น.ส.นันทนา บริบาลบุรี พันธุ์ (นางนันทนา บุญญานันต์) สังกัดป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และนายบำรุง อุทา สังกัดป่าไม้เขตราชบุรี

1.2.2 บทบาทของสมาชิกในเครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนสมะแก

จากการศึกษาพบว่า รูปแบบการสื่อสารในการจัดตั้งป่าชุมชนมีจุดประสานเพื่อการตัดสินใจอยู่ที่วัด ถ้ำผาพิรุณ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตกลุ่มบ้านสมะแก หมู่ที่ 4 (บ้านองสิต) ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี มีผู้ ประสานงานหลัก 1 คน คือคุณบุญเกิด พิทักษ์ศิริ ซึ่งเป็นคนบ้านปลายนาสวน มีผู้นำความคิดเห็น คือ พระ ครูประกาศกาญจนกิจ เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ และมีผู้นำปฏิบัติการในช่วงเตรียมพิธีการเปิดป่าชุมชนอีกท่าน หนึ่งคือ อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้ อาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรีซึ่งเป็นคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง ขณะนั้นควบคุมนักศึกษาในโครงการอาสาพัฒนาชนบทและเข้ามาจัดอบรมอาชีพระยะสั้นอยู่ในพื้นที่พอดี

บทบาทของแกนนำเครือข่ายและผู้ที่เกี่ยวข้องมีดังต่อไปนี้

(1) บทบาทของผู้ประสานงานหลัก

จากการศึกษาพบว่าผู้ประสานงานหลักมีบทบาทคือ ติดตามข้อมูลเกี่ยวกับการออกไปจอง นส.2 และความต้องการซื้อขายที่ดิน หลังจากนั้นได้นำข้อมูลมาหารือกับผู้อาวุโสและผู้นำในท้องถิ่นแล้วจึงนำ เรื่องดังกล่าวไปปรึกษาและขอคำแนะนำจากพระครูประกาศกาญจนกิจ และสาเหตุที่ต้องเข้าพบหลวงพ่อก็เพราะเชื่อว่า ถ้าหลวงพ่อสันนิษฐานทุกคนก็มั่นใจที่จะดำเนินการต่อไปได้ เพราะหากขาดเหลืออะไรหลวง พ่อก็จะช่วยเหลือ ผลจากการปรึกษาหารือทำให้มีแนวคิดที่จะประกาศพื้นที่ป่านี้ให้เป็นป่าเฉลิมพระเกียรติ ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี เพื่อที่จะกันไม่ให้มีการทำลายและเพื่อให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน ในการนี้ หลวงพ่อมอบให้ผู้ประสานงานหลักเป็นผู้ไปประสานว่าคนอื่นจะเอาด้วยไหม โดยหลวงพ่อก็กำหนดวัน จัดงานไว้ให้คือวันแรงงาน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539

การประสานงานในพื้นที่นั้น ผู้ประสานงานหลักเป็นผู้ดำเนินการโดยสื่อสารผ่านผู้อาวุโส สื่อสาร ผ่านการประชุมชาวบ้านประจำเดือน ซึ่งจะมีการจัดประชุมทุกวันที่ 5 ของเดือน เวลา 12.00 น. นอกจากนั้นก็

จะมีการสื่อสารโดยการสนทนากลุ่มย่อยกับแกนนำในหมู่บ้านโดยสนทนาตามบ้านต่างๆ เนื้อหาสาระของการพูดคุยคือ ปัญหาการบุกรุกและจับจองที่ป่า การออกนส.2 ปลอมและการเปลี่ยนมือที่ดินไปเป็นของคนต่างถิ่น การที่ก้านัน ผู้ใหญ่บ้าน และข้าราชการไม่สามารถดำเนินการจับกุมได้ กรณีที่สภาตำบลมีการนำที่สาธารณประโยชน์ไปขายได้ รวมทั้งถามว่าหากป่านี้มีการซื้อขายไปประชาชนจะสูญเสียสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์ ชาวบ้านจะยอมหรือ ซึ่งผลจากการพูดคุยในพื้นที่พบว่าชาวบ้านไม่กล้าที่จะออกมาต่อต้าน และยังเกรงกลัวผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่น และชาวบ้านเห็นว่าตนเองไม่มีอำนาจในการห้ามปรามหรือจับกุมคนที่บุกรุกได้ ทำให้ผู้ประสานงานต้องเน้นการประสานงานจากภายนอก

การประสานงานกับภายนอก ผู้ประสานงานจะประสานกับ ชมรมชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง ซึ่งมีอาจารย์วุฒิ บุญเลิศ เป็นเลขานุการชมรมอยู่ในขณะนั้น (ปัจจุบันชมรมนี้สลายตัวไปแล้ว) ประสานกับอาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแท้ ซึ่งเป็นอาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรีและเป็นชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง และเคยบวชอยู่ที่วัดถ้ำอึ่งจุมาก่อน ปรึกษากับกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ซึ่งมีบทบาทในการอนุรักษ์ป่าในจังหวัดกาญจนาบุรี และ นายวิวัฒน์ ธีรประสาธน์ ซึ่งเป็นหัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวรอยู่ในขณะนั้น วัตถุประสงค์ของการปรึกษาคือหาแนวทางที่จะดำเนินการต่อไป ผลของการปรึกษาหารือคือ วางแผนที่จะประกาศป่าผืนนั้นให้เป็นป่าชุมชน ในความหมายคือ ต้องไม่เป็นของใครคนใดคนหนึ่ง และให้มีการใช้ประโยชน์ร่วมกันโดยต้องรักษาให้เป็นป่าต่อไป และต้องการให้มีผู้ว่าราชการจังหวัดลงไปในพื้นที่ สำหรับช่องทางดำเนินการคือ หาทางเข้าหานักการเมืองในขณะนั้น ด้วยการประสานงานกับคุณประวิทย์ เจนวิรนนท์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายของพลตรีศรัชัย มนต์วิวัฒน์ (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย) และร้องขอให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและรัฐมนตรีช่วยศรัชัย มนต์วิวัฒน์ ลงไปในพื้นที่ (และให้เหตุผลว่าขอให้ไปพบประชาชนที่รออยู่ที่ป่าชุมชนสะมะแก)

การประสานงานกับส่วนราชการ มีการจัดทำจดหมายเชิญโดยมีรองประธานสภาตำบล (นายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร) เป็นผู้ลงนาม หนังสือเชิญที่ไปถึงรัฐมนตรีช่วยนั้น ดำเนินการโดยไม่ผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด นอกจากนี้จะมีหนังสือเชิญถึงผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนาบุรีและป่าไม้จังหวัดกาญจนาบุรี โดยไม่ได้มีจดหมายถึงทางส่วนราชการในระดับอำเภอเลย อย่างไรก็ตาม ผู้นำปฏิบัติการในพื้นที่ และผู้นำชุมชนในพื้นที่จะเป็นผู้ประสานงานกับทางอำเภอต่อไป อย่างไรก็ตาม ระยะเวลาเตรียมงานนั้นสั้นมาก คือหลังส่งจดหมายเชิญแล้ว มีเวลาเตรียมงานเพียง 1 สัปดาห์เท่านั้น นอกเหนือจากการเชิญส่วนราชการแล้วได้มีการเชิญ กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ ชมรมชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง ชาวกระเหรี่ยงจากทุ่งใหญ่นเรศวร คือ จาก อ.สังขละ และ อ.ทองผาภูมิ และจาก ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ รวมทั้ง คุณวิวัฒน์ ธีรประสาธน์ หัวหน้าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าทุ่งใหญ่นเรศวร มาร่วมงานด้วย

การประสานงานกับคณะสงฆ์ หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณได้มอบหมายให้คุณบุญเกิด ประสานงานกับวัดต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อขอการสนับสนุนปัจจัยที่จะนำมาจัดงาน และให้หลักประกันว่าหากขาดเหลืออย่างไรทางวัดถ้ำผาพิรุณจะรับผิดชอบทั้งหมด

(2) บทบาทของผู้นำปฏิบัติการในช่วงเตรียมการเปิดป่าชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำปฏิบัติการในช่วงเตรียมการเปิดป่าชุมชนคือ อ.สมบุญ จิตผ่องแท้ ซึ่งดำเนินการเตรียมความพร้อมของชุมชนและเตรียมสถานที่สำหรับการจัดงาน โดยขอความร่วมมือจากผู้ใหญ่บ้านปลายนาสวน (ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปลายนาสวน (ผู้ช่วยเรือง บานเย็น) แพทย์ประจำตำบลนาสวน (นายมงคล ปรกแก้ว) และรองประธานสภาตำบลนาสวน (คุณสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร) ในการหาคนมาร่วมกันจัดทำประเพณีสำหรับพิธีสงฆ์ เรือนแถว และกระต๊อบสำหรับผู้ร่วมงาน มีการขอร้องให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดกระเหรี่ยงมาในงาน นอกจากนี้ อ.สมบุญ จิตผ่องแท้และแกนนำส่วนหนึ่ง ได้ขับรถตระเวนคูพื้นที่รอบ ๆ ป่าชุมชนด้วย

(3) บทบาทของผู้นำทางความคิด

จากการศึกษาพบว่า ผู้นำทางความคิดคือ ท่านพระครูประกาศาญจนกิจ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาของแกนนำชาวบ้านในทุกด้าน ทั้งในด้านความคิดที่จะดำเนินการ คือ เป็นผู้กำหนดกิจกรรมและวันที่จะดำเนินการ และให้การสนับสนุนปัจจัยในการจัดงาน รวมทั้งท่านยังช่วยประสานกับคณะสงฆ์ในพื้นที่เพื่อให้การสนับสนุนการจัดงานในครั้งนี้ด้วย และเมื่อมีประชาชนชาวบ้านเจาะเหลาะไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดงานและมาชุมนุมที่วัดถ้ำผาพิรุณ หลวงพ่อได้เป็นผู้อธิบายทำความเข้าใจ รวมทั้งได้ใช้วัดเป็นสถานที่ประชุมแกนนำ รวมทั้งประชุมชาวบ้านเพื่อให้ส่วนราชการจากป่าไม้จังหวัดได้มาชี้แจงเรื่องป่าชุมชนด้วย

(4) บทบาทของแกนนำอื่น ๆ

จากการศึกษาบทบาทของแกนนำอื่น ๆ ที่เข้าร่วมในเครือข่ายป่าชุมชน พบว่า แกนนำส่วนใหญ่เข้าร่วมคิดร่วมทำกับผู้ประสานงานหลักในช่วงต้น และต่อมาก็ร่วมคิดร่วมทำกับผู้นำปฏิบัติการในช่วงเตรียมงาน รวมทั้งร่วมกันระดมชาวบ้านมาช่วยเตรียมงานและมาร่วมงานในวันพิธีเปิดป่าชุมชน แกนนำที่มีบทบาทชัดเจนด้านการสื่อสารอีกท่านหนึ่งคือ อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยุทธิ์ คือ เป็นผู้ทำเอกสารแผ่นพับเพื่อแจกในวันงาน

อนึ่ง ในช่วงของการเตรียมงานจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกนี้ ผู้นำชุมชนของบ้านองสิต (ขณะนั้นรวมบ้านเจาะเหลาะอยู่ด้วยเนื่องจากยังไม่ได้แยกหมู่บ้านออกไป) คือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ยังไม่ได้เข้าร่วมคิดร่วมทำด้วย สาเหตุสำคัญคือทางบ้านเจาะเหลาะยังไม่เห็นด้วยที่จะรักษาป่าผืนนี้ไว้ โดยเห็นว่าชุมชนต้องการพื้นที่ในการขยายตัว รวมทั้งยังมีความระแวงว่า แกนนำที่เขามารักษาป่านี้ก็เพื่อเอาไว้เป็นของตน ทำให้ชาวบ้านส่วนหนึ่งพยายามต่อต้านและบางส่วนมองดูอยู่เฉย ๆ แม้ว่าในตอนแรกผู้ใหญ่บ้านองสิตจะไม่ได้เข้าร่วมงาน แต่เมื่อมีส่วนราชการต่างๆ เข้ามาในพื้นที่ ผู้ใหญ่บ้านองสิตก็ได้มาร่วมงานในฐานะเจ้าของบ้านอย่างเต็มที่ อย่างไรก็ดี กลุ่มแกนนำที่จัดตั้งเครือข่ายป่าชุมชนขึ้นก็ยังไม่ได้มีทำที่ที่จะรวมผู้ใหญ่ พยอม กลิ่นจันทร์ และคนในหมู่บ้านเจาะเหลาะเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแกนนำเครือข่ายป่าชุมชนแต่อย่างใด

(5) บทบาทของส่วนราชการ

ส่วนราชการหลักที่ลงมาในพื้นที่ในระยะนี้คือ ป่าไม้จังหวัด ซึ่งส่งคุณนันทนา บริบาลบุรีพันธุ์ และนายบำรุง คูหา (จากป่าไม้เขตบ้านโป่ง) เพื่อมาสนับสนุนและทำความเข้าใจกับชุมชน โดยเป็นการเข้ามา

ก่อนวันจัดงาน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างภาคประชาชนและภาครัฐ ในกรณีนี้ ได้มีการพูดคุยกับชาวบ้านตามกลุ่มบ้านต่าง ๆ และมีการประชุมชาวบ้านที่วัดลำผาพิรุณเพื่อให้ ความรู้และทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยจัดขึ้นก่อนวันงานการประกาศป่าชุมชน ในกรณีนี้ มี การฉายสไลด์ และมีเอกสารแจกเพื่อทำความเข้าใจด้วย นอกจากนี้ เจ้าหน้าที่ดังกล่าวยังทำหน้าที่ประสาน งานกับทางอำเภอเพื่อทำความเข้าใจและร่วมในการเตรียมคำกล่าวต่างๆ และรายละเอียดอื่นๆของงานด้วย

1.2.3 ประเด็นการสื่อสาร

เนื้อหาสาระของการสื่อสารในช่วงการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างเครือข่ายภาคประชาชนจะเป็นเนื้อหา สาระเกี่ยวกับภัยคุกคามต่อผืนป่าและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชน คำว่า ป่าชุมชนคือ ป่าที่ยังคงสภาพป่า โดยชุมชนมีสิทธิเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ ประเด็นที่แกนนำใช้สื่อความหมายบ่อยๆ คือ “ถ้าปล่อยให้ขายทุน เข้ามา ต่อไปจะเข้าไปทำอะไรก็ได้ ไปฉีก็ไม่ได้ เขาจะถือเป็นของเขาคอมมู แล้วพวกเราจะอยู่กันอย่างไร ลูกหลานเราจะอยู่กันอย่างไร” นอกจากนี้ แกนนำบางคนระบุว่า “ความคิดเดิมคือ จะไม่ใช่ไม้เลยจะปล่อยให้ เป็นธรรมชาติแม้แต่ไม้แห้งก็จะไม่ให้เขาออกมา” จะเห็นว่าชุมชนให้ความสำคัญกับการเก็บหาของป่ามาก กว่าการใช้ไม้ และมุ่งเก็บรักษาป่าเพื่อประโยชน์ใช้สอยจากของป่า และมุ่งรักษาสีตของชุมชนในการเข้าถึง ทรัพยากรเป็นสำคัญ

ส่วนเนื้อหาสาระการสื่อสารที่ภาครัฐเข้ามาดำเนินการในช่วงนี้ จะเป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมายของป่าชุมชนตามนิยามของรัฐ ซึ่งเน้นการปลูกไม้ใช้สอยในพื้นที่สาธารณะประโยชน์ วัด โรง เรียน พื้นที่หัวไร่ปลายนา และพื้นที่ว่างเปล่าอื่นๆ

สำหรับเนื้อหาสาระของการสื่อสารในวันงาน คือ การให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตที่เป็นวัฒนธรรม ดั้งเดิมที่พึ่งพิงป่า และใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเคารพรักษาป่า รวมทั้งต้องการให้เด็กรุ่นใหม่สามารถดำเนิน ชีวิตตามแบบอย่างของชุมชนที่อาศัยประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน

1.3 การมีส่วนร่วมของประชาชนและการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มที่เคลื่อนไหวเพื่อประกาศจัดตั้งป่าชุมชนจะเป็นกลุ่มคนที่ท้องถิ่นดั้งเดิม โดย ส่วนใหญ่จะเป็นคนหมู่ 1 บ้านปลายนาสวนและ คนหมู่ 4 (บ้านองสิต) เฉพาะในกลุ่มบ้านสะมะแก ขณะที่ผู้ ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านองสิต ซึ่งเป็นคนไทยพื้นราบ และชุมชนเขาเหละซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวอีสานยังไม่ได้ มีบทบาทในการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งป่าชุมชนด้วย นอกจากนี้ ชุมชนกลุ่มบ้านเขาเหละซึ่งเป็นชุมชน อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานใหม่นั้น ยังถือเป็นปัจจัยภายนอกสำหรับชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่ทำการเคลื่อนไหวใน ช่วงนี้ อีกด้วย

ประชาชนที่เข้าร่วมในช่วงของการเตรียมการจัดงานวันประกาศป่าชุมชนส่วนใหญ่เป็นประชาชน ในหมู่บ้านปลายนาสวน (หมู่ที่ 1) และกลุ่มบ้านสะมะแก (หมู่ที่ 4) โดยประชาชนในกลุ่มนี้ได้รับรู้รับ ปัญหา และร่วมเตรียมสถานที่สำหรับจัดพิธีการเปิดป่าชุมชนด้วย

ส่วนในวันงานประกาศป่าชุมชนนั้น เนื่องจากในพิธีการเปิดป่าชุมชนนั้นมี รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย มาเป็นประธานในพิธี ทำให้มีส่วนราชการมาร่วมงานจำนวนมาก และทำให้การมาร่วมงานในวันนั้นของชาวบ้านเป็นการมาร่วมงานของชาวบ้านทั้งหมด โดยรวมทั้งกลุ่มบ้านองสิตและบ้านเจาะเหลาะด้วย และสำหรับชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงในพื้นที่ ได้ร่วมแสดงวัฒนธรรมโดยการแต่งชุดในวัฒนธรรมกระเหรี่ยง และร่วมในการแสดงการเล่นต่างๆ ตามประเพณี อีกด้วย

จะเห็นได้ว่า ในเบื้องต้นการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งป่าชุมชนจะไม่ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยไม่มีการสื่อสารกับผู้ใหญ่บ้านองสิต และกลุ่มบ้านเจาะเหลาะเลย อนึ่ง ในช่วงนี้จะมีการสื่อสารกับอดีตผู้ใหญ่บ้านองสิตที่เป็นชาวกระเหรี่ยงและเป็นผู้อาวุโสของชุมชน ซึ่งทำให้ชาวกระเหรี่ยงซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในบ้านองสิตให้ความร่วมมือด้วย แต่บทบาทของชาวบ้านในกลุ่มบ้านองสิตจะไม่ได้เข้าร่วมอย่างเต็มที่ มีลักษณะการอยู่ห่างๆ มากกว่า กล่าวได้ว่า การเคลื่อนไหวในช่วงนี้ไม่ครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ กลุ่มบ้านเจาะเหลาะซึ่งเป็นกลุ่มที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากผืนป่านี้อย่างเข้มข้น

การที่เครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนระดมแกล้งกล่าวไม่คลุมถึงกลุ่มบ้านองสิตและบ้านเจาะเหลาะนั้น เข้าใจว่าเป็นเพราะในช่วงแรก การขับเคลื่อนเรื่องป่าชุมชนนั้นมีเป้าหมายที่จะจัดตั้งป่าชุมชนจำนวน ประมาณ 1,500 ไร่ บริเวณที่อยู่ใกล้บ้านระดมแกล้งเท่านั้น แต่เนื่องจากพื้นที่ป่าดังกล่าวส่วนใหญ่อยู่ในเขตหมู่ 4 บ้านองสิต ทำให้เมื่อมีการประกาศป่าชุมชนอย่างเป็นทางการแล้ว ผู้ใหญ่บ้านองสิตจะต้องเข้ามามีบทบาทในการจัดการด้วย และทำให้มีการพิจารณากำหนดพื้นที่ป่าชุมชนใหม่ซึ่งจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป ส่วนทางกลุ่มบ้านเจาะเหลาะซึ่งในขณะนั้นจะยังอยู่ในสังกัดของ หมู่ 4 ยังไม่มีผู้นำกลุ่มของตนเอง และยังคงไม่มีบทบาทเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชนแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตาม การที่วันจัดงานประกาศป่าชุมชนนั้น ทุกกลุ่มบ้านได้เข้าร่วมในวันงาน จึงเท่ากับเป็นการเข้ามารับรองพื้นที่นี้ให้เป็นป่าชุมชนระดมแกล้งไปโดยปริยาย ในขั้นตอนนี้ถือได้ว่า กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มได้เข้าร่วมแล้ว และถือเป็นการแสดงเจตนาร่วมกัน

2. การสื่อสารในช่วงเวลาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ

ภายหลังการประกาศป่าชุมชนระดมแกล้งในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 แล้ว การดำเนินการเรื่องป่าชุมชนจะได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐ ขณะที่เครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนระดมแกล้งซึ่งเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการได้ยุติบทบาทลงไป ส่วนราชการที่เข้ามาสนับสนุนคือ นายอำเภอศรีสวัสดิ์ ซึ่งขณะนั้นคือ นายมานพ วีระอาชากุล ได้มอบหมายให้คณะกรรมการอำเภอเข้ามาดูแล ขณะเดียวกันทางป่าไม้จังหวัดก็ได้มอบหมายให้ ฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชนของจังหวัด นำโดย น.ส.นันทนา บริบาลบุรีพันธ์ ลงมาประสานและช่วยสนับสนุนชุมชนอีกแรงหนึ่ง กิจกรรมหลักที่ทางราชการเข้ามาสนับสนุนคือ การรังวัดกำหนดแนวเขตป่าชุมชน การฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาป่าชุมชน และการสนับสนุนกิจกรรมอื่น ๆ เช่น การจัดทำเรือนเพาะชำ สนับสนุนกล้าไม้ การทำแนวเขต เป็นต้น ในกรณีนี้ ภาครัฐโดยสำนักงานป่าไม้จังหวัดได้ตั้งงบ

ประมาณมาสนับสนุนป่าชุมชนสะมะแกเพียงปีเดียวเท่านั้นคือ ปีงบประมาณ 2540 ในการทำความเข้าใจรูปแบบการสื่อสารในช่วงนี้ จะขออธิบายแยกตามกิจกรรมดังนี้

2.1 การกำหนดแนวเขตป่าชุมชน

หลังการจัดงานประกาศป่าชุมชน ประเด็นแรกที่มีการพูดคุยกันคือ เรื่องแนวเขตป่าชุมชน คำถามจากนายอำเภอศรีสวัสดิ์คือ มีพื้นที่ที่จะกันเป็นป่าชุมชนเท่าไร และจะต้องไปดำเนินการให้แน่ชัด รูปแบบการสื่อสารเพื่อคลี่คลายประเด็นนี้ มีลักษณะดังนี้

2.1.1 กระบวนทัศน์การสื่อสาร

ในการวิเคราะห์กระบวนทัศน์การสื่อสารในช่วงนี้ อธิบายได้ว่าเป็นกระบวนทัศน์แบบเครือข่าย ที่มีเป้าหมายการสื่อสารคือ การสร้างข้อตกลงร่วมกันในเรื่องแนวเขต ซึ่งจะต้องมีการสืบค้นข้อมูลเดิมเพื่อนำมาประกอบการตัดสินใจ มีการรณรงค์โดยใช้เครื่องมือแสดงพิกัดที่เรียกว่า GPS (Global Positioning System) และมีการจัดทำแผนที่รังวัดเพื่อแสดงผลการเจรจาที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน

2.1.2 สมาชิกในเครือข่ายการสื่อสาร และแกนนำการสื่อสาร

ในการรังวัดแนวเขตป่าชุมชนนั้น ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องโดยตรงคือ เจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี กำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรหมา (กำนันตำบลนาสวนในขณะนั้น) ผู้ใหญ่บ้านจาก 2 หมู่บ้านคือหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน และหมู่ที่ 4 บ้านองสิต (ในขณะนั้นหมู่ที่ 4 จะรวมบ้านเจาะเหลาะอยู่ด้วย โดยหมู่บ้านเจาะเหลาะจะแยกเป็นหมู่ที่ 5 ในปี พ.ศ.2541) และรวมถึงประชาชนที่มีที่ทำกินติดกับพื้นที่ป่าชุมชน หรือต้องการที่ทำกินในพื้นที่ป่าชุมชน

สำหรับแกนนำการสื่อสารในเรื่องนี้ได้แก่ เจ้าหน้าที่ของรัฐซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริมป่าชุมชน คือ น.ส.นันทนา บริบาลบุรีพันธ์ กำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรหมา (กำนันตำบลนาสวนในขณะนั้น) ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน และผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านองสิต

ในที่นี้จะขออธิบายข้อมูลเพิ่มเติมของผู้นำท้องถิ่นที่มีบทบาทในช่วงนี้ดังนี้

กำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรหมา (ชาวบ้านเรียกว่า กำนันลา ปัจจุบันเป็นสมาชิกสภาจังหวัดกาญจนบุรี) เป็นชาวไทย (บางข้อมูลระบุว่ามิเชื้อสายขมุ) ได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 บ้านปากนาสวน ต.นาสวน ตั้งแต่ พ.ศ.2516 ขณะนั้นชุมชนยังอยู่ริมแม่น้ำแควใหญ่ ในปี พ.ศ.2519 มีการปิดเขื่อนศรีนครินทร์ ชุมชนเดิมทยอยขึ้นมายู่ตอนบนซึ่งคือที่อยู่ปัจจุบัน (ในยุคนั้นมีการจ่ายค่าเวนคืนไร่ละ 700 บาท และมีเงินชดเชยไม้ผลซึ่งมีการนับต้นให้ เช่น ต้นมะพร้าวต้นเล็กให้ 60 บาท/ต้น ต้นใหญ่ให้ 150 บาท/ต้น แต่ไม่มีค่าขนย้ายและค่าใช้จ่ายอื่นๆให้) ในปี พ.ศ.2525 ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นกำนัน และในปี พ.ศ.2526 มีการจัดประชุมสภาตำบล และมีการบันทึกประกาศกันที่ จำนวน 3,600 ไร่ บริเวณป่าชุมชนสะมะแกในปัจจุบันให้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ เพื่อการใช้สอยของส่วนรวม เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการตัดไม้ถางป่า และรักษาพื้นที่ซึ่งเป็นคงพลวงสวยงามไว้ ต่อมาในปี พ.ศ.2543 กำนันลาได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาจังหวัดกาญจนบุรี และยังคงอยู่ในตำแหน่งจนถึงปัจจุบัน

ผู้ใหญ่นิติ ศรีประกอบสุกร เป็นชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงเกิดที่บ้านนาสวน อายุ 54 ปี เป็นน้องชายของนายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร จบการศึกษาชั้นประถม 4 เป็นผู้ใหญ่นบ้านหมู่ 1 บ้านปลายนาสวน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2517 ปัจจุบันประกอบอาชีพทำไร่ทำสวน

ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ปัจจุบันอายุ 56 ปี เป็นคนไทยภาคกลาง ที่บิดาเข้ามาประกอบอาชีพเดินเรือในแม่น้ำแควใหญ่ตั้งแต่ยังไม่ได้สร้างอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ ขณะนั้นผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ อายุได้ 2 ขวบ ในด้านการศึกษา ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน ซึ่งคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงจากบ้านนาสวนหลายคนเข้าศึกษา และได้จบการศึกษาระดับมัธยม 3 จากโรงเรียนการช่างสตรี (วิทยาลัยอาชีวศึกษากาญจนบุรี ในปัจจุบัน) เป็นผู้ใหญ่นบ้านหมู่ที่ 4 บ้านองสิต ตั้งแต่ พ.ศ.2538 ปัจจุบันประกอบอาชีพเดินรถรับจ้างสองแถว จากบ้านปลายนาสวนถึงจังหวัดกาญจนบุรี และทำไร่

2.1.3 บทบาทของแกนนำการสื่อสาร

บทบาทหลักของเจ้าหน้าที่จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี นำโดย น.ส.นันทนา บริบาลบุรีพันธ์ คือ การหาข้อตกลงในเรื่องพื้นที่ที่จะกันเป็นป่าชุมชน โดยในเบื้องต้นแกนนำเครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนคิดว่าจะกันพื้นที่ป่าบริเวณป่าสะมะแก จำนวนประมาณ 1,500 ไร่ เป็นป่าชุมชน โดยพื้นที่ทั้งหมดจะอยู่ในเขตบ้านองสิต แต่ทางผู้ใหญ่บ้านองสิตคือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ไม่เห็นด้วยที่จะกันพื้นที่เฉพาะในเขตบ้านองสิตเท่านั้น และเห็นว่าถ้าจะกันพื้นที่เป็นป่าชุมชนจะต้องรวมพื้นที่ที่แปลงซึ่งเคยกันเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ โดยจะครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมด 1 และ หมู่ 4 ซึ่งสอดคล้องกับนายอำเภอศรีสวัสดิ์ที่ได้ประกาศไว้ในวันจัดตั้งป่าชุมชน ว่าจะต้องอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ทั้งผืน ในการนี้ คุณนันทนา บริบาลบุรีพันธ์ จึงได้ทำการสืบค้นข้อมูลเรื่องการประกาศพื้นที่สาธารณะประโยชน์จากกำนันและทางอำเภอ ซึ่งพบว่าได้มีการกันพื้นที่ไว้เป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์จำนวน 3,600 ไร่ แต่จากข้อเท็จจริงในพื้นที่พบว่า พื้นที่ชายขอบบางส่วนมีชาวบ้านเข้าไปอยู่อาศัยหรือทำกินแล้ว

อนึ่ง ในช่วงนี้กลุ่มบ้านเจาะเหลาะซึ่งมีการบุกเบิกพื้นที่เข้าไปในพื้นที่ป่าชุมชนมากกว่าด้านอื่นๆ ได้มีการเคลื่อนไหวรวมกลุ่มกันอยู่ในพื้นที่เพื่อที่จะต่อรองและป้องกันไม่ให้นายอำเภอเอาที่ดิน ในกรณีปัญหานี้ เดิมทางอำเภอเห็นว่าควรกันคนออกจากพื้นที่ให้หมดและเก็บรักษาพื้นที่ที่ประกาศเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ไว้ให้ครบทั้ง 3,600 ไร่ แต่ทางคุณนันทนา บริบาลบุรีพันธ์ ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติการในพื้นที่เห็นว่าจะมีปัญหาถกบวลงมาก จึงเสนอให้กันพื้นที่ไว้เฉพาะส่วนที่เหลือ และได้เจรจากับกำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรมมา โดยตกลงที่จะกันพื้นที่ออกเฉพาะส่วนที่ทำกินอยู่จริง แต่ไม่ให้กันพื้นที่เผื่อสำหรับลูกหลาน

บทบาทของ กำนันสมบุรณ์ พันธุ์พรมมา คือ ให้ข้อมูลกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และเมื่อมีปัญหาถกบวลงบ้านเจาะเหลาะ ทางกำนันก็ได้เข้ามาคลี่คลายโดยเข้าไปช่วยเจรจาและนำเดินรังวัดด้วยตนเอง จึงทำให้ชาวบ้านเจาะเหลาะยอมรับการรังวัดแนวเขตป่าชุมชนสะมะแก

บทบาทของผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ และผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร คือ ตกลงในเรื่องแนวเขตป่าชุมชนและนำการรังวัด โดยในหมู่บ้านองสิต จะมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านที่อยูบ้านองสิต คือ นายจ่านง สวัสดิ์จิตเลิศ และนายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช ชาวบ้านสะมะแกที่เชี่ยวชาญเรื่องป่า ร่วมนำรังวัดพื้นที่ด้วย

2.1.4 ประเด็นการสื่อสาร

ประเด็นการสื่อสารจะเป็นเรื่องการกำหนดแนวเขตที่แน่ชัดของป่าชุมชนสะมะแก โดยใช้ข้อมูลของพื้นที่สาธารณะประโยชน์เดิมเป็นฐาน และประเด็นการสื่อสารในช่วงแรกคือ จะอพยพคนออกหรือจะกันพื้นที่นั้นออก เมื่อมีข้อตกลงแล้ว ก็จะเป็นการพิจารณาถึงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในส่วนที่รุกเข้ามาในเขตป่าชุมชน

2.1.4 การมีส่วนร่วมของประชาชนและการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในการรังวัดพื้นที่นี้กลุ่มที่จะเกี่ยวข้องโดยตรงคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในเรื่องพื้นที่ ซึ่งเกือบทั้งหมดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรังวัดกันพื้นที่ออกแล้ว ส่วนการสื่อสารที่จะให้คนอื่น ๆ รับรู้แนวเขต ในเบื้องต้นใช้การพนัสนิคมต้นไม้เพื่อแสดงแนวเขต ซึ่งดำเนินการพร้อมกับการรังวัด หลังจากนั้นได้มีการจัดทำหลักปูนแสดงเขตป่าชุมชนไปติดตั้งตามจุดต่างๆ อีกด้วย นอกจากนี้ ผลของการรังวัดได้มีการจัดทำแผนที่แสดงจุดพิกัดต่างๆ เสนอต่อสภาตำบลเพื่อให้รับรองการประกาศป่าชุมชนด้วย ปรากฏคงเหลือพื้นที่ที่ประกาศเป็นป่าชุมชนจำนวน 3,353 ไร่ โดยยังมีที่ดินอีก 2-3 แปลง ทางด้านบ้านปลายนาสวนที่ยังคงรักษาสิทธิในที่ดินทำกินของคนในเขตป่าชุมชนสะมะแกไว้ต่อไป (เป็นที่ทำกินของคนท้องถิ่นดั้งเดิม ที่ผู้นำผลักดันให้ออกจากพื้นที่ป่าสะมะแกไม่ได้)

2.2 การสื่อสารในการฝึกอบรมตามหลักสูตรการพัฒนาป่าชุมชน

หลังจากตกลงเรื่องแนวเขตได้แล้ว การสนับสนุนในลำดับต่อมาคือ การฝึกอบรมเรื่อง การพัฒนาป่าชุมชน เป็นหลักสูตรของงานพัฒนาป่าชุมชน สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ดำเนินการในระหว่างวันที่ 29 เมษายน- 1 พฤษภาคม 2540 ณ ศาลาการเปรียญวัดคงสิต ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ มีผู้เข้ารับการอบรม 34 คน จาก 3 หมู่บ้าน คือ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ 2 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน 8 คน และหมู่ 4 บ้านองสิต-สะมะแก 12 คน และจาก ต.ด่านแม่ละเมา อ.ศรีสวัสดิ์ 1 หมู่บ้านคือ หมู่ 6 บ้านดงเสลา 14 คน เหตุผลที่จัดอบรม 3 หมู่บ้านพร้อมกันทางราชการระบุว่าเพื่อให้คุ้มกับเวลาและค่าใช้จ่าย

เป้าหมายของการฝึกอบรม มีการระบุว่า มุ่งให้ผู้เข้ารับการอบรมเกิดจิตสำนึก รู้กระบวนการจัดการและเทคนิควิธีในการดำเนินงานป่าชุมชนโดยกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการอบรมไปดำเนินกิจกรรมในท้องถิ่นของตนเองได้อย่างเหมาะสม

หลักสูตรการฝึกอบรม เป็นหลักสูตรที่กำหนดจากส่วนกลาง โดยเป็นหลักสูตร 3 วัน ประกอบด้วยภาคทฤษฎี 1 วัน ศึกษาดูงาน 1 วัน และการจัดทำแผนการดำเนินการป่าชุมชน 1 วัน ซึ่งเมื่อนำหลักสูตรมาใช้ในการฝึกอบรมครั้งนี้ มีองค์ประกอบของเนื้อหา ดังนี้

ภาคการบรรยายใช้เวลา 1 วัน ประกอบด้วยหัวข้อวิชาดังนี้

- (1) แนวคิดและการดำเนินงานป่าชุมชน
- (2) ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชุมชน
- (3) ร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน

(4) การจัดการที่ดินแบบป่าไม้เกษตรและชนิดพันธุ์ไม้เอนกประสงค์

(5) การทำแบบจำลองและแผนที่ป่าชุมชนในหมู่บ้าน

ภาคการศึกษาดูงาน 1 วัน มีการศึกษาดูงาน 2 แห่งคือ

(1) การป้องกันไฟป่า ณ ศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง ต.ช่องสะเคา อ.เมือง

(2) การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าเขาน้ำพุ อ.ศรีสวัสดิ์

ภาคการประชุมกลุ่มใช้เวลา 1 วัน คือ

- ประชุมกลุ่มในหัวข้อ “แผนการดำเนินงานป่าชุมชนในท้องถิ่นของตน” ซึ่งเป็นการประชุมกลุ่มแยกตามหมู่บ้าน มีการวางกรอบการประชุมกลุ่มให้พิจารณาใน 4 ประเด็นคือ สาเหตุของปัญหาป่าชุมชน ความมุ่งหวังต่อป่าชุมชน แนวทางที่เป็นมาตรการไปสู่ความมุ่งหวัง และกิจกรรมที่จะมีในแผนดำเนินงาน

การคัดเลือกผู้เข้ารับการอบรม มีการมอบหมายให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้คัดเลือกผู้เข้ารับการอบรมโดยมีเกณฑ์ให้พิจารณาคือ ให้เลือกกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน หรือ สมาชิกอบต.ของหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 10 คน และปรากฏว่าผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่จะเป็นกรรมการหมู่บ้าน

ในการวิเคราะห์กระบวนการสื่อสาร พิจารณาจากเป้าหมายของการฝึกอบรมจะพบว่าจะมีทั้งส่วนที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ด้านการจัดการและเทคนิควิธี และส่วนที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าการผสมผสานในเชิงกระบวนการพัฒนา และเมื่อพิจารณาไปถึงแบบจำลองการสื่อสาร ก็จะพบว่าในการอบรมจะมีทั้งส่วนที่ใช้แบบจำลองเชิงการถ่ายทอดข่าวสารคือ เน้นการบรรยายและการถ่ายทอดจากวิทยากร และแบบจำลองเครือข่ายที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่ม การสื่อสารแบบเครือข่ายเกิดขึ้นในช่วงของการจัดทำแผนการดำเนินการป่าชุมชน อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาองค์ประกอบของเครือข่ายจะพบว่า จะเป็นเครือข่ายเฉพาะในหมู่บ้านของตนเอง ก็เป็นการประชุมกลุ่มแยกตามกลุ่มบ้านเพื่อทำแผนเฉพาะหมู่บ้านของตนเท่านั้น การเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านเพื่อการจัดการร่วมกันไม่เกิดขึ้น และไม่มีการจัดตั้งคณะกรรมการร่วมระหว่างหมู่บ้านเพื่อดูแลป่าชุมชนร่วมกัน ทั้งๆที่ป่าชุมชนสะสมแก่เป็นผืนป่าต่อเนื่อง 2 หมู่บ้านและมีการใช้ประโยชน์ร่วมกัน จึงกล่าวได้ว่า เครือข่ายที่เกิดขึ้นยังขาดการเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านอย่างเป็นรูปธรรม

ในส่วนของการประเมินการสื่อสาร พบว่า ในช่วงของภาคการบรรยายจะเน้นเนื้อหาในเชิงหลักการ และไม่ได้เน้นการเรียนรู้จากพื้นที่จริง เนื้อหาสาระเน้นเรื่องการจัดการที่ดินและการปลูกต้นไม้มากกว่าการนำเสนอคุณค่าทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ซึ่งจะทำให้เห็นคุณค่าของผืนป่าชุมชนของเขาเช่นกัน และไม่ได้เน้นการศึกษาเพื่อเข้าใจสถานะภาพของป่าชุมชนของเขาตามสภาพจริง

ส่วนผลของการประชุมกลุ่ม พบว่ามีการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนแยกตามกลุ่มบ้าน ดังนี้

- กิจกรรมที่มีในแผนของบ้านปลายนาสวนคือ การทำแนวกันไฟ จัดหาเครื่องมือกันไฟ หากกล้าไม้ในการปลูกป่า จัดอบรม ประชาสัมพันธ์ชาวบ้าน และนักเรียนเดือนละ 1 ครั้ง เช่นวันพระ หรือวันสำคัญ ตั้งกฎระเบียบ และตั้งคณะกรรมการ

- กิจกรรมที่มีในแผนของบ้านองสิต-สะมะแกคือ ประชุมชาวบ้าน ตั้งคณะกรรมการ จัดกิจกรรม ปลุกต้นไม้ ทำพิธีปลุกต้นไม้ประจำปี เติมน้ำ และขุดสระเก็บน้ำเพื่อการเกษตร

ในด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนในระยะนี้ พบว่าจะมีเฉพาะผู้เข้ารับการอบรม และเนื่องจากการคัดเลือกคนเข้ารับการอบรมดำเนินการ โดยผู้ใหญ่บ้าน การรับรู้ของชุมชนจึงมีน้อย ทำให้การขยายผลหรือดึงชุมชนมาร่วมในการทำงานตามแผนจึงเป็นไปได้ยาก

2.3 การสื่อสารในกิจกรรมอื่นๆ

นอกจากการฝึกอบรมดังกล่าวข้างต้น ทางราชการยังได้สนับสนุนการจัดตั้งเรือนเพาะชำและให้กล้าไม้ให้กับทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่เข้ารับการอบรมเพื่อให้มีการนำต้นไม้ไปปลูกฟื้นฟูตามหัวไร่ปลายนา และนำกล้าไม้ยูคาลิปตัสไปปลูกเป็นแนวเขตป่าชุมชน

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมหลักที่ชาวบ้านจะร่วมกันทำคือ คือ การปลูกป่า รูปแบบการสื่อสารเพื่อระดมคนมาร่วมงาน ส่วนใหญ่จะใช้การสื่อสารผ่านเครือข่ายทางสังคมเดิม คือ การประชุมของหมู่บ้านและการสื่อสารผ่านวัดซึ่งชุมชนท้องถิ่นในกลุ่มของคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง จะหยุดงานในวัดพระเพื่อมาทำบุญที่วัดเป็นประจำทุกวันพระ และวัดที่มีบทบาทหลักในการดำเนินงานสนับสนุนการปลูกป่าคือ วัดจำปาพิรุณ

กิจกรรมอีกลักษณะหนึ่งที่ชุมชนมีโอกาสปฏิบัติคือ การต้อนรับผู้มาศึกษาดูงานจากภายนอกโดยฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชน ของป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี เป็นผู้ประสานงานนำคนมาศึกษาดูงาน ปรากฏกิจกรรมนี้ตั้งแต่ระยะแรกภายหลังการประกาศป่าชุมชน โดยกิจกรรมนี้ผู้ที่มีบทบาทบรรยายสรุปคือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ และจากกิจกรรมดังกล่าวทำให้ มีคำวิทยากรอยู่ 2,000 บาท ซึ่งผู้ใหญ่พยอมได้มาประกาศมอบให้คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกชุดใหม่ที่จะจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2545 เพื่อใช้เป็นทุนไปจัดทำป้ายแนวเขตป่าชุมชนสะมะแกต่อไป

สรุปผลการสื่อสารในช่วงการสนับสนุนของภาครัฐคือ

- (1) สร้างข้อตกลงร่วมกันในเรื่องแนวเขตและนำแผนที่แนวเขตเข้าสู่การรับรองของสภาตำบล รวมทั้งส่งให้นายอำเภอรับทราบและใช้เป็นหลักฐานในการดำเนินการต่อไป
- (2) เสริมสร้างความเข้าใจเรื่องป่าชุมชน
- (3) สนับสนุนให้เกิดแผนการจัดการป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน
- (4) สนับสนุนการปลูกป่าเสริม และการปลูกยูคาลิปตัสเป็นแนวเขตป่าชุมชน

เนื่องจากการสนับสนุนของภาครัฐดำเนินการโดยใช้งบประมาณปี พ.ศ.2540 เพียงปีเดียวเท่านั้น ทำให้ชุมชนขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

3. การสื่อสารหลังสิ้นสุดการสนับสนุนจากภาครัฐ

เนื่องจากการดำเนินการของภาครัฐยังไม่ถึงการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ดังนั้น เมื่อสิ้นสุดการสนับสนุนของภาครัฐ จึงไม่มีคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกมารับช่วงงานต่อไป ทำให้กิจกรรม

เกี่ยวกับป่าชุมชนที่ดำเนินการโดยรูปแบบคณะกรรมการไม่เกิดขึ้น หลังการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก ประมาณ 2 ปี คือประมาณ ปี พ.ศ.2541 แก่นำในเครือข่ายจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกท่านหนึ่งที่เคยยุติบทบาทไปแล้วคือ คุณบุญเกิด พัทธเกียรติ์ จึงได้เข้ามาดำเนินการก่อตั้งเครือข่ายขึ้นชุดหนึ่งเรียกว่า คณะทำงานรักษาป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ โดยให้เป็นเครือข่ายใหม่ที่มีพื้นที่เป้าหมายครอบคลุม 3 ตำบล คือ ต.นาสวน ต.ค่านแม่แลบ และ ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์

วิธีการจัดตั้งเครือข่ายคือ คุณบุญเกิด พัทธเกียรติ์ ได้เชิญตัวแทนจากกลุ่มบ้านสะมะแก บ้านปลายนาสวน บ้านคงเสลา และตัวแทนจาก ต.เขาโจด มาร่วมการประชุมซึ่งจัดขึ้นที่วัดถ้ำผาพิรุณ สมาชิกที่มาร่วมประชุมส่วนใหญ่เป็นคนที่เห็นพ้องกันอยู่แล้วและเป็นคนที่มีความรู้ เช่น อบต. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน แพทย์ประจำตำบล และข้าราชการ วิธีการนัดหมายใช้การบอกต่อๆ กันไป สาระของการพูดคุยคือ ความสำคัญของป่าต้นน้ำบริเวณเขาหวด ซึ่งเป็นต้นน้ำของห้วยของจู ห้วยของสิต ห้วยนาสวน ห้วยคงเสลา และห้วยพลู (ซึ่งผ่าน ต.เขาโจด) และความสำคัญของการดูแลรักษาร่วมกัน ที่ประชุมได้เลือกคุณบุญเกิด พัทธเกียรติ์ เป็นประธานคณะทำงาน และมีคณะกรรมการดังรายนามต่อไปนี้

คณะทำงานรักษาป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำ ประกอบด้วยผู้นำพระสงฆ์ และผู้นำชุมชนจากหมู่บ้านในพื้นที่รอบ ๆ ดังนี้

(1) ผู้นำสงฆ์

- พระครูประกาศกาญจนกิจ ประธานกิตติมศักดิ์ ผู้นำฝ่ายศาสนาในพื้นที่ เจ้าอาวาสวัดถ้ำพิรุณ บ้านสะมะแก
- พระครูกาญจนเกษตรพิทักษ์ (พิทักษ์ คมโล) เจ้าคณะตำบลค่านแม่แลบ เจ้าอาวาสวัดปากนาสวน
- พระครูวุฒิ กาญจนวัตร (คำพูล สิริวิฑูโร) เจ้าคณะตำบลนาสวน เจ้าอาวาสวัดถ้ำองจู
- พระอาจารย์จี่ เจ้าอาวาสวัดคงเสลา(เตาเหล็ก)
- พระครูอินทกาญจนโชติ (พระอาจารย์บุญทัน อินทโชโต) เจ้าอาวาสวัดศรีสวัสดิ์
- พระอธิการศักดิ์ดา วันขาวโณ เจ้าอาวาสวัดนาสวน

(2) กลุ่มผู้ทำงานชุมชน

นายบุญเกิด	พิทักษ์เกียรติ์	ประธานป่าชุมชน/ป่าต้นน้ำสะมะแก
นายจ่านงค์	สวัสดิ์ฐิติเลิศ	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 รองประธานป่า
นายเจน	สวัสดิ์กสิน	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 6 ตำบลค่านแม่แลบ รองประธานป่า
นายพิสิทธิ์	ยังประยูร	อาจารย์ใหญ่ รร.บ้านนาสวน กรรมการเลขานุการ
นายนิพนธ์	สมจันทร์	อาจารย์ใหญ่ รร.บ้านองหลู ผู้ช่วยกรรมการเลขานุการ
นายมงคล	ปรกแก้ว	แพทย์ประจำตำบล
นายสนิท	ศรีประกอบสุกร์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ต.นาสวน คณะทำงาน
นายชาติ	แต่ศิริวิลาส	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ต.นาสวน คณะทำงาน

นายเซอร์เกียซ่า	สวัสดิ์โชติกุล	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 1 ต.นาสวน	คณะทำงาน
นายอนันต์	สิริพนาสวัสดิ์	อบต.นาสวน	คณะทำงาน
นายสำราญ	แสนทรัพย์สิน	อบต.นาสวน	คณะทำงาน
นายสุรินทร์	ศรีประกอบสุกร์	อบต.นาสวน	คณะทำงาน
นายสมนึก	สวัสดิ์โชติเดช	ผู้ชำนาญการพื้นที่	คณะทำงาน
นายครุฑ	ภูสันติภาพ	สารวัตรกำนัน	คณะทำงาน
นายประพัฒน์	บุญมี(วีซ่า)	กำนันตำบลเขาโจด อำเภอสรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี	
นายจะโหว่	ถีนนาสวน	ตำบลเขาโจด ผู้อาวุโส	
นายจำลอง	มานะดี	ตำบลเขาโจด ครูอาสาสมัครชาวเขา	
นายศักดิ์	ถีนนาสวน	อบต.เขาโจด	
นายพิพัฒน์	ถีนนาสวน	กลุ่มอาชีพอาริยะ 6 คน	

แม้จะมีคณะกรรมการแล้ว แต่ไม่มีการจัดประชุมหรือดำเนินการในรูปแบบคณะกรรมการ และไม่ปรากฏหลักฐานการประชุมคณะกรรมการดังกล่าวเลย จากการสอบถามบุคคลตามรายชื่อพบว่า ส่วนใหญ่จำไม่ได้ว่ามีใครบ้างเป็นคณะกรรมการ การดำเนินงานที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารโดยประธานคณะทำงานเมื่อมีโอกาสเข้ามาในพื้นที่ โดยการสื่อสารส่วนใหญ่จะอาศัยการพบปะกันตามวาระและโอกาสที่มีกิจกรรมหรือมีพิธีกรรมตามประเพณีและการพบปะกันเป็นกลุ่มย่อยในลักษณะการเยี่ยมชมไปมาหาสู่กันเอง ตามวิถีชีวิตชุมชนเมื่อมีกิจกรรมตามประเพณีก็จะถือเป็นการประชุมในกลุ่มเครือญาติหรือในกลุ่มวัฒนธรรมร่วมกันอยู่แล้ว จากการสอบถามพบว่าประธานคณะทำงานจะให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับผู้อาวุโสเป็นพิเศษ เพราะเชื่อว่า ผู้อาวุโสจะช่วยในการห้ามปรามและตักเตือนไม่ให้มีการบุกรุกป่าผืนนี้ นอกจากนี้ ประธานคณะทำงานยังมีบทบาทเป็นผู้สื่อสารกับภายนอกในนามของเครือข่ายป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ โดยเข้าไปจับเคลื่อนร่วมกับเครือข่ายอนุรักษ์ในจังหวัดกาญจนบุรีและสามารถนำองค์กรคือ คณะทำงานป่าต้นน้ำและป่าชุมชนสะมะแก เข้าไปอยู่ในคณะอนุกรรมการผืนป่าตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรีได้

การที่ประธานคณะทำงานไม่ได้อยู่ประจำในพื้นที่ และการสื่อสารส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับประธานคณะทำงาน ทำให้บทบาทของคณะทำงานรักษาป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำไม่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม การจัดกิจกรรมป่าชุมชนสะมะแกยังคงมีผู้ดำเนินการต่อเนื่องคือ หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณ โดยหลวงพ่อยังคงนำชาวบ้านดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนได้แก่ การปลูกต้นไม้ การขุดดินไม้ และการทำแนวกันไฟในป่าชุมชน กล่าวได้ว่า การสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกยังคงมีอยู่และส่วนใหญ่จะอยู่ที่วัดถ้ำผาพิรุณ

บทสรุป

จากการวิเคราะห์รูปแบบการสื่อสารที่ผ่านมาก่อนทำโครงการ เราอาจสรุปรูปแบบของการสื่อสารที่ผ่านมาได้ดังนี้

(1) รูปแบบการสื่อสารช่วงประกาศจัดตั้งป่าชุมชนฯ

องค์ประกอบด้านต่างๆ	คุณลักษณะที่พบ
1. กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา	ใช้กระบวนการสื่อสารแบบเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับภายนอกมาก อิงกับฐานวัฒนธรรม และมีเครือข่ายของวัดในพื้นที่หนุนเสริมอยู่
2. ลักษณะของกลุ่มแกนนำ	เป็นชาวบ้านที่ไม่ใช่ผู้นำที่เป็นทางการ มีความสามารถต่อเชื่อมกับภายนอกและพระสงฆ์ในท้องถิ่น และมีหลวงพ่อดำผาพิรุณเป็นผู้สนับสนุนหลัก
3. การมีส่วนร่วมและการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ชุมชนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมงานจึงถือได้ว่า มีการสื่อสารครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

(2) รูปแบบการสื่อสารช่วงได้รับการสนับสนุนจากรัฐ

องค์ประกอบด้านต่างๆ	คุณลักษณะที่พบ
1. กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา	ใช้ทั้งกระบวนการสื่อสารแบบเครือข่าย และกระบวนการสื่อสารแบบเครือข่าย แต่ขนาดของเครือข่ายที่เกิดขึ้นจำกัดเป็นวงแคบและมีลักษณะเป็นเครือข่ายย่อยๆ ที่เป็นอิสระต่อกัน
2. ลักษณะของกลุ่มแกนนำ	เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำที่เป็นทางการของหมู่บ้านและตำบล
3. การมีส่วนร่วมและการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	ผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่เป็นทางการและกรรมการหมู่บ้าน ในช่วงรังวัดพื้นที่จะสื่อสารครอบคลุมผู้ที่มีปัญหาแนวเขตป่าชุมชน แต่หลังจากนั้นชาวบ้านทั่วไปจะมีส่วนร่วมน้อย

(3) รูปแบบการสื่อสารช่วงภายหลังการสนับสนุนจากรัฐ

องค์ประกอบด้านต่างๆ	คุณลักษณะที่พบ
1. ในด้านกระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา	ใช้กระบวนการสื่อสารแบบเครือข่าย แต่เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงภายในกลุ่มวัฒนธรรมและยึดโยงกับแกนนำคนเดียว ขณะที่บทบาทของวัดหนุนเสริมอยู่
2. ลักษณะของกลุ่มแกนนำ	แกนนำคนเดิมที่มีบทบาทในการจัดตั้งป่าชุมชนสะสมแะ และหลวงพ่อดำผาพิรุณ
3. ผู้มีส่วนร่วมและการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	การสื่อสารดำเนินการโดยแกนนำสื่อสารเป็นหลัก การมีส่วนร่วมของคณะทำงานเองยังมีน้อย และคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้เข้าร่วมในการสื่อสารเลย

บทที่ 6

การเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

แม้ว่าป่าชุมชนสะมะแกจะได้รับการประกาศจัดตั้งอย่างเป็นทางการแล้วใน ปี พ.ศ.2539 แต่คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกยังไม่เกิดขึ้น แกนนำที่ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกไม่ได้เป็นผู้นำอย่างเป็นทางการของชุมชน เครือข่ายที่เป็นแกนนำร่วมจัดตั้งป่าชุมชนส่วนหนึ่งเป็นเครือข่ายภายนอกพื้นที่ หลังการจัดตั้งป่าชุมชนแล้วแกนนำนอกพื้นที่จะยุติบทบาทลงไป ทางป่าไม้จังหวัดได้เข้ามาดำเนินการต่อเนื่องโดยส่งเสริมผ่านผู้นำอย่างเป็นทางการของ 2 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านปลายนาสวน และหมู่บ้านองสิต (ขณะนั้นรวมบ้านเจาะเหละที่ยังไม่ได้แยกหมู่บ้านด้วย) และในช่วงการฝึกอบรมเรื่อง การพัฒนาป่าชุมชนที่ฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชนจัดขึ้น ได้มีการเสนอให้จัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนแยกเป็น 2 หมู่บ้าน ใช้ชื่อว่า คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปลายนาสวน และคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านองสิต ซึ่งในทางปฏิบัติจะเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านแต่บทบาทที่คณะกรรมการหมู่บ้านจะดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชนไม่ชัดเจน หลังสิ้นสุดการสนับสนุนของภาครัฐ การจัดการป่าชุมชนสะมะแกจะอาศัยหลวงพ่อดำผาพิรุณเป็นแกนในการประสานงาน ต่อมาในปี พ.ศ.2541 ได้มีการจัดตั้งคณะทำงานกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ ซึ่งคลุมพื้นที่ 3 ตำบลใน อำเภอศรีสวัสดิ์ และรวมป่าชุมชนสะมะแกไว้ด้วย อย่างไรก็ตาม บทบาทของคณะทำงานดังกล่าวก็ยังคงไม่ชัดเจน และขาดการสื่อสารให้ชุมชนเกิดการรับรู้อย่างจริงจัง

กล่าวได้ว่าตั้งแต่มีการประกาศป่าชุมชนยังไม่มียุทธศาสตร์เครือข่ายป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้วางเป้าหมายที่จะเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนขึ้น กระบวนการในขั้นตอนนี้ ผู้วิจัยเป็นผู้ออกแบบกระบวนการภายใต้การศึกษารับทของชุมชน และการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน โดยการออกแบบการวิจัยแต่ละขั้นตอนจะมีการเจรจาหาแนวทางที่เหมาะสมร่วมกับชุมชน ปรากฏว่า ในขั้นตอนนี้ประกอบด้วยกระบวนการ 2 กระบวนการ คือ

(1) กระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน ซึ่งผู้วิจัยออกแบบกระบวนการโดยเลือกใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่รอบป่าชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารมากที่สุด และใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชนคือ ทำให้เวทีการสื่อสารนั้นเป็นเวทีของชุมชนโดยชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยทำหน้าที่คืนข้อมูลกลับสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้ประกอบด้วย กิจกรรม 3 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 1 การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

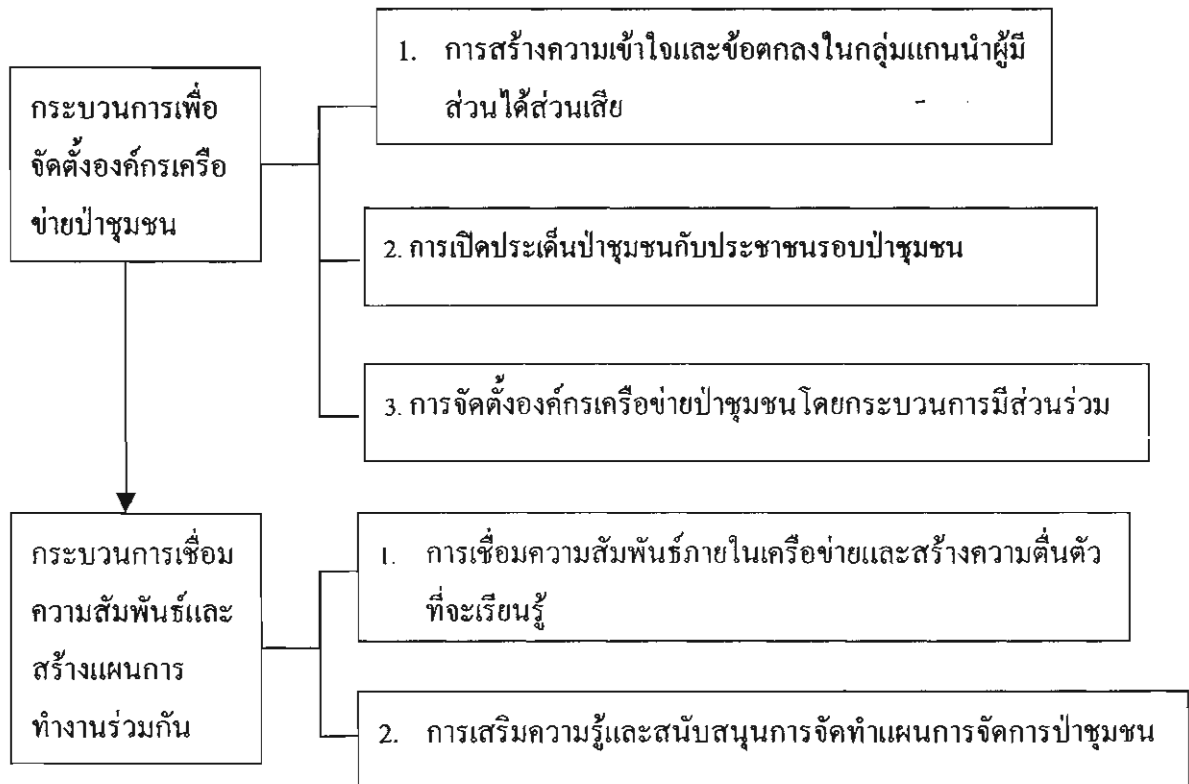
กิจกรรมที่ 2 การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน

กิจกรรมที่ 3 การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

(2) กระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน ซึ่งผู้วิจัยออกแบบกระบวนการโดยเลือกใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการเรียนรู้พื้นที่และใช้กระบวนการศึกษาเชิงประจักษ์ที่ให้ผู้เรียนรู้ได้ลงมือปฏิบัติและศึกษาในพื้นที่จริง กระบวนการนี้ประกอบด้วยกิจกรรม 2 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 4 การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้

กิจกรรมที่ 5 การเสริมความรู้และจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน

แผนภูมิที่ 5 กระบวนการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนระยะแรก

1. การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

หลังจากที่ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่พระสงฆ์ 3 รูป กำนัน และอดีตกำนัน (นายสมบูรณ์ พันธุ์พรหมา) ข้าราชการป่าไม้ทั้งที่เกี่ยวข้องในอดีตและปัจจุบัน 4 ท่าน สมาชิกในคณะทำงานรักษาป่าชุมชนและป่าต้นน้ำจำนวน 13 ท่าน แกนนำพื้นที่ที่อยู่รอบป่าชุมชนของ หมู่ 4 หมู่บ้านองสิต หมู่ 5 หมู่บ้านเจาะเหลาะและกลุ่มบ้านไทรรงค์ (หมู่ที่ 2) ซึ่งยังไม่มีรายชื่ออยู่ในคณะทำงานฯ รวม 6 ท่าน และผู้สนับสนุนกิจกรรมในอดีต (อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้) แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการประมวลผลและสรุปเป็นเอกสาร รวมทั้งจัดทำตารางแสดงการวิเคราะห์องค์ประกอบการสื่อสารแสดงว่า ใครสื่อสารกับใคร เนื้อหาสาระอะไร และใช้วิธีการสื่อสารอย่างไร จำแนกตามกิจกรรมระยะต่างๆ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ประสานงานเพื่อจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

วัตถุประสงค์ของกิจกรรมคือ

- (1) เพื่อทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายของโครงการวิจัยและตรวจสอบข้อมูลที่นักวิจัยรวบรวมมา
- (2) เพื่อให้มีการสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมา
- (3) เพื่อสร้างข้อตกลงร่วมกันในการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ

ผู้เข้าร่วมประชุม คือ มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมในการสนทนากลุ่มได้แก่ คณะทำงานรักษาป่าชุมชนและป่าต้นน้ำที่มีรายชื่ออยู่ ผู้นำชุมชนจากทุกหมู่บ้านรอบป่าชุมชน และผู้สนับสนุนกิจกรรมป่าชุมชนในอดีต ซึ่งผลปรากฏว่า มีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวนรวม 18 คน ประกอบด้วย

- ผู้ที่มีรายชื่อในคณะทำงานกลุ่มป่าชุมชน 8 คน (เป็นคนในพื้นที่หมู่ที่ 1 จำนวน 4 คน เป็นคนในพื้นที่บ้านสะมะแก หมู่ 4 จำนวน 3 คน เป็นคนตำบลเขาโจด 1 คน)
- แกนนำในพื้นที่ที่เพิ่มเติมเข้ามาได้แก่ ประธานคณะกรรมการบริหาร อบต. ซึ่งเป็นคนในพื้นที่หมู่ที่ 1 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านกลุ่มบ้านไทรรงค์ (หมู่ที่ 2) ผู้ใหญ่บ้านและ สมาชิก อบต. จากบ้านเจาะเหลาะ (หมู่ที่ 5) ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิก อบต. และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจากกลุ่มบ้านองลิต
- พระสงฆ์ 2 รูป คือ เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ และเจ้าอาวาสวัดนาสวน (ผู้นำสงฆ์ที่ร่วมในการประกาศป่าชุมชนสะมะแก)
- อาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแท้ ซึ่งเป็นแกนนำคนหนึ่งในช่วงเตรียมการประกาศป่าชุมชนสะมะแก นอกจากนี้ นายอำเภอศรีสวัสดิ์ พร้อมด้วยเจ้าหน้าที่ศึกษาธิการอำเภอ และผู้ติดตามได้เข้ามาสังเกตการณ์ ระยะเวลาหนึ่ง รวมทั้งมีผู้อาวุโสและชาวบ้านที่เข้าร่วมสังเกตการณ์อีกประมาณ 10 คน

วันเวลาและสถานที่ คือ วันที่ 19 มกราคม 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ

วิธีดำเนินการมีขั้นตอนดังนี้

- (1) ในช่วงก่อนเริ่มการสนทนาผู้วิจัยได้นำเอกสารสรุปผลการดำเนินงานเรื่องป่าชุมชนสะมะแกจากการสัมภาษณ์แนวสีกจำนวน 5 ชุด ให้แกนนำได้อ่านและตรวจสอบความถูกต้อง คู่มือสารดังกล่าวได้ในภาคผนวก 1.2 นอกจากนี้ ได้จัดนิทรรศการแสดงผลการวิเคราะห์แบบแผนการสื่อสารที่ผ่านมา โดยมีเนื้อหาที่น่าสนใจแสดงในภาคผนวก 1.3
- (2) ในการเริ่มต้นการสนทนาพิธีกรคือ นักวิจัยในทีมงาน (นางอรสา ประยูรหงษ์) กล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการประชุมในครั้งนี้ และแนะนำหัวหน้าโครงการวิจัย
- (3) หัวหน้าโครงการวิจัย กล่าวถึงความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัยอย่างย่อๆ
- (4) อาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแท้ ขอความเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุมว่า ยินดีที่จะร่วมย้อนประวัติศาสตร์ และร่วมคิดร่วมทำในเรื่องป่าชุมชนต่อไปหรือไม่ ซึ่งปรากฏว่าผู้เข้าร่วมการประชุมต่างยินดีที่จะให้ความร่วมมือและพูดคุยต่อไป
- (5) พิธีกรนิมนต์พระครูประกาศาณูจนกิจ เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ กล่าวถึง ภาพการทำงานเกี่ยวกับป่าชุมชนที่ผ่านมา

- (6) พิธีกรเรียนเชิญนายอำเภอศรีสวัสดิ์ (นายนิธิภัทร เสนาะคนตรี) แนะนำตัวต่อที่ประชุม (นายอำเภอย้ายมาใหม่) และกล่าวแนะนำชุมชนในการทำงานเพื่อการอนุรักษ์ป่าและรักษาธรรมชาติ
- (7) หัวหน้าโครงการวิจัยได้ขอให้ผู้เข้าร่วมประชุมตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์แนวลึก ซึ่งจัดทำเป็นเอกสารและแสดงเป็นนิทรรศการไว้ในที่ประชุมแล้ว โดยเนื้อหาจะเป็นข้อมูลย้อนอดีตตั้งแต่ก่อนที่จะมีการกำหนดพิธีการเปิดป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 จนถึงปัจจุบัน
- (8) เชิญชวนให้แกนนำเครือข่ายป่าชุมชนได้ขึ้นมาย้อนอดีตการทำงานเกี่ยวกับการทำงานในเรื่องป่าชุมชนที่ผ่านมา รวมทั้งเชิญชวนผู้นำชุมชนที่ไม่ได้มีชื่อในกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนออกมาแสดงความเห็นด้วย ในช่วงนี้บทบาทของพิธีกรและหัวหน้าโครงการวิจัยจะลดลงเป็นผู้ฟัง และบรรยากาศในที่ประชุมจะเป็นของชุมชนเองโดยเป็นการเสนอตัวและเชิญชวนให้ออกมาพูดโดยผู้ร่วมประชุมเอง
- (9) ทีมวิจัยเชิญชวนให้ที่ประชุมพูดต่อไปถึงอนาคตว่าอยากเห็นการทำงานในเรื่องป่าชุมชน เป็นไปในรูปแบบใดด้วย
- (10) อาจารย์วรภาพ ศรีสุพรรณขอหารือเรื่องการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ เพื่อรับฟังความคิดเห็นและขอความร่วมมือจากชุมชนในเรื่องการจัดการป่าชุมชนระยะแรก

บรรยากาศของการสนทนากลุ่ม

เมื่อทีมผู้วิจัยไปถึงที่ประชุมมีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวนหนึ่งรอคอยอยู่แล้ว เมื่อผู้วิจัยแจกเอกสารสรุปผลการดำเนินการวิจัย (ผลการสัมภาษณ์แนวลึก) ให้แกนนำแต่ละหมู่บ้านและนายนิพนธ์ สมจันทร์ (แกนนำท่านหนึ่งซึ่งเป็นอดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านองหลู) ปรากฏว่า มีการนั่งอ่านคนเดียวและร่วมกันอ่านตามที่นั่งกลางแจ้ง อาจารย์นิพนธ์เข้ามาพูดคุยกับผู้วิจัยเพื่อขยายความและให้ข้อมูลเพิ่มเติม ส่วนนิทรรศการที่จัดทำขึ้นเป็นตารางวิเคราะห์การสื่อสารที่พิมพ์ด้วยตัวอักษรขนาดใหญ่จะติดไว้บนตู้เอกสารที่อยู่ด้านหลังของที่ประชุม ปรากฏว่ามีเพียง 2-3 คนเท่านั้นที่ให้ความสนใจไปอ่าน เมื่อเริ่มการประชุมทุกคนให้ความสนใจเป็นอย่างดีแต่สุดท้ายก็ขี้เกียจขมิ้มอยู่ จนกระทั่งนายอำเภอศรีสวัสดิ์คนใหม่เข้ามาสังเกตการณ์และกลับออกไปแล้ว ผู้เข้าประชุมจึงขอให้ออกมาประชุมด้านนอกบริเวณชั้นล่างของศาลาวัดซึ่งเป็นพื้นโล่งๆ เนื่องจากห้องประชุมมีการทาสีใหม่ (เพื่อต้อนรับคณะวิจัยนี้) ทำให้มีกลิ่นของสีรุนแรง เมื่อมาประชุมด้านนอกผู้เข้าร่วมการประชุมดูผ่อนคลายและมีส่วนร่วมในการพูดคุยอย่างสนุกสนาน

เนื้อหาสาระของการสนทนากลุ่ม

ผู้เข้าร่วมการสนทนาได้ให้ความสนใจกับประเด็นป่าชุมชนและแสดงจุดยืนที่จะร่วมกันดำเนินการเรื่องป่าชุมชนต่อไป รายละเอียดการสนทนามีดังนี้

หลวงพ่อดำผาพิรุณได้ให้สติแก่ที่ประชุมในการกล่าวนำการประชุม ดังนี้

“ตั้งแต่มีพิธีเปิดป่าเมื่อปี พ.ศ. 2539 เป็นต้นมา นอกจากงานจะไม่เดินหน้าแล้ว ยังถอยหลังกลับไปอีก 2 ก้าว เหตุเพราะพวกเราไม่ได้มีการจัดประชุมพบปะพูดคุยกันให้เป็นเรื่องเป็นราว ต่างคนต่างคิด ต่างคน

ต่างพูด ต่างคนต่างทำ ไม่มีการสื่อสารจัดการที่ดี การมีโอกาสดำเนินงานและได้มาร่วมประชุมกับทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดลในวันนี้ จึงเป็นนิมิตรหมายที่ดี” “การจัดการป่าชุมชนที่ผ่านมามีคืบหน้าเท่าที่ควร นั่นเป็นเพราะการสื่อสารไม่เข้าที่ เนื่องจากข้อมูลไม่พร้อม การที่ข้อมูลไม่พร้อมเป็นเพราะเราไม่มีผู้รู้ และไม่มีทุนที่จะทำ แต่ขณะนี้เรามีพร้อมหมดแล้ว ขอให้ญาติโยมร่วมมือกันอย่างเต็มที่”

นอกจากนี้ ผู้นำหลายท่านได้กล่าวแสดงถึงความผูกพันต่อป่าชุมชนผืนนี้ กล่าวคือ

นายบุญเกิด พัทธกัศิรี เล่าถึงเหตุการณ์ในอดีตว่า “มีคนนอกเข้ามาอยู่และมาจับจองทุ่งหรือที่ว่างเปล่า พวกเราเป็นคนใจดี เราอยู่แบบวัฒนธรรมดั้งเดิม ไม่ได้คิดอะไร แต่คนนอกไม่ได้มามือเปล่า เขานำพาความเจริญเข้ามาด้วย มีการสร้างถนน เชื้อน สัมปทานป่าไม้ ทำให้ป่าถูกแผ้วถาง พวกเขามีวัฒนธรรมความคิดที่แตกต่างจากพวกเรา ต้นไม้เริ่มหายไป ภัยเริ่มเข้ามาใกล้รั้ว บางครั้งก็กระโดดข้ามรั้วเข้ามาในบ้านแล้ว คนเฒ่าคนแก่เริ่มเป็นหวัด ถามว่ามันเกิดอะไรขึ้น...ตอนนั้น พวกเรามีความตั้งใจอย่างแรงกล้าที่จะเก็บป่าเอาไว้ โดยจะถูกเรียกว่าป่าชุมชนหรืออะไรก็ตาม ขอเพียงให้ป่าผืนนี้ยังคงอยู่ เป็นป่าของส่วนรวม ทุกคนเป็นเจ้าของและใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพราะป่าแห่งนี้เป็นของวิเศษ เป็นสมบัติอันล้ำค่า เก็บกินไม่รู้หมด เราจะไม่ตายไปก็รอบ ป่าก็ยังคงอยู่ ลูกหลานก็ยังได้ใช้ประโยชน์ คนซื้อบุญเกิดตายไปลูกหลานก็ยังเก็บกินได้””หลังการประกาศป่าชุมชน เราได้ประสานกับสภาตำบลให้ดูแล เมื่อดูในระยะหนึ่งก็เห็นว่าทำท่าจะไม่รอด เราจึงจัดประชุมกัน มีผู้เข้าประชุมเท่า ๆ กัน ประมาณ 30 กว่าคน มีหลวงพ่อกุญชรศักดิ์ (หลวงพ่อดำผาพิรุณ) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ จริงๆ แล้วเราไม่ได้คิดรูปแบบราชการ แล้วที่ประชุมได้มีมติให้ผมเป็นประธาน ผู้ใหญ่เงิน (บ้านดงเสลา) และ ผู้ช่วยจ่านง (บ้านสะมะแก) เป็นรองประธาน อาจารย์พิสิทธิ์เป็นเลขานุการ ผมอยากให้มีคณะกรรมการที่เด่นชัด อยากให้เชื่อมโยงป่าชุมชนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของพวกเราด้วยเพราะวัฒนธรรมของพวกเรารักษাপ่าไว้ได้”

ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ เสนอภาพว่า “ผมมีชีวิตอยู่รอดมาจนทุกวันนี้เพราะป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ แต่ก่อนผมเลี้ยงควายที่นี่ ปลายฤดูฝนผมก็ปล่อยควายเข้าป่า ข้าวสุกจึงต้องควายกลับบ้าน ป่าแห่งนี้เป็นผู้ให้อาหารแก่พวกเรามาตั้งแต่ได้ดินจนถึงยอดไม้ ผักกระเทียม กระชายพราวน เห็ด ผักหวาน บึง หนู แซ่ตะกวด เก้ง นก คืออาหารของพวกเรา เป็นอาหารที่ได้มาจากป่าแห่งนี้ แต่เมื่อมีการปิดเขื่อน ก็มีการอพยพคนขึ้นมา คราวนี้มีแค่การใช้ ไม่มีการรักษา คณะกรรมการป่าชุมชนก็ดำเนินการไม่ได้ดีเพราะคนใหญ่คนโตไม่ยอมลงมาทำด้วย” -

ผู้ใหญ่เสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ (ผู้ใหญ่บ้านเจาะเหลาะ) เสนอภาพว่า “ผมเข้ามาอยู่ที่บ้านเจาะเหลาะเมื่อปี พ.ศ.2539 ตรงกับปีประกาศป่าชุมชนพอดี ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านเมื่อปี พ.ศ.2543 ที่คุณบุญเกิดบอกว่าประเพณีไทยกระเหรี่ยงเขาจะอนุรักษ์พื้นที่ไว้ส่วนหนึ่งเป็นที่เลี้ยงสัตว์ ที่ภาคกลางหรือที่จังหวัดสุรินทร์ก็มีเช่นกัน ผมก็มีความเห็นว่า ป่าชุมชนไม่ได้กระทบที่ทำกินของประชาชนที่นี่ ที่ที่มีอยู่ก็พอเพียงแล้ว ผมเองมีที่ดินเพียงครึ่งไร่เป็นที่ปลูกบ้านแต่ผมก็ไม่เดือดร้อน ดังนั้น พื้นที่ที่บุกไปแล้วก็แล้วกันไป พื้นที่ที่เหลืออยู่พวกเราทุกหมู่บ้านต้องช่วยกันดูแล โดยมีมหาวิทยาลัยมหิดลเป็นที่เลี้ยง ถ้าพวกเราเดินไปด้วยกัน หลักปักเขต (ป่าชุมชน) ก็จะเดินไม่ได้อีกต่อไป ป่าชุมชนก็จะคงทอดถึงรุ่นลูกรุ่นหลานของเราอย่างแน่นอน”

อาจารย์นิพนธ์ สมจันทร์ เสนอภาพว่า “ผมเกิดที่นาสวน เมื่อตอนผมอายุ 7-8 ขวบ ผมได้ขึ้นพ่อแม่ พุดถึงหนองน้ำใหญ่ว่าเป็นที่มีสัตว์เยอะ เกือบทุกชนิด ครั้งสุดท้ายผมมีโอกาสเห็นวัวแดง 2 ตัว ภาพในอดีต เป็นภาพที่ประทับใจมาก ปัจจุบันนี้ป่าเปลี่ยนแปลงไปมาก และมีแต่จะเสื่อมโทรมลง ภาพในอนาคตของ พวกเราคือ ป่าน่าจะดีขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับพวกเราทุกคน”

นายประเสริฐ แก้วอาสา (อบต.บ้านเขาเหลา) เสนอว่า “แต่ก่อนป่าเยอะ ไม่ต้องกันเขตก็มีที่หากิน แต่ตอนนี้ถ้าไม่กันไว้ ก็ไม่มีป่า ที่ที่เราถางไร่ ไร่ที่เห็ดโคน เห็ดเผาะ หรืออาหารป่าอื่นๆ ก็ไม่มี ทาง อบต. มีความยินดีที่จะส่งเสริมให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ที่แล้ว ๆ มาเราก็มีการพูดคุยกันบ้าง แต่ไม่ได้เดินป่าร่วมกันสักที”

ครูจำลอง มานะดี (ครูของศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ชาวเขาบ้านเขาเหล็ก-บ้านเดิมอยู่นาสวน) เสนอว่า “เนื่องจากพวกเรามาจากหลายหมู่บ้าน จึงหาโอกาสที่จะพูดคุยปรึกษาหารือกันน้อยมาก ป่าจึงถอยหลังไป 2 ก้าว อย่างที่หลวงพ่อกะตึกพูดไว้ เราต้องหาโอกาสพูดคุยกันว่า มีปัญหาอะไรทำให้การจัดการไม่ดีเท่าที่ควร เพื่อลดปัญหาและอุปสรรค และร่วมกันคิดว่าเราจะทำอะไรต่อไปเพื่อให้เป็นป่าชุมชนที่ยั่งยืน การตั้งกลุ่มไม่ใช่เรื่องยาก แต่การจัดการต่อจากนี้เป็นเรื่องที่ยากกว่า”

ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เสนอว่า “เนื่องจากดินแถบนี้เป็นดินแดง มีลูกรัง การที่จะปลูกป่าเพิ่มเติม ในป่าชุมชนของเราทำได้ยาก เพราะแม้แต่ต้นยูคาลิปตัสยังตาย มีวิธีเดียวคืออนุรักษ์ไว้โดยมีการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมและนามธรรม และเมื่อไม่นานมานี้ ป่าไม้จังหวัดคือ คุณนันทนา และคุณทรงวุฒิมีหนังสือมา บอกว่าจะมีงบประมาณเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนมาให้ ให้ทางเราแจ้งไปว่าจะทำอะไรกันดี”

นายจ่านง สวัสดิ์จิตติเสศ เสนอว่า อยากได้หลักปักเขตแสดงบริเวณที่แน่ชัด

ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เสนอว่า อยากได้ลวดหนามแสดงขอบเขต และขุดบ่อน้ำอยู่กลางป่าให้ สัตว์ได้ดื่มน้ำ

นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์ (ชาวบ้านสะมะแก) เสนอว่า “ผมอยากเห็นแผนที่แสดงแนวเขตที่พวกเรา ได้เดินสำรวจร่วมกันหลังประกาศป่าชุมชน ตอนนี้พวกเรามีป่าก็เหมือนไม่มี ความคิดเห็นไม่ตรงกัน พุดอะไรก็พูดได้ไม่เต็มปาก บางครั้งผมรู้สึกท้อแท้ ผมอยากให้ อบต. และองค์กรภายนอกเข้ามาช่วยเหลือแนะนำพวกเรา ...ประโยชน์ของป่าชุมชนมหาศาลเหลือเกิน เมื่อก่อนเห็ดไม่มีราคาเหมือนทุกวันนี้ ตอนนี้คน สะมะแกไม่ทันคนข้างนอก เขามาเป็นคัณร”

อาจารย์สมบุญ จิตผ่องแท้ เสนอว่า “ผมมีส่วนร่วมในการเตรียมการเปิดป่าชุมชนที่นี่ พวกเราเอง ไม่มีอำนาจ แต่ขณะนี้รัฐธรรมนูญให้อำนาจแก่ชุมชน แต่ทั้งนี้ชุมชนต้องเข้มแข็ง มิใช่ให้ผู้นำเข้มแข็งอยู่เพียงคนเดียว ประชาชนต้องเข้มแข็งด้วยและต้องรวมกลุ่มกันให้เป็นปึกแผ่น ผมเห็นว่า เราน่าจะตั้งจุดประสงค์และวางระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน แล้วทำประชาพิจารณ์เพื่อให้ประชาชนหลาย ๆ ตำบลได้แสดงความเห็นชอบ จัดตั้งเป็นระเบียบของป่าชุมชนออกมา 1 ฉบับ นอกจากนี้ น่าจะจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาเป็นชุด ๆ เป็นชุดเฝ้าระวังป่า ชุดดูแลเขตพื้นที่ เป็นต้น เราจะแบ่งพื้นที่ดูแลหรือจะแบ่งการดูแลเป็นเรื่องๆ ไป ก็ต้องมาคุยกัน มีการจัดทำแผนประจำปีที่ชัดเจน เพื่อให้เกิดประโยชน์อย่างเท่าเทียมและ

ทั่วถึงกัน มิใช่ว่าคนมีสืบล้อก็มาขอเอาไป 1 รถสืบล้อ คนมีตระกร้าก็ไปเก็บเอา 1 ตะกร้า แก่นนำชุมชน และนักวิชาการต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำ การที่จะให้บุคคลภายนอกหรือ NGOs เข้ามาร่วมด้วยต้องตรวจสอบดูว่าเขามีความจริงใจแค่ไหน และเนื่องจากพื้นที่ใหญ่ งานก็หนัก จึงควรมีคำตอบแทนให้กับคนทำงานด้วย”

คุณบุญเกิด พัทธกษีร์ เสริมว่า การจะจัดตั้งกฎระเบียบต้องมีความสอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นเราด้วย

นางอรสา ประชุมหงษ์(นักวิจัย) กล่าวสรุปและทิ้งท้ายด้วยคำถามที่น่าจะหาคำตอบร่วมกันต่อไปคือ

1. จะแสดงให้เห็นภายนอกได้อย่างไรว่าป่าชุมชนแห่งนี้มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของคนท้องถิ่น ไม่ใช่ที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือไม่มีค่า
2. จะสร้างความมั่นใจได้อย่างไรว่า การใช้ไม้และของป่าจะไม่ทำให้ป่าเสื่อมโทรมหรือได้ผลผลิตลดลง
3. จะมีกิจกรรมสืบเนื่องในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนในเรื่องใดบ้าง

ในตอนท้ายของการสนทนา หัวหน้าทีมวิจัยคือ อาจารย์วรภาพ ศรีสุพรรณ ได้สอบถามที่ประชุมในเรื่องการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนว่า มี 2 แนวทาง คือ เป็นคณะกรรมการหลายชุดแยกตามกลุ่มบ้าน หรือเป็นคณะกรรมการชุดเดียวคือ ร่วมกันจัดการโดยทุกกลุ่มบ้านร่วมอยู่ในกรรมการชุดนี้ ที่ประชุมมีความเห็นร่วมกันคือ เลือกกรรมการชุดเดียวดูแลพื้นที่ร่วมกัน

หลังจากนั้น อาจารย์วรภาพ ศรีสุพรรณ ขอรื้อเรื่องการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านต่างๆ เพื่อให้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน และให้เห็นภาพร่วมกัน โดยขอให้ผู้นำแต่ละกลุ่มบ้านที่จัดเวทีทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพ และขอให้แกนนำจากทุกกลุ่มบ้านไปร่วมรับฟังความเห็นจากเพื่อนบ้านที่อยู่หมู่บ้านอื่นด้วย ที่ประชุมมีมติให้มีการจัดเวทีรวม 4 เวที พร้อมทั้งกำหนด วัน เวลา และสถานที่จัดเวที ครบทั้ง 4 เวที

หลังจากนั้น หัวหน้าโครงการวิจัยได้ให้ข้อเสนอแนะต่อเจ้าภาพของแต่ละเวทีว่าควร ดำเนินการอย่างไร พร้อมทั้งแจกเอกสารข้อเสนอแนะในการจัดเวทีให้ผู้นำหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน เพื่อใช้เป็นแนวทางดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังได้ทำข้อตกลงเรื่องค่าใช้จ่ายในการจัดเวทีและสำรองจ่ายค่าใช้จ่ายดังกล่าวไว้ให้แกนนำของแต่ละเวทีด้วย

สรุปผลจากกระบวนการสนทนากลุ่มคือ แก่นนำในท้องถิ่นรอบป่าชุมชนได้มาทบทวนความหลังและความผูกพันที่มีต่อป่าชุมชน ได้ร่วมกันสะท้อนปัญหาของการจัดการป่าชุมชน เช่น ยังต่างคนต่างทำ ความเห็นไม่ตรงกัน ไม่มีการพบปะพูดคุยกัน ยังไม่มีความรู้เพียงพอ และยังไม่มีการจัดการที่ดีพอ คือ ไม่มีกฎระเบียบร่วมกัน ไม่มีระบบเฝ้าระวังป่าร่วมกัน มีการแสดงทัศนคติต่อภาพอนาคตว่า ถ้าทุกคนร่วมมือกันอนาคตของป่าชุมชนก็จะดีขึ้น นอกจากนี้ ยังได้มีข้อตกลงร่วมกันในการที่จะดำเนินการต่อเนื่องเรื่องป่าชุมชนคือ การจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ

2. การเปิดประเด็นปาฐมชนกับประชาชนรอบปาฐมชน

วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีคือ

- (1) เป็นการเปิดประเด็นปัญหาเกี่ยวกับปาฐมชนกับประชาชนรอบปาฐมชน
- (2) เป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเรื่องปาฐมชนระหว่างประชาชนกับและแกนนำท้องถิ่นจากทุกกลุ่มบ้าน
- (3) เป็นการค้นหาตัวแทนจากกลุ่มบ้านต่างๆ ที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมการสื่อสารเพื่อการจัดการปาฐมชน รวมทั้งค้นหาคนที่จะช่วยในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับปาฐมชนต่อไป
- (4) เป็นยุทธศาสตร์ที่จะทำให้ผู้นำที่เป็นทางการของแต่ละหมู่บ้านเข้ามามีบทบาทร่วมในการจัดการปาฐมชน

วิธีดำเนินการคือ หลังจากมีการนัดหมายในเรื่องเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านต่างๆ แล้ว ภาระกิจในการเตรียมเวทีจะเป็นของผู้ใหญ่บ้าน หรือหัวหน้ากลุ่มบ้านนั้นๆ โดยผู้วิจัยได้ให้คำแนะนำการจัดเวทีไว้ตั้งแต่เมื่อจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม โดยทำเป็นเอกสารมีรายละเอียดดังนี้

- (1) ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนมาร่วมเวทีเสวนาให้ทั่วถึง
- (2) เรียนเชิญผู้อาวุโสในท้องถิ่นที่มองเห็นอดีต มีความหลัง และมีความผูกพันกับปาฐมชนพื้นนี้ (1-3 ท่าน) มาเป็นผู้กล่าวนำย้อนรอยอดีตความผูกพันนั้นให้ลูกหลานฟัง
- (3) ใช้คำถามนำให้ผู้ร่วมเวทีช่วยกันตอบในประเด็นต่อไปนี้
 - ขณะนี้สภาพของปาฐมชนสมะแกเป็นอย่างไร
 - ชาวบ้านรู้หรือไม่ว่าใครบ้างมีบทบาทในการดูแลป่าผืนนี้ และมีการดูแลอย่างไร
 - กลุ่มใดบ้างที่ได้ประโยชน์จากปาฐมชนสมะแก และมีประโยชน์อย่างไร
 - ชาวบ้านจะมีข้อเสนอแนะอะไรบ้างต่อปาฐมชนพื้นนี้ และคิดว่ามีวิธีการอย่างไรที่จะให้เป็นตามที่ต้องการ
 - ถ้าคณะกรรมการปาฐมชนจะขอให้ชาวบ้านช่วยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตจากปาฐมชนชาวบ้านจะร่วมด้วยหรือไม่ และใครจะอาสาช่วยเก็บรวบรวมข้อมูลในกลุ่มบ้านต่าง ๆ

วัน เวลา และสถานที่จัดเวที ได้แก่

1. เวทีบ้านองสิตและกลุ่มบ้านสมะแก จัดที่ศาลาประชาคมบ้านองสิต วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2545 เวลา 09.00-12.00 น.
2. เวทีบ้านเจาะเหลาะ จัดที่ศาลาประชาคมบ้านเจาะเหลาะ วันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2545 เวลา 13.00-16.00 น.
3. เวทีบ้านไทรรงค์ จัดที่วัดไทรรงค์ วันที่ 3 มีนาคม 2545 เวลา 09.00-12.00 น.
4. เวทีบ้านปลายนาสวนและกลุ่มบ้านองจุ จัดที่ศาลาประชาคมบ้านปลายนาสวน วันที่ 16 มีนาคม 2545 เวลา 13.00-16.00 น.

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วยทีมวิจัย พร้อมด้วย อาจารย์วีระ สำเนียงแจ่ม (จากวิทยาลัยอาชีวศึกษา) มาร่วมศึกษาเรียนรู้และสนับสนุนด้านการจัดกระบวนการ แยกนำจากทุกกลุ่มบ้าน และประชาชนจากแต่ละกลุ่มบ้านซึ่งปรากฏว่ามีผู้ร่วมในเวทีเสวนาที่เป็นคนท้องถิ่น ทั้ง 4 เวที ดังนี้

เวทีเสวนาที่บ้านองสิต	มีชาวบ้านเข้าร่วมประชุม ประมาณ 60 คน
เวทีเสวนาที่บ้านเจาะเถาะ	มีชาวบ้านเข้าร่วมประชุม ประมาณ 60 คน
เวทีเสวนาที่บ้านไทรรงค์	มีชาวบ้านเข้าร่วมประชุม ประมาณ 40 คน
เวทีเสวนาที่บ้านปลายนาสวน	มีชาวบ้านเข้าร่วมประชุม ประมาณ 35 คน

บรรยากาศการพูดคุยและสาระสำคัญของการสนทนาในเวทีต่างๆ มีดังนี้

1. เวทีบ้านองสิต

1.1 บรรยากาศทั่วไป

ชาวบ้านเริ่มทยอยกันอุ้มลูกหลานมาয়งศาลาประชาคม เข้ามานั่งยังที่นั่งที่จัดเตรียมไว้เป็นรูปวงกลม กลุ่มชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีเสวนาในครั้งนี้ประกอบด้วยประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ตั้งแต่ลูกเล็กเด็กแดง จนถึงผู้สูงอายุวัย 70 ต้น ๆ ลูกเล็กเด็กแดงที่ติดตามผู้ปกครองมาจะมีของเล่นติดไม้ติดมือมาด้วย เช่น ลูกโป่ง เป็นต้น ในกลุ่มผู้หญิง บางคนใส่ผ้าซิ่น บางคนใส่กางเกงขายาว บางคนสะพายย่าม บางคนกินหมาก (ผู้หญิงที่กินหมากเป็นหญิงวัยกลางคน มิใช่ผู้สูงอายุเหมือนในภาคอีสาน) หากสังเกตสักนิดจะพบว่า ผู้หญิงชาวกะเหรี่ยงส่วนใหญ่จะไว้ผมยาว และมัดรวมกันไว้ข้างหลัง ในกลุ่มผู้ชาย ก็มีทั้งที่ใส่กางเกงขายาวและกางเกงขาสั้น แต่ทั้งหญิงและชายจะใส่รองเท้าแตะและเข้านั่งที่ประชุม

เนื่องจากศาลาประชาคมแห่งนี้มีเนื้อที่ค่อนข้างมาก ดังนั้น ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดประมาณ 60-70 คนจึงใช้พื้นที่เฉพาะครึ่งหน้าเท่านั้น ส่วนครึ่งหลังก็จะกลายเป็นสนามเด็กเล่นชั่วคราวที่เด็ก ๆ จะละจากผู้ปกครองลงมามีเล่นกันหยอกเข้ากันอย่างสนุกสนานและถูกผู้ใหญ่เฝ้าบ้างเป็นครั้งเป็นคราว

การเปิดประชุมดำเนินการโดยอาจารย์วราพร ศรีสุพรรณ ประชาสัมพันธ์รายละเอียดโครงการวิจัยและแนะนำอาจารย์วีระ สำเนียงแจ่ม ต่อที่ประชุม และหลังจากนั้น อาจารย์วีระ ได้พูดคุยถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมในวันนี้ แล้วจึงมอบเวทีให้ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เป็นผู้ดำเนินการต่อไป

การปิดเวทีดำเนินการโดย คุณอรสา ประยูรหงษ์ ซึ่งจะสรุปผลการประชุมแต่ต้นจนจบและกล่าวให้กำลังใจในการช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนระมะแกฝินนี้ให้คงอยู่สืบไป เพราะในโอกาสข้างหน้าป่าชุมชนแห่งนี้จะสามารถเป็นแหล่งการเรียนรู้และอาจนำมาซึ่งการท่องเที่ยวได้อีกด้วย

1.2 สาระสำคัญในเวทีเสวนา

ผู้ใหญ่พยอมเริ่มดำเนินการโดยกล่าวนำถึงสภาพความอุดมสมบูรณ์ของป่าเมื่อครั้งที่ตนย้ายเข้ามาอยู่ที่บ้านองสิตใหม่ ๆ และฉายภาพของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจนถึงภาพในปัจจุบัน รวมทั้งกล่าวถึงวิถีชีวิตของคนที่นี่ที่จะต้องพึ่งพิงและใช้ประโยชน์จากป่า เช่น การเก็บใบพลวง ผักหวาน หน่อไม้ เห็ดชนิดต่าง ๆ ไข่มดแดง เป็นต้น

ลำดับถัดไป ผู้ใหญ่พยอมเรียนเชิญบุคคลต่าง ๆ มาร่วมเสวนาร่วม ประกอบด้วย ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ อบต.จำนง สวัสดิ์จิตติเลิศ ลูกถิกวย วัย 70 ต้น ลูกสมบูรณ์ และ นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช กลุ่มคนที่ออกมาเสวนา บางคนใช้ภาษาไทย บางคนใช้ภาษากะเหรี่ยง หากใช้ภาษากะเหรี่ยงจะมีผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ คอยทำหน้าที่เป็นล่ามให้

เนื้อหาสาระที่บุคคลทั้งห้ากล่าวถึงเป็นเรื่องราวความเป็นมาของชาวบ้านองสิต (อพยพมาจากแม่ลำโพง) ในอดีต ดินแดนแถบนี้มีความอุดมสมบูรณ์มาก ดินไม้มีขนาดใหญ่ น้ำตาม ถ้าห้วยมีมาก สัตว์ป่าชุกชุม ชาวบ้านประกอบอาชีพทำไร่ โดยจะรื้อไร่เผาไร้ที่ใดก็ได้ แต่ปัจจุบันทางการไม่อนุญาตให้ทำเช่นนั้นอีกต่อไปแล้ว คนบ้านองสิตใช้ชีวิตพึ่งพิงป่า เวลาป่วยไข้ก็อาศัยรากไม้หรือยาสมุนไพรในป่า โรคที่เป็นกันมากคือโรคท้องร่วงและเป็นไข้ สาเหตุที่อพยพมาอยู่ที่หนองสระก็เนื่องจากโรคท้องร่วงนี้เอง สมัยแต่ก่อน ในน้ำมีจระเข้ เต่า ตะพาบน้ำ กบรูป แต่เมื่อมีคนเข้ามาอยู่มากขึ้น ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติก็ร่อยหรอลง ด้วยเหตุนี้ ชาวบ้านจึงเกิดความคิดว่าน่าจะต้องอนุรักษ์ป่าธรรมชาติไว้เพื่อให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน และตกทอดไปจนถึงรุ่นลูกหลาน โดยให้ทุกคนได้ช่วยกันสอดส่องดูแล ด้วยเหตุนี้ ป่าชุมชนสะมะแกจึงเกิดขึ้นมา

อาจารย์วราพร ทดลองถามชาวบ้านว่า ป่าชุมชนสะมะแกจัดตั้งขึ้นมาเมื่อใด มีจุดประสงค์อย่างไร มีเนื้อที่เท่าใด อยู่ที่ใด มีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านใดบ้าง ชาวบ้านตอบคำถามได้ แต่คำถามที่ถามถึงเนื้อที่ของป่าและขอบเขตของป่าพบว่าชาวบ้านยังไม่รู้แน่ชัด

ผู้ใหญ่พยอม กล่าวเสริมว่า เมื่อเดือนที่แล้ว (มกราคม 2545) ตนได้พานักศึกษาจากวิทยาลัยอาชีวศึกษากาญจนบุรีไปเดินในป่าชุมชนสะมะแก พบว่า บริเวณป่าที่มีเขตติดต่อกับหมู่บ้านเจาะเหละมีต้นไม้ใหญ่หายไปหลายต้น แต่ไม่รู้ว่ามีใครตัดไป และตัดไปเมื่อใด ตนเห็นว่าบุคคลที่ตัดไปน่าจะได้รับการลงโทษ ด้วยเหตุนี้ จึงน่าจะได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชุมชนร่วมกันทั้งห้าหมู่บ้าน และมีการจัดประชุมเพื่อกำหนดกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากป่า แล้วนำกฎกติกานี้ไปจัดเวทีเสวนาร่วมกับชาวบ้าน โดยจะให้ทางการเข้ามาร่วมรับทราบด้วย

ในตอนท้าย ผู้ใหญ่พยอมได้ขอทราบความคิดเห็นของอาจารย์นิพนธ์ สมจันทร์ อาจารย์นิพนธ์ให้ความเห็นว่า ตนเห็นด้วยกับความคิดของผู้ใหญ่พยอม เพราะการดูแลป่าชุมชนเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องขอความร่วมมือจากทุกคน เนื่องจากพวกเรายู่กับป่า และได้อาศัยป่ามาโดยตลอด ป่าคือชีวิตของพวกเรา การไปเก็บหาของป่า เช่น การไปหาเห็ด ประโยชน์ที่ได้รับมิใช่เฉพาะได้เห็ดมากินเท่านั้น แต่การหาเห็ดไป มองดูต้นไม้ต้นหญ้าไปก็สร้างความเพลิดเพลินให้เกิดขึ้นได้

และหากปล่อยให้มีการหาเห็ดมากเกินไปจนเห็ดขึ้นไม่ทัน การหาเห็ดโดยขุดรูหรือระเบิดรู หรือการใช้ประโยชน์จากป่าที่ไม่ถูกวิธี จะเข้าทำนอง “คน...มา ป่าหมด” ด้วยเหตุนี้ตนจึงขอสนับสนุนแนวคิดของผู้ใหญ่พยอมและอยากเห็นการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม

อาจารย์วราพรกล่าวสรุปว่า ในเรื่องการจัดการป่าชุมชนสะมะแกมีเรื่องต้องดูแลหลายอย่าง นอกจากการสร้างแนวเขตป่าแล้ว จะต้องรู้ปริมาณผลผลิตที่ออกจากป่าด้วย และต้องรู้ด้วยว่า ใครเป็นคนเอาไป คนบ้านเราหรือคนอื่น นอกจากนี้ยังต้องช่วยกันรักษาดินไม้ที่หายาก ต้องรักษาชนิดพันธุ์ไม้ รักษาสัตว์ป่า และหาวิธีจัดการน้ำในป่า ทำอย่างไรจึงจะเรียกความชุ่มชื้นของป่ากลับคืนมาอีกครั้ง ดังนั้น คณะกรรมการป่าชุมชนต้องดูแลในหลายเรื่อง (ขณะที่อาจารย์กล่าวสรุปอยู่นี้ ชาวบ้านนั่งฟังอย่างตั้งใจ เฝ้ายิ้มเยิ้มกันทั้งห้องประชุม)

ผู้ใหญ่สนิทเสนอว่า วันที่ 1 พฤษภาคม 2545 นี้ (6 ปีแห่งความหลัง) น่าจะได้มีการจัดประชุมเพื่อสรุบทะกอบทำงานอย่างเป็นทางการ และได้วางกฎเกณฑ์กติกาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน ที่ประชุมยอมรับข้อเสนอ และผู้ใหญ่พยอมได้เสริมว่า ขอให้เป็นการประชุมของพวกเขาเอง ไม่ต้องใช้เงินของอาจารย์วราพร และขอให้ทุกกลุ่มบ้านห่อข้าวไปด้วย ถ้าไม่ได้คณะกรรมการจะไม่เลิกประชุม หลังจากนั้น จึงได้ดำเนินการให้มีการเสนอชื่อบุคคลที่จะเป็นตัวแทนกลุ่มบ้านองสิต-สะมะแก ไปร่วมประชุม จำนวน 20 คน

2. เวทีบ้านเจาะเหลาะ

2.1 บรรยายภาพทั่วไป

ชาวบ้านประมาณ 50-60 คน มานั่งรอคณะผู้วิจัยอยู่ก่อนแล้ว ชาวบ้านที่เข้าร่วมเวทีเสวนาประกอบด้วยบุคคลทุกเพศทุกวัย ทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุที่เป็นหญิงจะแต่งกายเหมือนชาวไทยอีสาน กล่าวคือ ใส่ผ้าซิ่น ถิ่นผ้าขนหนู(ใช้แทนผ้าสไบในสมัยโบราณ) กินหมาก และถือตะกร้าหมากมาด้วย ส่วนผู้ชายจะแต่งกายตามปกติ ต่อมามีนักศึกษาของการศึกษานอกโรงเรียนมาร่วมรับฟังด้วย และนอกจากชาวบ้านเจาะเหลาะแล้วยังมีกลุ่มแกนนำจากหมู่บ้านนาสวนองจู ไตรรงค์ สะมะแก และองสิตตามมาสมทบด้วย จึงทำให้เวทีเสวนาป่าชุมชนของหมู่บ้านเจาะเหลาะมีผู้มาร่วมประชุมไม่น้อยกว่าที่หมู่บ้านองสิต-สะมะแกเลย

เปิดการประชุมโดย ผู้ใหญ่เสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ กล่าวต้อนรับคณะผู้วิจัย หลังจากนั้น อาจารย์วีระ สำเนียงแจ่ม กล่าวแนะนำตัวต่อชาวบ้าน และแนะนำคณะผู้วิจัย ซึ่งอาจารย์วราพรได้เล่าความเป็นมาของโครงการวิจัยป่าชุมชนสะมะแก และกล่าวว่าโครงการนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกคนซึ่งเป็นคนในพื้นที่ วันนี้นับว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะได้พบปะพูดคุยและรับฟังความคิดเห็นของชาวบ้านเจาะเหลาะ หลังจากนั้นจึงได้มอบเวทีให้กับ ผู้ใหญ่เสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ เป็นผู้ดำเนินการต่อไป

การปิดเวทีดำเนินการ โดย คุณอรสา ประยูรหงษ์ ซึ่งจะสรุปผลการประชุมแต่ต้นจนจบ หลังจากนั้นจะปิดการประชุมด้วยเสียงแคนลำจากหมอแคนประจำหมู่บ้าน

2.2 สารสำคัญในเวทีเสวนา

ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ เล่าว่า เมื่อก่อนนี้ลุ่มน้ำเจาะเหละมีน้ำไหลไม่ขาดสาย แต่ปัจจุบันมีน้ำพุดออกมาเฉพาะตรงบ้านแม่คำ พ่อสุข แต่ก่อนที่นี้เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ มีคันไม้ใหญ่อยู่มาก หลังจากที่มีโอกาสได้เข้าร่วมประชุมที่วัดถ้ำผาพิรุณเมื่อเดือน มกราคม 2545 ตนจึงมีความรู้เรื่องราวของป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น อย่างน้อยก็รู้ว่า ป่าชุมชนตั้งขึ้นเมื่อใด มีเนื้อที่เท่าใด การประชุมในครั้งนี้ จะเป็นการมาขยายผลซึ่งพวกเราจะมาร่วมดำเนินการกันต่อไป

หลังจากนั้น ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ เรียนเชิญผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านมาสนทนาพูดคุยในเวทีจำนวน 3 คน (ทีละคน) ประกอบด้วย พ่อคำ วงศ์มาลี แม่ใหญ่บา และพ่อสิงห์ สิริทะพันธ์ วิธีการนำเสนอใช้การสัมภาษณ์โดย ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ เป็นผู้สัมภาษณ์ มีเนื้อหาสาระดังนี้

แม่ใหญ่บา อายุ 70 ปี เป็นชาวกระเหรี่ยงแต่งงานกับพ่อสุข ดอกไม้ เล่าถึงพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแกว่า เป็นทุ่งที่มีคันไม้ใหญ่เยอะแยะ เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ของคนตำบลนาสวน มีวัว ควาย สิงสาราสัตว์เยอะ มีช้างเยอะ และช้างตัวใหญ่ แม่ใหญ่มานุกเบิกทำไร่ที่นี่ โดยทำไร่ข้าว พริก และฝ้ายอยู่ที่นี้ 40 ปีแล้ว เมื่อมีการอนุรักษ์ป่าผืนนี้เป็นป่าชุมชนก็เห็นดีด้วย และอยากให้พี่น้องทั้ง 4 หมู่บ้านช่วยปลูกปักษ์รักษาพื้นที่ตรงนี้ไว้เพื่อประโยชน์ของแต่ละหมู่บ้าน

พ่อคำ วงศ์มาลี บ้านเกิดอยู่อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี ก่อนมาอยู่ที่นี่ไปทำงานที่ปักข์ได้ 11 ปี มีคนแนะนำให้มาที่จังหวัดกาญจนบุรี เลยเดินทางไปพบกำนันคนหนึ่งที่มีบ้านอยู่ตำบลลาดหญ้า แล้วเดินทางขึ้นมาทำเหมือง แล้วจึงมาสร้างบ้านที่บ้านเจาะเหละ เมื่อปี พ.ศ.2509 รวมอยู่ที่นี่ได้ 36 ปีแล้ว พ่อคำเป็นคนบริจาคที่ดินจำนวน 30 ไร่ ให้สร้างวัดวังผาแดงซึ่งเป็นวัดของหมู่บ้านเจาะเหละ พ่อคำพูดถึงความสมบูรณ์ของพื้นที่นี้ ของน้ำในลำห้วยเจาะเหละ และเห็นดีด้วยที่จะช่วยกันดูแลรักษาและอยากให้มันสมบูรณ์ขึ้นมามีอีกครั้งหนึ่ง

พ่อสิงห์ สิริทะพันธ์ บ้านเกิดอยู่ ต.หนองไฮ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี มาอยู่ที่นี่หลังพ่อคำ 12 ปี คือมาใน พ.ศ.2521 รวมกันเดินทางมา 10 คน สมัยนั้นลำบากมาก ไม่มีที่ทำกิน หาของป่าอย่างเดียวก็นำไม่พอกิน ได้ไปขอที่ดินกับผู้ใหญ่บ้านบ้านองสิตคือ ผู้ใหญ่ เข่ง และผู้ใหญ่ วิทย์ และได้ไปขอกำนันลา กำนันให้ผู้ช่วยขณะมาดูแลหาที่ทำกินให้ ตอนแรกก็เริ่มจากคนละ 2 ไร่ ก่อน เมื่อมีแรง มีรถไถก็บุกเบิกที่ทำกินได้มากขึ้น ส่วนเรื่องป่าชุมชนนั้นเคยมีคนมาถามว่าจะพร้อมใจกันหรือไม่ที่จะให้พื้นที่ 3,600 ไร่เป็นป่าชุมชน ตามที่ทูลบุญทอด (บุญเกิด) เสนอมา ผมถามว่าทำไมจะสงวนตรงนี้ จะสงวนเอาไว้เพื่ออะไร นายบุญทอดเขาเห็นว่า จะได้ให้ลูกหลานมีที่กิน มีของป่าใช้ แต่ขอไม่ให้ตัดไม้ ทางผมก็เห็นดีด้วย เมื่อทราบว่าจะมีการประชุมหารือเรื่องการจัดการป่าชุมชนในวันนี้ ผมก็ยินดีสงวนกับพวกท่าน และได้ขอให้ลูกหลานได้ร่วมมือกันในการรักษาป่าชุมชนสะมะแก มีปัญหาทำให้หันหน้าปรึกษาหารือกัน และสามัคคีปรองดองกัน

ต่อจากนั้นผู้ใหญ่เสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ ได้กล่าวเรียนเชิญแกนนำจากหมู่บ้านต่างๆ ที่มาร่วมเสวนาแสดงความคิดเห็นด้วย บุคคลที่ได้รับเชิญและเนื้อหาที่ได้พูดคุยมีดังนี้

ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เล่าให้ที่ประชุมฟังว่า ขณะนี้ทางหมู่บ้านองสิตะมะแกได้คัดเลือกตัวแทนของกลุ่มบ้านเรียบร้อยแล้วจำนวน 20 ท่าน เพื่อที่จะร่วมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสละแกในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ตามข้อเสนอของผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ และร่วมวางกฎเกณฑ์กติกาการใช้ประโยชน์ และบทลงโทษร่วมกัน การดำเนินการในครั้งนี้นี้จะมีหน่วยงานทางราชการเข้าร่วมรับรู้ด้วย ทั้งนี้เพื่อให้ป่าชุมชนสละแกยังคงอยู่เพื่อลูกหลานของเราต่อไป เพราะเมื่อไม่นานมานี้ ตนได้พานักศึกษาจากวิทยาลัยอาชีวศึกษาจันทบุรีไปเดินศึกษาป่าชุมชนสละแก พบว่ามีต้นไม้ใหญ่หลายต้นหายไป ไม่รู้ว่าใครตัดไปและตัดไปเมื่อใด บุคคลผู้นี้ควรได้รับการลงโทษ นอกจากนี้ ผู้ใหญ่พยอมยังได้กล่าวถึงวิธีการหาเย้ด้วยการขูดเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของเย้ถือเป็นการทำลายพันธุ์สัตว์ป่าด้วย

ในช่วงนี้มีปฏิกิริยาจากชาวบ้านเจาะเหละท่านหนึ่ง ซึ่งมีอาวุธโสแต่อยู่ในอาการที่ออกจะมึนเมาเล็กน้อยได้ออกมาพูดกลางเวทีแสดงความเป็นห่วงใจมากที่มาต่อว่าต่อขานกันถึงบ้าน และมาพูดเหมือนชาวบ้านเจาะเหละเป็นจำเลย รวมทั้งยังแสดงความเป็นห่วงใจต่อการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อนกับพื้นที่หมู่บ้านและป่าชุมชน ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ และนายมนทล ประกแก้ว ได้ออกมาช่วยอธิบายและพยายามทำความเข้าใจว่า ทำไมเราต้องพูดกันในวันนี้ โดยอธิบายว่าที่มาพูดคุยกันก็เพื่อจะช่วยกันอนุรักษ์ป่าชุมชน เรายังไม่พูดถึงปัญหากับทางอุทยานแห่งชาติฯ และแสดงความเข้าใจในสิ่งที่ท่านผู้อาวุธโสท่านนั้นได้พูดมา แต่เมื่อภาวะได้เย้ดูท่าจะยี้ดเยื่อ อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ จึงขอเข้ามาแสดงความคิดเห็นโดยการใช้คำถามนำ เริ่มด้วยการขออนุญาตถามลุงคำ ซึ่งเป็นผู้อาวุธโสที่เป็นคนบรรยายในเวทีว่า (1) ลุงคำมาอยู่ที่นี่ เมื่อ พ.ศ.ใด (2) ลุงคำเห็นความสมบูรณ์ของพื้นที่ตรงนี้หรือไม่ (3) ลุงโยหาลึงที่มันสมบูรณ์ในอดีตหรือไม่ หลังจากนั้นได้กล่าวต่อไปว่า การที่ลุงคำได้เห็นความสมบูรณ์ของพื้นที่นี้เมื่อสามสิบปีก่อน ยังทำให้ลุงคำโยหาลึงอยากเห็นมันอีก แล้วคนดั้งเดิมที่อยู่ที่นี่ต่อเนื่องมาเป็นร้อยปีแล้ว เขาจะได้เห็นความสมบูรณ์ขนาดไหน เขาได้รู้ ได้เห็น ได้ใช้ประโยชน์ และได้พึ่งพิงอาศัยมาก่อน เขาจะโยหามันขนาดไหน ขอให้เราเข้าใจห้วงอกของเขาบ้าง และกล่าวต่อว่า วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีเสวนาในครั้งนี้ก็เพื่อให้เรามองเห็นว่า ของที่เราเคยมีอยู่มีอะไรบ้าง อะไรบ้างที่หายไปแล้ว ในขณะนี้เราจะจัดการกับของที่มีอยู่อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้มันสูญหายไปอีก และพวกเรากำลังหาแนวทางว่าจะทำอย่างไรจึงจะเรียกความอุดมสมบูรณ์ในอดีตกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง

ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ กล่าวว่า ป่าชุมชนตั้งมา 5-6 ปีแล้ว แต่ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร สาเหตุหนึ่งเกิดมาจากกรรมการถูกโจมตี มีเสียงพูดว่ากรรมการจะเอาป่าไปขายเอง งานนี้ต้องพิสูจน์ใจคนอีกมาก วันที่ 1 พฤษภาคม 2545 นี้ ถือว่าเป็นวันที่พวกเราทั้ง 5 หมู่บ้านจะได้พูดคุยหารือกัน

นอกจากนี้ คุณมณฑล ปรงแก้ว อบต.ประเสริฐ แก้วอาสา คุณทวี ราชนนตรี และผู้ช่วย รัชชัย แสนทรัพย์สิน ได้กล่าวแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมโดยต่างก็ช่วยเน้นย้ำว่า การที่เชิญชวน พ่อแม่พี่น้องมาพบปะพูดคุยกันในวันนี้ก็เพื่อต้องการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกัน สิ่งที่สำคัญเสียไปแล้ว เราจะไม่พูดถึง เราจะมาพูดถึงเฉพาะสิ่งที่ยังเหลืออยู่และสิ่งที่จะสามารถร่วมแรงร่วมใจกันในการพัฒนาให้งอกงามขึ้นมาอีกครั้ง

หลังจากนั้น ผู้ใหญ่เสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ ดำเนินการให้ที่ประชุมได้เสนอชื่อตัวแทนของ หมู่บ้านเจาะเหลาะที่จะไปร่วมประชุม ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 รวม 20 คน

3. เวทีบ้านไทรรงค์

3.1 บรรยายภาพทั่วไป

ชาวบ้านเริ่มทยอยกันมายังศาลาวัด บางคนก็เดินมา บางคนก็ขับรถมอเตอร์ไซด์มา บางคนก็ขับรถยนต์มา กลุ่มชาวบ้านที่มาร่วมเวทีเสวนาในวันนี้มีจำนวนทั้งสิ้น 37 คน (ไม่รวมเด็ก ๆ) โดยมีผู้ชายและผู้หญิงจำนวนเท่าๆ กัน ชาวบ้านที่มายังคงเอกลักษณ์ของความเป็นคนกระเหรี่ยงให้เห็นคือ ผู้หญิงมักไว้ผมยาวเป็นส่วนใหญ่ (ยกเว้นเด็กๆ) บางคนก็เลี้ยงหมาก และที่สำคัญคือ อธิษาศัยไมตรีที่ดีงาม และการต้อนรับขับสู้อย่างอบอุ่น งานนี้ผู้ช่วยรัชชัย แสนทรัพย์สิน และคุณสมควร พัทธกัศิรี รับหน้าที่เป็นฝ่ายรับลงทะเบียนเสียเอง และทำหน้าที่ได้ดีไม่มีที่ติ เพราะผู้ที่มาทีหลังจะไม่คลาดสายตาเจ้าหน้าที่ฝ่ายลงทะเบียนนี้ไปได้เลย แม้จะมาช่วงกลางงานแล้วก็ตาม

เปิดการประชุมโดยอาจารย์วีระ ลำเนียงแจ่ม ทำหน้าที่เป็นพิธีกรแนะนำผู้ร่วมเวทีเสวนาจากบ้านองสิต บ้านปลายนาสวน และบ้านเจาะเหลาะ รวมทั้งทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งอาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ ได้เล่าความเป็นมาของโครงการวิจัยที่ต้องการให้คนท้องถิ่นเป็นนักวิจัยที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับป่าชุมชนของตัวเอง เพื่อให้ที่นี่เป็นฐานการเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนในอนาคต หลังจากนั้นพิธีกรคือ อ.วีระ ลำเนียงแจ่ม มอบเวทีให้กับผู้ช่วยรัชชัย แสนทรัพย์สิน ดำเนินการต่อไป

ปิดการประชุมโดยนางอรสา ประยูรหงษ์ กล่าวสรุปผลการจัดเวทีเสวนाप่าชุมชนสะมะแกของบ้านไทรรงค์ตั้งแต่ต้นจนจบ

3.2 สาระสำคัญ

คุณสัณชัย เจริญบุรี มาเล่าเรื่องราวให้ฟังว่า แต่ก่อนชาวบ้านไทรรงค์อยู่ที่บ้านปากนาสวน พอน้ำท่วมเมื่อปี 2518 ก็ย้ายมาอยู่ที่นี่ ไทรรงค์ เพี้ยนมาจาก ไตรง ซึ่งเป็นชื่อของชายคนแรกที่มาอยู่ที่นี่ ความจริงแล้ว ตอนที่อยู่ปากนาสวนเราก็ม่าจับจองที่ดินแถบนี้ทำไร่อยู่แล้ว พอน้ำท่วมจึงย้ายมาอยู่เป็นการถาวร ที่ดินทำกินที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต จัดสรรให้ก็ยังอยู่ แต่คนเฒ่าคนแก่เลือกที่จะมาอยู่ที่นี่เสียมากกว่า พอปี 2519-20 มีตำรวจตระเวนชายแดนเข้ามาปฏิบัติงาน และทำการเปลี่ยนชื่อหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านไทรรงค์จนถึงทุกวันนี้

คุณยายวัย 77 ปี (คุณแม่ของคุณสัตย์ชัย) เล่าให้ฟังว่า มาอยู่ที่นี้ได้ 20 กว่าปีมาแล้ว แต่ก่อนที่นี้เป็นทุ่งเลี้ยงสัตว์ และมีการเลี้ยงควายเสียเป็นส่วนใหญ่ ในป่าแถบนี้ยังพอมีสัตว์ป่าให้เห็น เช่น หมูป่า เม่น เก้ง ตะกวด มาอยู่ใหม่ ๆ ก็มาทำไร่ (ข้าวไร่) แต่ก่อนปลูกข้าวได้ผลดีกว่านี้ ที่นาแปลงเดียวก็หมุนเวียนกันทำในหมู่บ้านนี้เอง ในช่วงที่ต้องใช้แรงงานมากก็มาช่วยกัน แต่ความรับผิดชอบหลักยังเป็นของคนที่ทำอยู่ขณะนั้น ส่วนคนอื่นก็ไปทำงานอย่างอื่น เช่น ตัดไม้ รวกลำไยไปขาย พอเก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จก็เอามาแบ่งกันกิน

ลุงสุนทร วัย 57 ปีเล่าว่า ตอนที่ลุงยังเป็นเด็ก ในป่าลู่ปะโท โป่งล้นทม เขาใหญ่ โป่งจำปา (อยู่ในป่าชุมชนตะมะแก) มีสัตว์ป่าชุกชุมมาก มีวัวแดง กวาง กระทิง ฯลฯ ในลำห้วยก็มีน้ำเยอะมาก เช่น ห้วยหมูเพิง (ห้วยงูเหลือม) ห้วยเตาะเราะ ปัจจุบันห้วยก็ยังอยู่แต่น้ำไม่มีแล้ว แต่ก่อนพืชผักอาหารป่ากินไม่หมด ทั้งผักกูด ผักหวาน เห็ดโคน ฯลฯ ฝนฟ้าก็ตกดีกว่านี้ ความจริงแล้ว สัตว์ป่าหรือพืชอาหารป่าเหล่านี้เริ่มลดน้อยลงตั้งแต่ก่อนปิดเขื่อน เพราะมีการให้สัมปทานไม้ ตัดไม้ใหญ่ตามริมลำห้วยถูกตัดไปหมด แดงก็สองได้ตรง ๆ ไม่มีใบไม้ ตัดไม้มาบ้าง ความชื้นก็ต่ำ เกิดปัญหาฝนไม่ตก ความแห้งแล้งก็ตามมา ดินก็เปลี่ยน น้ำก็เปลี่ยน แต่ก่อนน้ำไหลช้าเพราะมีพืชมารขวาง สรุปลแล้ว พืชผักลดลงไปประมาณ 70% เหลือเพียง 30% สมัยแต่ก่อนเราเก็บกินอย่างเดียว แต่สมัยนี้ทั้งกินทั้งขาย

พอถึงตรงนี้ เริ่มมีชาวบ้านทั้งหญิงและชายออกมาร่วมแสดงความคิดเห็น เนื้อหาที่กล่าวถึงมีดังนี้ ผลผลิตจากป่าที่ขึ้นอันดับหนึ่งคือ ใบพลวง อันดับสองคือไม้ปล้องยาว อันดับสามคือเห็ดสารพัดชนิด ใบพลวงถ้าหากมุงที่จะใช้ได้นานถึง 10 ปี หน้าแล้งก็ได้เก็บผักหวาน ไข่มดแดง ยอดอินูน แต่บ้านใดรรถค์เก็บกินอย่างเดียว ไม่เหมือนบ้านเจาะเหลาะทั้งกินทั้งขาย คนบ้านเราไม่ค่อยกินไข่มดแดงเหมือนคนทางภาคอีสาน กรณีผักหวานก็อยากจะขอร้องให้บ้านเจาะเหลาะได้วันที่ให้พวกเราเก็บบ้าง เพราะทุกวันนี้บ้านเจาะเหลาะมาเก็บถึงหน้าบ้านเรา เก็บกินไม่ว่า แต่นี้เก็บขายด้วย

ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ กล่าวว่า เรื่องการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์นั้นเป็นเรื่องที่ต้องคุยกัน ต้องประชุมหารือกัน เราไม่เคยมีกรรมการกลางที่จะทำหน้าที่ตรงนี้ ที่จะให้เป็นธรรมกับทุกฝ่าย แต่อย่างไรก็ตาม ผมจะนำข่าวไปบอกลูกบ้าน หวังว่า สักวันพวกเราคงจะมีโอกาสได้จับเข่าคุยกัน

ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ กล่าวเสริมว่า การหาหน่อไม้ที่บ้านองสิต ถ้าให้คนบ้านองสิตเป็นคนหา จะได้กินนาน 3-4 เดือน แต่ถ้าปล่อยให้คนนอกเข้ามา เดือนเดียวก็หมด ด้วยเหตุนี้จึงต้องมีการห้ามคนนอกเข้ามาหาหน่อไม้ของเรา

อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ กล่าวว่า เท่าที่ฟังมา ของป่ามีแนวโน้มที่จะหายากขึ้น ราคาสูงขึ้น หากปล่อยให้มีการใช้ประโยชน์แบบมือใครยาวสาวได้สาวเอา อนาคตหมดแน่ ด้วยเหตุนี้จึง

ต้องการการจัดการร่วมกันฉันท์มิตร ผลผลิตจากป่าจะเป็นทั้งอาหารและนำมาซึ่งรายได้ หรืออาจจะจัดการท่องเที่ยวได้ด้วย เช่น จัดทัวร์หาของป่า การเก็บรังผึ้ง เป็นต้น

ผู้ช่วยวิจัย แซนทรีพัสสิน กล่าวเสริมว่า ทั้งหลายทั้งปวงนี้ คนเดียวทำไม่ไหวแน่ ต้องร่วมมือกัน ต้องช่วยกัน ค่อยจากนั้นได้ดำเนินการสรรหาตัวแทนกลุ่มบ้านไครรงค์จำนวน 10 คน เพื่อไปร่วมประชุมจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545

4. เวทีบ้านปลายนาสวน

4.1 บรรยายภาพทั่วไป

ชาวบ้านร่อยอยู่ในบริเวณที่ประชุมบางตากว่าเวทีอื่นๆ สาเหตุหนึ่งมาจากสถานที่ประชุมห่างไกลจากหมู่บ้านและชาวบ้านส่วนใหญ่ขาดพาหนะที่จะเดินทางมาประชุม ผู้ที่มาร่วมประชุมส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย แก่นนำหมู่บ้านต่างๆที่มาร่วมประชุมเข้ามาพร้อมกับทีมวิจัยโดยเดินทางมาจากบ้านไครรงค์ เมื่อมาถึงจึงทำให้เวทีคึกคักขึ้น

เปิดเวทีโดยอาจารย์วิระ ลำเนียงแจ่ม กล่าวต้อนรับชาวบ้าน แนะนำทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดล ซึ่งอาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ กล่าวถึงที่มาของการจัดเวทีในครั้งนี้ว่าต้องการจะพัฒนาคนในพื้นที่ให้มาร่วมมือกันอนุรักษ์ทรัพยากรของตนเอง ร่วมกันศึกษาข้อมูลในพื้นที่เพื่อที่จะสามารถนำเสนอข้อมูลให้คนภายนอกฟัง จากนั้นได้มอบเวทีให้ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร เป็นผู้ดำเนินการต่อ

ปิดเวทีโดยคุณอรสา ประยูรหงษ์ กล่าวสรุปและให้กำลังใจในการอนุรักษ์ป่าชุมชนต่อไป

4.2 สารสำคัญ

ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร กล่าวว่า ตั้งแต่เราเกิดมา เราอยู่กับป่า อยู่กับน้ำ ได้อาศัยป่า อาศัยน้ำเลี้ยงชีพมาโดยตลอด แต่ตอนนี้ ป่ากับน้ำหายไป ตอนเราเด็ก ๆ อากาศเย็นสบายกว่านี้ น้ำร้อนเราลงไปแช่ตัวอยู่ในน้ำ แต่ก่อนเราใช้แม่น้ำสายเดียวกัน เรามีน้ำผุดขึ้นเป็นจุดๆ และที่ห้วยนาสวนเมื่อ 40 ปีที่แล้ว เด็ก 7-8 ขวบเดินข้ามไม่ได้ น้ำทั้งลึกและไหลแรง ตอนนี้นำมาเพราะมีการทำสัมปทาน มีคนมากขึ้น ของใช้ของกินก็หมดไปเรื่อยๆ เราจะทำอย่างไรดี พืชผักน้ำทำจึงจะกลับคืนมาเหมือนเดิม

คุณบุญแท้ ประชากุล กล่าวว่า เมื่อ 40-50 ปีก่อน ป่าไม้ น้ำท่า สัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์มาก แต่ปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ร่อยหรอลงไปเพราะน้ำมีมนุษยบ้าง ธรรมชาติเองบ้างและไม่ทราบสาเหตุบ้าง

คุณบุญเกิด พัทธยศิริ กล่าวว่า 105 ปีแล้วที่กรมป่าไม้ตั้งขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์รักษาป่า แต่ในหลวงบอกว่าไม่มีทางที่กรมป่าไม้จะรักษาป่าไว้ได้ (ชุมชนเท่านั้นที่รักษาได้) เขาบอกว่าที่นี้เป็นเขตอุทยาน ผู้นำชุมชนมีสิทธิ์ทั่วถึงได้ แต่เราไม่กล้า เรากลัว เขาก็เลยทำตามอำเภอใจ ถ้าเขามาห้ามเราตีผึ้ง แล้วเราจะเอาอะไรมาทำเทียนไหว้พระ สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมอยู่ด้วยกัน ค่อยไปเราต้องกล้าพูด และกล้าทำให้มากขึ้น

คุณสุชาติ บุญกล้า กล่าวว่า เมื่อป่าหมด ต้นไม้ใหญ่ถูกตัดออกไป ความแห้งแล้งก็ตามมา ต้นไม้เล็กก็ดึงดูน้ำได้ไม่ค่อยดี ผมมาอยู่ใหม่ๆ หน้าแล้งน้ำยังไหลในดงมะพร้าว ดงหมาก อากาศเย็นสบายมาก

อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร กล่าวว่า ผมพานักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นไปปฏิบัติธรรมที่หนองสระ เกิดความคิดว่าน่าจะทำเป็นศูนย์ศึกษารรรมาชาติ ในเรื่องการใช้ทรัพยากรนั้น ถ้ารุ่นเรานามาใช้เสียหมดก็เป็นการเอาเปรียบคนรุ่นหลังมากเกินไป

คุณมณฑล ประแก้ว กล่าวว่า ทุกชีวิตมีวงจร ถ้าวงจรถูกตัด ก็เกิดผลกระทบตามมา อย่างเช่นที่นี่ แต่ก่อนมองไม่เห็นแดด แต่เดี๋ยวนี้ร้อนเหลือเกิน วิถีชีวิตในอดีต จับปลาที่แค่น้ำพอกิน ใช้ลอบ ใช้ไซ แต่เดี๋ยวนี้มีเครื่องมือที่จับปลาได้ตัวได้มากขึ้น ขอให้พวกเราช่วยกันดูแลดอนมรักษาทรัพยากรเหมือนกับการดูแลสุขภาพของเราเอง

อาจารย์นิพนธ์ สมจันทร์ กล่าวว่า เรากับป่า ป่ากับเรา ผูกพันกันมาตั้งแต่เด็ก อาหารจากป่า ไม่ว่าจะเป็นเห็ดหรืออะไรก็ตาม ใครจะเข้าไปเก็บมากินก็ได้ เป็นความมหัศจรรย์แท้ๆ

ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร์ กล่าวว่าป่าชุมชนแถบริมถนนดูว่ามีความอุดมสมบูรณ์ดี แต่ข้างในป่าน้อยลง แต่ตอนนี้กระต่ายมีมากขึ้น ส่วนที่หนองสระมีช้างแม่ลูกอ่อนด้วย

ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ ป่าของเราถ้ามีแนวแบ่งเขตและมีคณะกรรมการดูแลที่แน่นอนก็คงจะดี งานนี้พวกเราทุกๆ คน ทุกๆ ฝ่ายต้องช่วยกัน เพื่อลูกหลานของเรา

ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร์ ดำเนินการให้มีการเสนอชื่อตัวแทนกลุ่มบ้านปลายนาสวน 20 คน และตัวแทนกลุ่มบ้านองจู่ อีก 10 คน

สรุปผลลัพท์จากเวทีเสวนาทั้ง 4 เวที

1. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มแกนนำจากทุกหมู่บ้าน เนื่องจากต้องเป็นผู้จัดเวทีและเป็นผู้ไปร่วมฟังกันในทุกเวที การแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้จะช่วยแก้ปัญหาที่เคยพูดถึงในเวทีสนทนากลุ่มที่ว่า ไม่ได้มีการประชุมพบปะพูดคุยกันและความเห็นไม่ตรงกัน และยังช่วยให้คนที่ทำงานเพื่อรักษาป่าสะมะแกมีกำลังใจ ไม่รู้สึกท้อแท้เหมือนแต่ก่อน
2. ย้ำเตือนภาพในอดีต และสภาพในอดีตที่สมบูรณ์ของป่าชุมชนไปยังคนรุ่นใหม่
3. ชุมชนรอบป่าชุมชนเกิดความรู้สึกร่วมที่จะอนุรักษ์ผืนป่าสะมะแกต่อไป
4. ได้ความคิดเห็นที่สำคัญและแสดงออกในเวทีแรกและเป็นลำดับแรกคือ ความคิดเห็นของผู้ใหญ่บ้านปลายนาสวนที่เสนอในเวทีบ้านองสิต คือ ขอให้เลือกตัวแทนจากแต่ละเวที เวทีละ 20 คน จาก 4 เวที รวมเป็น 80 คน ไปประชุมร่วมกันในป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 เพื่อระลึกถึงอดีตเมื่อ 6 ปีที่แล้ว คือ วันที่ 1 พฤษภาคม 2539 ซึ่งมีพิธีเปิดป่าชุมชน ความคิดเห็นดังกล่าวได้รับการสนับสนุนทันทีจากผู้ใหญ่บ้านองสิต และทำให้มีการสรรหาตัวแทนที่จะเข้าไปเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนจากทุกหมู่บ้าน รวม คนที่ได้รับการเสนอชื่อจากทุกเวที จำนวน 90 คน

3. การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วม

รูปแบบการดำเนินการเพื่อจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนถูกกำหนดจากเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้าน และเป็นการกำหนดโดยชุมชนเอง คือ ชุมชนกำหนดตัวคนที่เข้ามาเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน และกำหนดให้ตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านมาประชุมร่วมกันในพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 เวลาเริ่มต้นคือ 09.00 น. และให้ทุกกลุ่มเตรียมอาหารไปรับประทานมื้อกลางวันในป่าชุมชนด้วย พร้อมทั้งยังวางเป้าหมายไว้แนชัดว่า ถ้าไม่ได้คณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหม่จะไม่เลิกการประชุม

ก่อนดำเนินการประชุมผู้วิจัยได้จัดส่งเอกสารบันทึกจากเวทีเสวนาทั้ง 4 เวที ให้กับตัวแทนที่จะไปร่วมประชุมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 เพื่อเป็นการเตรียมผู้ที่เข้าร่วมประชุมให้ได้ข้อมูลเท่าเทียมกัน และเป็นการย้ำเตือนว่ามีใครบ้างที่จะต้องเข้าร่วมประชุม ขณะเดียวกันก็จะเป็นเครื่องมือที่จะกระจายข่าวสารจากเวทีเสวนาต่างๆ กลับสู่ชุมชน

เมื่อถึงวันประชุมปรากฏว่า ตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านได้มาพร้อมกันที่ป่าชุมชนสะมะแก ยกเว้น กลุ่มบ้านเจาะเหลาะ ทำให้อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ หัวหน้าโครงการวิจัยต้องเดินทางเข้าไปเพื่อประสานให้มาร่วมประชุม ซึ่งปรากฏว่าทางบ้านเจาะเหลาะมีงานประกอบพิธีกรรมบางอย่างในตอนเช้า จากนั้นได้มีการรวมคนไว้แล้ว เพียงแต่ยังรือที่ที่จะเดินทาง เมื่ออาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ เข้าไปติดตามในหมู่บ้านด้วยตนเอง ผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ ก็ได้กล่าวว่า กำลังรอให้อาจารย์มารับ หลังจากนั้นทางบ้านเจาะเหลาะได้ยกทีมเข้าไปร่วมประชุมโดยรถยนต์ปิคอัพ 3 คัน มีผู้มาร่วมประชุมมากกว่า 20 คน และได้เตรียมอุปกรณ์สำหรับทำส้มตำและอาหารอีสานมาพร้อมด้วย

ผู้เข้าร่วมการประชุม ประกอบด้วยตัวแทนจากกลุ่มบ้านองสิต สะมะแก ปลายนาสวน องจู้ ไตรรงค์ และเจาะเหลาะ รวม 88 คน และมีนายอำเภอศรีสวัสดิ์ได้เข้าร่วมในการประชุมด้วย

สภาพของที่ประชุมเป็นพื้นที่กลางแจ้ง มีการจัดตั้งเก้าอี้เป็นวงกลม บางส่วนนั่งเป็นกลุ่ม กระจายอยู่รอบนอกวงกลม แต่ในช่วงของการเสนอข้อคณะกรรมการป่าชุมชนและอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ นั้น จะมีการรวมกลุ่มกันแยกตามหมู่บ้านมากขึ้น ในช่วงรับประทานอาหารกลางวันจะมีกิจกรรมพูดคุยสนทนาและเป่าแคน และมีการตั้งโต๊ะอาหารสำหรับนายอำเภอศรีสวัสดิ์และทีมวิจัยด้วย

การประชุมเริ่มต้นเมื่อเวลาประมาณ 10.00 น. โดยผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร เป็นผู้กล่าวเปิดงาน โดยกล่าวว่า ป่าชุมชนตั้งมาหลายปีแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 แต่ยังไม่มียะไรขึ้นมา วันนี้เราจำเป็นต้องตั้งคณะกรรมการขึ้นมาดำเนินการเสียใหม่ เพื่อดำเนินการอย่างเป็นทางการและเป็นที่ยอมรับกัน พื้นที่ป่าชุมชนมีจำนวนทั้งสิ้น 3,353 ไร่ ชาวบ้านได้เข้าไปใช้ประโยชน์ทั้งกินและใช้ แต่วันนี้เรามาเพื่อรักษา ดูแล ปรับปรุงเสริมใหม่ โดยต้องมีการจัดการที่ดี ไมอย่างนั้นของที่มีจะหมดไป เช่น ใบพลวง เราเก็บได้กันทุกคน เอาไปมุงหลังคา เอาไปขาย และเมื่อเปรียบเทียบกับบ้านที่มุงด้วยสังกะสี หรือกระเบื้องจะไม่เย็นเท่าบ้านที่มุงด้วยใบพลวง ซึ่งทุกคนสามารถเก็บไปใช้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ๆ ในวันนี้มีใครที่มีความคิดเห็นอย่างไร ก็มาพูดคุยกันและแสดงความคิดเห็นกันได้

คุณบุญเกิด พัทธกัศิรี ได้กล่าวในลำดับต่อมาว่า เรามาประชุมคราวนี้ก็เพื่อมารู้มาเห็น มาฟังว่าสิ่งที่เคยทำมาในอดีตนั้นเพื่ออะไร มีความสำคัญกับชีวิตคนที่อยู่รอบๆ ป่าอย่างไร หลายคนที่จะเข้ามาใหม่จะได้รู้ว่าการทำไมต้องมีป่าชุมชน ถ้าป่าร้องได้คงออกมาร้องแล้ว เพราะว่าถูกกระทำมาตลอด เราต้องใช้และต้องรักษาเพื่อให้คนกับป่าอยู่ร่วมกันได้ ไม่ใช่ใช้เพียงอย่างเดียวแต่ไม่รักษา ก่อนปี 2539 ป่าไม่ถูกทำลายหลายด้านและเขื่อนเป็นตัวทำลายป่าอย่างแน่นอน หลังสร้างเขื่อนคนภายนอกก็เข้ามานับตั้งแต่ท่ากระดาน ซึ่งคนในก็มีอยู่แล้ว ทำให้ป่าถูกใช้มากที่สุด วันที่ 1 พฤษภาคม 2539 เป็นวันจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแกอย่างเป็นการเพื่อเก็บไว้ให้เป็นป่าของพวกเรา เป็นป่าชุมชนไม่ใช่ของใคร เป็นของชุมชนจริงๆ ทุกคนมีสิทธิเป็นเจ้าของ เราจำเป็นต้องรักษาและเปิดทางไว้ให้ลูกหลานให้เป็นป่าที่ถูกหลานเราเข้าถึงได้ ลองคิดดูตลอดแนวอ่างเก็บน้ำตั้งแต่หน้าเขื่อนถึงบ้านปลายนาสวน มีลวดหนามทั้งหมด แม้แต่ทำน้ำยังผ่านไม่ได้เลย ถ้าปล่อยให้มาถึงป่าชุมชนลูกหลานเราจะเป็นอย่างไร ป่าชุมชนของเราเป็นป่าชุมชนแห่งแรกของภาคกลางที่ตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ เราต้องการให้เป็นป่าที่เก็บกินได้ของชุมชนจริงๆ ต้องช่วยกันดูแลรักษา อย่าให้จิตใจของเราเกินป่าจนหมด จะให้ป่าหมดแค่อายุของเราเท่านั้นหรือ อยากให้พวกเราหลายๆ คนช่วยกันคิดว่า จะจัดการอย่างไร ต้องช่วยกันรักษา ต้องมีตัวแทนกลุ่มทำงานของพวกเรามาทำงานต่อไป

หลังจากนั้นก็มีการพูดคุยกันอย่างหลากหลาย โดยประเด็นแรกที่มีการพูดคุยคือ การที่อุทยานกำลังจะมารอบป่าผืนนี้ จะทำกันอย่างไร อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ ได้ร่วมแสดงความคิดเห็นว่า กรณีปัญหาแนวเขตอุทยานแห่งชาตินั้นเป็นประเด็นที่เราต้องคอยดูแลไป และต้องรอดู พรบ.ป่าชุมชนที่จะออกมาใหม่ด้วย เท่าที่ทราบใน พรบ.ป่าชุมชน ที่ยกร่างไว้ ได้เปิดทางให้ พื้นที่ป่าธรรมชาติที่ชุมชนดั้งเดิมดูแลอย่างดีและต่อเนื่องนานกว่า 5 ปี เป็นป่าชุมชนได้ อย่างไรก็ตามก็ต้องมีการตรวจสอบได้ว่า ป่าผืนนั้นมีการจัดการดูแลและป่าผืนนั้นต้องมีคุณค่าและความหมายต่อชุมชนนั้นจริงๆ ซึ่งจริง ๆ แล้วทางป่าไม้ส่วนใหญ่ก็อยากสนับสนุนให้ชุมชนดูแลรักษา แต่ต้องให้ชุมชนมีความพร้อม ดังนั้น ชุมชนของเราจึงมีโอกาที่จะได้สิทธิในการดูแลป่าสะมะแก แต่ชุมชนต้องเข้ามาดูแลรักษาจริงๆ

นอกจากนี้ อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ ได้นำบทความจากหนังสือพิมพ์เก่าที่กล่าวถึงการเปิดป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 มาแสดงและอ่านข้อความที่แสดงเจตนารมณ์ในการรักษาป่า เพื่อเป็นการย้ำเตือนเจตนารมณ์ในอดีตอีกครั้งหนึ่ง คือ

“แนวความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน จะเน้นที่การให้เป็นพื้นที่ศึกษาถึงวิถีชีวิตที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิม เรียนรู้การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่รอบตัวอย่างยั่งยืน เพื่อเด็กรุ่นใหม่ของชุมชนจะได้สืบทอดวิธีการรักษาต่อไป....ก็ต้องการให้เด็กรุ่นใหม่ยังสามารดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของชุมชนที่สามารถอาศัยใช้ประโยชน์จากป่าได้อย่างยั่งยืน และขณะเดียวกันก็สามารถรักษาความสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าไว้ได้”

ต่อมารการพูดคุยเริ่มเข้าสู่บรรยากาศของความขัดแย้ง เมื่อประชาชนบ้านเจาะเหละร้องขอแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนโดยขอให้กันพื้นที่ป่าตามแนวถนนออกมาเพื่อให้ลูกหลานได้มีที่สร้างบ้านสร้างครอบครัว ครอบครัวละ 1 ไร่ และให้เหตุผลว่าตอนนี้ป่าชุมชนนี้ยังไม่ได้ประกาศตามกฎหมายจึงจะขอพื้นที่ออกก่อนที่จะ

ประกาศ และเมื่อจัดที่ให้คนได้อยู่แล้วจึงจะร่วมรักษากันได้ ความคิดเห็นดังกล่าวถูกโต้แย้งและไม่เห็นด้วยจากชาวบ้านปลายนาสวน บ้านไทรรงค์ บ้านองสิตและบ้านสะมะแก ทางสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลของบ้านเจาะเหลาะก็ได้พยายามที่จะชี้แจงว่าที่ร้องขอนั้นขอเฉพาะครอบครัวที่แต่งงานใหม่และต้องแยกบ้านออกมาเท่านั้น และเพียงแต่เสนอความเห็นเฉยๆ ไม่ได้ก็ไม่ใช่ไร ขณะที่ชาวบ้านเจาะเหลาะยังคงร้องขอต่อไปว่า ถ้าไม่ได้ครอบครัวละ 1 ไร่ ขอครอบครัวละ 2 งานก็ยังดี ในช่วงนี้ อ.วราพร ได้เข้ามาชี้แจงว่าเวทีนี้รับฟังปัญหาของทุกคน เรารับรู้ปัญหาความเดือดร้อนของคนส่วนหนึ่ง และเราก็คงไม่อยากจะปล่อยให้เขาทุกข์ตลอดไป แต่ทางเลือกในการแก้ไขปัญหาก็จะมีทางอื่นอีกหลายทาง ถ้าเราช่วยกันคิด เช่น ถ้าเราดูแลการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีอยู่ให้ดี และทำการเกษตรที่ใช้พื้นที่น้อยลงและปรับปรุงให้ได้ผลดี เราก็จะมีพื้นที่เหลืออีกเยอะ นอกจากนี้ ในส่วนของกฎหมายป่าชุมชน เป็นการมอบอำนาจให้ประชาชนรักษาป่าเท่านั้น คงไม่มีกฎหมายที่จะมอบอำนาจให้ชุมชนไปจัดสรรที่ป่าให้ประชาชนได้ ทางผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกรก็ได้สรุปว่า ยินดีที่จะรับฟังปัญหาแต่ต่อไปปัญหาดังกล่าวจะต้องไปคุยกันในรูปคณะกรรมการ

ในจังหวะนี้ท่านนายอำเภอศรีสวัสดิ์ได้เข้ามาในที่ประชุม ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ผู้ใหญ่บ้านองสิตรับหน้าที่สรุปผลการพูดคุยที่ผ่านมาให้ท่านนายอำเภอฟัง หลังจากนั้นได้เชิญท่านนายอำเภอให้ข้อคิดซึ่งท่านได้ยืนยันต่อที่ประชุมว่า ป่าชุมชนผืนนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ทั้งผืน จะนำมาจัดสรรกันเองไม่ได้ และท่านนายอำเภอก็ได้ให้ข้อคิดเกี่ยวกับโครงสร้างและหน้าที่ของคณะกรรมการ หลังจากนั้นได้มีการอภิปรายเกี่ยวกับชื่อตำแหน่งที่ควรจะมีในคณะกรรมการป่าชุมชน และมีข้อตกลงเบื้องต้นเกี่ยวกับชื่อตำแหน่งคือ ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก ฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน ฝ่ายพัฒนาและหารายได้ และฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์ (ทั้งนี้ ไม่เป็นไปตามที่ท่านนายอำเภอเสนอแนะ) หลังจากนั้น ที่ประชุมได้ตกลงที่จะกำหนดจำนวนและโครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน ตามข้อเสนอของอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยุกต์โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการกลางรวม 17 คน เป็นกรรมการโดยตำแหน่ง 8 คน เป็นตัวแทนจากแต่ละกลุ่มบ้าน 6 คน และเป็นผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน หลังจากนั้น ได้มีการเสนอชื่อคณะกรรมการทั้ง 17 คน ดังนี้

(1) กรรมการโดยตำแหน่ง 8 คน ได้แก่

- ประธาน อบต. คือ นายสมนึก ยังประยูร
- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน คือ นายสนธิ ศรีประกอบสุกร
- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านไทรรงค์ คือ นายรัชชัย แสนทรัพย์สิน
- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านองสิต คือ นางพยอม กลิ่นจันทร์
- ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านเจาะเหลาะ คือ นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์
- อบต. บ้านปลายนาสวน 1 คน คือ นายประสาน นาสวนโสภณ
- อบต. บ้านองสิต 1 คน คือ นายจ่านง สวัสดิ์จิตติเลิศ
- อบต. บ้านเจาะเหลาะ 1 คน คือ นายประเสริฐ แก้วอาสา

(2) กรรมการจากการเลือกตั้ง 6 คน จาก 6 กลุ่มบ้าน ได้แก่

- บ้านองจุ คือ นายภาณุ เจริญ

- บ้านปลายนาสวน คือ นายผดุง มนตรี
- บ้านไทรรงค์ คือ นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา
- บ้านสะมะแก คือ นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์
- บ้านองสิต คือ นายกระจำ จินะชัย
- บ้านเจาะเหลาะ คือ นายวิวัฒน์ หาญราชา

(3) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ อีก 3 คน ได้แก่

- นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช
- นายบุญเกิด พิทักษ์ศิริ
- นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยูร

(4) ที่ปรึกษา 2 ท่าน ได้แก่

- พระอาจารย์เกรียงศักดิ์ วัดถ้ำผาพิรุณ
- พ่อใหญ่คำ จากบ้านเจาะเหลาะ

เมื่อมีชื่อกรรมการครบทั้ง 17 คนแล้ว จึงมีการกำหนดตำแหน่งให้กับคณะกรรมการทั้งหมดซึ่งปรากฏว่า ในคณะกรรมการป่าชุมชนจะมีตำแหน่งประธานกรรมการ รองประธาน 3 ท่าน เภรัญญิกและผู้ช่วยเภรัญญิก เลขานุการและผู้ช่วยเลขานุการ และมีกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ฝ่ายละ 3 ท่านคือ ฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน ฝ่ายพัฒนาและหารายได้ และฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์ ดังแผนภูมิที่ 4

เมื่อได้คณะกรรมการป่าชุมชน (กรรมการกลาง) แล้ว จึงได้มีการจัดตั้งอนุกรรมการเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถดำเนินการได้อย่างทั่วถึง โดยอนุกรรมการมาจากทุกกลุ่มบ้าน ซึ่งผลปรากฏว่า มีอนุกรรมการมาเสริมในงานเภรัญญิก 1 ท่าน เสริมในฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน 7 ท่าน ฝ่ายพัฒนาและหารายได้ 10 ท่าน และฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์ 6 ท่าน เมื่อรวมทั้งหมดแล้วจะมีคณะทำงานรวม 41 คน

เมื่อตกลงในเรื่องคณะกรรมการและอนุกรรมการแล้ว ได้มีการนัดหมายประชุมคณะกรรมการกลางในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 ที่วัดถ้ำผาพิรุณ เพื่อร่วมกันพิจารณารับรองระเบียบป่าชุมชน

แผนภูมิที่ 6 โครงสร้างและรายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ชุดที่ 1 (กรรมการกลาง)

สรุปผลลัพธ์ของกระบวนการในขั้นตอนนี้คือ การได้องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่จัดตั้งขึ้นด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบป่าชุมชน และองค์ประกอบของคณะกรรมการดังกล่าวมีทั้งผู้นำที่เป็นทางการ และบุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากกลุ่มบ้านต่างๆ ครบทั้ง 6 กลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน

4. การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะ เรียนรู้

วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้คือ เพื่อให้สมาชิกขององค์กรเครือข่ายและคณะทำงานป่าชุมชนได้มีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อเตรียมความพร้อมในการทำงานร่วมกัน และมุ่งเน้นให้คณะกรรมการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ป่าชุมชนโดยตรง รวมทั้งเป็นการเสริมความรู้ทางวิชาการและกระตุ้นให้เกิดความอยากเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกต่อไป

วิธีดำเนินการ ใช้กิจกรรมบรรยายพิเศษเกี่ยวกับการอ่านแผนที่และการปฏิบัติการสำรวจร่องน้ำในป่าชุมชน บรรยายและนำการสำรวจโดย รศ.ดร. วีระศักดิ์ อุดมโชค และจากการหารือในที่ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 ที่ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดให้ ประธาน รองประธาน และอนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน และอนุกรรมการฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์เป็นผู้เข้าร่วมการประชุมครั้งนี้ และกำหนดวันที่จัดกิจกรรมคือ วันที่ 1-2 มิถุนายน 2545

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ปรากฏมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม 15 คน

สาระสำคัญด้านวิชาการ ในวันแรกคือ การอ่านแผนที่ทหาร โดยเริ่มจากการวางแผนที่ให้สัมพันธ์กับเข็มทิศ การอ่านสัญลักษณ์ในแผนที่ การทำความเข้าใจกับมาตราส่วน เช่น 1 ช่องตาราง เท่ากับ 1 ตารางกิโลเมตร การอ่านตำแหน่งพิกัด การอธิบายลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ลุ่มน้ำและของป่าชุมชนสะมะแกจากแผนที่ การอธิบายคุณค่าของป่าชุมชนในแง่ของการเป็นต้นน้ำลำธาร แนวคิดเกี่ยวกับการฟื้นฟูป่าโดยการกักเก็บน้ำในร่องน้ำขนาดเล็ก และการเปลี่ยนป่าเต็งรังให้เป็นป่าเบญจพรรณโดยการกักน้ำและทำให้ป่าเปียก นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงปัญหาการใช้สารพิษที่จะไปสะสมอยู่ในตะกอนพื้นที่ท้องน้ำทำให้มีสารพิษสะสมในดินตะกอนและสัตว์น้ำที่หากินบริเวณพื้นที่ท้องน้ำ ในวันที่สอง เป็นการศึกษาภาคสนาม โดยศึกษาธรณีสัณฐานและสำรวจร่องน้ำในป่าชุมชนสะมะแก รวมทั้งได้มีการร่วมกันทำทำนบกั้นร่องน้ำสายหนึ่ง เพื่อเป็นการสาธิตและศึกษาคุณผลที่เกิดขึ้น

ปฏิสัมพันธ์และผลงานในช่วงของการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีปฏิสัมพันธ์กันเป็นอย่างดี มีการพูดคุยหยอกล้อในช่วงการบรรยาย และในภาคสนามอย่างสนุกสนาน รวมทั้งแสดงความตื่นตัวที่ได้ไปเห็นพืชพันธุ์แปลก ๆ และเห็นความสมบูรณ์ของป่าชุมชน ผู้เข้าร่วมการประชุมที่มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่และพันธุ์ไม้ก็แสดงตัวเป็นวิทยากรได้เป็นอย่างดี ทุกคนให้ความร่วมมือที่จะเข้าไปให้ถึงป่าชุมชนให้ลึกที่สุด และร่วมมือกันอย่างแข็งขันในการสร้างทำนบกั้นร่องน้ำในป่าชุมชน 1 จุด ตำแหน่งของทำนบกั้นดังกล่าวคือ พิกัด 510227 E , 1627931 N โดยสร้างขึ้นใกล้แหล่งน้ำที่ผุดขึ้นมาเป็นคล้ายน้ำซับ ที่เรียกว่า หนองโพนู ตำแหน่งของหนองน้ำนี้คือ พิกัด 510223 E , 1627804 N

ข้อจำกัดของกิจกรรมนี้คือ ในการจัดซื้อถุงดำเพื่อใส่ดินที่จะไปวางเป็นทำนบกั้น ทางโครงการวิจัยไม่ได้จัดซื้อถุงดำที่ใช้ในการเพาะกล้าต้นไม้ซึ่งจะมีความเหนียวทนทานกว่า แต่ซื้อเป็นถุงดำสำหรับใส่เป็นถุงขยะมาใช้ ทำให้ถุงดินที่นำไปทำทำนบกั้นไม่คงทน อย่างไรก็ตาม ทุกคนก็ได้ช่วยกันหาเศษกิ่งไม้ทั้งหลายมาเสริมทำเป็นแนวกันดินไว้เพื่อช่วยเป็นทำนบกั้น ซึ่งกิจกรรมนี้ถือเป็นแบบฝึกหัดสำหรับการทำงานร่วมกันและเป็นการเรียนรู้เรื่องการทำนบกั้นร่องน้ำในป่าเพื่อประโยชน์ในการฟื้นฟูป่าไปด้วยในตัว

5. การเสริมความรู้และสนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน

วัตถุประสงค์ในขั้นตอนนี้คือ เตรียมความพร้อมทางวิชาการเกี่ยวกับป่าไม้และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ วางแนวทางร่วมกันในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน และสนับสนุนให้คณะกรรมการป่าชุมชนกำหนดแนวทางและแผนงานในการทำงานร่วมกัน

วิธีดำเนินการคือ ในช่วงของการเตรียมการประชุมปฏิบัติการ ทีมวิจัยได้ประสานกับวิทยากรด้านป่าไม้ที่จะนำการสำรวจป่าชุมชนในเชิงวิชาการ 2 ท่านคือ นายคำรณ สังข์สวน และนายธนวัฒน์ ทองตัน โดยได้นำวิทยากรลงพื้นที่ป่าชุมชนรวมทั้งปรึกษาหารือกับแกนนำของคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อวางแผนที่จะจัดกิจกรรมในการฝึกอบรม หลังจากนั้น จึงจัดทำโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ พร้อมทั้งประสานการดำเนินงานทั้งหมด

วันเวลาและสถานที่จัดประชุมคือ วันที่ 13-17 สิงหาคม 2547 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ป่าชุมชนสะมะแก ศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ และบ้านห้วยหินดำ ต.วังยาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

ในด้านผู้เข้ารับการอบรมได้กำหนดร่วมกับคณะกรรมการกลางคือ ให้คณะกรรมการเข้าร่วมประชุมทุกคน และให้เพิ่มอนุกรรมการจากกลุ่มบ้านต่าง ๆ มาเพิ่มอีกกลุ่มบ้านละ 1 คน ในการพิจารณาเสนอชื่ออนุกรรมการ พิจารณาร่วมกันระหว่างหัวหน้าทีมวิจัยกับประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งปรากฏผลผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือในการจัดประชุมระยะที่ 1 ซึ่งจัดอยู่ในพื้นที่ที่มีคณะทำงานป่าชุมชนเข้าร่วม 20 คน และมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จากโรงเรียนบ้านนาสวนเข้าร่วมกิจกรรมอีกจำนวน 21 คน ส่วนการประชุมระยะที่ 2 ซึ่งออกนอกพื้นที่ มีคณะทำงานป่าชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมรวม 17 คน

ในด้านหลักสูตร เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชนมีระยะเวลารวม 5 วัน แบ่งเป็น 2 ระยะคือ ระยะที่ 1 จำนวน 2 วัน จัดในพื้นที่ ต.นาสวน โดยเน้นความรู้เรื่อง นิเวศวิทยาป่าไม้และการสำรวจเชิงนิเวศวิทยาของป่าชุมชนสะมะแก ส่วนระยะที่ 2 จะเน้นเนื้อหาเพื่อการจัดการป่าชุมชน เช่น การจัดการด้านไฟป่า การประเมินปริมาณผลผลิตจากป่า และการศึกษาดูงานการจัดการป่าชุมชนของบ้านห้วยหินดำ อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี และการศึกษาดูงานโครงการนำร่องการจัดการอุทยานแห่งชาติ ณ อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์

สาระสำคัญของการประชุม

5.1 การเสริมความรู้ด้านป่าไม้และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วยสาระสำคัญคือ นิเวศวิทยาป่าไม้ การจัดการไฟป่า การจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำ การพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

5.1.1 ในด้านนิเวศวิทยาป่าไม้ ได้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชีวภาพ และชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของชนิดป่าในพื้นที่ตำบลนาสวน อธิบายถึงปัจจัยที่ทำให้ชนิดป่าแตกต่างกัน อธิบายถึงคุณค่าของป่าและผลกระทบจากการทำลายป่า

5.1.2 ในด้านการจัดการไฟป่า มีการกล่าวถึง ความหมายของไฟป่า สาเหตุของการเกิดไฟป่า ผลกระทบจากไฟป่า หลักการควบคุมไฟป่า และกิจกรรมในการควบคุมไฟป่า ซึ่งประกอบด้วย การประชาสัมพันธ์ การทำแนวกันไฟ การชิงเผา การตรวจหาไฟ การจัดตั้งหมุดดับไฟ วิธีการดับไฟ และการตรวจสอบหลังการเกิดไฟป่า นอกจากนี้ ได้มีการฝึกปฏิบัติการดับไฟป่าในลักษณะของหมุดดับไฟ

5.1.3 การจัดการป่าชุมชนของบ้านห้วยหินดำ มีการกล่าวถึงแนวคิดของการจัดการป่าชุมชนบ้านห้วยหินดำคือ การใช้หลักคิดทางวัฒนธรรมมาใช้ในการจัดการ เช่น ห้ามทำไร่บนเขา สองฝั่งห้วย สบห้วย และพื้นที่ต้นน้ำ มีการจัดเวทีคุยกันในกลุ่มชุมชน ซึ่งทำให้มีข้อตกลงในการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์พื้นที่เป็น 3 ส่วนคือ

(1) พื้นที่อนุรักษ์ อนุญาตให้เก็บหาสมุนไพรและการท่องเที่ยว

- (2) พื้นที่ไม้ใช้สอย อนุญาตให้ตัดไม้ได้ไม่เกิน 25 ต้นต่อปี ก่อนการตัดจะต้องแจ้งกรรมการให้อนุมัติก่อน
- (3) พื้นที่ทำกิน เป็นกรรมสิทธิ์รวมของหมู่บ้านมีประมาณ 2,000 ไร่ ผู้ที่จะใช้ประโยชน์ ต้องแจ้งกรรมการว่าจะทำตรงไหน เท่าไร เพื่อเป็นข้อมูลของชุมชนในการป้องกันความขัดแย้ง

นอกจากนี้ ยังมีการลาดตระเวนป่าชุมชนเดือนละครั้ง (ทุกวันที่ 25 ของทุกเดือน) และมีการรายงานการประชุมคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนส่งถึงป่าไม้จังหวัดสุพรรณบุรีทุกเดือน

- 5.1.4 ในการศึกษาโครงการนำร่องการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน ได้ศึกษาโดยชมวิทัศน์ของอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ ซึ่งกล่าวถึงนโยบายและแนวทางปฏิบัติที่รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ได้มอบหมายให้นำไปปฏิบัติ และมีวิทัศน์ซึ่งสะท้อนวิถีชีวิตของชาวกระเหรี่ยงเขาเหล็ก หมู่บ้านเขาเหล็ก ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ มีการซักถามและอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทของอุทยานแห่งชาติกับแนวทางที่จะพัฒนาชุมชนในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ รวมทั้งมีการศึกษาดูงานที่บ้านเขาเหล็กซึ่งเป็นหมู่บ้านที่โครงการนำร่องได้เข้าไปพัฒนามาแล้วระยะหนึ่ง

5.2 การวางแผนทางเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน ประกอบด้วยกิจกรรมการวางแผนตัวอย่างศึกษาโครงสร้างป่าชุมชนสะมะแก และการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน

- 5.2.1 มีการจัดทำแปลงตัวอย่างศึกษา โครงสร้างป่าชุมชนสะมะแก ขนาด 100x100 เมตร ผู้ที่วางแผนทางในการจัดทำแปลงสำรวจครั้งนี้คือ นายธนวัฒน์ ทองตัน หัวหน้าสถานีวิจัยไฟฟ้าห้วยขาแข้ง ในแปลงตัวอย่างได้มีการจัดทำแผนที่และเก็บข้อมูลต้นไม้ในแปลงดังนี้
 - แปลงขนาด 100x100 เมตร จัดทำแผนที่ต้นไม้ ระบุชนิด วัดขนาดต้นไม้ที่มีความสูงเกินกว่า 5 เมตรทุกต้น โดยวัดความความโคและความสูงของต้นไม้
 - แปลงขนาด 20x40 เมตร จัดทำแผนที่ต้นไม้ ระบุชนิด วัดความโคและความสูงของต้นไม้เฉพาะต้นไม้สูงระหว่าง 1 - 5 เมตรทุกต้น
 - แปลงขนาด 20x20 เมตร นับชนิดและจำนวนของไม้พื้นล่างที่มีความสูงไม่เกิน 1 เมตรทุกต้น
 - ส่วนแปลงขนาด 20x2 เมตร วัดขนาดเรือนยอดและจัดทำแผนที่ภาพตัดด้านข้างและด้านบนของแปลง

ในการจัดทำแปลงตัวอย่างดังกล่าว ผู้วิจัยได้วางแผนให้เป็นแปลงตัวอย่างถาวร โดยมีการติดเบอร์ต้นไม้ที่ได้ตรวจวัดไว้ทุกต้น เพื่อให้สามารถติดตามการเปลี่ยนแปลงขนาดและความสูงของต้นไม้ในแปลงตัวอย่างได้ในโอกาสต่อไป

5.2.2 มีการประชุมกลุ่มเพื่อประเมินปริมาณผลผลิตจากป่า และได้มีการอภิปรายเพื่อกำหนดแนวทางสำหรับการติดตามข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตประเภทของป่า เช่น เห็ดต่าง ๆ ใบพลวง หน่อไม้ แะ และอื่น ๆ จากป่าชุมชน ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนก็ได้ขอให้แต่ละกลุ่มบ้านช่วยเก็บข้อมูลในฤดูกาลที่จะมาถึง พร้อมทั้งระบุให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนให้รายงานสภาพป่าชุมชนแก่ประชาคมหมู่บ้าน ตามฤดูกาลด้วย

5.3 การกำหนดแนวทางและแผนงานในการทำงานร่วมกัน ดำเนินการในวันสุดท้ายของการประชุมปฏิบัติการ โดยจัดในลักษณะการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน มีประธานคณะกรรมการป่าชุมชนคือนางพยอม กลิ่นจันทร์ เป็นประธานในที่ประชุม และอาจารย์พิสิทธ์ ยังประยูร เป็นเลขานุการของการประชุม ที่ประชุมมีวาระในการพิจารณาดังนี้

วาระที่ 1 เป็นการทบทวนชื่อกรรมการกลางและอนุกรรมการฝ่ายต่าง ๆ หลังจากนั้นมีการแจ้งการขอเปลี่ยนแปลงกรรมการเพื่อขอรับรองในที่ประชุมคือ

วาระที่ 2 ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ แจ้งให้ทราบว่า มีเงินตอบแทนจากการศึกษาดูงานเรื่องป่าชุมชนในอดีตอยู่ 2,000 บาท เป็นส่วนตอบแทนการบรรยายของผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ซึ่งผู้ใหญ่นำมาให้เป็นเงินทุนในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชนต่อไป

วาระที่ 3 เป็นการกำหนดกิจกรรมที่จะทำ ซึ่งที่ประชุมได้กำหนดให้มีกิจกรรมดังนี้

5.3.1 การทำป้ายแสดงแนวเขตข้อความคือ “เขตป่าชุมชนสะมะแก” โดยมอบให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์เป็นผู้รับผิดชอบโดยใช้เงินจำนวน 2,000 บาท จากวาระที่ 2 (แนะนำให้ทำการแกะตัวหนังสือก่อนแล้วใช้สีพ่นบนไม้ โดยเลือกใช้สีเขียวกับขาว)

5.3.2 การพิจารณาแนวทางการหารายได้เพื่อเป็นทุนในการดำเนินงานต่อไปซึ่งที่ประชุมได้กำหนดแนวทางไว้ดังนี้

- การทำสติกเกอร์ป่าชุมชนสะมะแกไปจำหน่ายแผ่นละ 5 บาท
- การขอรับโคตัวพระ 108 ปีศรีสวัสดิ์ จำนวน 1,000 องค์ มาดำเนินการและให้กรรมการช่วยกันหาผู้บูชา
- การมีรายได้จากการศึกษาดูงานของกลุ่มหรือหน่วยงานอื่นที่สนใจป่าชุมชนสะมะแก
- การจัดทอดผ้าป่าเข้ากองทุนป่าชุมชนปีละครั้งในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 และเสนอให้มีการจัดพิธีกรรมเพื่อสืบทอดคุณค่าของป่าตามแนวทางของคนกระเหรี่ยงและคนอีสานโดยมาจัดในป่าชุมชนพร้อม ๆ กัน

5.3.3 มีการกำหนดให้มีกิจกรรมเดินสำรวจป่าเดือนละครั้ง และกำหนดให้ทีมสำรวจมาจากทุกกลุ่มบ้าน และกำหนดแกนนำของแต่ละกลุ่มบ้านดังนี้

บ้านองสิต-สะมะแกคือ นายอาคม มหาศิริกาญจน์

บ้านเจาะเลาะคือ นายสังวาลย์ กล้าใจ

บ้านปลายนาสวนคือ นายประสาน นาสวนโสภณ

บ้านไทรรงค์คือ นายวัชรชัย แสนทรัพย์สิน

หลังจากนั้นได้มีการสรุปบทบาทของแต่ละฝ่ายดังนี้ คือ ฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์ จะมีกิจกรรม คือ การทำป้าย และการเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่า ฝ่ายพัฒนาและหารายได้คือ การประสานงานเพื่อการดำเนินการตามข้อเสนอของที่ประชุม ส่วนฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน จะมีบทบาทในหาทีมงานที่จะดำเนินการตรวจป่าร่วมกันตามที่กำหนด

สุดท้ายได้มีการกำหนดวันประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนสละแม คือ ทุกวันที่ 25 ของเดือน โดยเริ่มจากเดือนกันยายน และกำหนดให้การประชุมครั้งหน้าคือ วันที่ 25 กันยายน 2545 กำหนดให้เชิญอนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกันทุกท่านมาร่วมประชุมเป็นกรณีพิเศษ

สรุปผลของการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ 5 วัน คือ สามารถเสริมความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับป่าไม้ และการจัดการทรัพยากรป่าไม้ สามารถทำให้คณะกรรมการได้ฝึกปฏิบัติและวางแผนงานร่วมกันในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน รวมทั้งทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนมีแนวทางและแผนงานในการดำเนินการเกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดประชุม

บทสรุป

การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสละแมประกอบด้วยกระบวนการสื่อสาร 5 ขั้นตอน โดย 3 ขั้นตอนแรก เป็นขั้นตอนของการจัดตั้งองค์กร ส่วน 2 ขั้นตอน ในอันดับต่อไป จะเป็นขั้นตอนของการเสริมพลังและสร้างแผนการทำงานร่วมกัน บทสรุปในแต่ละขั้นตอนมีดังนี้

(1) การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เน้นการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การสร้างข้อตกลงร่วมกัน บุคคลที่เข้าร่วมในขั้นตอนนี้เป็นแกนนำที่เคยมีบทบาทเข้าร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนและ/หรือเข้าร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และแกนนำที่เป็นทางการในท้องถิ่นคือ ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ที่ชุมชนยอมรับที่จะช่วยประสานความเข้าใจ และแก้ปัญหาคความขัดแย้งได้ นอกจากนี้ การสื่อสารในขั้นตอนนี้จำเป็นต้องมีเรื่อง การครอบคลุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เนื้อหาสาระของการสื่อสาร จะเริ่มด้วยการทบทวนอดีต โดยเปิดมุมมองของแต่ละบุคคลที่สะท้อนถึงความผูกพันที่มีต่อป่าชุมชนและจุดยืนที่จะเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชน หลังจากนั้นจะเป็นการเปิดประเด็นที่จะดำเนินการไปสู่อนาคตซึ่งในกรณีวิจัยนี้ ได้เปิดประเด็นเรื่อง การมีคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะมีคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเดียวดูแลทั้งผืนป่า และเปิดประเด็นเรื่องการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านต่างๆ ซึ่งมีข้อตกลงในเรื่อง จำนวนเวที สถานที่ เวลา และผู้รับผิดชอบการจัดเวที รวมทั้งเชิญชวนแกนนำทุกคนเข้าร่วมเวทีในทุกเวที

(2) การเปิดประเด็นเรื่องป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน โดยเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นป่าชุมชน เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชนและเสริมสร้างการมี

ส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บุคคลที่เข้าร่วมในแต่ละเวที ได้แก่ประชาชนในหมู่บ้านที่จัดเวที ผู้อาวุโสในกลุ่มบ้านนั้น และแกนนำจากทุกกลุ่มบ้าน เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ การทบทวนอดีตของผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่สะท้อนถึงความผูกพันที่มีต่อป่าชุมชนสะมะแก จากนั้นจะเป็นการร่วมกันอธิบายถึงคุณค่าและปัญหาที่เกิดขึ้นกับป่าชุมชน และการร่วมกันเสนอชื่อผู้แทนของหมู่บ้านคนที่จะเข้าไปเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก

(3) การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ผู้เข้าร่วมการประชุมคือ ผู้แทนจากกลุ่มบ้านต่างๆ ที่มีการเสนอชื่อจากเวทีตามกลุ่มบ้าน นอกจากนี้ยังมีสักขีพยานคือ นายอำเภอศรีสวัสดิ์ และทีมวิจัย เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ เริ่มจากการกล่าวถึงเหตุการณ์การจัดตั้งป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 และเหตุผลที่จะต้องรักษาป่าชุมชนผืนนี้ไว้ ในช่วงนี้จะมีข้อขัดแย้งในเรื่อง การขอแบ่งพื้นที่ป่า ซึ่งจำเป็นต้องอธิบายด้วยข้อกฎหมายซึ่งไม่ได้เปิดช่องทางไว้ หลังจากนั้นจะเป็นการสร้างข้อตกลงในเรื่อง โครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก (ระบุตำแหน่งที่จะมีในคณะกรรมการป่าชุมชน) จำนวนและองค์ประกอบของคณะกรรมการป่าชุมชนทั้งที่เข้ามาโดยตำแหน่งและโดยการสรรหา การเสนอชื่อบุคคลให้ครบจำนวนที่กำหนด และจัดคนลงตามตำแหน่งที่กำหนดไว้

(4) การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้ รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารที่มีวิทยากร รูปแบบการสื่อสารจะมีทั้งรูปแบบที่เป็นการบรรยายโดยวิทยากร การซักถาม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ใช้สื่อการเรียนรู้คือ แผนที่แสดงบริเวณป่าชุมชนสะมะแก เข้มทิศ และพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแก เนื้อหาสาระของการสื่อสาร คือ สัญลักษณ์ต่างๆ ในแผนที่ ลักษณะดิน หิน ป่า และร่องน้ำ รูปแบบและหน้าที่ของทำนบกั้นน้ำขนาดเล็ก เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ ให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้รู้จักป่าชุมชน ในด้านความหลากหลายทางชีวภาพ และเสริมแนวความคิดการฟื้นฟูป่าด้วยการจัดการน้ำ ส่งเสริมให้คณะกรรมการป่าชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กัน และมีปฏิสัมพันธ์กับนักวิชาการซึ่งจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้ารับการอบรมในลำดับต่อไป ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือ คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก

(5) การเสริมความรู้และจัดทำแผนการทำงานร่วมกัน รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารโดยการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ รูปแบบการสื่อสารมีทั้งการบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การทำงานกลุ่มร่วมกัน การประชุมกลุ่มย่อย และการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนตามวาระที่คณะกรรมการกำหนด เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ นิเวศวิทยาป่าไม้ การวางแผนแปลงตัวอย่างศึกษาป่าชุมชนและการเก็บข้อมูลจากแปลงตัวอย่าง การประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน การจัดการไฟป่า การจัดการป่าชุมชนของบ้านห้วยหินดำ การพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกมีแผนการทำงานในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก

สรุปผลลัพธ์จากกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในโครงการวิจัยนี้คือ ได้องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มบ้าน ประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชนจำนวน 17 คน และอนุกรรมการ 3 ชุด ซึ่งรวมจำนวนสมาชิกทั้งหมด 41 คน และคณะกรรมการป่าชุมชนได้มีกำหนดการประชุมครั้งแรกในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 เพื่อพิจารณาระเบียบป่าชุมชนให้เป็นข้อตกลงร่วมกัน นอกจากนี้ คณะกรรมการป่าชุมชนได้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของป่าชุมชนสะมะแก เรียนรู้การจัดทำแปลงตัวอย่างศึกษาสังคมพืช และยังได้ร่วมกันจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนสะมะแก ซึ่งทำให้คณะกรรมการมีแนวทางปฏิบัติที่เป็นรูปธรรม

บทที่ 7

การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก

เมื่อสร้างความเข้าใจและมีแผนงานร่วมกันภายในองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนแล้ว ในอันดับต่อไปจะเป็นการสนับสนุนให้องค์กรเครือข่ายได้ปฏิบัติงานตามภารกิจ โดยการสื่อสารจะเป็นเครื่องมือหนึ่งที่องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนจำเป็นต้องใช้ ในการนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งที่จะสนับสนุนกิจกรรมการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน โดยใช้กิจกรรมต่อไปนี้

- (1) การส่งเสริมปฏิบัติการสร้างสื่อเฉพาะกิจ
- (2) การเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว ซึ่งเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วในชุมชน
- (3) การส่งเสริมการพัฒนาสื่อบุคคลคือ เยาวชนเพื่อให้เข้ามาช่วยเสริมพลังในการจัดการป่าชุมชน
- (4) การเสริมศักยภาพในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะมะแก

1. การส่งเสริมปฏิบัติการสร้างสื่อเฉพาะกิจ

ในการส่งเสริมการสร้างสื่อเฉพาะกิจของคณะกรรมการป่าชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการโดยการติดตามและให้ข้อเสนอแนะต่อที่ประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายสำหรับการจัดทำสื่อบางส่วนตามที่คณะกรรมการป่าชุมชนร้องขอ

การประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนครั้งแรกจัดขึ้นที่วัดถ้ำผาพิรุณ ในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 มีคณะทำงานป่าชุมชนเข้าร่วมการประชุม 16 คน ประธานการประชุมคือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ซึ่งเป็นประธานกรรมการป่าชุมชน เลขานุการคือ อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูรธ์ วาระการประชุมคือ การรับรองรายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสะมะแก ซึ่งเป็นผลจากการประชุมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 และการพิจารณาให้ความเห็นชอบระเบียบป่าชุมชนบ้านสะมะแก พ.ศ.2545 ซึ่งยกร่างขึ้นโดยอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูรธ์ ในการนี้ได้กำหนดให้ประกาศนี้ลงนามโดย นายอำเภอศรีสวัสดิ์ และขอใช้วัดถ้ำผาพิรุณเป็นสำนักงานคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสะมะแกไปพลางก่อน การประชุมในครั้งนี้ไม่ได้พิจารณาเรื่องการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนโดยตรง แต่มีการกำหนดจุดประสานงานในเรื่องป่าชุมชนไว้คือ วัดถ้ำผาพิรุณ

การประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนครั้งที่ 2 จัดขึ้นที่อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ ในวันที่ 17 สิงหาคม 2545 มีคณะกรรมการป่าชุมชนเข้าร่วมการประชุม 17 คน มีข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสื่อเฉพาะกิจ คือ การจัดทำป้ายแนวเขตป่าชุมชน การทำสติ๊กเกอร์ป่าชุมชน และการจัดทำผ้าป่าและจัดพิธีกรรมเพื่อสืบทอดคุณค่าของป่าตามวัฒนธรรมกระเหรี่ยงและอิสานในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 ซึ่งโครงการวิจัยนี้ได้เข้าไปสนับสนุนกิจกรรมทำป้ายแนวเขตป่าชุมชนทันที และต่อมาก็ได้ติดตามสนับสนุนกิจกรรมการจัดพิธีกรรมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 แต่กิจกรรมทำสติ๊กเกอร์ป่าชุมชนนั้นทางคณะกรรมการ

ป่าชุมชนไม่ได้ดำเนินการใด ๆ และทางโครงการวิจัยก็ไม่ได้ติดตามหรือย้ำเตือนแต่อย่างใด สาเหตุสำคัญเพราะว่า เจตนารมณ์ของการผลิตสติ๊กเกอร์ที่เสนอกันไว้คือ เพื่อการหาทุน และเป้าหมายผู้ซื้อจะไม่ใช้คนในชุมชน จึงไม่ใช้การสื่อสารเพื่อจัดการป่าชุมชนโดยตรง

หลังการทำป้ายแนวเขตป่าชุมชน คณะกรรมการป่าชุมชนได้ดำเนินการจัดทำสื่อเฉพาะกิจอีกประเภทหนึ่งคือ แผ่นพับ และต่อมาในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน ในวันที่ 27 มกราคม 2546 ปรากฏว่า ได้มีการขอรับการสนับสนุนจากโครงการวิจัยเพื่อจัดทำป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน ซึ่งทางโครงการวิจัยก็ยินดีให้การสนับสนุน

ดังนั้น สื่อเฉพาะกิจที่คณะกรรมการป่าชุมชนจัดทำขึ้นจึงประกอบด้วย ป้ายแนวเขตป่าชุมชน แผ่นพับป่าชุมชน ป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน และกิจกรรมประกอบพิธีกรรมในป่าชุมชน อนึ่ง นอกจากสื่อเฉพาะกิจดังกล่าวแล้ว ยังมีการใช้สื่อบุคคลด้วย กล่าวคือ ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน ในวันที่ 27 มกราคม 2546 ได้มีการขอให้คณะกรรมการทุกคนแจ้งให้ชาวบ้านระมัดระวังในการจุดไฟเผาไร่ และให้รู้จักการทำแนวกันไฟเพื่อไม่ให้ไฟลุกลามเข้ามาในป่า และถ้าจะเผาไร่ในที่ที่ติดกับป่าชุมชนเมื่อจะเผาไร่ต้องแจ้งคณะกรรมการป่าชุมชนด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยไม่ได้ติดตามการดำเนินการจริงในเรื่องนี้ ในที่นี้จึงขอกล่าวถึงการดำเนินงานในเรื่องของสื่อเฉพาะกิจเท่านั้น

1.1 ป้ายแนวเขตป่าชุมชนสะมะแก

การจัดทำป้ายแนวเขตป่าชุมชนนับเป็นกิจกรรมแรก และป้ายแนวเขตก็ถือเป็นสื่อแรกที่คณะกรรมการป่าชุมชนต้องการจัดทำขึ้น เพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดการป่าชุมชน ในการนี้ คณะกรรมการป่าชุมชนได้ร่วมกันกำหนดรายละเอียดต่างๆ ของการจัดทำป้ายแนวเขตป่าชุมชนไว้ดังนี้

- (1) ชื่อความ โดยกำหนดชื่อความว่า “เขตป่าชุมชนสะมะแก”
- (2) ขนาดป้าย มีการกำหนดขนาดความกว้าง 20 ซม. ความยาว 50 ซม.
- (3) วิธีการผลิตป้าย มีการเสนอให้จัดทำตัวหนังสือก่อนแล้วใช้สีพ่นบนไม้
- (4) สี มีการกำหนดสีให้เป็นสีพื้นเขียว ตัวอักษรสีขาว
- (5) ผู้รับผิดชอบ มีการมอบหมายให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์เป็นผู้รับผิดชอบในการผลิตป้าย
- (6) งบประมาณในการผลิตป้าย ตั้งงบประมาณไว้ 3,000 บาท มีที่มาของเงินคือ จากเงินบริจาคของผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ 2,000 บาท (เป็นเงินส่วนที่ผู้ใหญ่พยอมได้รับเป็นค่าวิทยากรจากการศึกษาฐานเรื่องป่าชุมชนในอดีต) และจากโครงการวิจัยซึ่งสมทบให้อีก 1,000 บาท
- (7) วิธีการติดตั้งป้าย กำหนดนัดหมายการติดป้ายแนวเขตในวันที่ 25 กันยายน 2545 โดยกำหนดให้มีตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านไปร่วมเดินแนวเขต และให้อนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกันทุกท่านมาร่วมในการเดินแนวเขตด้วย

จากการติดตามงานดังกล่าวพบว่า มีการจัดทำป้ายแนวเขตรวม 48 ป้าย แต่มีการเปลี่ยนสีของป้ายเป็นสีขาวบนพื้นสีส้ม การติดตั้งป้ายดำเนินการครั้งแรกในวันที่ 25 กันยายน 2545 ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 27 มกราคม 2546 มีการนัดหมายคณะกรรมการจากทุกกลุ่มบ้านไปร่วมกันติดตั้งป้ายแนวเขตให้แล้วเสร็จ โดยกำหนดดำเนินการในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2546 ซึ่งเป็นวันพระและวันตรุษจีน และมอบให้ผู้นำหมู่บ้านที่จะติดตั้งป้ายเป็นผู้เตรียมตะปูไว้ด้วย อนึ่ง มีการระบุในที่ประชุมว่า สาเหตุที่หยุดกิจกรรมรวมกลุ่มทำงานไประยะหนึ่งเพราะ เป็นช่วงฤดูกาลเก็บเกี่ยว ซึ่งแต่ละคนจะมีภาระกิจมาก และการทำงานนี้จะต้องนัดหมายให้มีตัวแทนมาจากทุกกลุ่มบ้านเพื่อให้เกิดการยอมรับแนวเขตป่าชุมชนและเป็นสักขีพยานร่วมกัน

1.2 แผ่นพับป่าชุมชน

เนื่องจากในช่วงเดือนกันยายน 2546 คณะกรรมการป่าชุมชนมีผลงานที่สำคัญ 2 เรื่องคือ

(1) การตรวจสอบและยึดไม้ที่มีการลักลอบตัดในป่าชุมชน กล่าวคือ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2545 ได้มีผู้มาแจ้งว่ามีการตัดไม้ในเขตป่าชุมชน เมื่อคณะกรรมการเข้าไปตรวจสอบพบไม้ที่ตัดไว้ในสภาพที่พร้อมชักลาก จำนวน 31 ท่อน คณะกรรมการป่าชุมชนจึงได้ทำการยึดไม้ดังกล่าวโดยชักลากไปไว้ที่วัดถ้ำผาพิรุณเพื่อใช้ประโยชน์เพื่อส่วนรวมต่อไป (ซึ่งต่อมาได้นำไปใช้ในการสร้างศูนย์เด็กเล็กที่วัดถ้ำผาพิรุณ)

(2) การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน กล่าวคือ หลังกรณีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าดังกล่าวข้างต้น คณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดประชุมในวันที่ 25 กันยายน 2545 และได้กำหนดข้อห้ามและบทลงโทษในกรณีที่พบการตัดต้นไม้ในป่าชุมชน

ทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนหาแนวทางที่จะเผยแพร่ผลงานและกฎระเบียบที่กำหนดขึ้นจึงได้มีการจัดทำสื่อเฉพาะกิจขึ้นมาอีกชนิดหนึ่ง คือ แผ่นพับ

สื่อแผ่นพับ เป็นเอกสารขนาดกระดาษ A4 แผ่นเดียว พับ 3 ใช้ชื่อเอกสารว่า สารป่าชุมชนสะสมแกล โดยออกในนามของคณะกรรมการป่าชุมชน รายการที่นำเสนอในสารป่าชุมชนประกอบด้วย (1) ป่าชุมชนเพื่อชุมชนของชุมชน (2) สารจากป่า (3) ใครทำอะไรที่ไหน และ (4) ดาวพิเศษ

แผ่นพับฉบับที่ 1 ออกในเดือน ตุลาคม 2545 มีการนำเสนอที่มาและรายชื่อของคณะกรรมการป่าชุมชนสะสมแกล การรายงานกิจกรรมของคณะกรรมการป่าชุมชน การรายงานสถานการณ์ปัญหาของป่าชุมชนในกรณีตรวจยึดไม้ในป่าชุมชน

แผ่นพับฉบับที่ 2 ออกในเดือนมกราคม 2546 มีการแจ้งข้อตกลงจากการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 25 กันยายน 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ซึ่งกำหนดแนวทางดำเนินการดูแลและป้องกันป่าร่วมกันคือให้มีการเดินสำรวจป่าโดยคณะกรรมการฝ่ายป้องกันป่า เดือนละ 1 ครั้ง และกำหนดหลักการปฏิบัติกรณีพบปัญหาดังนี้ (1) ปรับเป็นเงินคันละ 1,000 บาท ทุกขนาดของต้นไม้ (2) ให้ปลูกไม้เสริมจำนวน 5 ต้น (3) แจ้งเจ้าหน้าที่ให้มาดำเนินการ (4) หากพบของกลางให้มอบให้วัดหรือทำประโยชน์ส่วนรวม

สถานที่ผลิตแผ่นพับคือ โรงเรียนบ้านนาสวน คณะผู้จัดทำสารป้าชุมชนสะมะแกคือ เลขานุการ คณะกรรมการป้าชุมชนร่วมกับคณะครูในโรงเรียนบ้านนาสวน แต่ละฉบับได้จัดทำตัวจริงที่มีภาพสี ฉบับละ 3-4 แผ่น และถ่ายเอกสาร ขาว-ดำเพื่อเผยแพร่ฉบับละประมาณ 50 แผ่น ประชาสัมพันธ์ โดยเผยแพร่ผ่าน คณะกรรมการและผู้นำหมู่บ้าน อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเครื่องถ่ายเอกสารของโรงเรียนมีข้อจำกัดในการใช้งาน ทำให้การจัดทำแผ่นพับไม่ค่อยชัดเจนและไม่คล่องตัวที่จะจัดทำหลายชุดเพื่อเผยแพร่ ต่อมาการดำเนินการเรื่องแผ่นพับก็ซบเซาไป

อนึ่ง ในช่วงเดือน พฤศจิกายน 2545 มีการผลิตแผ่นพับเรื่องป้าชุมชนสะมะแกออกเผยแพร่จำนวน 1 ชิ้น ออกในนามฝ่ายประชาสัมพันธ์ป้าชุมชนสะมะแก โดยการสนับสนุนของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอศรีสวัสดิ์ เนื้อหาสาระในแผ่นพับประกอบด้วย ที่ตั้งและสภาพป่า วัตถุประสงค์ การใช้ประโยชน์ของราษฎร การจัดการป้าชุมชนสะมะแกที่ผ่านมา ผลดีต่อสุขภาพของป้าชุมชนสะมะแก และองค์ประกอบของคณะกรรมการป้าชุมชน แผ่นพับฉบับนี้ใช้เผยแพร่ในงาน มหกรรมกาญจนบุรีสิ่งดี ๆ เพื่อสุขภาพ ระหว่างวันที่ 1-6 พฤศจิกายน 2545 ณ ศาลา 60 พรรษา อำเภอเมือง จ.กาญจนบุรี จากการศึกษาพบว่า แผ่นพับนี้ผลิตโดยสำนักงานสาธารณสุขอำเภอ ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ (ซึ่งนอกจากจะเป็นประธานคณะกรรมการป้าชุมชนแล้ว ยังเป็นอาสาสมัครสาธารณสุข หรือ อสม.ด้วย) และยังใช้ข้อมูลจากเอกสารที่โครงการวิจัยได้คืนข้อมูลสู่ชุมชน

1.3 ป้ายแสดงกฎระเบียบป้าชุมชน

ในการประชุมของคณะกรรมการป้าชุมชน ในวันที่ 27 มกราคม 2546 ปรากฏว่า ที่ประชุมได้มีการพูดถึงการทำป้ายแสดงกฎระเบียบป้าชุมชน เนื่องจากเห็นว่าเป็นงานเร่งด่วนเพื่อให้ชาวบ้านรับรู้การทำงานของคณะกรรมการป้าชุมชนและเป็นการป้องกันการทำลายป่าซึ่งมักจะเกิดขึ้นมากหลังการเก็บเกี่ยวผลผลิตตามฤดูกาล โดยกำหนดให้จัดทำเป็นป้ายโลหะ แสดงแผนที่ขอบเขตป้าชุมชนและกฎระเบียบป้าชุมชนจำนวน 4 ป้าย และติดประกาศให้ชัดเจนรอบป้าชุมชน 4 ด้าน คือ ด้านบ้านเจาะเหลาะ บ้านไทรรงค์ บ้านองลิด และบ้านปลายนาสวน งบประมาณสำหรับกิจกรรมนี้ประมาณการไว้คือ 6,000 บาท ซึ่งโครงการวิจัยการสื่อสารเพื่อการจัดการป้าชุมชนสะมะแกได้ตกลงให้การสนับสนุน

จากการติดตามการจัดทำและติดตั้งแผ่นป้ายแสดงกฎระเบียบป้าชุมชน พบว่า ผู้จัดหาวัสดุในการจัดทำคือผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ส่วนผู้ลงมือเขียนและจัดทำป้ายคือ อาจารย์ของโรงเรียนนาสวน ซึ่งจัดทำได้เพียง 3 ป้าย และกำหนดติดตั้งบริเวณใกล้ทางเข้าป้าชุมชน 3 ด้านคือ ด้านบ้านเจาะเหลาะ บ้านสะมะแก และบ้านไทรรงค์ อย่างไรก็ตาม กว่าที่จะมีการนัดหมายติดตั้งป้ายดังกล่าวได้ ก็ล่วงเลยมาถึงวันที่ 1 กรกฎาคม 2546 และสามารถติดตั้งได้เพียง 2 ป้าย คือ ด้านที่ติดกับบ้านสะมะแก และบ้านไทรรงค์ ส่วนทางบ้านเจาะเหลาะได้มอบให้คณะกรรมการที่บ้านเจาะเหลาะรับไปดำเนินการ และใช้เวลาอีกระยะหนึ่งกว่าที่จะมีการติดตั้งป้ายดังกล่าว

1.4 การประกอบพิธีกรรมในป่าชุมชน

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 17 สิงหาคม 2545 ได้มีข้อเสนอจากที่ประชุมให้มีการจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าเพื่อป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 แต่ยังไม่ได้กำหนดรูปแบบการดำเนินงาน และงบประมาณที่จะนำมาใช้

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 25 กันยายน 2545 ได้มีการพูดคุยกันอีกครั้งหนึ่งว่าจะจัดผ้าป่าเรียไรชาชาวบ้าน เพื่อหางบประมาณเอาไว้ใช้สอย เป็นค่าน้ำมันรถสำหรับคนเดินตรวจป่าบ้าง (ส่วนระยะที่ยังไม่มีน้ำมันหล่อลื่น ขอให้คนหมู่บ้านสะมะแกเข้าไปดูก่อน แล้วออกมาเล่าสู่กันฟัง) และมีการเสนอว่าน่าจะมีการเรียรายกันคนละ 5 บาท

ต่อมาได้มีการพูดคุยเรื่องนี้อีกครั้งหนึ่งในการประชุมวันที่ 27 มกราคม 2546 ในการประชุมครั้งนี้ได้มีการกำหนดรายละเอียดของงานที่จะจัดในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 คือ (1) กองผ้าป่าหมู่บ้านละ 1 กอง (2) การเลี้ยงพระเพล (3) พิธีกรรมย่อยของวัฒนธรรมกระเหรี่ยงและอีสาน (4) รับประทานอาหารกลางวันร่วมกันในพื้นที่ป่าชุมชน และมีการมอบหมายให้ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนคือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เป็นผู้ประสานกับหลวงพ่อดำผาพิรุณ

เมื่อใกล้ถึงกำหนดการจัดกิจกรรมดังกล่าวผู้วิจัยก็ได้ติดตามและกระตุ้นให้คณะกรรมการป่าชุมชนเตรียมการสำหรับกิจกรรมนี้ และเนื่องจากทางโครงการวิจัยได้ประชาสัมพันธ์กิจกรรมนี้ไปยังทีมประสานชุดโครงการวิจัยการสื่อสารเพื่อชุมชน จึงทำให้มีการกำหนดกิจกรรมการมาเยี่ยมเยือนของทีมป่าชุมชนบ้านห้วยแก้ว ของทีมอาจารย์ศรีธรรม โรจน์สุพจน์และคณะ แต่เมื่อเวลาล่วงเลยมา ปรากฏว่าทางประธานป่าชุมชนก็ยังไม่ได้ประสานเรื่องนี้กับหลวงพ่อดำผาพิรุณ ทำให้ทางโครงการวิจัยต้องลงไปประสานเพื่อขอทราบปัญหา ซึ่งปรากฏว่า ปัญหาคือ ทางชุมชนปลายนาสวน องจุก สะมะแก และองสิด ยังไม่พร้อมที่จะระดมทุนในรูปกองผ้าป่า เนื่องจากในช่วงเดือนเมษายน ของทุกปี จะเป็นเดือนของการจัดพิธีกรรมขึ้นปีใหม่และทำบุญใหญ่ของชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง ซึ่งทำให้ชาวบ้านมีการค่าใช้จ่ายมากกว่าปกติ และในเดือนเมษายนนั้นได้มีการเรียไรเงินทำบุญเพื่อสร้างเมรุเผาศพของ ต.นาสวน อีกด้วย ทำให้ผู้นำหมู่บ้านไม่กล้าดำเนินการเรื่องกองผ้าป่า ในการนี้ผู้วิจัยจึงได้เสนอให้จัดกิจกรรมเฉพาะพิธีกรรมของชาวไทยอีสาน และวัฒนธรรมชาวกระเหรี่ยงในป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 ตามเดิมและทางโครงการวิจัยจะสนับสนุนค่าใช้จ่ายตามความจำเป็น กิจกรรมดังกล่าวจึงดำเนินไปได้ และทำให้กิจกรรมในวันดังกล่าวมีทั้งส่วนที่เป็นการต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน และกิจกรรมด้านพิธีกรรมในป่าชุมชน

ผู้มาร่วมกิจกรรมในส่วนของผู้มาเยือนมีจำนวน 14 คน ประกอบด้วย ทีมประสานและนักวิจัยในโครงการชุดการสื่อสารเพื่อชุมชน ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) นายทวีศิลป์ ศรีเรือง กรรมการป่าชุมชนห้วยแก้วและกรรมการเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ เครือข่ายป่าชุมชนห้วยแก้ว นักข่าวของหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ และนักศึกษาปริญญาโทของมหาวิทยาลัยมหิดล รวม 14 คน นำโดย รศ.ดร. กาญจนา แก้วเทพ

ผู้ร่วมกิจกรรมในส่วนของผู้ชุมชน มีประมาณ 50 คน นำโดย พระอาจารย์เกรียงศักดิ์ (เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ) ผู้ใหญ่บ้าน 3 หมู่บ้าน และอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร

สาระสำคัญที่แลกเปลี่ยนกันในช่วงศึกษาดูงานคือ ประวัติความเป็นมาของการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ และป่าชุมชนสะมะแก บอกเล่าโดยพระอาจารย์เกรียงศักดิ์ ส่วนประวัติความเป็นมาและการต่อสู้ของป่าชุมชนห้วยแก้ว ซึ่งเริ่มต่อสู้โดยใช้คำว่า ป่าชุมชนมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2532 และปัจจุบันยังคงต่อสู้ในกระบวนการออกพระราชบัญญัติป่าชุมชน บอกเล่าโดยนายทวีศิลป์ ศรีเรือง ต่อจากนั้นจะเป็นการให้รายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกตั้งแต่เริ่มการสร้างเขื่อน การอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น การร่วมกันประกาศอนุรักษ์ผืนป่าให้เป็นป่าชุมชน ผลผลิตและคุณค่าที่ได้จากป่าชุมชน การจัดตั้งคณะกรรมการชุดใหม่ในปี พ.ศ.2545 และบทบาทของคณะกรรมการป่าชุมชน โดยการบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้านและอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร นอกจากนี้ ในตอนท้ายจะเป็นการบอกเล่าถึง กิจกรรมการส่งเสริมการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนห้วยแก้วโดยทดลองให้เยาวชนสร้างวิดิทัศน์เกี่ยวกับป่าชุมชนโดย อาจารย์ศรีธรรม ไรจน์สุพจน์

ก่อนที่จะเริ่มพิธีกรรมได้มีการอธิบายความหมายของพิธีกรรมโดยผู้ใหญ่วังม้ง หงษ์เวียงจันทร์ เป็นผู้อธิบายพิธีกรรมของชาวอีสานที่จะจัดขึ้นคือ การบายศรีสู่ขวัญต้นไม้ใหญ่ ด้วยการตั้งพานบายศรีเก้าชั้น และตั้งสายสิญจน์ล้อม พร้อมกับที่หมอสู่ขวัญจะทำการสู่ขวัญตามตำราของชาวอีสาน ส่วนพิธีกรรมของชาวกระเหรี่ยง อธิบายโดยผู้ใหญ่นันทิ ศรีประกอบสุกร และนายมนฑล ปรกแก้ว คือ พิธีกรรมไหว้ต้นไม้โพธิ์ ซึ่งปกติจะจัดขึ้นในเทศกาลเดือน 5 ในวันขึ้น 8 ค่ำ หรือขึ้น 15 ค่ำ หรือ แรม 15 ค่ำ โดยญาติพี่น้องจะรวมกันตัดไม้คนละลำเหลาให้เป็นลำไปถ้ำต้นไม้โพธิ์ต้นไหนไม่ให้ล้ม ถือเป็นการสืบชะตาชีวิต และหมายความว่าผู้น้อยต้องคอยคำจูนผู้อาวุโสซึ่งเป็นเสาหลัก อีกประเพณีหนึ่งคือ ขอมมาสะพานข้ามลำห้วยลำน้ำ การไหว้ขอมมาสะพาน จะได้อยู่เย็นเป็นสุข เป็นการสร้างมิตรภาพหรือการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกัน ซึ่งก่อนจะไหว้จะต้องล้างสะพานให้สะอาดเสียก่อน

หลังจากการบอกเล่าพิธีกรรมแล้ว จะเป็นการประกอบพิธีกรรมซึ่งเข้าไปประกอบพิธีในพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแก ภายใต้บรรยากาศของความร่วมมื้อมุ่งใจและให้ความเคารพ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่การรักษาป่าผืนนี้ให้คงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป

2. การเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกในวันที่ 27 มกราคม 2547 ทีมงานวิจัยได้นำประเด็นเรื่องสื่อในชุมชนเข้ามาพูดในที่ประชุม โดยขอรับทราบว่ามีสื่ออะไรอยู่บ้างและมีการดำเนินการอย่างไรปรากฏว่ามีสื่อที่เป็นทางการมี 2 ชนิดคือ ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน และหอกระจายข่าวสาร สถานภาพของสื่อทั้งสองชนิดนี้คือ

- (1) ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านรอบป่าชุมชนมีเพียง 2 แห่ง คือ ที่บ้านปลายนาสวน เคยอยู่

ตรงทางเข้าวัดนาสวน ปัจจุบันสลายตัวไปแล้ว อีกแห่งหนึ่งอยู่ที่บ้านเจาะเหลาะ ตรงหน้าบ้านผู้ช่วยแขกซึ่งเป็นร้านค้า และปัญหาของที่อ่านหนังสือพิมพ์คือ ไม่ทันเหตุการณ์

(2) หอกระจายข่าวสารรอบป่าชุมชน มี 3 แห่ง คือ

- ที่บ้านองจู ติดตั้งที่โรงเรียนองจู โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการโดยยังไม่มีคณะกรรมการ ทำการเปิดช่วง 06.00-08.00 น. เพื่อกระจายข่าวสารจากสื่อมวลชนคือวิทยุหรือโทรทัศน์ และใช้ในการนัดหมายของท้องถิ่น แต่การกระจายเสียงไปได้ไกลเพียง 1 กม.รอบโรงเรียนเท่านั้น
- ที่บ้านปลายนาสวน ติดตั้งที่โรงเรียนนาสวน โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการโดยยังไม่มีคณะกรรมการ มีการเปิดรายการข่าวช่วงเช้า และใช้ในการประชาสัมพันธ์กิจกรรมเช่น กีฬา สัมพันธ์ การเผยแพร่ข่าวสารยังไม่ค่อยได้ทำ และระยะการกระจายเสียงก็น้อยไม่ทั่วถึงตลอดชุมชนซึ่งตั้งอยู่กระจายเป็นแนวยาวตามลำห้วย
- ที่บ้านเจาะเหลาะ ติดตั้งที่ศาลากลางบ้าน ผู้รับผิดชอบการกระจายเสียงคือ ผู้ใหญ่บ้านและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ไม่มีคณะกรรมการ และใช้กระจายข่าวสารของชุมชนตามโอกาส
- ที่บ้านองสิต ในช่วงแรกเก็บไว้ที่ศาลาประชาคมของหมู่บ้านและมอบให้นายกระจ่าง จินะชัย ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ดูแล มีการใช้กระจายข่าวสารของชุมชนตามโอกาสบ้าง แต่มีปัญหาเสียงไม่ค่อยดี ถ้าโพงเล็กมาก ปัจจุบันนำไปไว้ที่โรงเรียน เพื่อให้โรงเรียนจัดการ ไม่มีคณะกรรมการ และยังไม่มีการกระจายเสียง

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้ขอความเห็นชอบที่จะนำนักวิชาการด้านการสื่อสารมาบรรยายพิเศษให้คณะกรรมการป่าชุมชนฟัง เพื่อให้เกิดแนวคิดที่จะไปพัฒนาการสื่อสารของชุมชนต่อไป และมีการนัดหมายในวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2546 เวลา 14.00 น. ณ วัดลำผาพิรุณ นอกจากนี้ ในช่วงนี้ ผู้วิจัยเริ่มขยายแนวร่วมที่จะเข้าร่วมในการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก โดยใช้โอกาสนี้เรียนเชิญครูอาจารย์จากโรงเรียนในท้องถิ่นเท่าที่ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยให้มาร่วมฟังบรรยายด้วย

เมื่อถึงวันที่นัดหมายบรรยายพิเศษครั้งที่ 1 ปรากฏว่ามีความไม่พร้อมเพรียงในการมาฟังบรรยาย เนื่องจากไม่มีการนัดหมายการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในเดือนนี้ และอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร ซึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชนและเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนาสวน ลืมนัดหมายนี้ไปด้วย (เนื่องจากมีภาระกิจของการตรวจประเมินของโรงเรียนนาสวนในระยะนี้พอดี) ทำให้มีคณะกรรมการป่าชุมชนบางส่วนเท่านั้นที่มาคอยอยู่ และต้องขอให้คณะกรรมการเหล่านี้ช่วยกันไปติดตามคณะกรรมการอื่นๆ เข้าร่วมฟัง และจากการพูดคุยกับคณะกรรมการป่าชุมชนในครั้งนั้น ก็พบว่า คณะกรรมการส่วนใหญ่มีภาระกิจมาก หากมีการนัดหมายบ่อยครั้งและยังคาดหวังให้คณะกรรมการดำเนินการเรื่องต่างๆ มากมาย อาจไม่ประสบความสำเร็จ ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นต้องหาแนวร่วมในกิจกรรมต่อไปให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้น

การนัดหมายบรรยายพิเศษครั้งที่ 2 วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2546 ผู้วิจัยเป็นผู้กำหนด หัวเรื่องและวันเวลาในการบรรยายเอง แต่ได้นำมาหารือเกี่ยวกับการเชิญผู้ร่วมงานซึ่งได้มีข้อตกลงขอให้มีการเชิญชวนคนที่สนใจหรือทำงานด้านหอกระจายข่าวมาร่วมฟังบรรยายด้วย

การกำหนดกิจกรรมครั้งต่อไป ใช้การหารือกับผู้ที่มาฟังบรรยายพิเศษครั้งที่ 2 โดยผู้วิจัยเสนอ กิจกรรมให้เลือกคือ การศึกษาดูงาน หรือการฝึกอบรมที่ชุมชน ซึ่งผู้ร่วมกิจกรรมในวันนั้นเลือกการฝึกอบรม กับที่ชุมชน และยังร่วมกันกำหนดผู้เข้าร่วมฝึกปฏิบัติ คือ ให้ทั้ง 6 กลุ่มบ้านคัดเลือกคนมาฝึกอบรม กลุ่มบ้าน ละ 7 คน รวม 42 คน และกำหนดวันจัดอบรมคือ 2-3 วัน ในช่วงปลายเดือน พฤษภาคม 2546

หลังการอบรมปฏิบัติการเรื่องหอกระจายข่าวแล้วมีการติดตามผลในด้านการใช้ประโยชน์หอกระจายข่าวสารของหมู่บ้าน ซึ่งพบว่ายังไม่มีมีการเข้าไปใช้ประโยชน์หอกระจายข่าวสารตามที่คาดหวัง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเพิ่มปฏิบัติการเสริมขึ้นมาอีก 1 กิจกรรมคือ กิจกรรมทดลองจัดรายการป้าชุมชนทางหอกระจายข่าว โดยกำหนดให้นักศึกษาหลักสูตรคุณวุฒิบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา ของมหาวิทยาลัยมหิดลมาทดลอง จัดรายการทางหอกระจายข่าว กำหนดเรื่องให้เกี่ยวกับป่าชุมชนและให้มีประชาชนมาร่วมในรายการด้วย กิจกรรมนี้ดำเนินการในวันที่ 21-22 มีนาคม 2547

ดังนั้น กระบวนการเสริมความรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว ในการวิจัยนี้จึง ประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรมคือ

- (1) การบรรยายพิเศษ ครั้งที่ 1
- (2) การบรรยายพิเศษ ครั้งที่ 2
- (3) การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนระยะแรก
- (4) การสาธิตจัดรายการป้าชุมชนทางหอกระจายข่าว

2.1 การบรรยายพิเศษ ครั้งที่ 1

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อสร้างความตระหนักในอิทธิพลของสื่อ ความสำคัญของการสื่อสารโดยชุมชนเพื่อชุมชน และ ความสำคัญของสื่อเฉพาะกิจ ซึ่งจะเป็นฐานคิดให้คณะกรรมการป่าชุมชนพัฒนาการสื่อสารภายในชุมชนและระหว่างชุมชนต่อไป

หัวข้อบรรยาย คือ แนวคิดและความสำคัญของการสื่อสาร โดยชุมชนเพื่อชุมชน

วิทยากรคือ ดร.วิรัตน์ คำศรีจันทร์ สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล

วันเวลาที่บรรยาย วันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2546 เวลา 14.00-17.00 น.

ผู้เข้าฟังการบรรยาย มีจำนวน 17 คน เป็นคณะกรรมการป่าชุมชน 11 คน และคณะครูในพื้นที่ที่มาร่วมประชุม 4 ท่าน และมีชาวบ้านมาร่วมฟังอีกส่วนหนึ่งด้วย

สาระสำคัญของการบรรยาย คือ

- (1) ความสัมพันธ์กันของมนุษย์กับสื่อมี 2 รูปแบบคือ
 - แบบลูกศรทางเดียว คือคนหนึ่งเป็นผู้ส่งคนหนึ่งเป็นผู้รับ ถ้าความสัมพันธ์เป็นแบบนี้ คนที่อยู่ต้นทาง (ต้นทางของลูกศรหรือผู้ส่งข่าว) จะมีอำนาจมากกว่า สามารถควบคุมความเห็น

ต่าง ๆ ในสังคม ทำให้สื่อมีอำนาจในการครอบงำสูง โดยสื่อจะรับพลังจากภายนอกเข้ามา กดทับชุมชน เรื่องราวของชุมชนมักไม่ปรากฏในสื่อ

- แบบลูกศรสองทางและเชื่อมโยงได้ทุกทิศทาง คือแต่ละคนสามารถเป็นทั้งผู้ส่งและผู้รับ ถ้าความสัมพันธ์เป็นแบบนี้ ตัวสื่อจะไม่มีอำนาจมาก แต่ทำหน้าที่ขยายพลังอำนาจของคน 2 คน โดยไม่ทำให้พลังอำนาจของคนใดคนหนึ่งไปกดทับคนใดคนหนึ่ง

(2) การพัฒนาการสื่อสารในรูปแบบที่ 1 จะต้องควบคุมที่ตัวผู้ส่ง คือผู้ส่งต้องเป็นผู้มีคุณธรรม รับผิดชอบต่อสาธารณะ มีความลุ่มลึกและบ่มการบ่มความบ้ำอำนาจของตัวเองมีฉะนั้นสื่อก็จะเข้าไปตอบสนองความบ้ำอำนาจของเขา เช่น กรณีฮิตเลอร์ใช้สื่อบ่มเพาะลัทธิชาตินิยมและอำนาจนิยม -

(3) การพัฒนาการสื่อสารในรูปแบบที่ 2 จะต้องฝึกทักษะของคนในสังคมในวงกว้างให้มีทักษะในการสื่อสาร ฝึกผู้นำท้องถิ่นให้สามารถสื่อสารให้รู้เรื่องและฟังคนอื่นได้ และสร้างผู้นำหลาย ๆ แบบเข้ามา ร่วมกันสื่อสาร สร้างความเชื่อมโยงหลาย ๆ ทางบนสื่อ

(4) สื่อชิ้นหนึ่งจะมีเนื้อหาแตกต่างกันหลายรูปแบบ เช่น อาจเป็นเนื้อหาแบบบอกกล่าว แบบโน้มน้าวให้ทำตาม แบบโฆษณาชวนเชื่อ แบบให้เกิดการเรียนรู้และยกระดับความรู้คิดของคน

(5) ช่องทางการสื่อสารอาจจำแนกเป็น สื่อบุคคล สื่อเฉพาะกิจ หรือสื่อมวลชน

- สื่อบุคคลทำให้เกิดความสัมพันธ์แบบลูกศรสองทางได้ง่าย แต่มีข้อจำกัดที่เข้าถึงคนในวงแคบและขึ้นกับความพร้อมของบุคคล
- สื่อมวลชนจะเข้าถึงผู้รับอย่างกว้างขวางแต่จะมีความสัมพันธ์บนสื่อในรูปแบบที่ 1 (ลูกศรทางเดียว) ซึ่งตอบสนองเป้าหมายของผู้ส่งมากกว่าผู้รับ
- สำหรับสื่อเฉพาะกิจสามารถเข้าถึงเฉพาะพื้นที่ สามารถที่จะออกแบบให้ยึดหยุ่นเข้าสู่ความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ 2 ได้ง่าย สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น รับใช้ท้องถิ่นได้รวดเร็วและมีพลัง ช่วยขยายพลังของคนจากมุมต่าง ๆ ในสังคมนั้นได้

(6) การปฏิบัติการบนสื่อ จะต้องคำนึงถึง ความเข้มข้น ความต่อเนื่องและความทั่วถึง (ความเข้มข้นของสื่อ ขึ้นอยู่กับช่วงเวลาที่เหมาะสม ช่องทางที่เหมาะสม และมีระยะเวลาที่เหมาะสม)

(7) ทำไมต้องสื่อเฉพาะกิจ? เพราะว่าสื่อมวลชนตอบสนองชุมชนเล็ก ๆ ไม่ได้ เนื่องจากค่าใช้จ่ายสูงเพราะต่างคนต่างก็แย่งเวลาที่ดีที่สุด

(8) ในการสร้างสื่อเฉพาะกิจ ควรมีหลักในการดำเนินการดังนี้

- การสร้างลูกศรสองทาง
- เนื้อหาต้องมาจากท้องถิ่น นำประเด็นท้องถิ่น ปัญหาท้องถิ่นเข้ามาในสื่อ
- สร้างการสื่อสารให้เป็นกระบวนการเรียนรู้

(9) วิธีการพัฒนาสื่อเฉพาะกิจ ควรดำเนินการดังนี้

- หากคนในท้องถิ่นที่มีศักยภาพมาร่วมงาน
- คิดวางแผนและพัฒนาโครงการร่วมกัน

- เก็บข้อมูล-เรียนรู้
- ลงมือทำและหาแหล่งทรัพยากรมาสนับสนุน
- ร่วมกันประเมินผล

ภาพรวมของกิจกรรมนี้ คือ เป็นการเปิดประเด็นการสื่อสารชุมชนที่ได้เนื้อหาตรงตามเป้าหมายของผู้วิจัยและได้รับความสนใจจากผู้เข้าฟังเป็นอย่างดี

2.2 การบรรยายพิเศษ ครั้งที่ 2

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เกี่ยวกับการจัดการหอกระจายข่าว และเสนอแนะวิธีการใช้หอกระจายข่าวในการสื่อสารเรื่องป่าชุมชน

หัวข้อบรรยาย คือ “การพัฒนาหอกระจายข่าวโดยชุมชนและเพื่อชุมชน”

วิทยากร คือ ผศ.ดวงพร คำบุญวัฒน์

วันเวลาที่บรรยายคือ วันที่ 9 มีนาคม 2546 เวลา 13.30-16.30 น.

ผู้เข้าฟังบรรยายมีจำนวน 33 คน โดยมาครบจากทุกกลุ่มบ้าน โดยมีครูของโรงเรียนนาสวนมาร่วมฟังด้วย 2 คน

สาระสำคัญของการบรรยาย คือ

(1) ปัญหาการดำเนินการหอกระจายข่าวในปัจจุบันคือ ชาวบ้านไม่สนใจฟัง-เนื้อหาไม่น่าสนใจ คนรับผิดชอบมีคนเดียวหรือ 2 คน เวลาไม่เหมาะสม อุปกรณ์เสียบ่อย คิดว่าเป็นกระบอกเสียงของรัฐ จึงทำให้มีการใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวไม่เต็มประสิทธิภาพที่ควรจะเป็น

(2) วิธีการที่จะพัฒนา คือ ทำเป็นกลุ่มคน สร้างความหลากหลายของรายการ และให้สื่อมีบทบาททั้งบอกให้ทราบ ใช้สร้างจิตสำนึก ใช้เป็นช่องทางให้ข้อมูลย้อนกลับ และให้คนที่ไม่เคยมีสิทธิได้มาออกความคิดเห็นได้ออกมาแสดงความคิดเห็น รวมทั้งสร้างความเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่โดยช่วยประสานงานและประสานความเข้าใจ

(3) ข้อเสนอแนะสำหรับกรณีสื่อสารเพื่อป่าชุมชนคือ ควรมีผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนที่จะสื่อสารและรับผิดชอบข้อมูลเรื่องป่าชุมชน โดยคนคนนั้นควรเป็นผู้ดำเนินการดังนี้

- ต้องสำรวจสิ่งที่ชาวบ้านรู้และไม่รู้ สิ่งที่น่าจะรู้หรืออยากรู้
- ต้องหาความรู้หาข้อมูลในส่วนที่ขาด อาจจะไปหาจากเอกสารหรือจากคนที่รู้เพื่อนำเรื่องนั้นมาบอกกับชุมชน
- ทำหน้าที่นำเสนอให้ชุมชนรับทราบ โดยวิธีนำเสนออาจใช้การสัมภาษณ์ การสนทนา หรือการบรรยายก็ได้

(4) สุดท้ายได้มีการตกลงให้แต่ละกลุ่มบ้านเตรียมคนเข้ารับการอบรมเพื่อดำเนินการหอกระจาย

ข่าวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยกำหนดให้ทุกกลุ่มบ้านคือ บ้านองจู บ้านปลายนาสวน บ้านองสิต บ้านสะมะแก บ้านเจาะเหลาะ และบ้านไทรรงค์ เข้าร่วมบ้านละ 7 คน รวม 42 คน และมีข้อเสนอว่าน่าจะประกอบด้วยคนที่สนใจเป็นผู้ประกาศข่าว และสนใจเป็นผู้หาข่าว และน่าจะมีการหลากหลายของเพศและกลุ่มอายุ

ภาพรวมของกิจกรรมนี้ คือ เป็นการเปิดประเด็นการพัฒนาหอกระจายข่าวสารชุมชนที่ได้เนื้อหาตรงตามเป้าหมายของผู้วิจัยและได้รับความสนใจจากผู้เข้าฟังเป็นอย่างดี

2.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะมะแก

วัตถุประสงค์ คือ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจรูปแบบของการจัดรายการทางหอกระจายข่าวและได้ฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จำลอง

รูปแบบของหลักสูตร เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติที่ประกอบด้วยการจัดกิจกรรมละลายพฤติกรรม การแบ่งกลุ่ม การบรรยายและการฝึกปฏิบัติเป็นกลุ่ม โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ซึ่งแต่ละกลุ่มมีวิทยากรกลุ่มที่จะดูแลตลอดการฝึกอบรม หัวข้อการฝึกอบรม ประกอบด้วย

(1) ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการจัดฝึกอบรม	15	นาที
(2) การจัดรายการประเภท ข่าว/Spot ธรรมะ	2.00	ชั่วโมง
(3) การจัดรายการประเภท สนทนา/สัมภาษณ์	1.30	ชั่วโมง
(4) การจัดรายการประเภท สารความรู้/ผลิตเพลง	1.30	ชั่วโมง
(5) การจัดรายการประเภท นิเทศทางอากาศ	1.30	ชั่วโมง
(6) ซักถามข้อสงสัยและสรุปผลการประชุม	1.00	ชั่วโมง

วิทยากร ประกอบด้วย

(1) ผศ.ดวงพร คำณวนวัฒน์	มหาวิทยาลัยมหิดล
(2) รศ.วาสนา จันทร์สว่าง	มหาวิทยาลัยมหิดล
(3) คุณมณฑา โมหี	สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชุมพร
(4) นายพิจิตร อ่อนละมัย	สำนักงานสาธารณสุขอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

วันเวลาที่จัดการอบรม วันที่ 29-30 พฤษภาคม 2546

สถานที่จัดการอบรม ณ วัดถ้ำผาพิรุณ

ผู้เข้ารับการอบรม มีจำนวน 43 คนจากบ้านปลายนาสวน 8 คน จากองจู-ไทรรงค์ 10 คน จากบ้านองสิต-สะมะแก 8 คน จากเจาะเหลาะ 7 คน และมีผู้สนใจอีก 10 คน ในจำนวนนี้มีครูจาก 4 โรงเรียนเข้าร่วมการอบรมคือ (1) อาจารย์ปราโมทย์ อินทร์สวร จากโรงเรียนวัดถ้ำองจู (2) อาจารย์เบญจวรรณ ณ นคร จากโรงเรียนบ้านองสิต (3) อาจารย์สมพิชญ์ วงด้วง และอาจารย์วิจิต ดิษฐ์รัมย์ จากโรงเรียนนาสวน และ (4)

อาจารย์สุชาติ พลพุก จากโรงเรียนด่านแม่ละเมา รวมทั้งมีครูอาสาของศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนเข้าร่วมการอบรมครั้งนี้ด้วยคือ นายสมชัย เพชรแวววาว

สาระสำคัญของการฝึกอบรม คือ

(1) ปัญหาที่พบมากของหอกระจายข่าวสารคือ มักมีการใช้งานโดยคนเพียงคนเดียว เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำให้เกิดประโยชน์ไม่เต็มที่ ทางแก้คือ ต้องมีคนมาช่วยจัดช่วยกันทำ อีกปัญหาหนึ่งคือ พอใช้ไประยะหนึ่งแล้วมันจะเสีย เสียเพราะว่าคนใช้ ใช้ไม่เป็น เช่น ตั้งระดับเสียงไม่เหมาะสม เปิดปิดเครื่องไม่ถูกต้อง ทางแก้คือ ต้องเตรียมคนให้ทำให้เป็นและตั้งงบประมาณไว้เพื่อซ่อมแซมดูแล

(2) ในการใช้หอกระจายข่าวเพื่อป้าชุมชน ต้องรู้เป้าหมายว่าจะใช้เพื่ออะไร เช่น เพื่อบอกเล่าเรื่องราวเท่านั้น หรือจะทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชน และเมื่อต้องการจะใช้จะต้องมีการวางแผนล่วงหน้าว่าจะทำให้เกิดการใช้งานอย่างเป็นขั้นตอน และบรรลุเป้าหมายอย่างไร

(3) สิ่งหนึ่งที่แตกต่างจากที่อื่นคือ เรามี 4 หมู่บ้าน ในการวางแผนการใช้งานเพื่อป้าชุมชนร่วมกันจะแลกเปลี่ยนและหนุนเสริมช่วยกันอย่างไรให้ข่าวสารเชื่อมถึงกันได้

(4) ในการจัดการหอกระจายข่าว จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ประกอบดังนี้

- มีผู้จัดการหอกระจายข่าว ซึ่งก็คือ พวกเรานั่นเอง และเนื่องจากหอกระจายข่าวเป็นของส่วนรวมจึงต้องการการร่วมมือร่วมใจจึงควรเป็นกลุ่มมาร่วมทำ
- มีเนื้อหาสาระหรือข้อมูลที่จะสื่อสาร เราอาจพิจารณาว่า อะไรต้องรู้ อะไรควรรู้ อะไรน่ารู้ แล้วจึงค้นคว้านำมาออกรายการ
- มีวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย ง่ายๆ น่าสนใจ และสามารถนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาผสมผสานกับเนื้อหาข่าวสารได้
- มีวันเวลา กระจายเสียงที่เหมาะสมสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน
- มีการติดตามผลเพื่อฟังเสียงตอบรับจากผู้ฟัง เช่น ได้ยินชัดหรือไม่ ชอบไหม อยากฟังภาษาอะไร และอยากให้ปรับปรุงอะไรบ้าง เป็นต้น

(5) การทำ สปอต (Spot) เหมือนการทำโฆษณาที่ทำไว้เปิดบ่อยๆ ใช้เวลาประมาณ 1 นาที สปอตต้องไม่ยาวแต่มีการเปิดซ้ำเพื่อสร้างกระแสในสังคมและชุมชน กิจกรรมที่ให้ผู้เข้ารับการอบรมทำคือ การเขียนสปอต ธรรมรงค์เรื่องป่าสะมะแก ใช้เวลาประมาณ 1 นาที เพื่อสร้างความตระหนักและความรู้สึกเกี่ยวกับป่าชุมชน และเป็นการสร้างกระแสเพื่อรวมพลังในการอนุรักษ์

(6) การจัดรายการข่าว ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องการเตรียมเนื้อหาของข่าวซึ่งต้องบอกได้ว่า เรื่องของใคร ที่ไหน เมื่อไร เรื่องอะไร ทำไมจึงทำ ทำอย่างไร อีกส่วนหนึ่งเป็นการนำเสนอข่าว ซึ่งอาจเสนออย่างเป็นทางการ หรืออย่างเป็นกันเองก็ได้ เช่น ใช้ภาษาพื้นบ้าน ใช้คน 2 คนมาคุยกันเรื่องข่าว หรือใช้การอ่านข่าวสลับกับเพลง เป็นต้น

(7) การสนทนา เป็นการพูดกันเพียง 2 คน แต่เน้นย้ำถึงเนื้อหาและจุดมุ่งหมายของผู้พูดที่ต้องการจะ

สื่อเรื่องนั้นๆ มีลักษณะเป็นการพูดแบบบอกเล่ามากกว่าอภิปราย

(8) การอภิปราย จะคล้ายการสนทนา แต่ต้องใส่ความคิดเห็นลงไปด้วย และจำนวนผู้เข้าร่วมอาจจะมี 3-5 คน โดยจะมี 1 คนเป็นผู้ดำเนินการอภิปราย

(9) บันทึกลง อาจเป็นรายการเพลง คนตรี หรือละครก็ได้

(10) นิตยสาร เป็นรายการที่รวมรูปแบบการนำเสนอหลายๆ รูปแบบ เพื่อให้รายการน่าสนใจและไม่น่าเบื่อ วิธีการนำมาผสมรวมกัน ควรเริ่มจากสิ่งที่นำเสนอที่สุดก่อน เช่น ข่าว แล้วอาจตามด้วยบทความ สัมภาษณ์ สนทนา บันทึกลง และระหว่างรายการอาจใช้เพลงหรือคนตรีคั่น และควรเริ่มจากง่ายไปหายาก คอบจบให้เกิดความสุขสบายและมีการทิ้งท้ายให้ผู้ฟังคิดต่อหรือนำไปพูดคุยต่อหลังการฟังได้

(11) การจัดการประชุมชนที่จะให้ป่าอยู่ได้และคนได้ประโยชน์ จะต้องเน้นการสื่อสารภายในชุมชน เนื้อหาสารเรามีอยู่แล้ว เพราะหาจากป่าชุมชน จากคนที่ใช้ป่าชุมชน และจากกิจกรรมและคนที่มาร่วมในกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับป่าชุมชน ที่สำคัญคือจะต้องมีทีมงาน มีที่กระจายเสียง วันเวลาที่กระจายเสียง และความถี่ (บ่อยครั้ง) ของการกระจายเสียง

ภาพรวมของกิจกรรมคือ

ผู้เข้ารับการอบรมมีความตั้งใจในการรับฟังและฝึกปฏิบัติเป็นอย่างดี และผลงานของทั้ง 4 กลุ่มเป็นที่น่าพอใจ ในที่นี้ขอนำผลงานในส่วนของสปีดเดมาแสดงเป็นสังเขปดังนี้

ตัวอย่างที่ 1 เสนอ 2 ขั้นตอนคือ

(1) คิดเป็นเพลงคือ

“ชีวิตต้องแย่นั่นแน่ ถ้าป่าสะมะแกถูกทำลาย (2 ครั้ง)

ป่าสะมะแก ป่าสะมะแก

พวกเราต้องดูแล อย่าให้ป่าสะมะแกถูกทำลาย (2 ครั้ง)

(2) บทพูดคือ “ชีวิตของทุกคนขึ้นอยู่กับป่าสะมะแก เพราะฉะนั้นทุกคนต้องช่วยดูแล อย่าให้ป่าสะมะแกถูกทำลาย”

ตัวอย่างที่ 2 เสนอ 6 ขั้นตอนคือ

(1) เสียงนก สัตว์ น้าคด 10 วินาที

(2) ประโยคเชิญชวน “ไฟมาป่าหมด ป่ายังน้ำมี “

(3) เพลงประกอบ “เพลงป่าต้น”

(4) ประโยคสำคัญ ดึงดูดให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้

“ป่าชุมชน ทุกคนต้องรักษา

ช่วยกันหมั่นมา ตรวจตราดูแล

ศรีสวัสดิ์เมืองกาญจน์ สุขสันต์กันแน่

เพราะป่าสะมะแก อุทยานบุรณ์”

(5) สรุปด้วยคำพูด “ถิ่นธรรมชาติ ป่าสะมะแก แก่คนศรีสวัสดิ์”

(6) เพลงปิดท้าย

ตัวอย่างที่ 3 เสนอ 3 ขั้นตอนคือ

- (1) เพลงเกริ่นนำ ขึ้นต้นด้วยข้อความ “แสนระทมฟ้าดินบ้านเราเปลี่ยนแปลง....”
- (2) บทความ อธิบายเหตุการณ์วันที่ 1 พฤษภาคม 2539
- (3) สรุปด้วยบทกลอน

“ป่าคือเพื่อน ป่าคือบ้าน หยุดรุกราน ร่วมใจประสาน พื้นฟูป่าสะมะแก”

ตัวอย่างที่ 4 เสนอ 3 ขั้นตอนคือ

- (1) เสียงไก่ขัน แล้วตามด้วยคำพูดแบบบทละคร

“ลูกเอ๋ย เห็นป่าข้างหน้าไหม สมัยพ่อเป็นเด็กๆ มันสมบูรณ์มากเลย แต่ปัจจุบันเจ้าลองดูซิว่า สภาพมันแยขนาดไหน สมัยก่อนพ่อเกิดมาได้ฟังพ่อาต๋ายป่านี้ แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีให้ฟังแล้ว ชีวิตของเราก็จืนอยู่กับป่าแห่งนี้ละ”

- (2) บทร้อยกรอง

ผืนป่าแห่งนี้	มีคุณค่า
เรารักษาไว้	ให้ลูกหลาน
ไม้ สัตว์ สมุนไพร	ใช้ได้นาน
สืบตำนานวัฒนธรรม	น่ายั่งยืน
หยุดทำลายป่า	หยุดทำลายชาติ
หยุดพินาศ	ป่าสะมะแก”

- (3) คำพูดปิดท้าย “รักษาไว้ให้ลูกหลาน”

นอกจากผลงานที่เป็นสปีดแล้วยังมีผลงานที่เป็นเพลง ชื่อเพลง “ไม่ลืมป่า” แต่งขึ้นโดยนายสังวรณ คำเทวี ชาวบ้านบ้านเจาะทะเลาะ ใช้ทำนองเพลงซึ้งๆอย่างลิ้มเกี้ยวบ้านนอก และออกมาร้องประกอบการบรรยาย โดยเป็นรายการบันเทิง มีเนื้อเพลงดังนี้

“เหลียวมองดูไพร หัวใจตรงกัน ที่เราไผ่ฝืน ป้องกันให้มันคง
เพราะเราเป็นไทย รักในเผ่าพงศ์ มุ่งมาเสริมส่ง ทิวพงไพร
แม้มีใคร หมายทำลาย เราไปขอร้องกัน

แม้ใครทำลาย ไม้ในแดนคง แค่เพียงประสงค์ เอาคงทำไรมัน
แล้วทะเลทราย จะกรายผูกพัน ไร่นาแล้งนั้น จะทำอะไร
ไร่คงดอน ร้อนจะตาย เมืองไทยยากไร้จน

ป่าไม่มีแต่ให้คุณค่า พวกเราช่วยกันดีกว่า ป้องป่าเอาไว้เรียกฝน
ได้น้ำทำนา ในป่ามีไม้ไม่จน ถ้าหากยากเข็ญ เข้าเข็นก็จะสู้ทน
รับใช้ปวงชน ผู้คนเมตตา

รักกันเถอะเรา แม้นเราจะจน แต่ใจสุขสันต์ ทุกคนไม่คลาครา
รักคงพวงไพร ด้วยใจศรัทธา ไม่เคยถ่างป่า ทำลายคง
หมายใจคง หลงใจคอย คงคอยได้สมบูรณ์”

อนึ่ง แม้ว่าภาพรวมของการฝึกอบรมอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจในระดับมาก แต่การจัดตั้ง องค์กรเครือข่ายที่จะช่วยเหลือการทำงานด้านหอกระจายข่าวให้มีความก้าวหน้าต่อไปยังไม่เป็นรูปธรรม เพราะยังเป็นการยากที่จะสร้างองค์กรในลักษณะคณะกรรมการร่วมระหว่างหมู่บ้าน ดังนั้น ในเบื้องต้นแต่ละหมู่บ้านจะต้องไปขับเคลื่อนในหมู่บ้านของตนเอง

2.4 การบริหารจัดการรายการป้าชุมชนทางหอกระจายข่าว

จากการติดตามผลเกี่ยวกับการใช้หอกระจายข่าวสาร พบว่า ครูอาสาของการศึกษานอกโรงเรียน คือ คุณสมชัย เพชรแวววาว ที่เข้าร่วมในการอบรมเรื่องหอกระจายข่าวได้นำความรู้ไปใช้ในการเรียนการสอน และกำหนดให้นักเรียนต้องทำรายการทางหอกระจายข่าวในหมู่บ้านหรือหมู่บ้านข้างเคียงคนละ 1 ชั่วโมง ซึ่งก็ทำให้มีการดำเนินการใช้หอกระจายข่าวไปได้ระยะหนึ่ง แต่หลังจากนั้นการใช้ประโยชน์หอกระจายข่าวก็กลับเข้าสู่ภาวะเดิม

สถานการณ์การใช้หอกระจายข่าวแต่ละหอกระจายข่าวคือ

(1) หมู่บ้านเจาะเหลาะ ผู้ใหญ่บ้านดูแลหอกระจายเอง หลังการอบรมได้ใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวมากขึ้น แต่ต่อมามีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านคนใหม่ และมีการเปลี่ยนตัวผู้ใหญ่บ้าน การใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวจะซงักงั้นไป ต่อมาผู้ใหญ่บ้านคนใหม่จะเข้ามาเริ่มใช้หอกระจายข่าวบ้าง แต่ก็ยังไม่ราบรื่น เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านคนใหม่อายุน้อย และไม่สัดทัดในการพูดต่อผู้ใหญ่คนเก่า รวมทั้งมีการพูดทำนองเสียดสีกัน ทำให้ผู้ทำต้องล้มเลิกความตั้งใจไปก่อน และขาดความมั่นใจที่จะทำต่อ

(2) หอกระจายข่าวที่โรงเรียนบ้านองสิตยังไม่มีคนทำ เนื่องจากผู้นำปล่อยให้โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการเอง และครูยังไม่มีเวลาดำเนินการ ทำให้การดำเนินการเรื่องหอกระจายข่าวยังไม่เกิดขึ้น

(3) หอกระจายข่าวที่โรงเรียนนาสวนมีปัญหาเรื่องสถานที่เนื่องจากอยู่ในห้องพัสดุ ทางแกนนำชุมชนจึงไม่อยากจะเข้าไปจัดการ เพราะเกรงมีปัญหาดามมา แม้ว่าผู้นำส่วนหนึ่งจะอยากเข้าไปใช้ประโยชน์หอกระจายข่าวจึงใช้สำหรับกิจกรรมของโรงเรียนเท่านั้น

(4) หอกระจายข่าวที่โรงเรียนองจู มีการเปิดรายการข่าว จากโทรทัศน์รายการเรื่องเล่าเช้านี้ เป็นเวลา 1 ชั่วโมง ระหว่างเวลา 07.00-08.00 น. เท่านั้น

นอกจากนี้ ทั้ง 4 หอกระจายข่าวยังคงมีข้อจำกัดในเรื่องอุปกรณ์ที่ไม่สามารถกระจายเสียงได้ไกล โดยยังไม่ได้รับการแก้ไข และกลุ่มบ้านไตรรงค์ก็ยังเป็นกลุ่มบ้านหนึ่งที่ยังไม่มีหอกระจายข่าว

ในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ทีมวิจัยร่วมประชุมกับคณะกรรมการป้าชุมชน และขอหารือเรื่องการผลักดันการสื่อสารทางหอกระจายข่าวต่อเนื่อง โดยทางโครงการวิจัยขอให้ นายสมชัย เพชรแวววาว ซึ่งเป็นครู กศน.ของตำบลนาสวน ช่วยประสานให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการหอกระจายข่าวของแต่ละหมู่บ้านก่อน

แล้ว ขอให้เสนอโครงการ “สื่อถึงเพื่อน เยือนหอกระจายข่าว” เข้ามาที่โครงการวิจัยเพื่อให้โครงการวิจัยสนับสนุนต่อไป อย่างไรก็ตาม นายสมัย เพชรแวว เสนอว่า อยากทดลองทำหอกระจายข่าวให้เป็นรูปธรรมก่อน 1 หอ คือ ที่บ้านเจาะเหลาะ และขอการสนับสนุนเป็นเครื่องเล่นเทป และเทปปลั้ว และกระดาษสำหรับการติดตามประเมินผล ซึ่งต่อมาทางโครงการวิจัยก็ได้ส่งมอบให้เป็นที่ยอมรับ อย่างไรก็ตาม จากการสอบถามเบื้องต้น พบว่า การจัดรายการยังไม่มีความพร้อมทั้งในส่วนของผู้ที่จะไปจัดรายการ เช่น ไม่มีข้อมูลข่าวสาร และยังไม่มั่นใจในการดำเนินการ

จากความไม่มั่นใจของผู้ที่จะไปจัดรายการ ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะดำเนินการบริหารจัดการรายการทางหอกระจายข่าวในพื้นที่เลย จึงได้สนับสนุนให้นักศึกษา หลักสูตรดุริยางค์บัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา จำนวน 7 คนไปจัดรายการทางหอกระจายข่าว จำนวน 4 หอกระจายข่าวรอบป่าชุมชน โดย กำหนดให้เป็นรายการเกี่ยวกับป่าชุมชน และให้มีการเชิญคนในท้องถิ่นมาร่วมรายการด้วย ปรากฏว่ามีการจัดรายการในเรื่องต่อไปนี้

(1) การท่องเที่ยวเกี่ยวกับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ นายคณินเดช เชื้อมวรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) นายเอนก ขจรศิลป์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านเจาะเหลาะ
- (2) นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ อดีตผู้ใหญ่บ้านบ้านเจาะเหลาะ

- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านเจาะเหลาะ
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 21 มีนาคม 2547 เวลา 16.30 น.
- รูปแบบรายการ นำเสนอ 2 แบบคือ

- (1) บทความทางวิชาการ อธิบายความหมาย องค์ประกอบ วัตถุประสงค์ และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (2) เป็นรายการสนทนาโดยสนทนากับผู้ร่วมรายการเกี่ยวกับความเป็นมาของป่าชุมชน และความคิดที่พัฒนาป่าชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว

(2) ผลผลิตจากป่ากับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ นายเอกชัย พุ่มดวง มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) ชาวบ้านเจาะเหลาะ (ผู้ชาย)
- (2) ชาวบ้านเจาะเหลาะ (ผู้หญิง)
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านเจาะเหลาะ
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 21 มีนาคม 2547 เวลา 17.00 น.
- รูปแบบรายการ นำเสนอเป็นรายการสนทนา ในลักษณะการสัมภาษณ์ โดยมีเนื้อหาในเรื่องผลผลิตที่ได้และบริเวณที่พบ การจำหน่ายผลผลิต รูปแบบและวิธีการเก็บเกี่ยว วิธีการที่จะสร้างมูลค่าเพิ่ม และ แนวคิดการจัดการให้ยั่งยืน

(3) เยาวชนกับ ป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ น.ส.วิภาวรรณ ดินนังวัฒนะ และ น.ส.สุภาภรณ์ สงค์ประชา
มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ กลุ่มเยาวชนโรงเรียนบ้านนาสวน จำนวน 5 คน
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านนาสวน
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 21 มีนาคม 2547 เวลา 18.00 น.
- รูปแบบรายการ เป็นการตั้งคำถามและขอคำตอบจากเด็กทีละคน เป็นคำถามที่ถามถึงความเกี่ยวข้องกับป่าชุมชน การเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน และอยากทำอะไรในเรื่องป่าชุมชน ผู้ดำเนินรายการจะสนทนากันเอง และสนทนากับนักเรียนโดยใช้วิธีตั้งคำถามและใช้ไมค์โครโฟนส่งให้เด็กตอบเป็นรายคน

(4) ผู้หญิงกับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ น.ส.วิภาวรรณ ดินนังวัฒนะ และ น.ส.สุภาภรณ์ สงค์ประชา
มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) นางสุพร พิมล อนุกรรมการป่าชุมชน
(2) นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา อนุกรรมการป่าชุมชน
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านนาสวน
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 21 มีนาคม 2547 เวลา 18.30 น.
- รูปแบบรายการ สนทนาเหมือนรายการผู้หญิง ผู้หญิงทางช่อง 3

(5) ห้องเรียนธรรมชาติกับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ น.ส.จุฑาทิพย์ ถาวรรัตน์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) อาจารย์พิสิทธิ์ ยิ่งประยูร
(2) นักเรียนที่อยู๋บ้านองจูและเคยเข้าค่ายศึกษาป่าชุมชนสะมะแก 1 คน
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านองจู
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 21 มีนาคม 2547 เวลา 19.30 น.
- รูปแบบรายการ ประกอบด้วยการบรรยายเกี่ยวกับห้องเรียนธรรมชาติ หลังจากนั้นจะเป็นการสนทนาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าข้างโรงเรียน และป่าชุมชนสะมะแกในการจัดการเรียนรู้ และสิ่งที่เด็กเรียนรู้จากป่าชุมชนสะมะแก

(6) ไฟป่ากับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ นายเสรี วรพงษ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) นางพยอม กลิ่นจันทร์ ประธานกรรมการป่าชุมชนสะมะแก
(2) นายโสภณ นาสวนสุภักดิ์ อนุกรรมการป่าชุมชนและชาวบ้านสะมะแก
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านองสิต

- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 22 มีนาคม 2547 เวลา 07.00 น.
- รูปแบบรายการ จะเริ่มรายการด้วยผู้ดำเนินรายการเป็นผู้บรรยายถึงผลกระทบของไฟฟ้า หลังจากนั้น จะเป็นการสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการเกี่ยวกับลักษณะของไฟฟ้าและผลจากไฟฟ้าที่ปรากฏในพื้นที่

(7) สมุนไพรกับป่าชุมชน

- ผู้ดำเนินรายการ นายธนินทร์ กิจกล้า มหาวิทยาลัยมหิดล
- ผู้ร่วมรายการ (1) นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของป่าชุมชน
(2) นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์ กรรมการป่าชุมชน
- หอกระจายข่าวที่จัดรายการ หอกระจายข่าวบ้านองสิต
- วันเวลาที่จัดรายการ วันที่ 22 มีนาคม 2547 เวลา 07.30 น.
- รูปแบบรายการ จะเริ่มรายการโดยผู้ดำเนินรายการเป็นผู้บรรยายถึงความสำคัญและสรรพคุณของสมุนไพรจากการศึกษาที่ผ่านมา หลังจากนั้นจะเป็นการสัมภาษณ์ผู้ร่วมรายการเกี่ยวกับการใช้สมุนไพรและชนิดของสมุนไพรที่มีในป่าชุมชน

จากการประเมินการตอบรับของชุมชนอย่างคร่าวๆ พบว่า ชาวบ้านเจาะเหลาะมีการตอบรับการจัดรายการในเกณฑ์ดี มีผู้ออกมาพูดคุยและแสดงความสนใจต่อคณะนักศึกษา และอยากให้มาจัดรายการเช่นนี้อีก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่าชุมชนตั้งอยู่เป็นกลุ่มก้อน การได้ยินเสียงชัดเจน และเวลาที่จัดรายการเป็นเวลาเย็นที่ผู้ฟังรายการออกมาพูดคุยด้วยได้โดยสะดวก ส่วนที่บ้านนาสวน พบว่าการปรับเสียงในการกระจายเสียงยังไม่ได้ ทำให้ได้คุณภาพเสียงที่ไม่ค่อยดีนัก และช่วงที่จัดรายการเป็นเวลาค่ำที่คนเริ่มจะดูรายการทีวีแล้ว ทำให้ความสนใจต่อรายการที่จัดไม่เต็มที่ และเนื่องจากลักษณะรายการมีสีสันแบบเกมโชว์ ทำให้ชาวบ้านตอบรับแบบสงสัยว่าเกิดอะไรขึ้น โดยชาวบ้านที่อยู่ใกล้หอกระจายข่าวจะให้ความสนใจต่อการจัดรายการพอสมควร

ส่วนที่หอกระจายข่าวบ้านองจู นักศึกษาไม่ได้ออกมาตรวจสอบกับชุมชนเนื่องจากเป็นเวลาค่ำ และบ้านอยู่ห่างไกลกัน ผู้ที่ฟังอยู่ในโรงเรียนจะเป็นนักเรียนซึ่งอยู่ประจำและครูที่อยู่ดูแลนักเรียน ซึ่งนักเรียนได้ให้ความสนใจดี ส่วนที่บ้านองสิต พบว่า คุณภาพของเสียงที่กระจายออกไปอยู่ในเกณฑ์ดี

ส่วนทางด้านผู้ร่วมรายการ ส่วนใหญ่จะพึงพอใจที่มาร่วมรายการ ยกเว้นเด็กเยาวชนที่รู้สึกอึดอัดอยู่พอสมควรเนื่องจากเด็กยังมีบทบาทเกี่ยวข้องกับป่าชุมชนน้อย ทำให้ตอบคำถามของผู้ดำเนินรายการไม่ค่อยได้ และเด็กยังไม่คุ้นเคยและมีความอายที่จะตอบคำถามอยู่มาก

3. การส่งเสริมปฏิบัติการพัฒนาเยาวชนเพื่อป่าชุมชน

แม้ว่าคณะกรรมการป่าชุมชนจะดำเนินการเรื่องสื่อเฉพาะกิจมาระยะหนึ่งแล้ว แต่กิจกรรมเกี่ยวกับสื่อเฉพาะกิจจะไม่ต่อเนื่อง การขับเคลื่อนเรื่องหอกระจายข่าวก็ยังไม่คืบหน้าเท่าใดนัก และหากคาดหวังให้

คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้ปฏิบัติในหลาย ๆ เรื่องก็จะเป็นไปได้ยาก การขยายแนวร่วมไปสู่กลุ่มเยาวชน จึงน่าจะเป็นทางออกที่ดีที่จะทำให้มีสื่อบุคคลเพิ่มขึ้นและยังจะได้พลังขับเคลื่อนในการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้น ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเยาวชนเพื่อป่าชุมชน แต่ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทการพัฒนาเยาวชนนี้ น่าจะเป็นบทบาทของคณะกรรมการป่าชุมชน และปฏิบัติการในการพัฒนาเยาวชนนี้ถือเป็นการสื่อสารที่สำคัญ เพราะจะเป็นการถ่ายทอดเจตนารมณ์ของการอนุรักษ์ป่าไปสู่เยาวชนในท้องถิ่นของตนเอง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้สนับสนุนให้คณะกรรมการป่าชุมชนจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนเรื่อง “รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน” ขึ้น

วิธีการส่งเสริมคือ ผู้วิจัยส่งจดหมายไปถึงคณะกรรมการทุกท่าน 2 ฉบับ คือฉบับแรกส่งไปในวันที่ 30 กันยายน 2546 เพื่อเสนอให้คณะกรรมการทำแผนงานต่อเนื่องพร้อมทั้งเสนอกิจกรรมที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีคามหมายต่อการจัดการป่าชุมชน คือ (1) การจัดค่ายเยาวชนร่วมอนุรักษ์ป่าชุมชน (2) การสัมมนาเครือข่ายเพื่อการสื่อสารทางหอกระจายข่าว (3) การสัมมนาเรื่อง แนวทางดำเนินการศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก

ฉบับที่ 2 ส่ง ณ วันที่ 7 ตุลาคม 2546 เพื่อเสนอความเห็นเพิ่มเติมพร้อมทั้งเสนอแนะรายการที่จะต้องดั่งงบประมาณพร้อมทั้งเสนอแนะให้ อาจารย์พิสิทธ์ ยิ่งประยูรท์ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการในส่วนของเยาวชน หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้เข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ซึ่งมีคณะกรรมการป่าชุมชนมาร่วมประชุม 13 คน ในการประชุมวันนั้น ได้มีข้อตกลงที่จะจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนเรื่อง “รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน” ขึ้น ในช่วงกลางเดือนมกราคม 2547 ระยะเวลาที่จัดคือ 2 วัน 1 คืน โดย อาจารย์พิสิทธ์ ยิ่งประยูรท์ จะเป็นผู้ดูแลบริหารโครงการ และโครงการวิจัยจะเป็นผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายและช่วยประสานในเรื่องวิทยากรตามที่ร้องขอ

รายละเอียดของโครงการจัดค่ายเยาวชน เรื่อง รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน มีดังนี้

วัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อให้คณะกรรมการป่าชุมชนถ่ายทอดเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ป่าสู่เยาวชนในพื้นที่รอบป่าชุมชน

วัตถุประสงค์เฉพาะคือ

- (1) เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าและป่าชุมชนสะมะแกกับเยาวชน
- (2) เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักป่าชุมชนสะมะแกและรู้จักวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่รอบผืนป่า
- (3) เพื่อสร้างกลุ่มเยาวชนช่วยดูแลและสืบสานป่าชุมชน

วันที่และสถานที่ คือวันที่ 27-28 มกราคม 2547 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และป่าชุมชนสะมะแก

ผู้เข้าร่วมการอบรม มีจำนวน 59 คน ประกอบด้วย

- (1) จากโรงเรียนบ้านนาสวน ต.นาสวน จำนวน 26 คน (กลุ่มบ้านปลายนาสวน 8 คน กลุ่มบ้านองจู 7 คน กลุ่มบ้านไทรรงค์ 5 คน และกลุ่มบ้านสะมะแก 6 คน)
- (2) จากโรงเรียนบ้านคงเสลา ต.ด่านแม่ละเมา จำนวน 33 คน (จากกลุ่มบ้านองสิต และบ้านเจาะเหลาะ)

และมีผู้สังเกตการณ์ที่เป็นครูและผู้ปกครอง จำนวน 7 คน

กิจกรรมและสาระสำคัญ

(1) พิธีเปิดโดยนายอำเภอศรีสวัสดิ์ และบรรยายพิเศษเกี่ยวกับการเข้าค่ายเยาวชน

(2) บรรยายพิเศษเรื่อง “ความรู้เกี่ยวกับป่าและระบบนิเวศ” โดยวิทยากรจากศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง เป็นการบรรยาย โดยมีเนื้อหา ในเรื่องของชนิดของป่าที่มีอยู่ในเมืองไทย ซึ่งมีด้วยกัน 2 ชนิด คือ ป่าผลัดใบ และป่าไม่ผลัดใบ (แยกย่อยถึงรายละเอียดเกี่ยวกับป่าแต่ละชนิดอย่างคร่าว ๆ) อธิบายถึงความเชื่อมโยงของระบบนิเวศ ผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย โดยใช้ตัวอย่างจากต้นไม้ที่มีอยู่ในบริเวณวัดมาอธิบาย โดยให้ผู้เข้ารับการอบรมออกมาช่วยสาธิต และอธิบายถึงการใช้ประโยชน์จากป่าของมนุษย์

(3) บรรยายพิเศษเรื่อง “กฎหมายเกี่ยวกับป่าที่ควรรู้” โดยวิทยากรจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ นำเสนอ กฎหมายที่ควรรู้คือ พรบ.ป่าไม้ พ.ศ.2485 พรบ.สวนป่า และ พรบ.ป่าสงวน และเนื้อหาเป็นเรื่องการทำงานตามกฎหมายของกรมป่าไม้และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช ซึ่งเด็กไม่ค่อยสนใจนัก ประกอบกับเป็นการสอนในช่วงบ่าย ทำให้เด็กไม่สนใจการบรรยายเท่าใดนัก

(4) การบรรยายเรื่อง “รู้จักป่าชุมชนบ้านสะมะแก” โดยผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร์ และผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ มีสาระสำคัญดังนี้

- ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร์ บรรยายว่า ในอดีตป่าไม้บริเวณบ้านองสิตและบ้านปลายนาสวนมีแต่ต้นไม้ใหญ่ที่สวยงาม แต่ปัจจุบันหาต้นไม้ใหญ่ได้น้อยมาก มีคนมาตัดไม้กันมาก จนจะไม่มีต้นไม้ให้ตัด ต่อมาพื้นที่ป่าไม้ก็ถูกให้สัมปทานจึงกลายเป็นของนายทุน ป่าไม้ก็น้อยลงไปเรื่อยๆ ต่อมาผู้หลักผู้ใหญ่ในหมู่บ้านได้คิดจะเก็บรักษาพื้นที่ป่าไว้ และได้ร่วมมือกันจึงได้ประกาศพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแกขึ้นในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2539 โดยกันพื้นที่ป่าไว้ได้ 3,353 ไร่ หลายปีผ่านยังไม่มียะไรดีขึ้นนัก แต่ที่ป่าชุมชนอยู่ได้ก็เพราะหลวงพ่อดำผาพิรุณช่วยเหลือ
- ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ บรรยายว่า การที่เรารักษาป่าไว้เยาวชนจึงได้เห็นป่า และเวลานี้ป่าดีขึ้น ช่วงปี พ.ศ.2538 ก่อนการประกาศป่าชุมชน ป่าจะไม่มีเห็ดให้เรากิน โป่ง ธารน้ำในป่าจะไม่มีน้ำเลย แต่หลังจากที่เราอนุรักษ์แล้ว ก็เริ่มที่จะมีต้นไม้เล็ก ๆ เกิดขึ้น และโตขึ้นมาจนถึงปัจจุบันนี้ ปีนี้เป็นปีที่ 8 แล้วที่เราได้เก็บพื้นที่ป่าไว้ ดันจึงเพาะซึ่งชอบอยู่ในที่ชุ่มชื้น แต่ก่อนไม่ค่อยมี แต่ในปีที่แล้วนี้เอง เริ่มจะมีให้เราเก็บกินได้แล้ว

ในหน้าแล้งเรามีผักหวานมากในพื้นที่ของไตรรงค์และเจาะเหลาะ ส่วนสะมะแกมีน้อย แต่ตอนนี้มีปัญหาคือเห็ดเหาะ ซึ่งปีนี้เป็นปีที่ 3 แล้วที่เห็ดเหาะไม่ขึ้นเลย ที่ขึ้นมากคือเห็ดทุ่ง 3 ปีมานี้มีมากจนไม่รู้จะเอาไปทำอะไร และ 2 ปีมานี้มีคนมารับซื้อเห็ดกระโงก ขายดีมาก แต่เดิมดอกบาน กิโลละ 5 บาท และดอกตูม กิโลละ 10 บาท แต่เดี๋ยวนี้นี้ ดอกบาน กิโลละ 15 บาท ดอกตูม กิโลละ 30 บาท

เห็ดทุ่งต้องเก็บแต่เช้าเพราะจะโรยง่าย เด็ก ๆ สะมะแกจะได้เห็ดกลับบ้าน เขาใหญ่จะมีไม้รวก ไม้ไผ่ หน่อไม้ ผักหวานและไข่มดแดง จะเก็บได้ในช่วงเดือน มกราคม-กุมภาพันธ์ ใบพลวง ขนาด 4 สอก ขายกันดัดละ 5 บาท รายได้รวมๆ จากป่าต่อปีนั้นนับว่ามากทีเดียว จะประมาณเป็นแสนๆ ได้

สมัยก่อนเราไม่มีหลังคาสังกะสี เราจะใช้ใบพลวงมุงหลังคา ถ้ามุงถึๆ จะอยู่ได้ประมาณ 4-5 ปี แต่ถ้ามุงห่างๆ จะอยู่ได้ประมาณ 2 ปี

ตอนนี้หนองน้ำที่ไปงำป่า ตอนหน้าฝนมีน้ำแล้ว แต่ก่อนหน้านี้น้ำป่าชุมชนจะไม่มีหนองน้ำ เพราะแห้งไปหมด ขอให้เยาวชนทุกท่านรักป่า และอยากให้ลูกหลานของเราสืบสานป่านี้ต่อไป

(5) กิจกรรมด้านวัฒนธรรม โดยมีการแสดงแคนของคนกระเหรี่ยงและคนอีสาน

(6) การประชุมกลุ่ม ได้แบ่งนักเรียนออกเป็น 4 กลุ่ม ให้หนึ่งกลุ่มรับผิดชอบ 1 หัวข้อดังต่อไปนี้

- อธิบายข้อดีข้อเสียของหมู่บ้านของตน
- อธิบายว่าชุมชนของเรามีปัญหาอะไร
- แสดงภาพความหวังในอนาคตของชุมชน
- เสนอเหตุปัจจัยที่จะสนับสนุนและเป็นอุปสรรคต่อการสืบสานป่าชุมชน

(7) ข้อดีของชุมชนในสายตาของนักเรียนคือ มีผ้าฝ้ายทอมือ มีการปลูกฝ้าย มีจักสานโดยได้ไม้จากป่ามาสานตะกร้า มีครกกระเดื่อง สำหรับตำข้าวและทำขนมจีน มีใบพลวงมาทำหลังคา ขโมยไม่มีเพราะมีการแบ่งปัน หมู่บ้านมีความสามัคคี ประชาชนร่วมใจกันทำกิจกรรม มีประเพณีสืบทอด มีน้ำใช้ตลอดปี และมีการปลูกป่าทดแทน มีป่าไม้เป็นแหล่งท่องเที่ยว อาหาร ยารักษาโรคและที่อยู่อาศัย

(8) ข้อเสียของชุมชนในสายตานักเรียนคือ ชาวบ้านขาดความรู้ การศึกษาเข้าไม่ถึง ชาวบ้านยากจน มีการตัดไม้ทำลายป่า ทำไร่เลื่อนลอย และมีการบุกรุกที่ป่า

(9) ปัญหาของชุมชนในสายตาของนักเรียนคือ ชุมชนยังไม่มีความร่วมมือ มีการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า ชุมชนยังล่าสัตว์อยู่ แต่สัตว์เหลือน้อย มีไฟป่าทำลายป่าชุมชน

(10) เหตุปัจจัยที่จะทำให้ป่าชุมชนคงอยู่ต่อไป ในสายตาของนักเรียนคือ การที่ประชาชนมีความรู้เกี่ยวกับป่า และการอนุรักษ์ป่ามากขึ้น ชาวบ้านมีความตระหนักถึงความสำคัญของป่า มีความสามัคคีในการอนุรักษ์ป่า และการที่ป่าช่วยเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

(11) ภาพความหวังในอนาคตของนักเรียนคือ ให้ป่าชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ ชุ่มชื้นขึ้นและมีสัตว์ป่าหลายชนิดมากขึ้น อยากให้ทุกคนปลูกต้นไม้ อยากให้ชาวบ้านรู้จักพัฒนาป่าชุมชนมากกว่านี้ อยากให้ทุกคนในชุมชนร่วมกันป้องกันไม่ให้ป่าถูกทำลาย อยากให้มีเนื้อที่ป่าเพิ่มขึ้น อยากให้สัตว์ป่ามาอาศัยมากขึ้น และอยากให้ทุกคนรักษาป่าเพื่อลูกหลานของเราในรุ่นหลังๆ ต่อไป

(12) มีการสำรวจป่าชุมชน โดยใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติและบทปฏิบัติการป่าชุมชนสะมะแก

(13) มีการเลือกตั้งกรรมการป่าชุมชนของกลุ่มเยาวชน โดยได้คณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชนจำนวน 15 คน

ภาพรวมของกิจกรรมนี้คือ สามารถบรรลุเป้าหมายที่ต้องการคือ ได้สื่อสารในเรื่องเจตนารมณ์ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนสะมะแก เป็นการพัฒนาความรู้ให้แก่กลุ่มเยาวชน และส่งเสริมให้เยาวชนเป็นแนวร่วมในการจัดการป่าชุมชน คือ มีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชน และมีคำขวัญประจำกลุ่มว่า “ป่าชุมชนต้องเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำของชุมชน” ส่วนเนื้อหาที่เด็กร่วมกันคิดและพิจารณา ก็พบว่ามีความตรงประเด็น และทำให้เด็กเข้าใจท้องถิ่นและผูกพันกับท้องถิ่นของตนมากขึ้น

4. การเสริมศักยภาพในการจัดการข้อมูลเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะมะแก

เนื่องจากผู้วิจัยเห็นว่า การที่จะจัดการป่าชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพจะต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับป่าชุมชนที่เพียงพอ ขณะเดียวกันการที่จะมีการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนได้อย่างต่อเนื่องและน่าสนใจ จะต้องมีการสื่อสารที่หลากหลายและสามารถสะท้อนคุณค่ารวมถึงอัตลักษณ์อื่นๆ ของป่าชุมชนนั้นได้ ดังนั้น การจัดการข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับป่าชุมชนจึงเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นต้องเสริมศักยภาพด้านนี้ให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงดำเนินการประสานกับนักวิชาการป่าไม้ เพื่อวางแผนการเกี่ยวกับการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับโครงสร้างป่าชุมชนตั้งแต่ขั้นตอนของการพัฒนาแผนการจัดประชุมปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน ซึ่งจัดระหว่างวันที่ 13-17 สิงหาคม 2545 นอกจากนี้ ในแผนการประชุมดังกล่าว ผู้วิจัยยังได้กำหนดหัวข้อประชุมกลุ่ม เรื่อง การประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนสะมะแก เพื่อให้คณะกรรมการป่าชุมชน ร่วมกันวางแผนการในการประเมินและติดตามข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตจากป่าชุมชนต่อไป

ผลที่ได้ในการประชุมกลุ่ม พบว่า วิธีการเก็บข้อมูลและประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนยังไม่ชัดเจน และวิธีการที่คณะกรรมการร่วมกันประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน ยังเป็นการประเมินที่ไม่มีการจัดการข้อมูลรองรับ ซึ่งทำให้อาจจะมีปัญหาในเรื่องความน่าเชื่อถือ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดจัดกิจกรรมเสริมเพื่อเสริมศักยภาพของคณะกรรมการป่าชุมชนในส่วนนี้ โดยจัดทำเป็นโครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การสร้างองค์ความรู้และการจัดการข้อมูลเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะมะแก ขึ้นอีก 1 โครงการ โดยเป็นโครงการที่เน้นเรื่องการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับผลผลิตจากป่าชุมชน

หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้พยายามหาแนวทางที่จะสนับสนุนให้คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกร่วมกันจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนทั้งหมด โดยเสนอแนวคิดให้คณะกรรมการป่าชุมชนดำเนินการจัดการสัมมนาเรื่อง แนวทางการดำเนินงานศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก โดยส่งจดหมายไปถึงคณะกรรมการป่าชุมชนทุกคน ในวันที่ 30 กันยายน 2546 (พร้อมกับโครงการอบรมเยาวชน) และส่งจดหมายฉบับต่อมาในวันที่ 7 ตุลาคม 2546 เพื่อเสนอความเห็นเพิ่มเติมพร้อมทั้งเสนอแนะรายการที่จะต้องตั้งงบประมาณพร้อมทั้งเสนอแนะให้ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ เป็นผู้รับผิดชอบโครงการนี้

ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ปรากฏว่าผู้ที่อาสาจะเข้ามารับผิดชอบโครงการนี้คือ อาจารย์พิสิทธิ์ ชัยประยูร หลังจากนั้น อาจารย์พิสิทธิ์ ได้จัดทำโครงการเสนอกลับมายังโครงการวิจัยเพื่อขอการสนับสนุน งบประมาณ และวิทยากรในการประชุมดังกล่าว

ดังนั้น การเสริมศักยภาพการจัดการข้อมูลป่าชุมชนที่เหมาะสมแก่ในการวิจัยนี้จึงประกอบด้วยกิจกรรมดังต่อไปนี้

- (1) การจัดทำทบทเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของการประชุมปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน
- (2) การประชุมปฏิบัติการเรื่อง การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน
- (3) การสัมมนาเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนที่เหมาะสม

4.1 การจัดทำทบทเรียนที่เป็นส่วนหนึ่งของการประชุมปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน

ในการจัดประชุมปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชนในเดือนสิงหาคม 2545 ผู้วิจัยได้จัดทำทบทเรียนเกี่ยวกับการจัดการข้อมูลป่าชุมชนใน 2 เรื่องคือ ในเรื่องของโครงสร้างป่าชุมชน และในเรื่อง ผลผลิตจากป่าชุมชน ซึ่งมีรูปแบบของกิจกรรมและผลของการดำเนินงานดังนี้

4.1.1 การจัดการข้อมูลโครงสร้างป่าชุมชน

การศึกษาเกี่ยวกับโครงสร้างของป่าชุมชน เป็นการศึกษาเกี่ยวกับองค์ประกอบด้านพืชพันธุ์ที่ปรากฏอยู่ในป่าชุมชน พืชพันธุ์ที่พบในพื้นที่หนึ่ง ๆ จะช่วยอธิบายชนิดป่า และความสมบูรณ์ของป่า ถ้ามีการวิเคราะห์เชิงปริมาณเช่น ขนาดของต้นไม้ จะทำให้สามารถประเมินเป็นปริมาตรไม้ต่อหน่วยพื้นที่ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการประเมินมูลค่าของป่าชุมชน นอกจากนี้ ถ้ามีการวิเคราะห์เชิงนิเวศวิทยาเช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ ศักยภาพในการจับพลังงานและคาร์บอนไดออกไซด์ รวมถึงการย่อยสลายอินทรีย์วัตถุเพื่อให้เกิดธาตุอาหารในดินด้วยแล้ว ก็จะทำให้เห็นคุณค่าของป่าได้รอบด้านมากขึ้น

ในการออกแบบบทเรียนเรื่องการศึกษาโครงสร้างป่าชุมชนที่เหมาะสมนี้ ผู้วิจัยเลือกกิจกรรมการจัดทำแปลงตัวอย่างขนาด 100x100 เมตร เพื่อศึกษาไม้ขนาดใหญ่ และภายในแปลงตัวอย่างนี้จะจัดทำแปลงย่อยเพื่อศึกษาไม้ที่มีขนาดเล็กลงมาเป็นลำดับ โดยมีการเก็บข้อมูลในแปลงขนาดต่างๆ ดังนี้

- แปลงขนาด 100x100 เมตร แสดงพิกัดเพื่อจัดทำแผนที่ต้นไม้ ระบุชนิด วัดขนาดต้นไม้ที่มีความสูงเกินกว่า 5 เมตรทุกต้น โดยวัดความความโตและความสูงของต้นไม้
- แปลงขนาด 20x40 เมตร จัดทำแผนที่ต้นไม้ ระบุชนิด วัดความโตและความสูงของต้นไม้เฉพาะต้นไม้สูงระหว่าง 1 - 5 เมตรทุกต้น
- แปลงขนาด 20x20 เมตร นับชนิดและจำนวนของไม้พื้นล่างที่มีความสูงไม่เกิน 1 เมตรทุกต้น

- ส่วนแปลงขนาด 20x2 เมตร วัดขนาดเรือนยอดและจัดทำแผนที่ภาพตัดด้านข้างและด้านบนของแปลง

อนึ่ง การวางแผนแปลงตัวอย่างที่จะประเมินโครงสร้างป่าให้ครอบคลุมหรือเป็นตัวแทนป่าทั้งผืนป่าได้จำเป็นต้องอาศัยการสุ่มตามหลักการทางสถิติและวิชาการป่าไม้ ในทางปฏิบัติจำเป็นต้องอาศัยแผนที่ที่แสดงชนิดป่า และใช้การสำรวจภาคสนามก่อนการสุ่มตัวอย่าง กระบวนการดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยไม่สามารถดำเนินการได้เอง และการหานักวิชาการมาสนับสนุนก็ทำได้ยากและหากจะทำได้จริงต้องมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูงและต้องใช้เวลาในกระบวนการนี้มาก ในทางปฏิบัติผู้วิจัยได้ย่อกิจกรรมทั้งหมด โดยจัดทำเป็นแปลงตัวอย่างแปลงเดียว โดยใช้ขนาด 100x100 เมตร เพราะจะเป็นขนาดมาตรฐานที่มีการใช้ในกลุ่มนักวิชาการป่าไม้ การวางแผนตัวอย่างได้ขอให้ให้นักวิชาการป่าไม้ คือ นายธนวัฒน์ ทองตัน ซึ่งเป็นวิทยากรในการประชุมเชิงปฏิบัติการช่วยพิจารณา เพื่อที่จะให้เป็นแปลงที่มีลักษณะใกล้เคียงที่จะเป็นตัวแทนของป่าผืนนี้ได้ และอยู่ไม่ไกลจากถนนมากเกินไป ส่วนกิจกรรมในการตรวจวัดและเก็บข้อมูลภายในแปลงตัวอย่าง ถือเป็นการฝึกปฏิบัติแต่เป็นการฝึกปฏิบัติในสถานการณ์จริง เพื่อให้ได้ข้อมูลส่วนหนึ่งมาเป็นฐานรองรับการศึกษาต่อเนื่องต่อไป นอกจากนี้ เนื่องจากผู้วิจัยคาดหวังให้แปลงตัวอย่างนี้เป็นแปลงตัวอย่างถาวรที่สามารถเก็บข้อมูลต่อเนื่องได้ จึงได้จัดทำแผ่นโลหะที่ดัดเลขกำกับไว้ มาติดกับดักต้นไม้ใหญ่ที่มีการตรวจวัดทุกต้น เพื่อให้สามารถกลับไปที่ดินเดิมและตรวจวัดซ้ำได้

ในการปฏิบัติการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมอบรมเป็น 5 กลุ่มแต่ละกลุ่มรับผิดชอบเก็บข้อมูล 1 ใน 5 ของแปลงใหญ่ คือ 20 x 100 เมตร และใน 5 กลุ่มนี้ 2 กลุ่มช่วยกันเก็บข้อมูล แปลงขนาด 20 x 40 เมตร ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเก็บข้อมูล แปลงขนาด 20 x 20 เมตร และอีกกลุ่มหนึ่งจะเก็บข้อมูล แปลงขนาด 20 x 2 เมตร การบันทึกข้อมูลจะใช้แบบฟอร์มที่วิทยากรเตรียมไว้ให้ ในการนี้ แต่ละกลุ่มจะมีเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ของโรงเรียนนาสวนช่วยเป็นลูกมือ กลุ่มละ 5-6 คน ดำเนินการในวันที่ 14 สิงหาคม 2547 ใช้เวลา 5 ชั่วโมงเศษ ตั้งแต่เริ่มกันขอบเขตของแปลงตัวอย่างจนเก็บข้อมูลแล้วเสร็จ

หลังจากได้ข้อมูลมาแล้ว ทีมวิจัยได้รับข้อมูลมาประมวลผลและส่งข้อมูลย้อนกลับไปให้แก่คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกในรูปแบบของ แผนที่แสดงตำแหน่งต้นไม้ในกระดานกราฟ ตารางแสดงผล และข้อมูลดิบที่ได้มีการบันทึกโดยคณะกรรมการ โดยเริ่มส่งข้อมูลย้อนกลับบางส่วนในการประชุมปฏิบัติการเรื่อง การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน และส่งคืนทั้งหมดในการสัมมนาเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก

อนึ่ง ในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยคาดหวังว่าจะจัดกิจกรรมให้เด็กนักเรียนมาช่วยกันจัดการข้อมูลจากแปลงตัวอย่างด้วยโดยจะจัดวิทยากรลงไปสนับสนุน แต่ในทางปฏิบัติทีมวิจัยหาวิทยากรลงไปปฏิบัติการเรื่องนี้ไม่ได้ และทางด้านโรงเรียนก็มีงานมาก การออกแบบกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรง

เรียน ทีมวิจัย และวิทยากรจึงเป็นไปไม่ได้ ทำให้ทีมวิจัยต้องกลับมาจัดการข้อมูลเองตามศักยภาพที่ผู้วิจัยมีอยู่แล้วคืนข้อมูลกลับไปเท่านั้น

4.1.2 การจัดการข้อมูลเกี่ยวผลผลิตจากป่าชุมชน

การจัดการข้อมูลผลผลิตจากป่าชุมชน ที่ดำเนินการในการประชุมปฏิบัติการวันที่ 15 สิงหาคม 2545 คือ การกำหนดประเด็นในการประชุมกลุ่ม ซึ่งกำหนดประเด็นดังนี้

- (1) แสดงความหลากหลายในเรื่องชนิดของของป่า และปฏิทินผลผลิตจากป่า
- (2) แสดงปริมาณและวิธีการประเมินปริมาณผลผลิต-ของป่าจากป่าชุมชน

ในการแบ่งกลุ่มแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ทั้ง 3 กลุ่มจะมีทั้ง 3 หมู่บ้าน กลุ่มที่ 1 พิจารณาประเด็นที่ 1 ส่วนกลุ่มที่ 2 และ 3 พิจารณาประเด็นที่ 2 เหมือนกัน ซึ่งปรากฏว่าในการประเมินปริมาณของป่าจากป่าชุมชนของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันเล็กน้อย คือกลุ่มหนึ่งเน้นการเก็บข้อมูลจากจุดที่มีการซื้อขายเป็นหลัก แต่อีกกลุ่มหนึ่งมีน้ำหนักที่จะเก็บข้อมูลทั้งจากผู้ซื้อและผู้เก็บหาทั้งที่จำหน่ายและบริโภคในครัวเรือน นอกจากนี้ ทั้งสองกลุ่มต่างให้ตัวเลขปริมาณของป่าชนิดต่างๆ ที่เก็บหาได้ต่อปี โดยใช้ประสบการณ์และการคาดคะเน ผลการประชุมกลุ่มนี้แสดงใน ภาคผนวก 5 หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการประชุมกลุ่มทั้ง 3 กลุ่ม มาประมวลผลและคืนข้อมูลกลับในเอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการดำเนินการหอกระจายข่าวสารหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชน

4.2 การประชุมปฏิบัติการเรื่อง การสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน

การพัฒนาโครงการนี้ ดำเนินการโดยทีมวิจัยคือ รศ.วราพร ศรีสุพรรณ และ ผศ.เกษม กุลประดิษฐ์ ได้ร่วมกันออกแบบกิจกรรม โดย ผศ.เกษม กุลประดิษฐ์ เป็นผู้ออกแบบสอบถามที่จะนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล รศ.วราพร ศรีสุพรรณ เป็นผู้จัดทำโปรแกรมการประชุม ประสานงานกับคณะกรรมการป่าชุมชน และขออนุญาตโรงเรียนที่จะนำเด็กเข้าร่วมกิจกรรม

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อให้มีการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
- (2) เพื่อสร้างเครือข่ายเยาวชนสนับสนุนการจัดการข้อมูลป่าชุมชน

ในส่วนของผู้เข้าร่วมกิจกรรม มีเป้าหมายคือ คณะกรรมการป่าชุมชน และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 และปีที่ 3 จาก 6 กลุ่มบ้านรอบป่าชุมชนสะมะแก ประมาณ 20-25 คน กำหนดวิธีได้มาโดยการประสานกับโรงเรียนในพื้นที่ 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านนาสวน ต.นาสวน และโรงเรียนดงเสลา ต.ด่านแม่แลดบ ซึ่งปรากฏว่ามีผู้เข้าร่วมกิจกรรมดังนี้

- (1) ในส่วนของนักเรียนเป็นนักเรียนที่มาจากกลุ่มบ้านต่างๆ รวม 34 คน แยกตามกลุ่มบ้านดังนี้
 - จากกลุ่มบ้านปลายนาสวน จำนวน 5 คน
 - จากกลุ่มบ้านองจู จำนวน 3 คน
 - จากกลุ่มบ้านไทรรงค์ จำนวน 5 คน

- จากกลุ่มบ้านองสิต จำนวน 9 คน
- จากกลุ่มบ้านสะมะแก จำนวน 4 คน
- จากกลุ่มบ้านเจาะเหลาะ จำนวน 8 คน

(2) ในส่วนคณะกรรมการป่าชุมชน มาเข้าร่วมกิจกรรมจำนวน 10 คน

วันเวลาและสถานที่ คือ ดำเนินการในวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และในแต่ละหมู่บ้านรอบป่าชุมชน

ลักษณะของกิจกรรม คือ การประชุมเตรียมการเก็บข้อมูล ครึ่งวันในวันที่ 27 มิถุนายน 2546 เวลา 13.00-16.30 น. ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ส่วนวันที่ 28 มิถุนายน 2546 จะเป็นการแยกย้ายกันของเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมออกไปเก็บข้อมูลผู้เก็บหาของป่าตามบ้านต่างๆ และมีผู้ช่วยนักวิจัย 2 คน ติดตามแนะนำและแก้ปัญหาเกี่ยวกับแบบสอบถาม พร้อมทั้งผู้ช่วยวิจัยก็จะทำหน้าที่เก็บข้อมูลอีกส่วนหนึ่งคือ ข้อมูลจากผู้รับซื้อของป่า หลังจากนั้น เด็กที่เป็นหัวหน้าแต่ละกลุ่มบ้าน (ซึ่งมีการเลือกตั้งในช่วงการประชุม) จะรวบรวมข้อมูลจากเพื่อนนำเสนอที่อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร หรือส่งที่ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านของตน และทีมวิจัยจะส่งผู้ช่วยวิจัยมาประสานเพื่อรวบรวมข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

ในช่วงการอบรมเพื่อเตรียมเยาวชนก่อนการเก็บข้อมูลมีสาระสำคัญดังนี้

(1) ป่าไม้จะมีองค์ประกอบคือ พันธุ์ไม้ขนาดใหญ่ และไม้ชั้นล่างซึ่งช่วยให้กลไกการผลิตของป่าเกิดขึ้น และในป่าจะมีกลุ่มสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ทั้งตามยอดไม้ ตามลำต้น ตามผิวดิน และได้ดิน สิ่งมีชีวิตทั้งหมดนี้จะมีส่วนช่วยให้กลไกการผลิตของป่าเกิดขึ้น

(2) ผลผลิตของป่ามีตั้งแต่เนื้อไม้ ซึ่งอาจเป็นส่วนของกิ่งหรือลำต้น นอกจากนี้ ยังมีส่วนของผล ดอก ใบ ที่นำไปใช้ได้อีกด้วย

(3) ผลประโยชน์จากป่าที่เป็นความคาดหวังของคนทั่วไปได้แก่ เป็นที่ศึกษาธรรมชาติ ที่พักผ่อนหย่อนใจ เป็นที่อนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์ไม้หายาก และเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร

(4) ความกว้าง ความสูง และความลึกของต้นไม้จะสัมพันธ์กัน ยิ่งต้นไม้สูงรากก็ยิ่งต้องแผ่ออกไปมาก เมื่อมีต้นไม้ใหญ่ยอดระกาของต้นไม้จะแผ่ขยายเป็นตาข่ายที่หนาแน่น ทำให้ความสามารถในการเก็บกักน้ำของดินดีขึ้น

(5) มีการทำความเข้าใจแบบสอบถาม และทำความเข้าใจแผนที่ป่าชุมชนควบคู่ไปด้วย โดยคณะกรรมการป่าชุมชนต้องเข้ามาช่วยอธิบายชื่อสถานที่ต่างๆ ภายในป่าชุมชนและช่วยกันระบุตำแหน่งในแผนที่ที่นำมาใช้ประกอบกับแบบสอบถาม

(6) แบบสอบถามที่มอบหมายให้นักเรียนทำเรียกว่า แบบสอบถามผู้เก็บหาของป่า กำหนดให้ถามทุกครัวเรือน และเด็กคนหนึ่งกำหนดให้เก็บข้อมูลประมาณ 7-8 บ้าน

ผลการเก็บข้อมูลในส่วนนี้พบว่า เด็กนักเรียนเก็บข้อมูลจากชุมชนทั้งหมดได้ 89 ครัวเรือน เป็นชาว

บ้านหมู่ที่ 1 จำนวน 36 ครัวเรือน หมู่ที่ 2 จำนวน 16 ครัวเรือน หมู่ที่ 4 จำนวน 28 ครัวเรือน และหมู่ที่ 5 จำนวน 9 ครัวเรือน ในจำนวนนี้มีผู้หาของป่าจำนวน 76 ครัวเรือน ในส่วนของผู้รับซื้อของป่าพบว่า เป็นข้อมูลที่เก็บได้ยากมาก โดยมีความพยายามเก็บข้อมูลของผู้เก็บหาของป่าจำนวน 6 ราย แต่ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่ไม่สมบูรณ์เนื่องจากส่วนใหญ่ผู้ประกอบการไม่ยินดีให้ข้อมูล สำหรับข้อมูลที่ได้ในส่วนผู้เก็บหาของป่าจะแสดงไว้ในภาคผนวก 12

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมของนักเรียนนั้นได้มีการคืนให้กับอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูรช์ ไประยะหนึ่ง และผู้วิจัยก็คาดหมายว่าจะหาทางใช้ข้อมูลนี้ร่วมกับทีมงานของโรงเรียนหรือคณะกรรมการ แต่ในทางปฏิบัติพบว่าเป็นการยากที่จะให้โรงเรียนมาจัดการข้อมูลเหล่านี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำข้อมูลกลับมาประมวลผล และจะส่งคืนข้อมูลทั้งส่วนที่ประมวลผลแล้วและข้อมูลดิบต่อไป การคืนข้อมูลที่ประมวลผลแล้ว ได้ส่งคืนครั้งแรกในการสัมมนา เรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก โดยแสดงเป็นนิทรรศการแบบง่ายๆ หลังจากนั้น ผู้วิจัยได้ส่งข้อมูลคืนเป็นเอกสารพร้อมทั้งนำมาพูดคุยในการติดตามและสรุปบทเรียนกับคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 5 เมษายน 2547 ณ ศาลาประชาคม บ้านปลายนาสวน ซึ่งปรากฏว่าคณะกรรมการจากบ้านเจาะเหละเห็นว่าการเก็บข้อมูลผู้เก็บหาของป่า โดยนักเรียนไม่น่าที่จะได้ข้อมูลที่แท้จริงและครบถ้วน และเห็นว่าวิธีที่เหมาะสมคือ การให้ผู้นำของหมู่บ้านจัดเวทีในหมู่บ้านเชิญคนที่หาของป่ามาร่วมประชุม และเก็บข้อมูลตรงนั้นเลย จะได้ข้อมูลที่แท้จริงกว่า

4.3 การสัมมนาเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 13 พฤศจิกายน 2546 ได้มีการหารือในเรื่องการจัดสัมมนาเรื่องนี้ โดยในที่ประชุมได้มีข้อตกลงในเรื่องนี้อยู่ 4 เรื่องคือ (1) กำหนดวันจัดประชุมคือ วันที่ 16 ธันวาคม 2546 (2) ตกลงในเรื่องผู้ที่เข้าร่วมประชุมโดยขอให้แต่ละกลุ่มบ้านมาร่วมการประชุม กลุ่มบ้านละ 10 คน รวมเป็น 60 คน ในจำนวนนี้ให้เลือกจากคณะกรรมการป่าชุมชน 3 ฝ่าย ที่ได้มีการแต่งตั้งไว้ก่อน นอกจากนี้ขอให้คณะกรรมการทั้ง 17 คนเข้าร่วมประชุมอีกส่วนหนึ่งด้วย (3) เรื่องสถานที่ประชุมกำหนดจัดที่วัดถ้ำผาพิรุณ (4) ประธานในพิธีเปิด และวิทยากรมอบให้อาจารย์วรพร เป็นผู้ดำเนินการ โดยทาง อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูรช์ จะส่งเอกสารโครงการให้อาจารย์วรพรทางไปรษณีย์

เนื่องจากการสัมมนาครั้งนี้ จะเป็นการจัดสัมมนาใหญ่ครั้งสุดท้ายของโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาเรียนเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีมาเป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนา และหัวหน้าโครงการวิจัยได้เดินทางไปประสานงานด้วยตนเอง แต่ในวันสัมมนา ผู้ว่าราชการจังหวัดกาญจนบุรีจึงได้มอบหมายให้นายอำเภอศรีสวัสดิ์มาเป็นประธานในพิธีแทน

สำหรับรายละเอียดและผลการดำเนินงานของการสัมมนาครั้งนี้มีดังนี้

วัตถุประสงค์ เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่สามารถอธิบายลักษณะเฉพาะของป่าชุมชนสะมะแกที่มีเนื้อหาหลากหลายและมีมิติที่เชื่อมโยงกับชุมชน ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลสำหรับการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของป่าชุมชนสะมะแกต่อไป

ผู้เข้าร่วมการสัมมนา คือกรรมการป่าชุมชนและประชาชน จากหมู่ที่ 1 จำนวน 24 คน หมู่ที่ 2 จำนวน 10 คน หมู่ที่ 4 จำนวน 25 คน และหมู่ที่ 5 จำนวน 15 คน รวมทั้งสิ้นมีจำนวน 73 คน

วันที่และสถานที่ คือวันที่ 16 ธันวาคม 2546 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ

กิจกรรมและสาระสำคัญ

1. หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณได้ดำเนินการจัดนิทรรศการเรื่องราวเกี่ยวกับป่าชุมชนตั้งแต่วันประกาศป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 และกิจกรรมของโครงการวิจัยนี้ที่เข้ามาดำเนินการในวัดถ้ำผาพิรุณตั้งแต่การสนทนากลุ่ม ในวันที่ 19 มกราคม 2545 รวมทั้งโครงการปลูกต้นไม้และโครงการเกี่ยวกับเยาวชนอื่นๆ ที่ทางวัดถ้ำผาพิรุณเป็นผู้ดำเนินการ นอกจากนี้ ทางวัดยังได้จัดสถานที่เปิดแผ่นซีดี ภาพวันพิธีประกาศป่าชุมชนเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 ไว้ให้ชมในบริเวณนิทรรศการอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีสำเนาแผ่นซีดีสำหรับแจกแก่ผู้เกียรติที่เข้ามาในการสัมมนาด้วย ส่วนที่มิวิจัยได้จัดนิทรรศการค้นข้อมูลป่าชุมชน 2 ชุด คือ ข้อมูลเกี่ยวกับโครงสร้างป่าชุมชนสะมะแก และข้อมูลผู้เก็บหาของป่าที่ประมวลผลจากการเก็บข้อมูลของนักเรียน

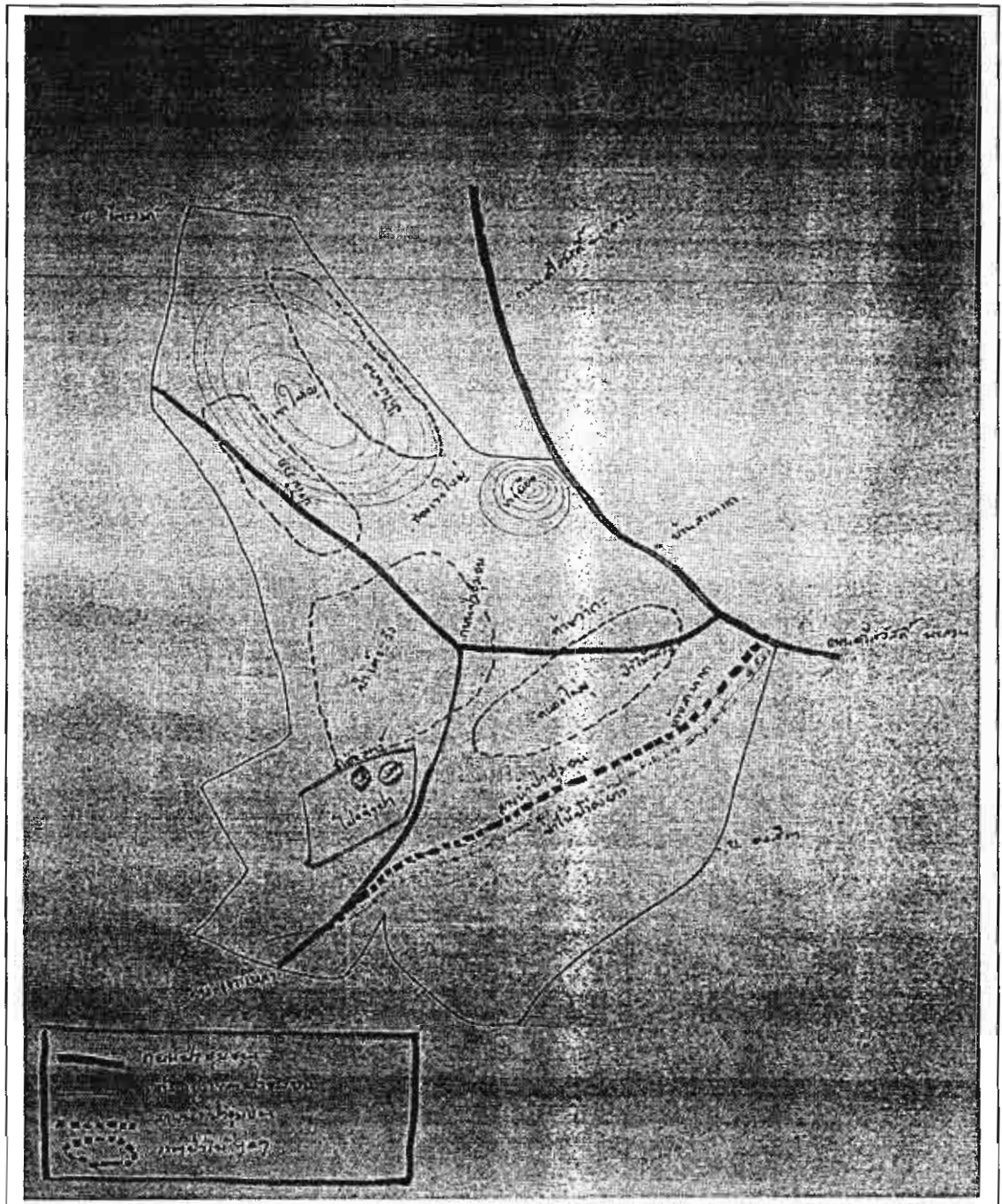
2. ผู้กล่าวรายงานในพิธีเปิดการสัมมนา คือ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ และประธานในพิธีเปิดการสัมมนา คือ นายอำเภอศรีสวัสดิ์

3. หัวข้อ “กฎหมายเกี่ยวกับป่าที่ควรรู้” วิทยากรคือ นายไพฑูรย์ อินทรบุตร จากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ สาระสำคัญจะเน้นเรื่อง พรบ.ต่างๆ เกี่ยวกับป่าไม้ และสัตว์ป่า ตัวอย่างกรณีปัญหา และตอบข้อซักถามจากประชาชน

4. ในภาคบ่ายจะเป็นช่วงของการประชุมกลุ่มในขั้นตอนนี้ได้แบ่งกลุ่มเป็น 5 กลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีวิทยากรประจำกลุ่ม 1 คน ซึ่งประกอบด้วย ศิษยานุศิษย์จากเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 3 จำนวน 3 คน อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านโป่งหวาย และ นายสมัช เพชรแวววาว ซึ่งเป็นครู กศน. ตำบลนาสวน สำหรับหัวข้อการประชุมกลุ่มได้แก่

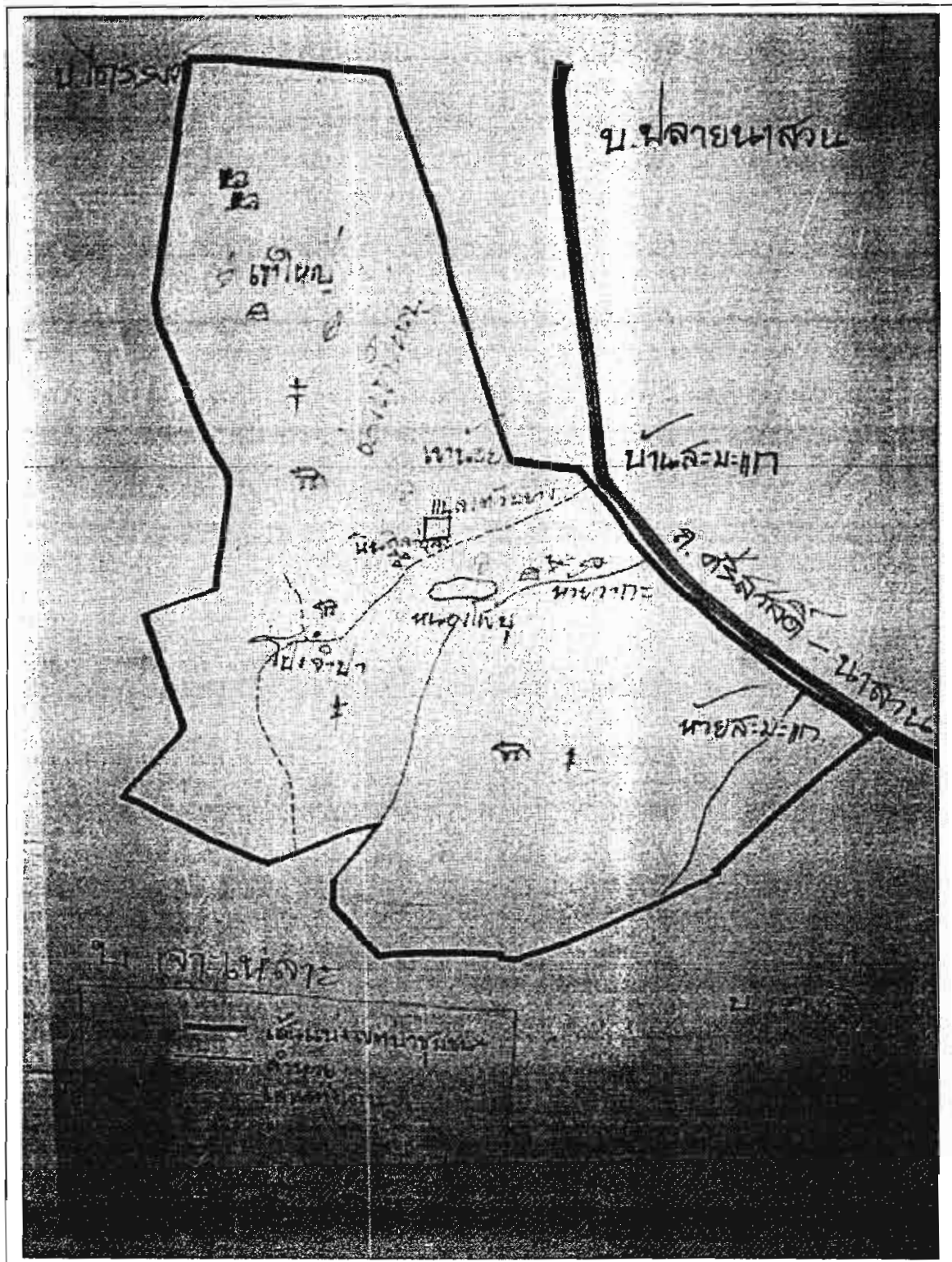
- กลุ่มที่ 1 อธิบายสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ควรศึกษาในป่าชุมชน
 - กลุ่มที่ 2 อธิบายการเก็บหาและคุณค่าที่ได้จากป่าชุมชน
 - กลุ่มที่ 3 เสนอประเด็นปัญหาและแนวทางการจัดการป่าชุมชน
 - กลุ่มที่ 4 เสนอแนวทางจัดกิจกรรมกับเยาวชน
 - กลุ่มที่ 5 เสนอข้อมูลด้านภาษาวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน
5. ข้อมูลสิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ควรศึกษาในป่าชุมชน ประกอบด้วย
- แผนที่แสดงลำห้วย หนองน้ำ โป่งสัตว์ ชนิดป่า พันธุ์พืชหายาก และบริเวณที่มีโอกาสพบสัตว์ต่างๆ ดังภาพที่ 4 และ 5
 - พืชที่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมคือ ประดู่ ไม้แดง มะค่าแต้ ไม้ชิงชัน และไผ่ปล้องยาว

- สัตว์ป่าที่ควรศึกษาคือ เก้ง แะ กระต่าย ไก่ป่า กระรอก เม่น หมาจิ้งจอก หมูป่า นมิง ลิงลม และนกต่างๆ
- ขงป่าที่ควรสำรวจและควบคุม ได้แก่ ผักหวาน เห็ดโคนและเห็ดอื่นๆ และ สมอ
- ผู้ที่ควรมีบทบาทในการเก็บข้อมูล ได้แก่ ผู้นำชุมชน และทุกๆ คนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้เก็บขาย , ผู้ซื้อ

ภาพที่ 4 แผนที่ทำด้วยมือแสดงถนน ชนิดป่า และลำห้วยหลักในป่าชุมชนสะมะแก

♣ บทที่ 7 การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก ♣

ภาพที่ 5 แผนที่ทำด้วยมือแสดงสิ่งมีชีวิตที่มีโอกาสพบเห็นในป่าชุมชนสะมะแก

♠ บทที่ 7 การเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนตะมะแก ♠

6. ข้อมูลการเก็บหาและคุณค่าที่ได้จากป่าชุมชน มีดังนี้
- ข้อมูลพืชและสัตว์ที่จำแนกตามลักษณะการใช้ประโยชน์
 - (1) ชนิดพืชที่นำมาเป็นอาหาร ได้แก่ บูก ผักหวาน เห็ดโคน เห็ดทุ่ง เห็ดรวก เห็ดไผ่ เห็ดหนู เห็ดเผาะ ยอดกระโดน กระชาย คำลิ่ง สมอเทศ ลูกไข่เน่า มะขามป้อม ลูกหว้า ตะคร้อ ลูกข้าวเม่า อินูน หน่อไม้ ต้นพะยะ ดอกกระเจียว และกระทือ
 - (2) ชนิดสัตว์ที่นำมาเป็นอาหาร ได้แก่ เก้ง ไก่ป่า ตุ่น เม่น แอ้ อึ่ง เต่า กระรอก กระแต ตะกวด กระต่าย กระเลน และไข่มดแดง
 - (3) ชนิดพืชที่นำมาใช้ในการก่อสร้าง ได้แก่ ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้รัง ดินเป็ด ตะกรัก ไม้ฮ้อยช้าง ตะคร้า พะวง และคูณ
 - (4) ชนิดพืชที่นำมาใช้เป็นส่วนประกอบปลูกสร้าง หรือเป็นของใช้ ได้แก่ ใบพลวง (ใช้ทำเป็นหลังคา) ใบกระโดน (ใช้มวนเป็นใบยาสูบ) ปอ หวาย ใผ่นวล ใผ่รวก ใบตอง ไม้มะค่า ดินนกก เถาวัลย์ และหญ้าคา
 - (5) ชนิดและสรรพคุณของพืชที่นำมาเป็นยารักษาโรค

ชนิดของพืช	สรรพคุณ
1. ลูกลำโพง	ใช้สำหรับแก้คัน
2. เพกา (มะเกลือป่า)	ใช้สำหรับแก้พยาธิ
3. โศไม้รู้ลัม	ใช้สำหรับเป็นยาบำรุงร่างกาย
4. กวาวเครือ	ใช้สำหรับเป็นยาบำรุงร่างกาย
5. กระอิ่ง	ใช้สำหรับแก้ปวดเอ
6. ขมิ้นเถาว์	ใช้สำหรับแก้เลือดลม
7. เข็มแดง	ใช้สำหรับแก้ปวด
8. ถิ่นฟ้า	ใช้สำหรับแก้คัน
9. เปลือกไม้แดง	ใช้สำหรับเป็นยาแก้ท้องร่วง
10. สมอพิเภก	ใช้สำหรับแก้เจ็บคอ , ไอ
11. หน้เจ้าชู	ใช้สำหรับแก้โรคไต
12. ไม้เลื้อยหมอบ	ใช้สำหรับห้ามเลือด
13. กระชาย	ใช้สำหรับบำรุงเลือดลม
14. เข็มไม้แดง	ใช้สำหรับเป็นยาบำรุงร่างกาย
15. ลูกขี้มด	ใช้สำหรับเป็นยาบำรุงร่างกาย
16. บอระเพ็ด	ใช้สำหรับเป็นยาบำรุงร่างกาย

- ข้อมูลของป่าจำแนกตามเวลาจัดเก็บผลผลิตในป่าชุมชน

ช่วงเดือน	พืช	สัตว์
ช่วง มกราคม – กุมภาพันธ์	ลูกหว้า มะขามป้อม สมอ ยอด กระโดน เพกา เล็บเหยี่ยว สมอ พิเภก หน้เจ้าชู้ ใบพลวง ใบเสื่อ หมอบ เห็ดใบแดง เข้มแดง	แก้ง นกเขา ไก่ป่า
ช่วง มีนาคม – เมษายน	ใบพลวง ลูกเป้ง อินูน ผักหวาน ตะโก ลูกขี้มด เปลือกไม้แดง ลูก ลำโพง เกล็ดขี้มด ต้นพะยะ	ไข่มดแดง ตะกวด แะ ไก่ป่า
ช่วง พฤษภาคม – มิถุนายน	ผักหวาน หน่อไม้ สมอ ดินนก ตะคร้อ	แะ กระต่าย ไก่ป่า อึ่ง กบ เขียด
ช่วง กรกฎาคม – สิงหาคม	หน่อไม้ เห็ดเผาะ เห็ดระโงกขาว เห็ดรวก ใบพะยะ เห็ดโคน ดอก กระเจียว เห็ดหนูหนู เห็ดทุ่ง เห็ดไผ่	ตะกวด
ช่วง กันยายน – ตุลาคม	กระชายแดง บุก กะทือ ลูกขี้นก หน่อไม้ ขมิ้นเฒ่า กวาวเครือ มะเกลือป่า กระชาย	
ช่วง พฤศจิกายน – ธันวาคม	สมอ มะขามป้อม มะกอก หน้เจ้าชู้ ลูกหว้า เพกา เล็บเหยี่ยว ใบพลวง หน้เจ้าชู้ สมอพิเภก ใบดีหมี	ตุ่น แก้ง กระต่าย เม่น นกเขา

หมายเหตุ : ที่กินได้ทั้งปี พืช คือ ฟ้ายั่ง เถาว์ลย์

สัตว์ คือ ตะกวด นกกระทง ไก่ป่า เต่า งู กระเล็น กระแต

- ของป่าในป่าชุมชนที่นำมาจำหน่าย

ชนิดของป่า	การจัดการก่อนจำหน่าย	ต้นทุน/บาท	ราคาขาย/ก.ก.	ผู้รับซื้อ
เห็ดโคน	ขายได้เลย	20	200	พ่อค้า
ไข่มดแดง	ไม้แห้ง เขย่าแล้วแยกเอาแต่ไข่	40	100-120	พ่อค้า
ผักหวาน	ทำเป็นกำ ๆ	20	50-80	พ่อค้า
หน่อไม้	ตัด เล็ม เกลา	20	50	พ่อค้า/นายหน้า
ใบพลวง	เก็บแล้วเขี่ยเป็นพับ	20-40	2-5/ ดับ	พ่อค้า

ชนิดของป่า	การจัดการก่อนจำหน่าย	ต้นทุน/บาท	ราคาขาย/ก.ก.	ผู้รับซื้อ
เห็ดทุ่ง	ขายได้เลย	20	30-50	พ่อค้า
เห็ดเผาะ	ขายได้เลย	20	30-50	พ่อค้า

- สิ่งที่จะพัฒนาเป็นรายได้ของชุมชน คือ เห็ดโคนบรรจุขวดโหล หน่อไม้อัดπίบ โหล หรือ ถุง หน่อไม้แห้ง ผลิตภัณฑ์จักสาน (ไม้ไผ่รวก) เป็นเฟอร์นิเจอร์ เพาะเมล็ดพันธุ์ ผักหวานขาย และทำยาดอกเห็ด เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน

7. ประเด็นปัญหาและแนวทางการจัดการป่าชุมชน

- ปัญหาหรือปัจจัยที่คุกคามต่อสภาพป่าชุมชน ได้แก่ ไฟป่า คนเข้าไปทำลาย บุกรุกที่ดินป่าชุมชน การล่าสัตว์ในป่าชุมชน และการนำสัตว์เลี้ยง (วัว-ควาย) ไปเลี้ยงในป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เก็บหาของป่ามีส่วนร่วมในการดูแลและจัดการป่าชุมชน
 - (1) บริจาคเงินหรือเก็บค่าบำรุงป่าชุมชนจากการเก็บของป่า
 - (2) ตัดต้นไม้ในป่าชุมชน 1 ต้น ปลูทดแทน 5 ต้น (ต้นละ 500 บาท)
 - (3) ผู้ที่เก็บของป่าต้องเป็นผู้สอดส่องดูแลรักษาป่า
- กิจกรรมที่ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของที่ดี
 - (1) บวชต้นไม้ในวันเข้าพรรษาของทุกปี
 - (2) การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์
 - (3) การจัดกิจกรรมเยาวชนคนรักป่าในทุก ๆ ปี
 - (4) ทุกวันที่ 1 พ.ค. ของทุกปี ให้มีกิจกรรมที่จัดย้อนอดีตในวันเปิดป่าโดยมีการปลูกต้นไม้ประจำปี
- กำหนดกิจกรรมในการดำเนินการเกี่ยวกับไฟป่า
 - (1) ทำแนวกันไฟในพื้นที่เสี่ยง
 - (2) ต้องมีคณะกรรมการดูแลไฟป่าในแต่ละหมู่บ้านที่อยู่ติดแนวป่าชุมชน
 - (3) ให้ชาวบ้านทุกคนตระหนัก ช่วยกันดูแลและป้องกันไฟป่า
- กฎระเบียบและแนวทางของคณะกรรมการป่าชุมชนในอนาคต
 - (1) กฎระเบียบของป่าชุมชน
 - (2) กำหนดเส้นทางเข้าออกป่าชุมชนให้แน่นอนและชัดเจน
 - (3) ถ้ามีบุคคลที่ทำผิดเกี่ยวกับต้นไม้ เช่น ตัดต้นไม้ 1 ต้น ให้ปลูทดแทน 5 ต้น และปรับต้นละ 500 บาท (ต้นเล็ก ๆ) ต้นใหญ่ ๆ ปรับต้นละ 5000 บาท และดำเนินคดีตามกฎหมาย
 - (4) คณะกรรมการต้องมีการเดินตรวจป่าอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
 - (5) การหาผลประโยชน์จากการเก็บของป่าต้องเสียค่าดูแลป่า
 - (6) ต้องมีการกำหนดเงื่อนไขในการใช้เงินกองทุน

- แนวทางการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนในอนาคต
 - (1) กำหนดขอบเขตแนวป่าชุมชนให้ชัดเจน และควรมีการกำหนดโดยการให้ผู้ที่มีพื้นที่ทำกินติดกับแนวเขตป่าชุมชนต้องรับรู้และเห็นด้วยซึ่งจะเป็นการไม่บุกรุกด้วย
 - (2) กำหนดนโยบายของป่าชุมชนและแผนพัฒนาการดูแลรักษาเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานต่อไป
 - (3) กำหนดข้อปฏิบัติ การใช้ประโยชน์ จากป่าชุมชนให้ชัดเจนและประกาศให้รู้ทั่วกัน
 - (4) กำกับ ติดตาม ดูแลป่าชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน
 - (5) ตัดสินข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้นได้ (ควรทำเป็นระเบียบและประกาศให้ทราบทั่วกัน) ต้องมีการรายงานความคืบหน้าในการดำเนินกิจกรรมป่าชุมชนต่อประชาคมหมู่บ้าน อย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง

8. แนวทางจัดกิจกรรมกับเยาวชน

- การกำหนดเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน
 - (1) เส้นทางที่ 1 เริ่มต้นจากทางเข้า (เดินเท้าผ่านหนองโพ้น ผ่าน โป่งจำปาตรงไปทางเขาใหญ่ แล้วเลี้ยวขวาออกที่ถนนใหญ่ตรงศาลเจ้าระยะทางประมาณ 1300 เมตร)
 - (2) เส้นทางที่ 2 เริ่มต้นจากปากทางเข้าป่าชุมชน ผ่านหนองโพ้น และก่อนเข้าโป่งจำปา เลี้ยวซ้ายตรงไปออกทางบ้านเจาะเหลาะได้
 - (3) เส้นทางที่ 3 เริ่มต้นจากปากทาง หนองโพ้น ผ่าน โป่งจำปา เมื่อเข้าทางรถเก่าให้แยกซ้ายผ่านเขาใหญ่ออกทางหมู่บ้านไทรรงค์
 - (4) เส้นทางที่ 4 เริ่มต้นจากซ้ายทางเข้าบ้านหนองโพ้น ผ่าน โป่งจำปา และติดตามรถเก่าให้ตามทางรถเก่า และจะออกถนนลาดยาง ระยะทางประมาณ 1200 เมตร
 - (5) เส้นทางที่ 5 เป็นการศึกษาเส้นทางน้ำธรรมชาติ โดยเริ่มที่จุดทางเข้าผ่านหนองโพ้น โป่งจำปา และเดินตามห้วยวะกาหรือเดินตามห้วยจะเหลาะตัดออกห้วยสะมะแก
 - (6) เส้นทางที่ 6 ทางเดินศึกษาธรรมชาติ จากปากทางเข้าผ่านแปลงสาริต และออกสู่ถนนใหญ่ระยะทางประมาณ 400 เมตร
- กิจกรรมศึกษาธรรมชาติเกี่ยวกับต้นไม้สำหรับเยาวชน
 - (1) แบ่งประเภทของต้นไม้ เช่น เต็ง รัง พลวง ประดู่ แดง ฯลฯ
 - (2) วัดขนาดของต้นไม้ และการเติบโตของต้นไม้
 - (3) การหาพืชสมุนไพรในป่าชุมชน (โดยใช้แผนที่ป่าชุมชน)
 - (4) หาต้นไม้ที่เป็นอาหาร
 - (5) หาต้นไม้ที่เป็นพิษ (ต้นรัก คำเย)

- กิจกรรมศึกษารรรษชาติเกี่ยวกับสัตว์สำหรับเยาวชน
 - (1) ไปป์ แหล่งแร่ธาตุของสัตว์ต่าง ๆ
 - (2) สัตว์ปีก เช่น ไก่ป่า นกกระทา นกเขา
 - (3) สัตว์สี่ขา เช่น กระรอก กระแต เก้ง เต่า
 - แนวทางในการจัดตั้งคณะกรรมการเยาวชนเพื่อป่าชุมชน
 - (1) โรงเรียนในเขตป่าชุมชน นำนักเรียนมาศึกษาเส้นทาง แนวเขต ในป่าชุมชน
 - (2) มีนักเรียนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการป่าชุมชน
 - (3) นักเรียนในเขตป่าชุมชนร่วมประชุมกับคณะกรรมการป่าชุมชน
 - (4) เยาวชนในเขตป่าชุมชนร่วมปลูกต้นไม้ ในวันสำคัญ ๆ เช่น เข้าพรรษา วันพ่อ วันแม่
 - วิทยากรท้องถิ่นที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ของเยาวชนในเรื่องป่าชุมชน
 - (1) นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์
 - (2) ผู้ช่วยกระช่าง จินะชัย
 - (3) นายสุขทิพย์ กุลทล
 - (4) ผู้ช่วยอาคม มหาศิริกาญจน์
 - (5) อบต.ประสาธน์ นาสวนโสภณ
9. ข้อมูลด้านภาษาวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน
- ภาษาถิ่นเกี่ยวกับป่าชุมชน (พืช-สัตว์-สมุนไพร)

ลำดับ	กะเหรี่ยง	อีสาน	ไทย
1	ไก่อู๋เบ่อ	โคก	ทุ่ง
2	หมู	บวก	หนอง
3	ม่อง	โป่ง	โป่ง
4	โกล่	สอง	ร่องน้ำ
5	คูลู่่ง	คู้	เขา
6	เลอว	หิน	หิน
7	สะหละอ่อง	คันลุง	คันพลวง
8	เตหล่อง	ไม้ฮั่ว	ไม้รัง
9	ไขว้ย	ไม้แดง	ไม้แดง
10	หล่าไ้	มะขามป้อม	มะขามป้อม
11	มะนา	ส้มมอ	ส้มอ

ลำดับ	กะเหรี่ยง	อีสาน	ไทย
12	วาซู้ง	ไผ่	ไผ่หนาม
13	บ้อง	นอ	หน่อไม้
14	ไฟซ่า	ลูกกอก	ลูกมะกอก
15	ไฟเทิง	คั่นกอก	คั่นมะกอก
16	ไฟดอง	ผักหวาน	ผักหวาน
17	เข่อทุไขว่	เห็ดปลวก	เห็ดโคน
18	เขอวโกย	เห็ดข้างไข่	เห็ดทุ่ง
19	เขอวเคยว	เห็ดเผาะ	เห็ดเผาะ
20	คี่ป่อง	แก้ง	แก้ง
21	คู้เย	แย้	แย้
22	คำว	แตน	ตะกวด
23	ไค่ล	เต่า	เต่า
24	ปะเค่	กระด่าย	กระด่าย
25	งูว	งู	งู
26	งูวซ้อง	งูจงอาง	งูจงอาง
27	หุ้ยมิว	หมาจอก	หมาจิ้งจอก
28	ลิ่ง	กระช้อก	กระรอก
29	ซ้อง-เหม้อย	ไก่ป่า	ไก่ป่า
30	ทุก้วย	ไก่ฟ้า	ไก่ฟ้า
31	ทุกลิ่ง	นกกะลั่ง	นกกะลั่ง
32	ชาฟู้	เห็น	เห็น
33	ว่าค่า	อัน	อัน
34	วี้ย	ตุ่น	ตุ่น
35	ไฟล้	บ่าง	บ่าง

- สมุนไพรและสรรพคุณ

ลำดับ	กะเหรี่ยง	อีสาน	ไทย	สรรพคุณ
1	มะนา	ส้มมอ	ส้มอ	ขาระบาย
2	ลาไ้	มะขามป้อม	มะขามป้อม	แก้ไอ เจ็บคอ
3	บอราแพะ	เครือกอสอ	บอระเพ็ด	แก้ปวดเมื่อย
4	หนองขาเปลยล้า	คันฝรั่ง	คันเลื่อหมอบ	ห้ามเลือด
5	ญิง	หญ้าคา	หญ้าคา	- แก้มาลาเรีย
6	จากซ่งว่วย	ฮากไฟ	รากไฟ	แก้ร้อนใน
7	ละโล่ทิง	กระชาย	กระชาย	แก้ไข้ตัวร้อน
8	ขว้วย	ไม้แดง	ไม้แดง	แก้ท้องร่วง
9	ย่องน่อง	ขมิ้น	ขมิ้น	แก้คัน
10	เชอคู่คองเบลว	โคไม้รู้ลัม	โคไม้รู้ลัม	ยาบำรุง

- สุภาษิตที่เกี่ยวกับสัตว์และป่า

- (1) คละตู้อะชะเมยคี หมายถึง เขาใหญ่มีเสือเป็นเจ้าของ
- (2) ไคล่ละทิงทุล่องละเพอ หมายถึง คำไหน คำนั้น
- (3) อ้องหมีบ่ออ่องจะแคะกู หมายถึง กินข้าวกินอย่างหอย
- (4) พิละทิงเขลั่วใหญ่เขอ หมายถึง ฟันทีเดียวแล้วเหยียบให้อยู่

- ความเชื่อเกี่ยวกับป่า

- (1) ห้ามพูดว่าจะเอาสัตว์ป่าที่ได้ไปต้มไปแกง
- (2) ต้องบอกกล่าวกับเจ้าที่เจ้าทางเวลาเข้าป่า
- (3) ห้ามพูดถึงสิ่งที่น่ากลัว สัตว์ที่น่ากลัวเมื่อเข้าป่า
- (4) ห้ามขัดใจกันเวลาเข้าป่า
- (5) เชื่อว่าต้นไม้ใหญ่มีเทพยดาสถิตย์อยู่
- (6) เชื่อว่าโป่งที่สัตว์กินมีเจ้าที่เจ้าทางอยู่

ภาพรวมของกิจกรรม ผู้เข้าร่วมการสัมมนามีความสนใจ ตั้งใจ และสนุกสนานกับกิจกรรมที่จัดขึ้น ทั้งในช่วงของการประชุมกลุ่มและในช่วงของการนำเสนอผลการประชุมกลุ่ม มีการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม และมีสัมพันธภาพที่ดียิ่ง ตลอดการประชุม สำหรับข้อมูลการนำเสนอของแต่ละกลุ่มทางโครงการวิจัย ได้มอบไว้กับ นายสมัย เพชรแวววาว ครู กศน. ตำบลนาสวน เพื่อนำไปประกอบการเรียนการสอนเกี่ยวกับ ป่าชุมชนและเผยแพร่ทางหอกระจายข่าวต่อไป

บทสรุป

การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นตอนนี้ได้ทำให้เกิดสื่อเฉพาะกิจเพื่อการจัดการป่าชุมชนขึ้นจำนวน 4 ชนิด ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายการสื่อสารผ่านช่องทางกระจายข่าวสารชุมชน ได้รูปแบบการสร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อป่าชุมชน และได้รูปแบบการจัดการข้อมูลแสดงอัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะมะแก ดังจะได้อธิบายถึงดังนี้

- (1) สื่อเฉพาะกิจเพื่อการจัดการป่าชุมชนที่คณะกรรมการป่าชุมชนเลือกใช้ ได้แก่ ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน แผ่นพับป่าชุมชน พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญและการทำพิธีในป่าชุมชน สื่อประเภทป้ายใช้ในการสื่อถึงคนที่อยู่รอบป่าชุมชนเพื่อป้องกันการบุกรุกและการตัดต้นไม้ในป่าชุมชน สื่อประเภทแผ่นพับใช้ในการสื่อถึงคณะกรรมการป่าชุมชนและผู้สนใจโดยสื่อเรื่องราวการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชน ส่วนสื่อประเพณีที่จัดขึ้นในป่าชุมชนใช้ในการสื่อถึงสมาชิกของชุมชนเพื่อประสานความเข้าใจด้านวัฒนธรรมระหว่างกระเหรี่ยงและอีสานรวมทั้งให้คุณค่ากับป่าในมิติของความเชื่อ
- (2) รูปแบบการสร้างเครือข่ายการสื่อสารผ่านช่องทางกระจายข่าวสารชุมชน คือ การบรรยายพิเศษ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการสาธิตการจัดการทางหอกระจายข่าวสารชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมคือ คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ดำเนินการเรื่องหอกระจายข่าวสารชุมชน และผู้สนใจจากทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน เนื้อหาสาระของการสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่ายนี้คือ อิทธิพลของสื่อ ความสำคัญของการใช้สื่อเฉพาะกิจและการสื่อสารโดยชุมชน สภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวสารชุมชน รูปแบบการจัดรายการประเภทข่าว/Spot ละครสั้น สันทนาการ/สัมภาษณ์ สาระความรู้/พินิจเพชฌิน และนิยายสารทางอากาศ
- (3) รูปแบบการสร้างเครือข่ายเยาวชนเพื่อป่าชุมชนคือ การส่งเสริมให้คณะกรรมการป่าชุมชนจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนเรื่อง “รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน” ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดค่ายโดยให้ความสำคัญกับบรรยายโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และแกนนำของชุมชน การเดินศึกษาป่าชุมชนในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การประชุมกลุ่มย่อย และการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชน
- (4) รูปแบบการจัดการข้อมูลเพื่อแสดงอัตลักษณ์ป่าชุมชนสะมะแก ประกอบด้วย การจัดทำแปลงตัวอย่างศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนสะมะแก ซึ่งเก็บข้อมูลโดยคณะกรรมการป่าชุมชนและนักเรียนจากโรงเรียนบ้านนาสวน การประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนโดยการคาดคะเนของคณะกรรมการป่าชุมชน และโดยการสำรวจครัวเรือนรอบป่าชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม ซึ่งเก็บข้อมูลโดยนักเรียนจากโรงเรียนดงเสลาและโรงเรียนบ้านนาสวน นอกจากนี้ ยังมีรูปแบบการจัดการข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนในด้านต่างๆ

สรุปผลลัพธ์ของการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ มีสื่อเฉพาะกิจ ได้แก่ ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน ซึ่งจะยังคงอยู่กับป่าชุมชนได้จนกว่าจะเสื่อมสภาพไปตามธรรมชาติ มีแผนพับป่าชุมชนจำนวน 2 ฉบับ หลังจากนั้นการผลิตก็ขาดช่วงไป เหตุผลของการยุติการผลิตก็คือ การประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนไม่ต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตยังไม่ดีพอ ส่วนสื่อประเพณีนั้นจัดขึ้นเพียงครั้งเดียวในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 และเว้นไปในปี พ.ศ.2547 แต่คาดว่าจะมีการจัดกิจกรรมนี้อีกในปีต่อไป

ในด้านเครือข่ายการสื่อสารทางหอกระจายข่าวสารชุมชน ปรากฏว่ามีผู้มาเข้าร่วมกิจกรรม คือมาฟังบรรยายพิเศษเรื่อง การพัฒนาหอกระจายข่าวโดยชุมชนเพื่อชุมชนถึง 33 คน และมาเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนระยะแรก ถึง 43 คน ซึ่งคนเหล่านี้จะสามารถเป็นเครือข่ายทางสังคมที่จะช่วยเสริมการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนภายในชุมชน รวมทั้งสามารถมีบทบาทในการพัฒนาการสื่อสารทางหอกระจายข่าวของแต่ละชุมชนต่อไป

ในด้านเครือข่ายเยาวชนเพื่อป่าชุมชน พบว่ามีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมค่ายจากโรงเรียนดงเสลาจำนวน 33 คน และจากโรงเรียนนาสวนจำนวน 26 คน และทำให้คณะกรรมการมีแนวทางที่จะพัฒนาโครงการในลักษณะนี้ต่อไป

ในด้านข้อมูลแสดงอัตลักษณ์ป่าชุมชน พบว่า มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับสังคมพืชในป่าชุมชนซึ่งสำรวจจากแปลงตัวอย่าง และในแปลงตัวอย่างมีการจัดทำรหัสต้นไม้ ซึ่งจะสามารถติดตามการเพิ่มพูนของเนื้อไม้ และติดตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมพืชภายในแปลงตัวอย่างได้ มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้เก็บหาของป่าในป่าชุมชนระยะแรกที่เก็บรวบรวมโดยนักเรียนจากทั้ง 6 กลุ่มบ้าน

มีข้อมูลการประเมินผลผลิตของป่าชุมชนที่คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกันประเมินจากประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลนี้ทางวัดถ้ำผาพิรุณได้นำมาเผยแพร่ในเอกสารสรุปเกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งทางวัดจัดทำขึ้นสำหรับการต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน

มีกิจกรรมระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนและคณะกรรมการป่าชุมชนรวม 73 คน จากทุกกลุ่มบ้านมาร่วมเรียนรู้ และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน ร่วมกันวางแผนทางจัดกิจกรรมให้กับเยาวชน และร่วมกันเสนอแนะการจัดการป่าชุมชนสำหรับคณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหม่ที่จะเลือกตั้งใหม่อีกด้วย ซึ่งนับได้ว่าประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนอย่างจริงจังทุกกลุ่มบ้าน

บทที่ 8

ผลลัพธ์และบทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

โครงการวิจัยนี้ในส่วนแรกจะเป็นการถอดบทเรียนจากปรากฏการณ์ที่ผ่านมา คือ จากกระบวนการจัดตั้งและอนุรักษ์ป่าชุมชนสะมะแกซึ่งมีชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมเป็นแกนหลักในการดำเนินงาน ในอันดับต่อไปจะเป็นการถอดบทเรียนจากปรากฏการณ์ที่ผู้วิจัยเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอย่างมีเป้าหมาย คือ มุ่งให้เกิดการจัดการป่าชุมชน โดยใช้เครื่องมือคือ การปฏิบัติการการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน และการพัฒนารูปแบบการสื่อสารโดยชุมชนเพื่อการจัดการป่าชุมชน ในการนี้ ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยบนฐานการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน มุ่งเน้นการสร้างฉันทามติและการลงมือปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งกระบวนการและผลลัพธ์ในแต่ละขั้นตอนนั้นได้อธิบายไว้แล้วในบทที่ 5 บทที่ 6 และบทที่ 7 ในบทนี้จะอธิบายเพื่อสรุปผลลัพธ์ในภาพรวมของโครงการ พร้อมทั้งถอดบทเรียนจากกระบวนการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนที่เกิดขึ้นทั้งหมด โดยจะอธิบายเป็น 4 ส่วนคือ

- (1) สถานภาพของป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย
 - ภัยคุกคามต่อป่าชุมชนสะมะแก
 - สถานภาพด้านการจัดการป่าชุมชนสะมะแก
 - สภาพการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสะมะแก
- (2) บทเรียนจากการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย
 - บทเรียนจากการสื่อสารที่ชุมชนดั้งเดิมต่อสู้เพื่อรักษาป่าชุมชน
 - บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อส่งเสริมป่าชุมชนโดยภาครัฐ
- (3) สถานภาพใหม่ของการจัดการป่าชุมชนสะมะแก
 - การมีองค์กรในการจัดการป่าชุมชนสะมะแก
 - การมีแกนนำท้องถิ่นเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชนสะมะแกเพิ่มขึ้น
 - การจัดการป่าชุมชนสะมะแกร่วมกัน
 - การสื่อสารและสืบทอดเจตนารมณ์ในการรักษาป่าชุมชน
 - การเชื่อมโยงกับภาครัฐ
 - การมีข้อมูลและมีการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก
- (4) บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนของโครงการวิจัย
 - บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดตั้งองค์กรในการจัดการป่าชุมชนสะมะแก
 - บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการจัดการร่วมกัน
 - บทเรียนจากการส่งเสริมการสื่อสารเพื่อป่าชุมชนโดยชุมชน
 - รูปแบบของข้อมูลและข้อจำกัดในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก

(5) ข้อจำกัดและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จ

- ข้อจำกัดของการวิจัย
- ปัจจัยเกื้อหนุนความสำเร็จ

อนึ่ง วิธีดำเนินการวิจัยในส่วนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการจะมีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อยกระดับการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่น บนฐานของการเกิดปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชน และระหว่างชุมชน รวมทั้งการที่ชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กับทีมวิจัย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในบริบทที่มีนักวิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จะวางบทบาทนักวิจัยให้เป็นเพียงผู้ดูแลและผู้คอยทบทวนที่อยู่ภายนอกบริบทของการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้ แต่ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็มีใช่เป็นผลจากนักวิจัยเท่านั้น แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ทั้งหมด โดยเมื่องค์ประกอบย่อยๆ ในชุมชนก็มีส่วนร่วมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนี้ด้วย

1. สถานภาพของป่าชุมชนระยะแรกก่อนการวิจัย

1.1 ภัยคุกคามต่อป่าชุมชนระยะแรก

ป่าชุมชนระยะแรกเป็นป่าธรรมชาติ มีลักษณะเป็นป่าเต็งรังที่ในอดีตมีความสมบูรณ์มาก ชาวบ้านอธิบายว่าป่าผืนนี้เป็นทุ่งไม้พลองไม้เต็งที่สวยงามมาก ต้นไม้มีลำต้นสูงใหญ่เท่า ๆ กันและมีเป็นจำนวนมาก ในผืนป่ามีหนองใหญ่ซึ่งเป็นหนองน้ำซับที่มีน้ำตลอดทั้งปี มีเขาใหญ่ซึ่งยอดเขามีความสูง 468 เมตรจากระดับน้ำทะเล และมีโป่งสัตว์ เรียกว่า โป่งจำปา ทำให้ผืนป่าบริเวณนี้มีสัตว์ป่าชุกชุม ต่อมาป่าแห่งนี้ได้ถูกสัมปทานทำให้มีการตัดไม้ออกซึ่งทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง ดังที่ ลุงสุนทร จากบ้านไทรรงค์ อธิบายในเวทีเสวนากลุ่มบ้านไทรรงค์ในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2545 ว่า “ความจริงแล้วสัตว์ป่าหรือพืชอาหารป่าของป่าชุมชนระยะแรก เริ่มลดน้อยลงตั้งแต่ก่อนปิดเขื่อน เพราะมีการให้สัมปทานไม้ ทำให้ต้นไม้ใหญ่ ๆ ตามริมห้วยถูกตัดไปหมด แดงก็ส่องตรงๆ ไม่มีใบไม้ต้นไม้ม้าง ความชื้นก็ต่ำ เกิดปัญหาฝนไม่ตก ความแห้งแล้งก็ตามมา ดินก็เปลี่ยน น้ำก็เปลี่ยน แต่ก่อนน้ำไหลช้า เพราะมีพืชมาขวาง สรุปลงแล้วพืชผักลดลงไป ประมาณ 70% เหลืออยู่เพียง 30 %”

ภัยคุกคามต่อป่าผืนนี้อีกครั้งหนึ่งคือ การสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ซึ่งทำให้มีการอพยพคนขึ้นมาอยู่บนที่สูง มีการตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ และมีการอพยพคนเข้ามาตามถนนและริมขอบอ่างเก็บน้ำ ทำให้มีชุมชนอยู่ล้อมรอบป่า ทำให้ป่าชุมชนระยะแรกเป็นเสมือนเกาะที่ล้อมรอบด้วยชุมชน และทำให้การเดินทางของสัตว์ป่าในป่าชุมชนระยะแรกกับผืนป่าขนาดใหญ่เป็นไปแทบไม่ได้เลย การที่สัตว์ป่าเดินทางติดต่อกับป่าผืนใหญ่ไม่ได้ทำให้ความชุกชุมของสัตว์ป่าลดลงไปเรื่อยๆ ขณะเดียวกันคนที่อยู่รอบๆ ซึ่งมีมากขึ้นก็ได้เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าอย่างต่อเนื่อง ผลจากการใช้ประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นและการลดลงของสัตว์ป่าทำให้สภาพป่าระยะแรกเสื่อมโทรมลง (เพราะสัตว์ป่าเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ป่าสมบูรณ์ด้วยเช่นกัน) ปัญหาความเสื่อมโทรมของป่าระยะแรกนี้มีการกล่าวถึงอย่างชัดเจนในเวทีต่างๆ ในระหว่างการวิจัย เช่น ในการสนทนากลุ่ม วันที่ 19 มกราคม 2545 ณ วัดคำผางพิรุณ นายสนธิ ศรีประกอบสุกร ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านปลายนาสวน กล่าวไว้ว่า

“แต่ก่อนผมเลี้ยงควายที่นี้ ปลาช่อนผมนผมก็ปล่อยควายเข้าป่า ข้าวสุก (ข้าวในนา) จึงต้องควายกลับบ้าน ป่าแห่งนี้เป็นผู้ให้อาหารแก่พวกเราตั้งแต่ดินจนถึงยอดไม้ ผักกระเทียม กระชายพราน เห็ด ผักหวาน บึง หนู เขี่ยตะกวด เก้ง นก คืออาหารของพวกเรา เป็นอาหารที่ได้มาจากป่าแห่งนี้ แต่เมื่อมีการปิดเขื่อน ก็มีการอพยพคนขึ้นมา คราวนี้มีแต่การใช้ ไม่มีการรักษา”

ในช่วงของการอพยพคนจากพื้นที่น้ำท่วมขึ้นมามากอนบนนั้น ชาวบ้านนาสวน (ซึ่งหมายรวมทั้งตำบลนาสวน) ก็ได้พยายามเก็บรักษาผืนป่าสะมะแกนี้ไว้ โดยการประกาศกันพื้นที่ป่าบริเวณนี้ให้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ จำนวน 3,600 ไร่ เพื่อไม่ให้มีการนำไปจัดสรรให้แก่ราษฎรเข้าทำกิน การประกาศกันพื้นที่ดังกล่าวดำเนินการโดยสภาตำบลตั้งแต่ ปี พ.ศ.2526 อย่างไรก็ตาม ภาวะภัยคุกคามจากการบุกรุกพื้นที่ และลักลอบตัดไม้ก็ยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง อนึ่ง ภัยคุกคามในระยะหลังจะมีนายทุนเข้ามาเกี่ยวข้องมากขึ้น และจะพบว่าภัยคุกคามกระจายอยู่ทั่วพื้นที่ ดังเช่น ในช่วงปี พ.ศ.2533-2534 มีภัยคุกคามต่อผืนป่าต้นน้ำบนเขาหวด ซึ่งอยู่บริเวณหลังวัดถ้ำผาพิรุณ ป่าต้นน้ำแห่งนี้เป็นต้นน้ำของลำห้วยหลายสายรวมทั้งลำห้วยเจาะเหลาะที่ไหลผ่านป่าชุมชนด้วย ลักษณะของภัยคุกคามดังกล่าวคือ การพยายามครอบครองพื้นที่โดยมีการยื่นขอใช้ประโยชน์พื้นที่ต่อทางทหารที่ดูแลพื้นที่โดยอ้างว่าจะใช้เป็นแปลงทดลองทางการเกษตร แต่ชาวบ้านที่รับรู้เรื่องนี้พากันหวั่นวิตกเรื่องผลกระทบและมีการร้องเรียนไปยังหน่วยทหาร เมื่อมีการตรวจสอบโดยการช่วยเหลือจากวัดถ้ำผาพิรุณแล้ว ทางทหารจึงได้ระงับโครงการนั้นไป

ขณะที่ภาวะภัยคุกคามต่อผืนป่าได้เกิดขึ้นในพื้นที่ต่างๆ รอบอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์นั้น ชาวบ้านสะมะแกได้มีความหวั่นวิตกว่าผืนป่าสะมะแกจะถูกทำลาย ในปี พ.ศ.2535 หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณได้ดำเนินการร่วมกับชาวบ้านสะมะแก ประกาศพื้นที่ประมาณ 2,000 ไร่ (ในเขตป่าชุมชนสะมะแกในปัจจุบัน) เป็นป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติพระบรมราชินีนาถ พระชนมายุครบ 60 พรรษา โดยการจัดทำป้ายประกาศในนามของกลุ่มพิทักษ์ป่าชุมชนบ้านสะมะแก ติดไว้ในบริเวณทางเข้าป่าด้านที่ติดกับบ้านสะมะแก

ภัยคุกคามต่อป่าบริเวณนี้ได้ทวีความรุนแรงขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 เมื่อปรากฏว่ามีปัญหา นส.2 ปลอมเกิดขึ้น ในอำเภอศรีสวัสดิ์

ความต่อเนื่องของภัยคุกคามที่มาจากภายนอก และการมีภาครัฐเข้าไปเกี่ยวข้องกับการหาผลประโยชน์จากป่าและพื้นที่ป่า ทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่ไว้วางใจที่จะพึ่งพาภาครัฐในพื้นที่ และนำไปสู่การปฏิบัติการที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภายนอก โดยกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะให้มีผู้ใหญ่ระดับ ผู้ช่วยรัฐมนตรี เดินทางเข้าไปเป็นประธานในพิธีเปิดป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539

หลังพิธีเปิดป่าชุมชนมีการรังวัดพื้นที่โดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้จากสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า พื้นที่สาธารณะประโยชน์เดิมนั้นถูกบุกรุกจับจองใช้ประโยชน์ไปแล้วประมาณ 250 ไร่ คงเหลือเป็นพื้นที่ป่าอยู่เพียง 3,353 ไร่ เมื่อมีการกันพื้นที่เป็นป่าชุมชนแล้ว การบุกรุกทำลายก็ลดความรุนแรงลงไป

อย่างไรก็ตาม ในช่วงเริ่มต้นโครงการวิจัยนี้ คือปลายปี พ.ศ.2544 แกนนำที่ดำเนินการเรื่องป่าชุมชนมาตั้งแต่ต้น ยังคงหวั่นวิตกว่าจะมีการนำพื้นที่ป่าชุมชนไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น นำไปจัดสรรให้ราษฎรหรืออนุญาตให้เอกชนมาครอบครอง นอกจากนี้ ยังหวั่นวิตกเรื่องการบุกรุกของประชาชนโดยเฉพาะด้านที่

ติดกับบ้านเจาะเหลาะ และเห็นว่าไม่มีผู้ใดที่จะเข้าไปแก้ไขหรือดำเนินการกับผู้บุกรุก นอกจากนี้ เมื่อมีการจัดเวทีเสวนาบ้านองสิต และบ้านเจาะเหลาะในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2545 ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ได้กล่าวไว้ว่า “เมื่อเดือนที่แล้ว (มกราคม 2545) ผู้ใหญ่พยอมได้พานักศึกษาจากวิทยาลัยอาชีวศึกษากาญจนบุรี ไปเดินในป่าชุมชนสะมะแก พบว่าป่าที่มีเขตติดต่อกับบ้านเจาะเหลาะมีต้นไม้ใหญ่หายไปหลายต้น แต่ไม่รู้ว่าใครตัดไป และตัดไปเมื่อใด คนเห็นว่าเป็นบุคคลที่ตัดไปน่าที่จะได้รับการลงโทษ” แสดงให้เห็นว่ายังคงมีภัยคุกคามต่อป่าชุมชนสะมะแกอยู่

1.2 สถานภาพด้านการจัดการป่าชุมชนสะมะแก

หลังกิจกรรมพิธีเปิดป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 แล้ว แกนนำที่ดำเนินการจัดตั้งป่าชุมชนซึ่งไม่ใช่ผู้นำที่เป็นทางการ และไม่ได้อยู่ประจำในท้องถิ่นได้ลดบทบาทไป ขณะที่ภาครัฐมีบทบาทชัดเจนที่จะเป็นผู้ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนต่อไป กิจกรรมสำคัญที่ภาครัฐเข้ามาดำเนินการคือ ตรวจสอบแนวเขตและรังวัดพื้นที่ ซึ่งสามารถสร้างฉันทามติในเรื่องแนวเขตของพื้นที่ป่าชุมชนได้ หลังจากนั้นได้สนับสนุนกล้าไม้เรือนเพาะชำ และจัดการฝึกอบรมหลักสูตร การพัฒนาป่าชุมชน ให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านทั้งสองหมู่บ้าน (บ้านองสิต และบ้านปลายนาสวน) การดำเนินการในช่วงนี้ ได้ให้ความสำคัญกับผู้นำที่เป็นทางการ และมีลักษณะของการสื่อสารระหว่างรัฐกับหมู่บ้าน มากกว่าระหว่างหมู่บ้านกับหมู่บ้าน จึงไม่เกิดคณะกรรมการที่จะมีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน รวมทั้งไม่มีคณะกรรมการชุดใหม่ที่จะเรียกว่า คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก บทบาทการจัดการป่าชุมชนสะมะแกจะไปถึงกับกรรมการหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านซึ่งไม่มีรูปแบบการทำงานที่ชัดเจน

หลังการเปิดป่าชุมชนประมาณ 2 ปี นายบุญเกิด พัทธภัยศิริ ซึ่งเคยเป็นผู้ประสานงานหลักในการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก (แต่ไม่ได้อยู่ประจำในพื้นที่) ได้เข้ามาดำเนินการจัดตั้งคณะทำงานป่าชุมชนสะมะแก และป่าต้นน้ำ โดยคณะทำงานยังไม่ครอบคลุมทุกกลุ่มบ้าน ส่วนใหญ่เป็นคนหมู่ 1 บ้านปลายนาสวน และคณะทำงานยังไม่มีรูปแบบการทำงานที่ชัดเจน ในเรื่องนี้ นายบุญเกิด พัทธภัยศิริ ได้กล่าวไว้ในการสนทนากลุ่ม วันที่ 19 มกราคม 2545 ดังนี้ “หลังการประกาศป่าชุมชน เราได้ประสานกับสภาตำบลให้ดูแล เมื่อคู่ไประยะหนึ่งก็เห็นว่าทำห่าจะไปไม่รอด เราจึงจัดประชุมกัน มีผู้เข้าประชุมเท่าๆ วันนี้ ประมาณ 30 กว่า คน มีหลวงพ่อกะเริงศักดิ์ (วัดถ้ำผาพิรุณ) เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ จริงๆ แล้วเราไม่ได้คิดรูปแบบราชการ แล้วที่ประชุมได้มีมติให้ผมเป็นประธาน ผู้ใหญ่เจน (บ้านดงเสลา) และผู้ช่วยจ่านิง (บ้านสะมะแก) เป็นรองประธาน อาจารย์พิสิทธิ์ เป็นเลขานุการ....ผมอยากให้มีคณะทำงานที่เด่นชัด อยากให้เชื่อมโยงป่าชุมชนกับวัฒนธรรมท้องถิ่นของพวกเราด้วย เพราะวัฒนธรรมของพวกเรารักษามาไว้ได้”

จากการศึกษาในช่วงเริ่มต้นของโครงการวิจัย พบว่า คณะทำงานป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำ ไม่มีรูปแบบการประชุมหรือการทำงานแบบคณะกรรมการ บุคคลที่มีรายชื่อเป็นคณะทำงานก็จำไม่ได้ว่ามีใครบ้างเป็นคณะทำงาน การสื่อสารภายในเครือข่าย จะเป็นการพบปะกันตามวาระและโอกาสที่มีกิจกรรมตามประเพณีหรือพิธีกรรมในพื้นที่ และอาศัยการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกันตามปกติ ประธานคณะทำงานซึ่งไม่ได้

อยู่ประจำในพื้นที่ จะมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนสะมะแกเมื่อมีโอกาสเข้ามาในพื้นที่ โดยส่วนใหญ่จะสื่อสารในงานประเพณีต่างๆ และจะให้ความสำคัญกับการสื่อสารกับผู้อาวุโส เพราะมีความคาดหวังว่า ผู้อาวุโสจะช่วยบอกและห้ามปรามลูกหลานไม่ให้บุกรุกหรือทำลายป่าชุมชนสะมะแก

มาตรการในการดูแลรักษาป่าชุมชนที่เป็นอยู่ในพื้นที่คือ ชาวบ้านสะมะแกซึ่งใกล้ชิดป่าชุมชนจะมีบทบาทในการเข้าไปตรวจตราดูแลพื้นที่ ในกรณีที่พบปัญหาจะมีการแจ้งที่หลวงพ่อดำผาพิรุณและนายจันทน์ สวัสดิ์จิตติส (ซึ่งเคยเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 4 บ้านสะมะแก ปัจจุบันเป็นสมาชิก อบต. หมู่ที่ 4) เพื่อดำเนินการห้ามปรามหรือยับยั้งปัญหา และในบางกรณีนายจันทน์ จะนำไปหารือกับผู้ใหญ่บ้านหรือเจ้าหน้าที่ป่าไม้เพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหาดต่อไป

จากการสอบถามความคิดเห็นของแกนนำท้องถิ่น เกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคในการจัดการ พบว่า มีการพูดถึงปัญหาในส่วน of คณะกรรมการหลายประการคือ

- (1) มีความไม่ชัดเจนว่าคณะกรรมการจะมีอำนาจขนาดไหน กฎหมายจะยอมรับหรือไม่
- (2) ประชาชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งกรรมการป่าชุมชน
- (3) คณะกรรมการที่มีอยู่ยังไม่ครอบคลุมหมู่บ้านรอบ ๆ คณะกรรมการบางคนก็ไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านแล้ว และยังไม่มีการปรับเปลี่ยน และคณะกรรมการก็ตั้งขึ้นมาลอย ๆ ยังไม่มีบทบาทอะไรชัดเจน
- (4) ไม่มีแกนนำที่จะเป็นผู้ประสานงานอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากคุณบุญเกิดต้องไปปฏิบัติงานที่อื่น และมีเวลาเข้ามาในพื้นที่น้อย

นอกจากปัญหาในเรื่ององค์กรในการจัดการแล้ว ยังมีปัญหาความไม่ลงรอยกันในการคิดเห็นต่อการอนุรักษ์อีกด้วย โดยเฉพาะกับหมู่บ้านเจาะเหลาะ ดังเช่น ความคิดเห็นของแกนนำท้องถิ่นจากการสัมภาษณ์แนวคิดซึ่งระบุถึงปัญหาอุปสรรคในส่วนนี้ไว้ว่า

- (1) ยังขาดการประสานงานกับบ้านเจาะเหลาะในการร่วมอนุรักษ์ป่าผืนนี้
- (2) ยังขาดการสื่อสารระหว่างหมู่บ้านเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันในเรื่องป่าชุมชน

นอกจากนี้ ยังพบประเด็นปัญหาปรากฏ ในเวทีเสวนาต่าง ๆ เช่น ในการสนทนากลุ่ม วันที่ 19 มกราคม 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ หลวงพ่อดำผาพิรุณ ได้กล่าวนำการประชุมไว้ดังนี้ “ตั้งแต่มีพิธีเปิดป่าเมื่อปี พ.ศ.2539 เป็นต้นมานอกจากงานจะไม่เดินหน้าแล้ว ยังถอยหลังกลับไปอีก 2 ก้าว เหตุเพราะพวกเราไม่ได้มีการจัดประชุมพบปะพูดคุยกันให้เป็นเรื่องเป็นราว ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างพูด ต่างคนต่างทำ ไม่มีการสื่อสารจัดการที่ดี การมีโอกาสดูได้พบปะกันและได้มาร่วมประชุมกับทีมวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหิดลในวันนี้ จึงเป็นนิมิตรหมายที่ดี” และในเวทีเดียวกัน ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ กล่าวไว้ว่า “คณะกรรมการป่าชุมชนก็ดำเนินการไม่ได้ดี เพราะคนใหญ่โตไม่ยอมลงมาทำด้วย” . ส่วน นายอนันต์ ศรีพนาสวัสดิ์ กล่าวไว้ว่า “ผมอยากเห็นแผนที่แสดงแนวเขตที่พวกเราได้เดินสำรวจร่วมกันหลังประกาศป่าชุมชน ตอนนี้พวกเรามีป่าก็เหมือนไม่มี ความคิดเห็นไม่ตรงกัน พูดอะไรก็พูดได้ไม่เต็มปาก บางครั้งผมรู้สึกท้อแท้ ผมอยากให้ อบต. องค์กรภายนอกเข้ามาแนะนำช่วยเหลือพวกเรา”

ในเวทีที่บ้านเจาะเหละมีชาวบ้านแสดงความไม่พอใจต่อประเด็นปัญหาการตัดต้นไม้ใหญ่และการหาเชื้อที่พาดพิงถึงบ้านเจาะเหละ แต่เป็นประเด็นขัดแย้งที่จำกัดขอบเขตและคลี่คลายได้ในเวทีเสวนานั้น นอกจากนี้ ผู้ใหญ่สมิท ศรีประกอบสุกร ได้กล่าวไว้ในเวทีนี้ว่า “ป่าชุมชนตั้งมา 5-6 ปีแล้ว แต่ไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร สาเหตุหนึ่งเกิดมาจากกรรมการถูกโจมตี มีเสียงพูดว่ากรรมการจะเอาป่าไปขายเอง งานนี้ต้องพิสูจน์ใจคนอีกมาก”

ในการประชุมใหญ่ วันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ณ ป่าชุมชนสะมะแก ยังปรากฏภาพความไม่ลงรอยกันในแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าชุมชนสะมะแก ดังจะเห็นจากการที่ ชาวบ้านเจาะเหละร้องขอให้กันพื้นที่ป่าชุมชนตามแนวนอนออกมาเพื่อให้ลูกหลานได้มีที่สร้างบ้านสร้างครอบครัว ครอบครัวละ 1 ไร่ และให้เหตุผลว่าตอนนี้ป่าชุมชนนี้ยังไม่ได้ประกาศตามกฎหมายจึงจะขอกันที่ออกก่อนที่จะประกาศ และเมื่อจัดที่ให้คนได้อยู่แล้วจึงจะร่วมรักษากันได้ ความคิดเห็นดังกล่าวถูกโต้แย้งและไม่เห็นด้วยจากชาวบ้านปลายนาสวน บ้านไทรรงค์และบ้านองสิต ทางสมาชิก อบต.ของบ้านเจาะเหละก็ได้พยายามที่จะชี้แจงว่า ที่ร้องขอนั้นขอเฉพาะครอบครัวที่แต่งงานใหม่และต้องแยกบ้านออกมาเท่านั้น และเพียงแค่เสนอความเห็นเฉยๆ ไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ขณะที่ชาวบ้านเจาะเหละยังคงร้องขอต่อไปว่าถ้าไม่ได้ครอบครัวละ 1 ไร่ ขอครอบครัวละ 2 งานก็ยังดี อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการประชุมนี้จะมีประเด็นของความขัดแย้ง แต่ท่าทีของการประชุมเป็นลักษณะของการปรองดอง การร้องขอที่ไม่ใช่เป็นการคุกคาม ขณะเดียวกันทางผู้นำของบ้านปลายนาสวน คือ นายสมิท ศรีประกอบสุกร ก็มีท่าทีที่จะรับฟังปัญหา และเมื่อทางโครงการวิจัยเข้าร่วมชี้แจงว่า ในส่วนของกฎหมายป่าชุมชน เป็นการมอบอำนาจให้ประชาชนรักษาป่าเท่านั้น คงไม่มีกฎหมายที่จะมอบอำนาจให้ชุมชนไปจัดสรรที่ป่าได้ และทางนายอำเภอศรีสวัสดิ์ ซึ่งมาร่วมสังเกตการณ์ด้วย ยืนยันว่าจะต้องรักษาป่าไว้ทั้งผืน จะนำมาจัดสรรไม่ได้ ทางผู้ร้องขอก็ยอมรับ และประเด็นนี้ก็ไม่ได้ถูกหยิบยกขึ้นมาอีกตลอดระยะเวลาของโครงการวิจัย

ภาพของความไม่ลงรอยกันในความคิดจากเวทีต่างๆ สะท้อนถึงปัญหาที่มีอยู่เดิมก่อนที่จะโครงการวิจัยจะเข้ามาดำเนินการ แต่ระหว่างดำเนินการวิจัยปัญหาความไม่ลงรอยต่างๆ ก็ค่อยๆ คลี่คลายลงไป ทั้งนี้ เนื่องจากการเปิดเวทีให้มีการสื่อสารระหว่างกันมากขึ้น

1.3 สภาพการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสะมะแก

สภาพการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนคือ ราษฎรรอบป่าชุมชนจะเข้าไปเก็บหาของป่าตามฤดูกาล โดยของป่าที่เก็บหาในช่วงหน้าฝน ได้แก่ หน่อไม้ เห็ดโคน เห็ดเผาะ เห็ดทุง เห็ดไผ่ ต้นชิงพะละ สมอ กบ อัง ฯลฯ ส่วนของป่าที่เก็บหาในช่วงหน้าแล้ง ได้แก่ ผักหวาน ไข่มดแดง อินูน มะขามป้อม ใบพะละ ใบพลวง แะ เห็ดเต็งรัง ฯลฯ นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยชน์ในการเลี้ยงวัวควายของชาวบ้านอีกด้วย ผลผลิตที่เก็บหาได้ในกรณีของชุมชนกระเหรี่ยงส่วนใหญ่จะใช้บริโภคในครัวเรือน แต่ถ้าเป็นชุมชนอีสานส่วนใหญ่จะใช้ทั้งบริโภคและขาย ผลผลิตสำคัญที่เก็บขาย ได้แก่ เห็ดโคน ไข่มดแดง ผักหวาน หน่อไม้ ใบพลวง (เฉพาะคนกระเหรี่ยงที่เก็บหาและเย็บเป็นตับไว้ใช้และขายในท้องถิ่น) และเห็ดทุง

สภาพปัญหาในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนโดยภาพรวมคือ มีคนเข้าไปเก็บหาของป่าเพิ่มมากขึ้น และมีการเก็บหาเพื่อขาย แต่พื้นที่ป่าที่จะเก็บหาของป่าลดน้อยลง ดังที่นายประเสริฐ แก้วอาสา สมาชิก อบต.บ้านเจาะเหลาะได้กล่าวไว้ ในการสนทนากลุ่มวันที่ 19 มกราคม 2545 ว่า “แต่ก่อนป่าเยอะไม่ต้องกันเขตก็มีที่หากิน แต่ตอนนี้ ถ้าไม่กันไว้ก็ไม่มีป่า” และในเวทีเดียวกัน นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์ ได้กล่าวไว้ว่า “ประโยชน์ของป่าชุมชนมหาศาลเหลือเกิน เมื่อก่อนเห็ดไม่มีราคาเหมือนทุกวันนี้ ตอนนั้นคนสะสมเห็ดไม่ทันคนข้างนอก เขามากันเป็นคันรถ” ในเวทีเสวนาที่บ้านเจาะเหลาะ ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ ได้พูดถึงปัญหาการขุดหาเห็ด โดยอธิบายว่าการขุดเป็นการทำลายที่อยู่อาศัยของเห็ดและทำลายพันธุ์สัตว์ป่าด้วย พร้อมทั้งเรียกร้องให้จับเห็ดด้วยอุปกรณ์คือ ค้างคักเห็ดที่เป็นอุปกรณ์ตามกฎหมายดั้งเดิมของคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง และในเวทีเสวนาที่บ้านไทรรงค์ มีชาวบ้านไทรรงค์ท่านหนึ่ง กล่าวว่า “บ้านไทรรงค์เก็บกินอย่างเดียว ไม่เหมือนบ้านเจาะเหลาะทั้งกินทั้งขาย บ้านเราไม่กินไข่มดแดงเหมือนคนทางภาคอีสาน กรณีผักหวานก็อยากขอร้องบ้านเจาะเหลาะได้วันที่ให้พวกเราเก็บบ้าง เพราะทุกวันนี้บ้านเจาะเหลาะมาเก็บถึงหน้าบ้านเราเก็บกินไม่ว่า แต่นี่เก็บขายด้วย”

ในด้านมาตรการอนุรักษ์ป่าชุมชนสะมะแกนั้น มีการสร้างข้อตกลงร่วมกันที่จะรักษาพื้นที่ป่า รวมทั้งมีการค้ำน้ำสาบานที่จะไม่ทำลายป่าในวันพิธีประกาศป่าชุมชนเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2539 ข้อตกลงที่เข้าใจร่วมกันคือ ห้ามตัดไม้และบุกรุกพื้นที่ นอกจากนี้ นายนิพนธ์ สมจันทร์ ซึ่งเป็นแกนนำท่านหนึ่งกล่าวว่า “ความคิดเดิมคือ จะไม่ใช้ไม้เลย จะปล่อยให้ป่านี้เป็นธรรมชาติ แม้แต่ไม้แห้งก็จะไม่เอาออกมา” สำหรับในการเก็บหาของป่านั้นยังไม่มีข้อห้ามใดๆ คือ เป็นที่เข้าใจกันว่า ป่าชุมชนผืนนี้ ชาวบ้านเข้าไปเก็บหาของป่าได้ แต่ห้ามบุกรุกพื้นที่และตัดไม้ และแม้ว่าจะมีปัญหาความขัดแย้งในการเก็บหาของป่าอยู่บ้าง แต่ก่อนการเข้ามาของโครงการวิจัยนั้น ยังไม่มีการสื่อสารเพื่อลดปัญหาความขัดแย้งหรือกำหนดแนวทางในเรื่องการหาของป่าแต่อย่างใด

2. บทเรียนจากการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก่อนการวิจัย

2.1 บทเรียนจากการสื่อสารที่ชุมชนดั้งเดิมต่อสู้เพื่อรักษาป่าชุมชน

จากการศึกษาพบว่า ในช่วงที่ป่าชุมชนเผชิญกับภัยคุกคามนั้น ชุมชนดั้งเดิมบริเวณบ้านปลายนาสวนและบ้านสะมะแกได้พยายามหาวิธีการปกป้องป่าผืนนี้ไว้ โดยเริ่มจากการขอให้สภาดำบลกันพื้นที่นี้ไว้เป็นที่สาธารณะประโยชน์ในปี พ.ศ.2526 เพื่อไม่ให้มีการจัดสรรเพื่อถือครองหรือบุกรุกพื้นที่ การสื่อสารในช่วงนี้ เป็นการสื่อสารระหว่างชุมชนกับสภาดำบล อย่างไรก็ดี เมื่อมีคนอพยพเข้ามาใหม่ การเพิ่มของประชากรตามธรรมชาติ และการเข้ามาจับจองที่ดินของนายทุนทำให้ความต้องการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงขึ้น การบุกรุกพื้นที่จึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะด้านที่ติดกับชุมชนที่มีการตั้งถิ่นฐานใหม่ การที่ปัญหาการบุกรุกไม่ได้รับการแก้ไข และยังมีปัญหาการลักลอบตัดไม้ปรากฏอยู่ในพื้นที่ ทำให้ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมรู้สึกว่ ภาครัฐมีท่าทีเชื่อมโยง

กับพลังอำนาจภายนอก (นายทุนหรือนักการเมืองท้องถิ่น) มากกว่าที่จะเข้าไปจัดการยับยั้งหรือควบคุมปัญหา

ความพยายามรอบใหม่ที่จะรักษาป่าสะมะแกไว้ เกิดขึ้นใน พ.ศ.2535 โดยชาวบ้านสะมะแกร่วมกับหลวงพ่อดำผาพิรุณ ในครั้งนี้ชุมชนใช้เครื่องมือในการอนุรักษ์คือ การสื่อสารโดยใช้ป้ายที่แสดงเจตจำนงในการอนุรักษ์ และพึ่งพาพระภิกษุเถลิงพระเกียรติพระบรมราชินีนาถ มาเป็นเกราะป้องกันผืนป่า

ต่อมามีปัญหา น.ส.2 ปลอม ยิ่งคอกย้ำให้เห็นถึงภัยคุกคามที่รุนแรงขึ้น และทำให้ความเชื่อมั่นที่จะรักษาผืนป่าไว้ได้ยิ่งลดลงไปอีก ในระยะนี้การสื่อสารภายในท้องถิ่นเริ่มไม่เพียงพอที่จะเข้าไปจัดการกับปัญหา แขนงนำในการรักษาผืนป่าซึ่งไม่ใช่ผู้นำที่เป็นทางการ ต้องมุ่งออกไปแสวงหาแนวร่วมจากภายนอก ส่วนในพื้นที่ยังคงอาศัยสถาบันหลักในชุมชนคือวัด ซึ่งมีบทบาทเชื่อมโยงกับประชาชนในท้องถิ่น ช่วยสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการจัดกิจกรรม และช่วยเจรจาประสานความเข้าใจเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้ง

ส่วนเนื้อหาการสื่อสารในช่วงนี้จะเน้นเรื่องภัยคุกคามอย่างเด่นชัด พร้อมกับให้ความสำคัญกับเนื้อหาที่สะท้อนวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชนเพิ่มมากขึ้น เพื่อเป็นพลังในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ภายในชุมชน และเชื่อมโยงไปถึงเครือข่ายกระเหรี่ยงภาคตะวันตกอีกด้วย

การสื่อสารที่สำคัญมากและเป็นกุญแจที่นำไปสู่ความสำเร็จคือ การสื่อสารกับผู้นำระดับสูงโดยผ่านเครือข่ายทางการเมือง ในกรณีนี้คือ การสื่อสารกับคุณประวิทย์ เจนวิรัตน์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายของพลตรีสรชัย มนต์วิวัฒน์ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย

ในช่วงการเตรียมงานก่อนวันประกาศป่าชุมชน จำเป็นต้องมีการสื่อสารกับภาครัฐและสื่อสารกับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่รอบป่าชุมชน ในระยะนี้วัดทำหน้าที่เป็นจุดนัดพบ และช่วยประสานความเข้าใจ ส่วนรายละเอียดของการจัดงานและการเตรียมงานในพื้นที่จะมีเครือข่ายภายนอกที่เข้ามาเสริมแรงคือ อาจารย์สมบุรณ์ จิตพ่องแท้ จากวิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี ซึ่งจะมามีบทบาทสื่อสารกับผู้นำในพื้นที่ให้เข้าร่วมจัดงาน

การสื่อสารในวันงานจะให้ความสำคัญกับประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง และมีพิธีกรรม ได้แก่ พิธีสงฆ์ การค้ำน้ำสาบาน และพิธีกรรมบวชป่า

หลังการประกาศป่าชุมชนสะมะแกแล้ว สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีได้เข้ามาสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนสะมะแก เป็นเวลา 1 ปี หลังจากนั้น การจัดการเรื่องป่าชุมชนสะมะแกก็กลับไปเป็นเรื่องของชุมชนตามลำพัง โดยยังไม่มีคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกที่จะมีบทบาทดูแลผืนป่าร่วมกัน ต่อมาแกนนำในการรักษาผืนป่าคนเดิม ได้กลับเข้ามาจัดตั้งคณะทำงานขึ้นชุดหนึ่งเพื่อให้มีบทบาทดูแลผืนป่าสะมะแกและป่าต้นน้ำ การสื่อสารภายในคณะทำงานเป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับศูนย์กลางคือ แกนนำที่จัดตั้งคณะทำงานนี้ขึ้น ลักษณะของเครือข่ายที่เกิดขึ้นเป็นเครือข่ายภายในกลุ่มวัฒนธรรมเดียวกันเป็นหลัก ช่องทางการสื่อสารอาศัยการเยี่ยมเยียนตามบ้าน การทำบุญ และการพบปะในงานประเพณีต่างๆ กล่าวได้ว่า รูปแบบการสื่อสาร เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เชื่อมเข้าสู่ศูนย์กลางที่เป็นแกนนำหลัก และใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นฐานของการจัดตั้งเครือข่าย

สรุปบทเรียนจากการสื่อสารดังกล่าวข้างต้นได้ดังนี้

- (1) การทำงานเชิงเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับภายนอกเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการต่อสู้กับปัจจัยภายนอกที่เข้ามากระทบชุมชน แต่ขณะเดียวกันก็ต้องอาศัยการหนุนเสริมจากสถาบันหลักในชุมชนเพื่อให้มีบทบาทเชื่อมโยงกับประชาชนในท้องถิ่น
- (2) ผู้นำที่เป็นทางการจะมีบทบาทจำกัดในการต่อสู้กับปัจจัยภายนอกที่อิงกับอำนาจรัฐหรือการเมืองท้องถิ่น
- (3) การชูประเด็นเรื่องการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการใช้พื้นที่ทางวัฒนธรรมเป็นฐานของการสร้างเครือข่ายจะทำให้เครือข่ายมีพลังความร่วมมือภายในสูง แต่อาจจะมีข้อจำกัดในการสร้างความร่วมมือกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ
- (4) เครือข่ายที่เชื่อมเข้าสู่ศูนย์กลางที่เป็นแกนนำหลักแบบเดียวจะมีข้อจำกัดในการริเริ่มงานใหม่ๆ เนื่องจากขาดการระดมความคิด และเมื่อแกนหลักไม่อยู่ในพื้นที่ก็จะขาดคนที่จะทำหน้าที่ประสานงานอีกด้วย
- (5) การขาดการสื่อสารระหว่างหมู่บ้านทำให้เกิดความไม่ลงรอยกันในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน

2.2 บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อส่งเสริมป่าชุมชนโดยภาครัฐ

ประเด็นสำคัญของการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนคือ แนวเขตป่าชุมชน ในการสื่อสารในเรื่องนี้ผู้นำที่เป็นทางการและภาครัฐจะมีบทบาทมาก เพราะมีกฎหมายรับรองอำนาจหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรธรรมชาติอยู่แล้ว แต่ในทางปฏิบัติจำเป็นต้องสื่อสารกับผู้ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่รอบป่าชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับ และกรณีที่มีผู้เสียประโยชน์ก็ต้องมีการเจรจาข้อยุติที่เหมาะสมและเกิดการสูญเสียน้อยที่สุด การที่ภาครัฐเข้ามาตรวจสอบแนวเขตในกรณีป่าชุมชนสะสมแก่นี้ ได้มีส่วนช่วยคุ้มครองป่าชุมชนสะสมแก่นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ช่วยขยายพื้นที่ซึ่งเดิมจะประกาศเป็นป่าชุมชนสะสมแก่นเพียง 1,500 ไร่ เฉพาะบริเวณบ้านสะสมแก่นไปเป็นการประกาศอนุรักษ์รวมทั้งสิ้นป่าคือ คลุมพื้นที่ทั้ง 3,600 ไร่ เดิมที่เคยกันไว้เป็นที่สาธารณประโยชน์ ขณะเดียวกันก็ช่วยเจรจาให้ยอมรับแนวเขตใหม่โดยยอมสูญเสียพื้นที่ที่ต้องการอนุรักษ์ไป 247 ไร่ ซึ่งถ้าไม่มีการหาข้อยุติการยอมรับเรื่องป่าชุมชนก็คงเป็นไปได้ยาก อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านจะเหลาะส่วนหนึ่งยังมีความคาดหวังว่าเขายังมีโอกาสที่จะได้ที่ดินที่เคยเป็นป่าชุมชน และพยายามเข้ามาต่อรองในเวทีสาธารณะ ซึ่งหากภาคราชการยอมโอนอ่อนถอยร่นแนวเขตป่าชุมชนเข้ามาอีก ปัญหาการรุกพื้นที่ป่าชุมชนก็จะมีแนวโน้มเกิดขึ้นต่อไป

อีกเรื่องหนึ่งที่ภาครัฐให้ความสำคัญคือ การปลูกป่า โดยมีการสนับสนุนกล้าไม้และเรือนเพาะชำเพื่อให้ชุมชนนำไปปลูกตามหัวไร่ปลายนา และให้ปลูกไม้ยูคาลิปตัสเป็นแนวเขตป่าชุมชน แต่จากการศึกษาผลลัพธ์ พบว่า ดินไม้ที่นำมาปลูกเกือบทั้งหมดไม่รอดชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ว่าดินไม้จะไม่รอดชีวิตดินไม้ก็ยังเป็นเสมือนสื่อชนิดหนึ่งสื่อความหมายเรื่องป่าชุมชน และเป็นการเรียกร้องให้คนในชุมชนต้องเข้ามาร่วม

มือในการดูแลป่าชุมชน กล่าวได้ว่า กิจกรรมปลูกป่านี้น่าจะมีผลต่อการรณรงค์เพื่อระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่การปลูกควรมีกระบวนการวางแผนการจัดการที่ดี มีการสื่อความหมายและให้คุณค่ากับการต้นไม้มากขึ้น รวมทั้งเลือกพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพื่อให้ต้นไม้มีโอกาสรอดชีวิตมากขึ้น

ประเด็นที่สำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่อง การจัดทำแผนการดำเนินงานป่าชุมชน ซึ่งใช้การฝึกอบรมเป็นเครื่องมือในการทำแผน ปัจจัยนำเข้าก่อนการทำแผนคือ การบรรยายภาคทฤษฎี 1 วัน และการศึกษาดูงาน 1 วัน ส่วนช่วงการทำแผนจะใช้การประชุมกลุ่มเป็นเวลา 1 วัน และกำหนดกรอบในการทำแผนคือ การระบุสาเหตุของปัญหา ความมุ่งหวัง แนวทางที่เป็นมาตรการไปสู่ความมุ่งหวัง และกิจกรรมที่จะดำเนินการ ข้อสังเกตคือ แผนที่เกิดขึ้นเป็นแผนของแต่ละหมู่บ้าน และแต่ละหมู่บ้านยังมีพลังที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ น้อย สาเหตุอาจเนื่องมาจาก ขาดแหล่งงบประมาณที่จะมาสนับสนุนแผน ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และขาดพลังร่วมระหว่างชุมชน นอกจากนี้ แผนที่เกิดขึ้นเป็นแผนที่ทำครั้งเดียวและสิ้นสุดไปเลย ไม่เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ไม่มีการสร้างกลไกที่จะนำไปสู่การปฏิบัติ ไม่มีกลไกในการประเมินและปรับปรุงแผน แผนที่เกิดขึ้นจึงมีความหมายน้อยต่อการจัดการป่าชุมชน

ในการนี้ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การทำแผนจัดการป่าชุมชนควรจะทำให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์อย่างกว้างขวางในพื้นที่ สนับสนุนการทำงานร่วมกัน และผลักดันให้การทำแผนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของปฏิบัติงานตามปกติของคณะกรรมการป่าชุมชนเลย

3. สถานภาพใหม่ของการจัดการป่าชุมชนระยะแรก

ผลลัพธ์ (outcome) ที่ต้องการจากการวิจัยนี้คือ การที่ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการป่าชุมชนระยะแรกอย่างต่อเนื่อง และความต่อเนื่องในการจัดการป่าชุมชนนี้จะพิจารณาได้จาก (1) การมีองค์กรเข้ามาทำหน้าที่ดูแลจัดการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง (2) การมีแกนนำท้องถิ่นเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้น (3) มีการควบคุมการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน (4) มีการสื่อสารและสืบทอดเจตนารมณ์ของการรักษาป่าชุมชน (5) มีการยอมรับจากภาครัฐในการในบทบาทของชุมชน และ (6) มีข้อมูลและการจัดการข้อมูลเพื่อแสดงอัตลักษณ์ของป่าชุมชน

จากการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาพบว่า ผลของการวิจัยทำให้ป่าชุมชนระยะแรกมีองค์ประกอบครบทั้ง 6 ด้านกล่าวคือ

3.1 การมีองค์กรในการจัดการป่าชุมชนระยะแรก

เมื่อเริ่มต้นปฏิบัติการในโครงการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์แนวลึกกับคณะทำงานรักษาป่าชุมชนและปาดันน้ำรวมทั้งผู้นำของแต่ละกลุ่มบ้าน ในช่วงนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถเข้าไปทบทวนความหลัง เรียนรู้ท่าทีของแกนนำท้องถิ่นรอบป่าชุมชน ขณะเดียวกันก็ได้มีการสื่อสารถึงเป้าหมายของโครงการวิจัย ซึ่งจะช่วยให้แต่ละคนมีความหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ต่อจากนั้นจึงได้ดำเนินการเชื่อมโยงแกนนำจากทุกกลุ่มบ้านให้เข้าร่วมในการสนทนากลุ่ม เพื่อสร้างความเข้าใจและสร้างฉันทามติที่จะปฏิบัติการร่วมกัน

โดยกิจกรรมที่จะปฏิบัติกันนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดไว้แล้วคือ การจัดเวทีตามกลุ่มบ้านต่างๆ แต่มาสร้างข้อตกลงในเรื่อง จำนวนเวที ผู้รับผิดชอบและวิธีการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งผลจากปฏิบัติการจัดเวทีตามกลุ่มบ้าน ทำให้เกิดการประชุมใหญ่ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 เพื่อเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกโดยการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่มบ้านเป็นครั้งแรก

จุดแข็งของคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกชุดแรกคือ มีการกำหนดโครงสร้างและมีการคัดเลือกคณะกรรมการจากการประชุมใหญ่ที่มีตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านมาร่วมประชุม องค์ประกอบของคณะกรรมการมีความคลุมทุกกลุ่มบ้านที่อยู่รอบป่าชุมชน รวมทั้งผนวกผู้นำเป็นทางการไว้เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนด้วย ทั้งประธาน อบต. สมาชิก อบต. ผู้ใหญ่บ้าน/ผู้นำกลุ่มบ้าน และ เนื่องจากคณะกรรมการป่าชุมชนมีวาระ 2 ปี จึงเป็นการเปิดช่องทางให้มีแกนนำหน้าใหม่มาเสริมแรงในการจัดการป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

เมื่อคณะกรรมการป่าชุมชนชุดแรกครบวาระ 2 ปี ได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดที่ 2 โดยดำเนินการในวันที่ 20 เมษายน 2547 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ มีผู้เข้าร่วมการประชุม ประมาณ 50 คน ผู้เข้าร่วมประชุมเพื่อตัวแทนที่มาจากแต่ละกลุ่มบ้านรวม 6 กลุ่มบ้าน (ในการนัดหมายคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเก่าเป็นผู้กำหนดให้แต่ละกลุ่มบ้านส่งตัวแทนมาร่วมประชุม กลุ่มบ้านละ 10 คน) ในการประชุมดังกล่าว มีผู้ริเริ่มการประชุมคือ อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร การดำเนินการประชุมเริ่มด้วยการแสดงผลงานของคณะกรรมการชุดเก่าซึ่งแสดงโดย อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร เลขานุการป่าชุมชน หลังจากนั้นเป็นการเชิญกรรมการที่เป็นผู้นำหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่บ้านปลายนาสวน ผู้ใหญ่บ้านองสิต ผู้ใหญ่บ้านเจาะเหลาะคนเก่า และ ผู้ใหญ่บ้านเจาะเหลาะคนใหม่คือ นายเอนก ขจรศิลป์ รวมทั้ง อาจารย์วรพร ศรีสุพรรณ ขึ้นกล่าวถึงการดำเนินการป่าชุมชนที่ผ่านมาในเชิงสรุปบทเรียน และให้ข้อเสนอแนะในการที่จะดำเนินการเรื่องป่าชุมชนต่อไป หลังจากนั้นได้กำหนดวิธีเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน ดังนี้

- (1) คัดเลือกคนที่เป็นกรรมการโดยตำแหน่งก่อน เช่น ตัวแทนที่เป็นสมาชิก อบต.ของแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งปกติมี 2 คน ต้องเลือกมา 1 คน
- (2) ให้ทุกกลุ่มบ้านคัดเลือกคนที่จะเป็นกรรมการมากลุ่มบ้านละ 1 คน
- (3) เลือกผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ทำให้ได้รายชื่อคณะกรรมการครบ 17 คน
- (4) กำหนดตำแหน่ง ประธาน รองประธาน 3 คน เลขานุการ ผู้ช่วยเลขานุการ เจริญฤๅณ ผู้ช่วย เจริญฤๅณ และกรรมการ จากรายชื่อ 17 คนดังกล่าว
- (5) ให้แต่ละกลุ่มบ้านเสนอชื่อกรรมการ 3 ฝ่าย (ฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน ฝ่ายพัฒนาและหารายได้ และฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์) ฝ่ายละ 2 คน จะได้กรรมการฝ่ายละ 12 คน หลังจากนั้นจึงเลือกประธานกรรมการของแต่ละฝ่าย
- (6) แต่งตั้งที่ปรึกษาแต่ละฝ่ายโดยเลือกจากคณะกรรมการ 17 คน เพื่อให้ช่วยประธานกรรมการฝ่ายนั้นในการดำเนินการประชุม

ผลการเลือกตั้งทำให้ได้คณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหม่ดังแสดงในภาคผนวก 17

จากที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การได้มาของคณะกรรมการป่าชุมชนสละแมมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วม ครอบครัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบป่าชุมชน มีวาระการปฏิบัติงานชัดเจน และมีคณะกรรมการดำเนินการต่อเนื่อง กล่าวได้ว่าผลของการวิจัยในขั้นตอนนี้ ช่วยแก้ปัญหาการไม่ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน ไปได้ในระดับที่น่าพอใจ

3.2 การมีแกนนำท้องถิ่นเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชนสละแมเพิ่มขึ้น

แกนนำท้องถิ่นที่มีบทบาทต่อการจัดการป่าชุมชนสละแมก่อนเริ่มโครงการวิจัย คือ นายบุญเกิด พัทธกัศิรี หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณ และนายจ่านงค์ สวัสดิ์ศิริเลิศ และในระหว่างที่หน่วยงานป่าไม้เข้ามาสนับสนุนการจัดการป่าชุมชนนั้น แกนนำที่มีบทบาทเด่นคือ ผู้ใหญ่สนธิ ศรีประกอบสุกร์ และผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ แต่จากการดำเนินงานของโครงการวิจัยทำให้เกิดแกนนำด้านการจัดการป่าชุมชนสละแมเพิ่มขึ้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงแกนนำหน้าใหม่ที่จะเข้ามามีบทบาทเด่นพอเป็นสังเขปดังนี้

(1) อาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูรธ์ ปัจจุบันอายุ 44 ปี บ้านเกิดคือ บ้านปากนาสวนเมื่อครั้งยังอยู่ริมแม่น้ำแควใหญ่ ปัจจุบันเป็นคนบ้านองจู่ เรียนประถมศึกษาที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน ต่อมาได้วุฒิปกศ.ต้น จากวิทยาลัยครูหมู่บ้านจอมบึง ได้วุฒิดิครุศาสตรบัณฑิต จากวิทยาลัยครูเพชรบุรี และนิติศาสตรบัณฑิต จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช เริ่มต้นรับราชการครั้งแรกโดยเป็นครูที่โรงเรียนบ้านบนเขาแก่งเรียง หลังจากนั้นมาเป็นครูใหญ่ที่โรงเรียนบ้านองหลู (หมู่ 3 ต.นาสวน) เป็นเวลา 14 ปี แล้วขึ้นเป็นอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนบ้านตะลุง อ.ห้วยกระเจา ซึ่งในช่วงนี้ มีกิจกรรมประกาศป่าชุมชนสละแมใน พ.ศ.2539 อาจารย์พิสิทธิ์ ได้มาช่วยเป็นเลขานุการให้กับคณะทำงาน หลังจากนั้น ได้ย้ายกลับมาเป็นอาจารย์ใหญ่ที่โรงเรียนบ้านคงเสลา ต.ด่านแม่ละโบ อ.ศรีสวัสดิ์ ต่อมาขยับมาเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนนาสวน และขึ้นเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนาสวน เมื่อปี พ.ศ.2546 ในปี พ.ศ.2545 ได้รับการคัดเลือกเป็นเลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชน และได้รับเลือกอีกครั้งในปี พ.ศ.2547

(2) อดีตผู้ใหญ่เสี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ ปัจจุบันอายุ 58 ปี เป็นคน อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี เคยเป็นทหาร ต่อมาทำประมงในอ่างเก็บน้ำเขื่อนศรีนครินทร์ และมาตั้งถิ่นฐานในเขตบ้านเจาะเหลาะเมื่อปี พ.ศ.2528 ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน บ้านเจาะเหลาะในปี พ.ศ.2543 และเข้ามาเป็นรองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน ชุดที่ 1 (พ.ศ.2545-2547)

(3) ผู้ใหญ่เอนก จกรศิลป์ ปัจจุบันอายุ 32 ปี บ้านเกิดอยู่ อ.ท่าใหม่ จ.จันทบุรี ย้ายเข้ามาอยู่ในพื้นที่นี้เมื่อ ปี พ.ศ.2520 เมื่ออายุได้ 7 ขวบ เข้าเรียนที่โรงเรียนบ้านองสิตจบชั้นประถมปีที่ 4 แล้วศึกษาต่อที่โรงเรียนศรีสวัสดิ์พิทยาคม แต่เรียนจบแค่ชั้นมัธยมปีที่ 2 ต่อมาจึงเรียนต่อการศึกษาออกโรงเรียนจบมัธยมศึกษาปีที่ 3 ขณะนี้กำลังศึกษาของการศึกษานอกโรงเรียนในระดับมัธยมปลาย อาชีพหลักทำไร่ โดยทำไร่ข้าวโพด งาม และพริก อาชีพเสริมคือหาปลา ก่อนหน้านี้ประกอบอาชีพช่างเชื่อมและทำอู่ซ่อมรถยนต์ มอเตอร์ไซด์ และเรือ แต่มีปัญหาทางสายตาเลยเลิกและหันมาทำไร่แทน ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านเจาะเหลาะ เมื่อวันที่ 3 กันยายน 2547 และได้เข้ามาเป็นรองประธานคณะกรรมการป่าชุมชนในคณะกรรมการชุดที่ 2 ใน พ.ศ.2547

(4) นายสมัช เพชรแวววาว ปัจจุบันอายุ 39 ปี บ้านเกิดคือ บ้านปากนาสวนตั้งแต่สมัยที่อยู่ริมแม่น้ำแควใหญ่ ปัจจุบันเป็นคนบ้านองจู เรียนประถมศึกษาที่โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์พนมทวน เรียนมัธยมศึกษาที่โรงเรียนบ่อพลอยรัชดาภิเษก หลังจากนั้นเข้ากรุงเทพฯ คาดหวังจะได้เรียนหนังสือแต่ไม่ได้เรียน ในปี พ.ศ.2542 ได้กลับเข้ามาอยู่ ต.นาสวน ประกอบอาชีพเลี้ยงปลา และเลี้ยงควายอยู่บริเวณขอบอ่างเก็บน้ำ ได้ศึกษาต่อด้วยตนเอง จนได้วุฒิ ส่งเสริมเกษตรและสหกรณ์บัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เข้าเป็นบัณฑิตอาสาสมัครทุนหมู่บ้านที่บ้านองหล (หมู่ 3 ต.นาสวน) ในปี พ.ศ.2544 และเป็นครูอาสาสมัครศึกษานอกโรงเรียน ประจำตำบลนาสวนเมื่อ พ.ศ.2545 ต่อมาได้เป็นผู้ช่วยวิจัยในภาคสนามให้โครงการวิจัยนี้ในเดือน ธันวาคม 2546 และ มกราคม 2547 เพื่อช่วยงานจัดสัมมนาเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ ป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 16 ธันวาคม 2546 และติดตามการทำงานของหอกระจายข่าวสารชุมชนต่างๆ ต่อจากนั้น เขาได้รับเลือกเป็นผู้ช่วยเลขานุการป่าชุมชน ในคณะกรรมการชุดที่ 2 ใน เดือนเมษายน พ.ศ.2547

นอกจากแกนนำท้องถิ่นที่โดดเด่นทั้ง 4 ท่านแล้ว ยังมีชาวบ้านและผู้นำท้องถิ่นที่เข้าร่วมเป็นกรรมการป่าชุมชน และอนุกรรมการป่าชุมชนอีกจำนวนหนึ่ง ทำให้พลังความร่วมมือในการจัดการป่าชุมชนเพิ่มมากขึ้น

3.3 การจัดการป่าชุมชนสะมะแกร่วมกัน

หลังจากมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกแล้ว คณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดทำระเบียบป่าชุมชนสะมะแก พ.ศ.2545 ขึ้น โดยระเบียบนี้ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนคือ

- (1) กำหนดแนวเขตป่าชุมชน
- (2) กำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาป่าชุมชน
- (3) กำหนดข้อปฏิบัติ การใช้สอย การเก็บเกี่ยวผลผลิตในป่าชุมชน
- (4) กำกับ ติดตาม ดูแลป่าชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน
- (5) ตัดสินข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น
- (6) รายงานสภาพป่าชุมชนต่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ปีละหนึ่งครั้ง

ต่อมาในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 17 สิงหาคม 2545 ได้มีการกำหนดให้มีกิจกรรมจัดทำป้ายแนวเขตป่าชุมชน และให้มีการเดินสำรวจป่าเดือนละ 1 ครั้ง โดยให้คณะกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกันป่าจากทั้ง 4 หมู่บ้าน ร่วมเดินสำรวจด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในช่วงเริ่มต้นของโครงการวิจัย ยังคงปรากฏภัยคุกคามต่อป่าชุมชนอยู่ ดังที่ปรากฏว่า เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2545 คณะกรรมการป่าชุมชนได้รับแจ้งว่ามีการตัดไม้ในเขตป่าชุมชน และจากการเข้าไปตรวจสอบพบไม้ที่ตัดไว้พร้อมจะชักลากจำนวน 31 ต้น ซึ่งคณะกรรมการได้ชักลากไม้จำนวนหนึ่งไปไว้ที่วัดถ้ำผาพิรุณเพื่อใช้ประโยชน์แก่สาธารณะต่อไป

จากปัญหาดังกล่าว คณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดประชุมในวันที่ 25 กันยายน 2545 เพื่อกำหนดข้อตกลงเพื่อเป็นแนวทางสำหรับการดูแลรักษาป่าร่วมกัน ในกรณีที่พบการตัดต้นไม้ในป่าชุมชนดังนี้

- (1) จะทำการปรับเป็นเงิน คันละ 1,000 บาท ทุกขนาดของคันไม้
- (2) ให้ปลูกไม้เสริมจำนวน 5 คัน
- (3) แจกเจ้าหน้าที่ให้มาดำเนินการต่อเนื่อง
- (4) หากพบของกลางจะส่งมอบให้วัดหรือทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า ปัญหาภัยคุกคามต่อป่าชุมชนยังคงมีอยู่ ถ้าไม่มีการควบคุมให้ทันการย่อมเกิดการสูญเสีย และเป็นเหตุให้ถูกล่ามไปยังจุดอื่นๆ ได้ การมีคณะกรรมการป่าชุมชนมาระงับเหตุ ด้วยการตรวจป่าและยึดของกลาง จะช่วยปราบและควบคุมไม่ให้เกิดเหตุขึ้นอีกได้

นอกจากนี้ ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนในช่วงก่อนฤดูเพาะปลูก ได้มีการขอให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้คัดเตือนประชาชนให้ระมัดระวังเรื่อง การจุดไฟเผาไร่ไม่ให้มากระทบกับป่าชุมชน และเสนอให้แต่ละกลุ่มบ้านจัดเตรียมอาสาสมัครที่จะช่วยดับไฟป่าไว้ด้วย

อนึ่ง จากกฎระเบียบที่มีอยู่แสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญกับการรักษาพื้นที่และต้นไม้ในป่าชุมชน ส่วนการเก็บหาของป่ายังคงไม่มีมาตรการในการควบคุมอย่างเป็นทางการ แต่จากกิจกรรมในการวิจัย ได้มีการหยิบยกประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการเก็บหาของป่ามากล่าวในเวทีต่างๆ อยู่บ้าง ซึ่งผู้วิจัยคาดว่าในอนาคตคณะกรรมการป่าชุมชนอาจจะต้องสร้างข้อตกลงร่วมกันที่ชัดเจนในเรื่องการเก็บหาของป่าเพื่อให้สามารถควบคุมการใช้ประโยชน์และเป็นช่องทางของรายได้สำหรับการพัฒนาป่าชุมชนต่อไป

3.4 การสื่อสารและการสืบทอดเจตนารมณ์ในการรักษาป่าชุมชน

หลังจากมีการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสละแมเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 แล้ว กระบวนการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนก็เริ่มขึ้นโดยคณะกรรมการป่าชุมชนแต่ละคนจะเสมือนเป็นสื่อบุคคล แต่เป็นสื่อบุคคลที่เชื่อมร้อยกันเป็นเครือข่าย ทิศทางการประสานความเข้าใจและแนวทางปฏิบัติร่วมกัน มีวาระการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งได้กำหนดให้มีการประชุมเดือนละ 1 ครั้ง อนึ่ง แม้ในทางปฏิบัติจะไม่สามารถประชุมได้ทุกเดือน แต่ก็ยังคงมีการนัดหมายประชุมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง และผลของการประชุมก็ทำให้เกิดการสร้างสื่อเฉพาะกิจที่ใช้สื่อสารกับประชาชนรอบป่าชุมชนคือ ป้ายแนวเขตป่าชุมชน และ ป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน นอกจากนี้ ผลการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนได้ทำให้เกิดแผ่นพับซึ่งเป็นสื่ออีกชนิดหนึ่งที่กลุ่มเป้าหมายหลักคือ คณะกรรมการป่าชุมชน จัดทำขึ้นเพื่อสรุปผลงานของคณะกรรมการและให้คณะกรรมการนำไปเผยแพร่ต่อไป การเพิ่มขึ้นของสื่อเกี่ยวกับป่าชุมชนถือเป็นการเพิ่มศักยภาพการสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนในพื้นที่ อนึ่ง หากมีการสนับสนุนการทำสื่อแผ่นพับให้เป็นส่วนหนึ่งของการเผยแพร่ผลการประชุมของคณะกรรมการป่าชุมชน ก็น่าจะทำให้เกิดการสื่อสารระหว่างประชาชนกับคณะกรรมการป่าชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

สื่ออีกชนิดหนึ่งที่คณะกรรมการป่าชุมชนเลือกใช้คือ สื่อประเพณีและวัฒนธรรม โดยคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดให้มีพิธีกรรมในป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 คือ พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญต้นไม้มของชุมชนอีสาน และการค้าไฟธูปของชุมชนกระเหรี่ยง นอกจากนี้ ในกิจกรรมค่ายเยาวชนเพื่อป่าชุมชน ในวันที่

27-28 มกราคม 2547 คณะกรรมการป่าชุมชนได้นำการแสดงแคนของชาวกระเหรี่ยงและชาวอีสานมาแสดงในค่ายด้วย การเลือกใช้สื่อประเพณีและวัฒนธรรมมาสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนของคณะกรรมการป่าชุมชนเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่นำเสนออย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นอุบายในการสืบทอดเจตนารมณ์ในการรักษาผืนป่าแล้ว ยังช่วยให้เกิดการสื่อสารผ่านวัฒนธรรม และข้ามวัฒนธรรมซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกันและยังช่วยส่งเสริมให้เกิดการอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมของทั้งสองฝ่ายอีกด้วย และหากมีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องจะกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ของท้องถิ่นที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนรอบป่าชุมชนได้เป็นอย่างดี

นอกจากสื่อที่คณะกรรมการป่าชุมชนเลือกใช้สื่อสารในชุมชนแล้ว การสื่อสารในเวทีต่างๆ ที่โครงการวิจัยจัดขึ้น ล้วนเป็นช่องทางให้เกิดการตกย้ำเจตนารมณ์ของการรักษาป่าผืนนี้ให้เป็นป่าชุมชน ให้เป็นป่าสำหรับทุกคน และให้เป็นป่าสำหรับลูกหลาน

การสืบทอดเจตนารมณ์สู่เยาวชนเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญ แม้ว่ากิจกรรมนี้จะเป็นข้อเสนอจากโครงการวิจัยต่อคณะกรรมการป่าชุมชน แต่เป็นข้อเสนอที่ให้คณะกรรมการเป็นผู้ปฏิบัติเอง ซึ่งหากคณะกรรมการไม่เห็นความสำคัญก็ไม่จำเป็นต้องปฏิบัติ เมื่อคณะกรรมการเห็นความสำคัญและลงมือปฏิบัติก็ทำให้เกิดการสืบทอดเจตนารมณ์สู่กลุ่มเยาวชน และผลของการจัดกิจกรรมนี้ได้ทำให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชนขึ้น โดยคาดหวังให้เยาวชนชุดนี้มีบทบาทเข้าร่วมการประชุมกับคณะกรรมการป่าชุมชนชุดใหญ่ด้วย แม้ว่าปัจจุบันบทบาทของกลุ่มเยาวชนชุดนี้ยังไม่ชัดเจน แต่หากคณะกรรมการทั้งสองชุดมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น คาดหมายได้ว่าเยาวชนจะมีบทบาทที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนี้ การสืบทอดเจตนารมณ์นี้ยังจะคงดำเนินต่อไปเนื่องจากคณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดเป็นนโยบายที่จะจัดค่ายเยาวชนในป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง

สื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีแนวโน้มจะพัฒนาต่อไปได้คือ การจัดรายการทางหอกระจายข่าวสารชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากผู้วิจัยได้เชิญชวนชุมชนให้เข้าร่วมปฏิบัติในกิจกรรมหลายอย่าง สาเหตุที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อสื่อชนิดนี้เพราะเป็นช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้ว คือ รอบพื้นที่ป่าชุมชนมีหอกระจายข่าวสารชุมชนอยู่แล้ว 4 หอกระจายข่าว แต่ยังไม่มียุรูปแบบการจัดรายการโดยชุมชนอย่างจริงจังและต่อเนื่อง บางหอกระจายข่าวสารยังไม่ได้ใช้ประโยชน์ และหากพิจารณาถึงช่องทางการสื่อสารภายในแต่ละชุมชนจะพบว่า ยังมีความจำกัดอยู่มาก เนื่องจากบ้านเรือนตั้งอยู่กระจายกันมาก ภูมิประเทศเป็นภูเขาและเชิงเขา ไม่มีรถประจำทาง ไม่มีตลาดและศูนย์กลางของชุมชน ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์มือถือ และจำนวนโทรศัพท์บ้านมีน้อยมาก โดยทั่วไปช่องทางการสื่อสารภายในหมู่บ้านคือ การไปมาหาสู่ และ การไปวัดในวันพระ จากความจำกัดของช่องทางการสื่อสารนี้เอง ที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะเพิ่มช่องทางการสื่อสารในชุมชนโดยใช้ช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วแต่ชุมชนยังขาดประสบการณ์ในการจัดการ มาใช้เพื่อการจัดการป่าชุมชน ทั้งนี้ เพื่อที่จะพัฒนาการสื่อสารผ่านช่องทางนี้ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาป่าชุมชน

อนึ่ง ปัจจัยหลักของการพัฒนา การสื่อสารทางหอกระจายข่าวสารมี 3 ประการคือ (1) การพัฒนาโครงข่ายในการกระจายเสียงที่มีจุดเชื่อมโยงในพื้นที่ให้ครอบคลุมกลุ่มบ้านและมีคุณภาพเสียงที่ดี (2) การ

พัฒนาบุคลากรที่จะเป็นผู้จัดรายการ และ (3) การพัฒนาองค์กรบริหารหอกระจายข่าวบนฐานการมีส่วนร่วมของประชาชน สำหรับกิจกรรมที่ผู้วิจัยดำเนินการส่วนใหญ่จะเป็นการพัฒนาบุคลากรที่จะเป็นผู้จัดรายการ โดยการพัฒนาผู้จัดรายการในการวิจัยนี้จะใช้ประเด็นป่าชุมชนเป็นเนื้อหาหลัก ส่วนการพัฒนาองค์กรเพื่อบริหารหอกระจายข่าวนั้น ได้มีการเสนอแนะให้แต่ละชุมชนจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการหอกระจายข่าวสาร รวมทั้งขอให้ผู้ช่วยวิจัยคือ นายสมชัย เพชรแวววาว ซึ่งเป็นครูอาสาสมัครการศึกษานอกโรงเรียน ประจำตำบลนาสวน ได้ติดตาม และกระตุ้นให้ชุมชนที่มีความพร้อมจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินการหอกระจายข่าวสารชุมชนอย่างจริงจัง แต่ในขณะที่ทำการวิจัย ยังไม่เกิดคณะกรรมการที่เป็นรูปธรรม ส่วนในด้านการพัฒนาโครงการกระจายเสียงนั้นควรจะต้องมีการเสนอของบประมาณจากองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

ข้อสังเกตต่อกิจกรรมในส่วนนี้คือ บุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมในส่วนนี้จะมีทั้งคนที่สนใจประเด็นป่าชุมชนและประเด็นหอกระจายข่าว เมื่อมาร่วมในกิจกรรมเดียวกันทำให้ทั้งสองกลุ่มมีปฏิสัมพันธ์กันและทำให้มีพลังในการพัฒนามากขึ้นทั้งสองด้าน แต่มีข้อสังเกตว่า คนที่สนใจในประเด็นเรื่อง หอกระจายข่าวสารชุมชนยังมีน้อย กิจกรรมของโครงการวิจัยช่วยในการจุดประกายและสร้างความเข้าใจในวงกว้าง แต่ยังไม่สามารถขับเคลื่อนให้เกิดการจัดการอย่างเป็นรูปธรรมได้ และหากจะพัฒนาให้เป็นรูปธรรมควรจะต้องพัฒนาให้ครบทั้ง 3 ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น การสนับสนุนทางด้านอุปกรณ์และเทคนิคเพื่อพัฒนาคุณภาพเสียงและขอบเขตการกระจายเสียงจะทำให้มีเสียงตอบรับจากประชาชนที่ดีและกว้างขวาง รวมทั้งทำให้คนทำงานมีกำลังใจในการทำงาน การมีองค์กรบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจะทำให้มีผังรายการที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน และช่วยประเมินผลซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงการจัดรายการได้อย่างต่อเนื่อง ส่วนการพัฒนาบุคลากรนั้น โครงการวิจัยนี้ได้สร้างกลุ่มสนใจที่ผ่านการทดลองจัดทำรายการรูปแบบต่างๆ ไว้แล้วในทุกกลุ่มบ้าน รวมจำนวน 43 คน ซึ่งน่าจะเป็นฐานให้กับการพัฒนาการสื่อสารทางหอกระจายข่าวของชุมชนได้ต่อไป

3.5 การเชื่อมโยงกับภาครัฐ

หลังการสนับสนุนของสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ในปีงบประมาณ 2540 แล้ว การสนับสนุนจากภาครัฐได้ยุติไป แต่ทางสำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี และองค์กรเครือข่ายเดิมที่เคยสนับสนุนการประกาศป่าชุมชนในปี พ.ศ.2539 ยังคงรับรู้การมีอยู่ของป่าชุมชนสะมะแก ดังปรากฏว่า คณะทำงานป่าชุมชนสะมะแกและป่าต้นน้ำ ได้เข้าไปมีชื่ออยู่ใน คณะอนุกรรมการผืนป่าตะวันตก จังหวัดกาญจนบุรี ต่อมาในช่วงเริ่มต้นของโครงการวิจัย (ธันวาคม 2544) หลังการสัมภาษณ์แนวคิดเจ้าหน้าที่ป่าไม้ที่เกี่ยวข้อง ทางฝ่ายส่งเสริมป่าชุมชน สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี มีท่าทีที่จะเข้ามาสนับสนุนชุมชนอีกครั้งหนึ่งโดยได้ประสานกับผู้ใหญ่บ้านบ้านองลิตให้จัดทำโครงการเพื่อขอการสนับสนุนไปที่จังหวัด แต่ต่อมาสืบเนื่องจากปัญหาแนวเขตอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ซึ่งเกิดคดีความค้างอยู่ (จากกรณีบ้านสามหลัง) ทำให้สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรีได้ยุติท่าทีที่จะเข้ามาสนับสนุนป่าชุมชนสะมะแกไปเลย

ในด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับส่วนราชการระดับอำเภอในประเด็นป่าชุมชนพบว่า ก่อนการ

วิจัยประเด็นเรื่องป่าชุมชนสะมะแก ไม่ถูกหยิบยกมาพิจารณาเลย แต่หลังจากโครงการวิจัยนี้เข้ามาดำเนินการทางชุมชนได้ดำเนินการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนสะมะแกกับนายอำเภอด้วยตนเองและได้รับการยอมรับจากนายอำเภอศรีสวัสดิ์ คือ นายนิธิภัทร เสนาะคนตรี เป็นอย่างดี กล่าวคือ นายอำเภอศรีสวัสดิ์ได้มาเป็นสักขีพยานในการประชุมใหญ่เพื่อการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ณ ป่าชุมชนสะมะแก และเป็นผู้ลงนามในประกาศระเบียบป่าชุมชนสะมะแก พ.ศ.2545 ซึ่งนับว่าเป็นการยอมรับบทบาทของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนสะมะแก และทำให้ชุมชนมีความมั่นใจในบทบาทของตนเองเพิ่มขึ้น

ต่อมาในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน 2547 ได้มีกิจกรรมสำคัญที่จัดโดย สำนักบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ 5 ราชบุรี คือ โครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดราชบุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2547 โดย ในวันที่ 4 มีนาคม 2547 นายอนุกุล ลำไย เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ 6 นายอนุพงศ์ ไพศาลภาษมาศ เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ 5 นายพีรเดช สิงห์ประเสริฐ เจ้าหน้าที่บริหารงานป่าไม้ 5 และนายกิ่ง กล่อมทิพย์ หัวหน้าหน่วยป้องกันรักษาป่าที่ กจ.16 ได้เข้าร่วมประชุมกับผู้นำชุมชนของตำบลนาสวน และตำบลด่านแม่ละเมาและราษฎรบ้านองสิต ในการประชุมประจำเดือนของบ้านองสิต ณ ศาลาประชาคมบ้านองสิต เพื่อชี้แจงโครงการและเตรียมผู้เข้ารับการอบรม รุ่นที่ 1 และได้มีข้อตกลงในเรื่องการสรรหาคนเข้ารับการอบรมดังนี้

๑. ด่านแม่ละเมา จำนวน 18 คน มีดังนี้

- ผู้ใหญ่ประทวน สุจริตธรรม หมู่ 3 บ้านด่านแม่ละเมา สรรหาจำนวน 7 คน
- ผู้ใหญ่สมาน กองเกตุ หมู่ 5 บ้านโป่งห้วย สรรหาจำนวน 5 คน
- ผู้ใหญ่คำพา หมู่ 8 สรรหาจำนวน 6 คน

๒. นาสวน จำนวน 90 คน มีดังนี้

- ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน สรรหาจำนวน 30 คน
- ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ หมู่ 4 บ้านองสิต สรรหาจำนวน 30 คน
- ผู้ใหญ่เอนก ขจรศิลป์ หมู่ 5 บ้านเจาะเหลาะ สรรหาจำนวน 30 คน

หลังจากนั้นได้มีการจัดฝึกอบรมราษฎรรุ่นที่ 1 ระหว่างวันที่ 6-9 เมษายน 2547 (จำนวน 4 วัน 3 คืน) ณ โรงเรียนบ้านนาสวน ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ และจากการติดตามผลต่อเนื่องพบว่า หลังการฝึกอบรมดังกล่าวได้มีการจัดตั้งองค์กรเรียกว่า องค์กรราษฎรอาสาพิทักษ์ป่า (รสป.) ซึ่งจะเป็นองค์กรในการดูแลผืนป่าในท้องที่ ต.นาสวนและด่านแม่ละเมา ปรากฏว่า นายเอนก ขจรศิลป์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านเจาะเหลาะ ได้เป็นหัวหน้าชุดดังกล่าว

จากการสอบถามแนวคิดของโครงการนี้ พบว่า โครงการฝึกอบรมรุ่นที่ 1 นี้ มุ่งเน้นการรักษาพื้นที่ป่าอนุรักษ์ในท้องที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ซึ่งในเขต ต.นาสวนและ ต.ด่านแม่ละเมา จะมีผืนป่าอนุรักษ์ที่สำคัญ 2 ผืนป่า คือ อุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าสลักพระ และบทบาทหลักของ รสป.คือ การมีส่วนร่วมในโครงการต่างๆที่รัฐดำเนินการเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ รวมทั้งเป็นแหล่งข่าวของทางราชการในการแจ้งข่าวเบาะแสการกระทำผิด ทั้งนี้ จะไม่เกี่ยวกับการ

จัดการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนแต่อย่างใด กล่าวได้ว่าทางหน่วยงานป่าไม้ยังไม่ยอมรับหรือแสดงการรับรู้ เรื่องการใช้ประโยชน์จากป่าในรูปแบบของป่าชุมชน แต่ยอมรับบทบาทของชุมชนในการดูแลรักษาพื้นที่ป่า

3.6 การมีข้อมูลและการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกชุดที่ 1 ครั้งที่ 1 ในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 ได้มีการ พิจารณารับรองระเบียบป่าชุมชนสะมะแก พ.ศ.2545 ในระเบียบดังกล่าว กำหนดให้เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการป่าชุมชนในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนและรายงานสภาพป่าชุมชนต่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้านปีละ 1 ครั้ง ข้อกำหนดดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่า คณะกรรมการป่าชุมชนได้ให้ความสำคัญกับข้อมูล และการแสดงข้อมูลต่อชุมชนอยู่แล้ว แต่วิถีดำเนินการยังไม่ชัดเจน และเนื่องจากงานด้านการรวบรวม จัด การ และนำเสนอข้อมูลเป็นงานที่ต้องการทักษะทางวิชาการพอสมควร การพัฒนางานด้านนี้โดยปล่อยให้ เป็นบทบาทของชุมชนตามลำพังจึงเป็นไปได้ยาก ดังนั้น การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมเพื่อเพิ่มพูนศักยภาพ ในการจัดการข้อมูลป่าชุมชนจึงเป็นเรื่องที่จำเป็น

ในการสนับสนุนให้ชุมชนมีข้อมูลและมีการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการ โดย ออกแบบกิจกรรมการศึกษาโครงสร้างป่าชุมชน และการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนไว้ในการฝึกอบรมเชิง ปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน ระหว่างวันที่ 13-17 สิงหาคม 2545

ในส่วนของการสร้างป่าชุมชนมีการจัดทำแปลงตัวอย่างป่าแบบถาวรที่มีหมายเลขประจำต้นไม้ซึ่ง จะทำให้ชุมชนสามารถเก็บข้อมูลต่อเนื่องและนำมาเปรียบเทียบกันได้ บทบาทหลักของชุมชนในช่วงของ การวิจัยคือ การเก็บรวบรวมข้อมูล ส่วนการฝึกฝนในด้านวิเคราะห์ แปลผลและจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบ ยังไม่ได้ดำเนินการ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันชุมชนจะมีฐานข้อมูลทั้งส่วนที่เป็นข้อมูลดิบ (คือ ข้อมูลในตาราง บันทึกรวบรวมข้อมูลจากแปลงตัวอย่างที่ฝึกปฏิบัติ) และส่วนที่แปลผลเบื้องต้นโดยทีมวิจัย อนึ่ง ปัจจุบันข้อมูลจาก ตารางบันทึกข้อมูลได้จัดเก็บไว้แบบดิจิทัลในคอมพิวเตอร์ของวัดถ้ำผาพิรุณแล้ว

ส่วนการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งของการฝึกอบรมดังกล่าว เป็นข้อมูลที่เกิดจากการคาดคะเนของคณะกรรมการป่าชุมชน บนฐานประสบการณ์ที่มีอยู่ ปัจจุบันข้อมูลดังกล่าวนี้เป็น ข้อมูลที่ชุมชนใช้เผยแพร่ในเอกสารเกี่ยวกับป่าชุมชนที่จัดทำขึ้น โดยวัดถ้ำผาพิรุณ

เนื่องจากการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนยังมีลักษณะการคาดคะเนมากกว่าการรวบรวมข้อมูลอย่าง เป็นระบบ โครงการวิจัยนี้จึงได้วางแนวทางในการจัดทำระบบเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและใช้เครือ ข่ายเยาวชนมาสนับสนุนการจัดเก็บข้อมูล โดยดำเนินการในระหว่างวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546 ซึ่งหากชุมชนเห็นว่าเป็นประโยชน์ก็สามารถจะพัฒนาระบบนี้ต่อไป หรืออาจนำแนวทางที่มีการนำเสนอโดยกรรมการ ป่าชุมชนในการประชุมสรุปบทเรียนในวันที่ 5 เมษายน 2547 มาใช้ก็ได้ คือ การให้ผู้นำของหมู่บ้านเชิญผู้ที่ เก็บหาของป่า และรับซื้อของป่ามาร่วมประชุมแล้วเก็บข้อมูลตรงนั้นเลย เพื่อให้มีการตรวจสอบข้อมูลกันเอง ได้ด้วย

นอกเหนือจากการสำรวจโครงสร้างป่าชุมชน และการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนดังกล่าวแล้ว ยังมีข้อมูลอื่นๆ เกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งมีการรวบรวมในระหว่างการจัดประชุมเรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนสะมะแก ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2546 ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแกที่เป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งด้านลักษณะของพื้นที่ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์ การใช้ประโยชน์ การจัดการ คุณค่าด้านภาษาและวัฒนธรรม และในการประชุมนี้ยังมีการพิจารณาไปถึงสิ่งที่ควรศึกษาเพิ่มเติมจากป่าชุมชนสะมะแกอีกด้วย

อนึ่ง ในการจัดการข้อมูลที่ได้จากการประชุมดังกล่าว ทางโครงการวิจัยได้มอบหมายให้ นายสมชัย เพชรแวววาว ซึ่งเป็นครูอาสาของการศึกษานอกโรงเรียนประจำตำบลนาสวน เป็นผู้นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อให้ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้เคลื่อนไหวอยู่ในชุมชนและเป็นฐานสำหรับการจัดการข้อมูลต่อไปในอนาคต

ในส่วนของการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนนั้น พบว่า วัดถ้ำผาพิรุณมีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ เพราะปัจจุบันหลวงพ่อดำผาพิรุณ มีลูกศิษย์วัดที่เข้ามาช่วยจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนโดยคอมพิวเตอร์ ช่วยจัดทำเอกสาร จัดทำสื่อนิทรรศการ และจัดทำสื่อในรูปแบบซีดี ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา วัดถ้ำผาพิรุณเป็นสถานที่หลักในการจัดประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นสถานที่ต้อนรับการศึกษาดูงานเกี่ยวกับป่าชุมชน โดยวัดแห่งนี้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ และเป็นสถาบันทางสังคมที่อยู่ใกล้กับป่าชุมชนมากที่สุด นอกจากนี้ ในวัดนี้ยังมีพระภิกษุสงฆ์ที่มีความชำนาญด้านคอมพิวเตอร์สนับสนุนการเรียนการสอน และการซ่อมเครื่องคอมพิวเตอร์ให้กับโรงเรียนต่างๆ ใน ต.นาสวน และ ตำบลใกล้เคียงอยู่แล้ว ดังนั้น หากมีการสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นและนักวิจัยภายนอกเข้ามาเสริมแรงในการจัดการข้อมูลป่าชุมชนสะมะแก พัฒนาสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน และวิจัยหาองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก โดยใช้วัดถ้ำผาพิรุณเป็นศูนย์ประสานงาน รวมทั้งเชื่อมประสานกับโรงเรียนในท้องถิ่น ก็น่าจะสามารถทำให้เกิดศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนที่มีสามารถรองรับกิจกรรมการเรียนรู้ของเยาวชนในท้องถิ่น และขยายสู่สังคมได้ต่อไป

4. บทเรียนจากการสื่อสารโดยโครงการวิจัย

4.1 บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อการจัดตั้งองค์กรในการจัดการป่าชุมชน

(1) การบ่งชี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ชัดเจนและการเข้าร่วมของแกนนำจากทุกกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นเรื่องสำคัญอันดับแรก เพื่อให้ได้ข้อตกลงที่อยู่บนฐานการมีส่วนร่วมจากทุกกลุ่ม ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากโดยเฉพาะในระยะแรกของการดำเนินงาน กล่าวคือ ในกรณีที่ผู้นำของแต่ละหมู่บ้านยังไม่ครบ ผู้วิจัยจะไม่เริ่มกิจกรรม จะพยายามติดตาม และขอให้กลุ่มอื่นๆ ขอมที่จะรอคอย

(2) การเข้าร่วมของผู้นำอย่างเป็นทางการมีความสำคัญต่อการดำเนินการเรื่องป่าชุมชน เพราะในการจัดการป่าชุมชนในหลายกรณีจะต้องมีการควบคุมและระงับเหตุซึ่งจำเป็นต้องอาศัยอำนาจของพนักงานเจ้าหน้าที่ ผู้ใหญ่บ้านหรือกำนันซึ่งเป็นผู้นำอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ ในแง่กลไกสนับสนุนของภาครัฐ ก็

มักจะสนับสนุนผ่านแกนนำที่เป็นทางการของชุมชน ทำให้การเข้าร่วมของผู้นำอย่างเป็นทางการมีความหมายต่อการบังคับใช้ระเบียบต่าง ๆ ของป่าชุมชน และต่อการพัฒนาป่าชุมชน

(3) คุณภาพของการเจรจาของกลุ่มแกนนำมีความหมายมากต่อการขับเคลื่อนงานต่อไป ในการนี้ ควรจะต้องทำให้เกิดฉันทามติที่จะร่วมปฏิบัติงานไปด้วยกัน เทคนิคการสื่อสารที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในขั้นตอนนี้ คือ การเปิดเผยข้อมูลของการวิจัยที่ฉายภาพอดีตซึ่งเชื่อมโยงถึงทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ การจัดโอกาสให้เปิดภาพอดีตจากมุมมองของปัจเจกแต่ละคน และการเชิญชวนมองหอนาคตและเปิดช่องทางให้เกิดการวางแผนการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ ปัจจัยที่ช่วยเสริมความมั่นใจในขั้นตอนนี้คือ การมีผู้ให้ข้อคิด และสามารถประสานกับทุกกลุ่มได้ อยู่ในที่ประชุมด้วย ซึ่งในกรณีศึกษา นี้ คือ หลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณและอาจารย์สมบุญ จิตผ่องแท้

(4) ในกรณีที่ป่าชุมชนนั้นมีการใช้ประโยชน์หลายหมู่บ้าน ควรจะต้องจัดให้มีการสื่อสารระหว่างชุมชน ทั้งนี้ แกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียควรจะรับรู้ข้อมูลจากชุมชนอื่นๆ ด้วย ในการนี้ ผู้วิจัยใช้การมอบภาระกิจการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านต่างๆ ให้กับแกนนำของแต่ละหมู่บ้าน พร้อมทั้งขอให้แกนนำทุกคนเข้าร่วมในทุกเวที

(5) การเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนมีบทบาทในกระบวนการขับเคลื่อนเวทีด้วยตนเอง พร้อมๆ กับการมีปฏิสัมพันธ์กับแกนนำจากกลุ่มบ้านข้างเคียง ทำให้เกิดแรงผลักดันที่จะนำไปสู่การจัดการป่าชุมชนได้อย่างเกินความคาดหมาย อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนในประเด็นที่เป็นความต้องการของชุมชนน่าจะเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของการนำไปสู่ความสำเร็จครั้งนี้

(6) ในขั้นตอนการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านที่มีแกนนำจากกลุ่มบ้านอื่นๆ มาร่วมเวทีด้วย จะเป็นเวทีที่มีโอกาสจะพบกับความขัดแย้งระหว่างหมู่บ้านได้ การออกแบบกิจกรรมในขั้นตอนนี้จึงต้องมีความระมัดระวังเป็นพิเศษ เทคนิคที่ผู้วิจัยนำมาใช้คือ การใช้ภาพอดีตและอาศัยผู้อาวุโสเป็นสื่อที่สำคัญในการจัดการกับความขัดแย้ง อนึ่ง ภาพอดีตในที่นี้เป็นภาพอดีตของความอุดมสมบูรณ์ และภาพความผูกพันของคนกับพื้นที่ ซึ่งจะประกอบประวัติศาสตร์ร่วมกัน ภาพอดีตเหล่านี้จะมีการนำเสนอผ่านผู้อาวุโสซึ่งเป็นที่เคารพของชุมชน และผู้อาวุโสจะเป็นผู้ช่วยชักนำให้เกิดการอนุรักษ์และประสานความขัดแย้งระหว่างชุมชน

(7) การเปิดเวทีที่ผู้นำชุมชนหลายๆ คนมาอยู่ร่วมกัน ทำให้เวทิดังกล่าวสามารถสร้างข้อตกลงที่ปฏิบัติได้ทันที เช่น ในเวทที่บ้านองสิต ซึ่งเป็นเวทีแรกของการจัดเวทีตามกลุ่มบ้าน ได้มีข้อตกลงให้แต่ละเวทีคัดเลือกตัวแทนจากกลุ่มบ้านต่างๆ เวทีละ 20 คน มาร่วมการประชุมใหญ่เพื่อคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ข้อตกลงดังกล่าวปฏิบัติได้ทันทีและยังเป็นข้อผูกมัดไปถึงเวทีอื่นๆ ได้ เพราะแกนนำจากทุกกลุ่มบ้านมีส่วนร่วมในการสร้างข้อตกลงนี้แล้ว

(8) การประชุมเพื่อคัดเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน ในวันที่ 1 พฤษภาคม 2547 มีตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านได้มาร่วมจำนวน ถึง 88 คน การประชุมดังกล่าวนี้กำหนดโดยชุมชนเอง และไม่ได้พึ่งพาเงินในการจัดประชุมจากแหล่งทุนใดๆ เลย ในการนี้ ชุมชนกำหนดตัวแทนจากทุกกลุ่มบ้านที่จะมาร่วมประชุม ชุมชนเป็นผู้เชิญนายอำเภอศรีสวัสดิ์มาเป็นสักขีพยาน รวมทั้งเป็นผู้ดำเนินการประชุม กำหนดโครงสร้างและวิธีได้

มาของคณะกรรมการป่าชุมชนด้วยตนเอง ทั้งนี้ มีข้อสังเกตว่า บุคคลที่มีบทบาทในการให้ข้อเสนอและสรุปการประชุมในเวทีคืออาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนาสวนและเป็นคนบ้านนาสวน โดยกำเนิด ส่วนโครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนสะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนให้ความสำคัญกับผู้นำที่เป็นทางการมาก โดยกำหนดให้เป็นคณะกรรมการโดยตำแหน่งถึง 8 คน จาก 17 คน

(9) บทบาทสำคัญของนักวิจัยที่สนับสนุนการประชุมในวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 คือ การคืนข้อมูลจากเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านทั้ง 4 เวที โดยคืนข้อมูลให้กับตัวแทนจากแต่ละกลุ่มบ้านที่จะเข้าร่วมประชุม เพื่อเป็นการปรับฐานการรับรู้ของผู้เข้าร่วมการประชุมอีกครั้งหนึ่ง แม้จะเป็นการสื่อสารทางเอกสารแต่การที่เป็นเรื่องราวของท้องถิ่น ทำให้แกนนำชุมชนส่วนใหญ่ได้อ่านก่อนการเข้าประชุม

(10) การสื่อสารในเวทีต่างๆ ที่โครงการวิจัยจัดขึ้นทั้งการสนทนากลุ่มของแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เวทีตามกลุ่มบ้าน และการประชุมใหญ่เพื่อเลือกคณะกรรมการป่าชุมชน ล้วนเป็นการสื่อสารที่อยู่บนฐานของการมีปฏิสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relation) โดยเป็นเวทีของการเจรจาของชุมชนโดยชุมชนเป็นสำคัญ ผู้วิจัยทำหน้าที่จุดประกายให้มีความหวังร่วมกัน มีความเป็นเจ้าของร่วมกัน ช่วยตั้งคำถามในเวทีสนทนากลุ่ม ช่วยออกแบบกระบวนการในเวทีตามกลุ่มบ้าน ช่วยเสนอความเห็น ร่วมเป็นสักขีพยาน รวมทั้งช่วยประสานและระงับเหตุในกรณีที่มีข้อขัดแย้ง

(11) บทบาทสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้วิจัยคือ การเตรียมการก่อนการประชุม ได้แก่ การเชิญชวนให้มาร่วมประชุม การปรับท่าทีของแต่ละบุคคลให้มีความหวังที่จะเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น รวมทั้งปรับฐานการรับรู้ต่อปัญหาป่าชุมชนให้ใกล้เคียงกัน โดยการคืนข้อมูลจากการวิจัย

4.2 บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการจัดการร่วมกัน

(1) การสำรวจร่องน้ำในป่าชุมชนร่วมกับนักวิชาการเป็นกิจกรรมแรกๆ ที่ผู้วิจัยใช้ในการเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายป่าชุมชนและเป็นกิจกรรมที่จะสร้างความตื่นตัวที่จะเรียนรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน

(2) ทั้งการสำรวจร่องน้ำในป่าชุมชนและการวางแผนแปลงตัวอย่างในป่าชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ ที่ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะกรรมการป่าชุมชนกับนักวิชาการ ปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มคณะกรรมการ และทำให้คณะกรรมการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ตนเองจะมีบทบาทในการจัดการได้เป็นอย่างดี

(3) กิจกรรมการเรียนรู้ในแปลงตัวอย่างที่ผู้วิจัยนำมาใช้จะเน้นการวัด (measurement) การบันทึกข้อมูลเท่านั้น ส่วนการจัดการข้อมูล การวิเคราะห์ และการนำเสนอข้อมูลยังไม่สามารถดำเนินการได้โดยคณะกรรมการป่าชุมชน ดังนั้น หากสามารถจัดทำโครงการต่อเนื่องเพื่อพัฒนาศักยภาพของคณะกรรมการป่าชุมชนในการจัดการข้อมูล วิเคราะห์ และนำเสนอข้อมูลจากแปลงตัวอย่างด้วยก็จะช่วยให้ชุมชนมีจัดการข้อมูลอย่างเป็นระบบและสามารถนำข้อมูลไปสู่การใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

(4) การประเมินปริมาณผลผลิตจากป่าชุมชนระยะแรก เป็นกิจกรรมที่ทำให้คณะกรรมการมองเห็นคุณค่าของป่าชุมชนชัดเจนขึ้น

(5) การจัดโอกาสให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้ประชุมและกำหนดวาระการประชุมของตนเองในช่วงของการอบรมเชิงปฏิบัติการ ทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนสามารถกำหนดกิจกรรมที่จะทำต่อไปได้ แต่เนื่องจากกิจกรรมส่วนหนึ่ง ไม่ได้กำหนดงบประมาณ แหล่งงบประมาณ วิธีดำเนินการ และผู้รับผิดชอบที่ชัดเจนทำให้กิจกรรมเหล่านั้นไม่ได้นำไปสู่การปฏิบัติ

4.3 บทเรียนจากการสื่อสารเพื่อป่าชุมชนโดยชุมชน

จากการวิจัยครั้งนี้พบว่า รูปแบบการสื่อสารที่คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ ได้แก่ การสื่อสารผ่านสื่อ โดยสื่อที่คณะกรรมการเลือกคือ ป้ายแนวเขตป่าชุมชน ป้ายกฎระเบียบป่าชุมชน แผ่นพับรายงานผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการป่าชุมชน ดังนั้น หากมีการสนับสนุนการจัดทำสื่อดังกล่าวนี้ให้มีคุณภาพน่าจะทำให้บทบาทของคณะกรรมการป่าชุมชนเด่นชัดขึ้น นอกเหนือจากนี้ รูปแบบการสื่อสารที่ควรจัดให้มีขึ้นเป็นอันดับต้นๆ คือ การสื่อสารด้วยพิธีกรรมในป่าชุมชน เพราะการสื่อสารดังกล่าวนี้เป็นการสื่อสารที่มีแบบแผนชัดเจน ให้ความหมายลึกซึ้งถึงจิตวิญญาณ และสามารถสะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนได้ จึงนับเป็นการสื่อสารที่มีความหมายมากต่อการจัดการป่าชุมชน

ส่วนรูปแบบการสื่อสารที่คณะกรรมการป่าชุมชนยังไม่คุ้นเคยแต่มีศักยภาพในการพัฒนา คือ การสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวสารชุมชน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างพื้นฐานของหอกระจายข่าวสารในพื้นที่วิจัยยังไม่ดีพอ คือคุณภาพของเสียงยังไม่ดี และความครอบคลุมของพื้นที่กระจายเสียงน้อย ทำให้ความน่าสนใจที่จะใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวสารยังมีน้อย ส่วนการบริหารจัดการหอกระจายข่าว ณ ปัจจุบันยังไม่เป็นรูปแบบของคณะกรรมการ ทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดการมีน้อย แต่จากการที่โครงการวิจัยพยายามสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการใช้ประโยชน์หอกระจายข่าวสารชุมชน โดยการฝึกอบรมคณะกรรมการป่าชุมชนและผู้สนใจงานด้านหอกระจายข่าว รวมทั้งมีการสาธิตการจัดรายการทางหอกระจายข่าวไปแล้ว คาดว่าในอนาคตการใช้ประโยชน์จากหอกระจายข่าวสารจะเพิ่มขึ้น และหอกระจายข่าวสารก็จะสามารถเป็นช่องทางการสื่อสารอีกช่องทางหนึ่งที่คณะกรรมการป่าชุมชนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการจัดการป่าชุมชนได้อีกหนึ่ง ในช่วงท้ายของโครงการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เสนอให้ชุมชนจัดทำโครงการ “ร่วมสื่อถึงเพื่อน เขียนหอกระจายข่าว” โดยมีจุดมุ่งหมายให้เป็นโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนผ่านหอกระจายข่าวสารชุมชน และขอให้ผู้ช่วยนักวิจัยคือ นายสมัย เพชรแวววาว เป็นผู้ประสานงานเพื่อให้เกิดโครงการนี้ ซึ่งนายสมัย เพชรแวววาว ได้จัดส่งเอกสารโครงการมายังโครงการวิจัย โดยจัดทำเป็นโครงการประชุมเชิงปฏิบัติการสำหรับคณะกรรมการหอกระจายข่าวที่มาจากทั้ง 6 กลุ่มบ้าน จำนวน 1 วัน ในเดือนมกราคม 2547 (ดูภาคผนวก 15) แต่เนื่องจากงบประมาณของโครงการวิจัยไม่เพียงพอที่จะสนับสนุนโครงการนี้ ประกอบกับผู้วิจัยป่วยต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลศิริราชเกือบตลอดทั้งเดือนมกราคม 2547 โครงการดังกล่าวจึงซบเซาไป อย่างไรก็ตาม ถ้ามีการสนับสนุนด้านงบประมาณและวิทยากร คาดว่าชุมชนจะดำเนินการโครงการนี้ได้

นอกจากการสื่อสารสำหรับประชาชนทั่วไปแล้ว การสื่อสารเฉพาะกลุ่มคือ สำหรับเยาวชนในท้องถิ่น ก็นับเป็นการสื่อสารที่คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญ รูปแบบการสื่อสารที่นำมาใช้คือ การจัด

ค่าย ประกอบด้วยกิจกรรมบรรยายทั้งจากวิทยากรภายนอก วิทยากรที่เป็นผู้นำชุมชน กิจกรรมการเดินป่า ศึกษาธรรมชาติ กิจกรรมด้านวัฒนธรรมประเพณี และการประชุมกลุ่ม ข้อสังเกตจากกิจกรรมนี้คือ ชุมชนยังหวังพึ่งวิทยากรจากภายนอกอยู่มาก รวมทั้งให้ความสำคัญกับตัวบทกฎหมายซึ่งยังไม่น่าสนใจสำหรับเยาวชน ขณะที่วิทยากรท้องถิ่นที่ใกล้ชิดกับปายังมีโอกาสนำเสนอองค์ความรู้ที่มีอยู่น้อยมาก จึงควรที่จะส่งเสริมให้เยาวชนมีโอกาสเรียนรู้จากผู้รู้เรื่องป่าในท้องถิ่นให้มากขึ้น เพราะน่าจะครอบคลุมเนื้อหาที่หลากหลายและน่าสนใจกว่า นอกจากนี้ หากมีการสนับสนุนให้เยาวชนเหล่านี้ทำหน้าที่สื่อสารเรื่องราวของป่าชุมชนต่อไปอีก ก็จะทำให้ประเด็นป่าชุมชนกลายเป็นวาระของชุมชนที่จะทำให้มีผู้เข้าร่วมในการจัดการมากยิ่งขึ้น

4.4 รูปแบบของข้อมูลและข้อจำกัดในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก

การเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนมีลักษณะของการวัดและประเมินค่า ซึ่งชุมชนจะมีข้อจำกัดในการทำกิจกรรมในลักษณะนี้ค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม ในชุมชนยังมีโรงเรียนขยายโอกาสซึ่งจัดการเรียนการสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 2 โรงเรียนคือ โรงเรียนบ้านนาสวน และโรงเรียนบ้านดงเสลา มีครูและบัณฑิตที่ยังคงอยู่ในชุมชน หากมีการสนับสนุนให้โรงเรียนเป็นฐานของการเก็บข้อมูลพร้อมทั้งเชิญชวนผู้มีความรู้ในท้องถิ่นเข้าร่วมกิจกรรม ก็จะทำให้ชุมชนสามารถจัดการข้อมูลเหล่านี้ได้เอง แต่หากต้องการความแม่นยำในเชิงวิชาการควรต้องมียุทธศาสตร์การภายนอกมาสนับสนุนในการวางแผนและพัฒนาทักษะของชุมชนในการวัด การเก็บรวบรวมและจัดการข้อมูล เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการข้อมูลได้อย่างเป็นระบบ มีความแม่นยำ และมีความต่อเนื่อง ซึ่งจะสามารถอธิบายอัตลักษณ์ของป่าชุมชนของคนได้อย่างมีความหมายมากขึ้น และจะสามารถพัฒนาป่าชุมชนให้กลายเป็นแหล่งการเรียนรู้สำหรับนักเรียนและกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ต่อไป

นอกจากนี้ หากมีนักวิชาการภายนอกเข้ามาทำการวิจัยหรือร่วมวิจัยกับชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน ก็จะช่วยพัฒนาความรู้ด้านป่าชุมชน ซึ่งเป็นป่าที่มีการรบกวนโดยมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ได้มากขึ้น เพราะปัจจุบันข้อมูลลักษณะนี้ยังมีการศึกษากันน้อยมาก และข้อมูลลักษณะนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมวิชาการในการจัดการป่าชุมชนต่อไป

อนึ่ง นอกจากการวางระบบการเก็บข้อมูลป่าชุมชนแล้ว ควรมีการจัดระบบการรายงานผลของข้อมูลทั้งต่อชุมชนท้องถิ่นและต่อภาคราชการ เพื่อให้ภาคราชการสามารถเข้ามาตรวจสอบ แนะนำและคุ้มครองพื้นที่ป่าชุมชนนั้นให้คงสภาพที่สมบูรณ์ต่อไปได้อย่างแท้จริงด้วย

5. ข้อจำกัดและปัจจัยเกื้อหนุนของการวิจัย

5.1 ข้อจำกัดของการวิจัย

- (1) ข้อจำกัดในด้านวิชาการป่าไม้ของทีมวิจัย โดยเฉพาะในการสำรวจทรัพยากรป่าไม้ ทำให้

จำเป็นต้องหาวิทยากรมาสนับสนุน แต่ผู้วิจัยก็สามารถหาวิทยากรมาได้เฉพาะในช่วงของการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการเท่านั้น และยังคงขาดวิทยากรที่จะช่วยพัฒนางานให้มีความต่อเนื่องและนำไปสู่การจัดการข้อมูลโดยชุมชนได้ อนึ่ง ในช่วงของการประชุมปฏิบัติการ มีปัญหากรณีขัดแย้งในเรื่องแนวเขตของอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ในระดับที่กระทบโดยตรงต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่ และทำให้ผู้วิจัยประสบปัญหาในการหานักวิชาการจากกรมป่าไม้มาเป็นวิทยากรในการทำแปลงตัวอย่างป่าชุมชนอยู่ระยะหนึ่ง ก่อนที่จะได้นายธนวัฒน์ ทองตัน จากสถานีวิจัยไฟฟ้าห้วยขาแข้งมาเป็นวิทยากร

(2) ข้อจำกัดด้านบุคลากรในท้องถิ่นที่จะมีบทบาทในด้านการจัดการข้อมูล แม้ว่าจะมีอาจารย์พิสิทธิ์ ยังประยูร ซึ่งเป็นผู้อำนวยการโรงเรียนนาสวนให้ความสนใจกับงานนี้มาก แต่ภาระงานของอาจารย์มีมากด้วย จึงมีข้อจำกัดด้านเวลาที่จะเข้าร่วมกิจกรรม โอกาสที่จะพัฒนางานด้านนี้จึงมีจำกัดมาก

(3) ข้อจำกัดด้านเวลาทั้งของนักวิจัยและของชุมชน ในส่วนของนักวิจัยมีภาระงานประจำอยู่แล้ว และยังมีภาระงานวิจัยซ้อนเวลากันซึ่งบางช่วงมี 3 เรื่อง บางช่วงมี 2 เรื่อง รวมทั้งมีช่วงเวลาที่เจ็บป่วยต้องเข้ารักษาตัวในโรงพยาบาลถึง 3 ครั้ง (รวมเวลาในโรงพยาบาลประมาณ 2 เดือน) ส่วนของชุมชน พบว่าในช่วงที่มีงานในภาคเกษตรมาก แคนนำบางส่วนไม่สามารถมาได้ เมื่อมาไม่ครบก็มีความพอใจกันบ้าง การดำเนินการวิจัยในช่วงนี้จึงต้องชงักไป เพื่อไม่ให้เป็นประเด็นที่ต้องเรียกร้องการเสียสละมากจนอาจจะขัดแย้งกัน

(4) ข้อจำกัดด้านค่าใช้จ่ายซึ่งไม่เพียงพอต่อการขับเคลื่อนกิจกรรมที่หลากหลายของโครงการวิจัย ทำให้การออกแบบกิจกรรม การเตรียมงานและการดำเนินงานต้องทำภายใต้ข้อจำกัดด้านงบประมาณ และทำให้การสนับสนุนด้านวิชาการต่อชุมชนทำได้จำกัด

(5) ข้อจำกัดในด้านการสื่อสารระหว่างนักวิจัยกับพื้นที่ เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ และในระยะแรกของโครงการวิจัยโทรศัพท์บ้านไม่มีเลย มีแต่โทรศัพท์สาธารณะของหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 เครื่องเท่านั้น การส่งจดหมายก็ถึงล่าช้ามาก บางครั้งก็สูญหาย จำเป็นต้องติดต่อแบบถึงบ้าน การยืนยันนัดหมายก็ทำได้ยาก เมื่อมีกิจกรรมบ่อยครั้ง บางนัดหมายก็มีปัญหา เช่น มีการลืมนัดหมาย มีการติดธุระ บางคนไม่ได้เข้าร่วมการนัดหมาย เป็นต้น

5.2 ปัจจัยเกื้อหนุนให้เกิดความสำเร็จ

(1) ประเด็นเรื่องป่าชุมชนเป็นประเด็นที่ชุมชนสนใจ และต้องการให้มีผู้รู้หรือนักวิชาการเข้าไปสนับสนุนอยู่แล้ว

(2) ชุมชนมีทุนทางสังคมในการกำหนดทิศทางของตนเองอยู่ระดับหนึ่งแล้ว ดังที่ปรากฏว่า ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมประกาศป่าชุมชนได้ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2539 และในการประชุมวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 ก็เป็นการประชุมที่ชุมชนกำหนดเอง และคณะกรรมการป่าชุมชนที่ได้มาก็มาจากวิธีการที่ชุมชนกำหนดเอง

(3) ผู้วิจัยมีทุนที่มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนในงานวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายพัฒนาโปรแกรมศึกษา

ธรรมชาติ ธรรมะ และวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งได้เข้ามาใช้ป่าชุมชนสะมะแก และบ้านปลายนาสวนเป็นแหล่งการเรียนรู้ในโปรแกรมการศึกษาธรรมชาติ ธรรมะ และวัฒนธรรมสำหรับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาจังหวัดกาญจนบุรีมาแล้ว

(4) วิธิดำเนินการวิจัยซึ่งใช้การสร้างเวทีที่ผู้ร่วมเวทีมีปฏิสัมพันธ์กันในแนวราบและเน้นการสื่อสารภายในชุมชนและระหว่างชุมชน ทำให้ได้ข้อมูลของท้องถิ่นที่มีความน่าเชื่อถือ เพราะการสื่อสารที่เกิดขึ้นในเวทีจะมีการตรวจสอบกันเองอยู่แล้ว ไม่ใช่ข้อมูลที่ชาวบ้านจงใจให้นักวิจัยเพื่อประโยชน์ของนักวิจัย การสื่อสารที่เกิดขึ้นไม่ใช่การสื่อสารระหว่างนักวิจัยกับชุมชน แต่เป็นการให้ข้อมูลกันเองเพื่อประโยชน์ของชุมชน ขณะที่นักวิจัยก็มีโอกาสเข้าถึงข้อมูลและยังสามารถมีปฏิสัมพันธ์ในแนวราบกับชุมชนได้อีกด้วย

(5) การเป็นอาจารย์จากมหาวิทยาลัยมหิดลซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาที่มีชื่อเสียงและมีวิทยาเขตอยู่ที่จังหวัดกาญจนบุรี ทำให้ได้รับการยอมรับจากภาคราชการในท้องถิ่นระดับหนึ่ง ดังเช่น เมื่อมีกรณีปัญหาการนัดชื้อนกับหน่วยราชการในท้องถิ่นและเป็นเหตุการณ์เฉพาะหน้า ผู้วิจัยสามารถร้องขอส่วนราชการในพื้นที่ให้เลื่อนกิจกรรมส่วนที่เข้าชื้อนกับโครงการวิจัยออกไปได้

บทที่ 9

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ที่ผู้วิจัยมุ่งใช้กระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือให้ชุมชนสามารถจัดการป่าชุมชนร่วมกันได้ สาเหตุที่ผู้วิจัยสนใจประเด็นการสื่อสารเรื่องป่าชุมชน เพราะป่าไม่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการควบคุมระบบนิเวศของพื้นที่ลุ่มน้ำทุกกลุ่มน้ำ และป่าไม้ยังเป็นฐานของทรัพยากรทางชีวภาพ เป็นแหล่งของปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้ป่า และเป็นฐานของการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ประเด็นเรื่องป่าชุมชนยังมีความสำคัญต่อการสื่อสาร โดยเฉพาะในด้านการพัฒนารูปแบบการสื่อสารของชุมชนและระหว่างชุมชน เพราะป่าชุมชนมีลักษณะเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์และในหลายกรณีเป็นการใช้ประโยชน์ร่วมหลายหมู่บ้าน การจัดการร่วมจึงมีความสำคัญ ในกรณีนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

สาเหตุที่สนใจป่าชุมชนสะมะแกเพราะป่าชุมชนสะมะแก เป็นผืนป่าแห่งหนึ่งที่ชาวบ้านหลายหมู่บ้านร่วมกันอนุรักษ์ และได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน รวมทั้งได้ร่วมกันการประกาศให้เป็นป่าชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ.2539 ต่อมาป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ได้จัดตั้งงบประมาณ ปี พ.ศ.2540 มาสนับสนุนการจัดตั้งป่าชุมชนดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประชาชนหลายกลุ่มบ้านจะเข้าร่วมในการประกาศป่าชุมชนสะมะแกแต่กลไกในการจัดการป่าชุมชนยังไม่เป็นรูปธรรม และปรากฏมีปัญหามนุษกรและลักลอบตัดไม้อยู่เนืองๆ รวมทั้งแกนนำการอนุรักษ์ป่าชุมชนยังมีความวิตกกังวลว่าจะมีนายทุนนอกพื้นที่เข้ามายึดครองพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนี้อีกด้วย นอกจากนี้ เนื่องจากป่าชุมชนสะมะแก เป็นป่าชุมชนที่มีกรณีปัญหา เรื่อง แนวเขตพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากกรณีปัญหาบ้านสามหลัง ในเขตอำเภอศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ทำให้การสนับสนุนกิจกรรมในเรื่อง ป่าชุมชน จากภาครัฐเป็นไปได้ยาก ขณะเดียวกันการเข้าควบคุมพื้นที่โดยภาครัฐก็ทำได้ยากด้วย เพราะยังมีกระแสต่อต้านในเรื่องแนวเขตของอุทยานแห่งชาติเขื่อนศรีนครินทร์ ดังนั้น หากชุมชนท้องถิ่นไม่มีพลังที่จะเข้ามาดูแลรักษาพื้นที่ โอกาสที่จะเกิดการลักลอบตัดไม้ และการบุกรุกยึดครองพื้นที่ป่าชุมชนที่ประชาชนร่วมกันประกาศไว้ก็จะคงเกิดขึ้นต่อไป

1. แนวคิดนำการวิจัย

โครงการวิจัยนี้ดำเนินการภายใต้กรอบแนวคิดที่สำคัญดังนี้ (1) การสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น และบทบาทของการสื่อสารจะปรากฏอย่างชัดเจนในกระบวนการเคลื่อนไหวต่อสู้กับปัจจัยภายนอกเพื่อรักษาฐานทรัพยากรในท้องถิ่นของตน (2) การมีคณะกรรมการป่าชุมชนที่มาจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบป่าชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาป่าชุมชน (3) การสื่อสาร

โดยชุมชนเพื่อชุมชน และการสื่อสารระหว่างชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการป่าชุมชน (4) การจัดการข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย ประกอบด้วย

- 2.1 ศึกษารูปแบบการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนระยะตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
- 2.2 การปฏิบัติการเพื่อทดลองหา รูปแบบการสื่อสารในการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน และ
- 2.3 การแสวงหาแนวทางในการเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนระยะแก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 4 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนระยะในอดีตด้วยการสัมภาษณ์แนวลึก ผู้ที่ให้ข้อมูลได้แก่ คณะทำงานรักษาพื้นที่ป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ ผู้นำสงฆ์ แกนนำรอบป่าชุมชน พันธมิตร และเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ประชาชนรอบป่าชุมชน จำนวนรวม 26 คน และพูดคุยแบบไม่เป็นทางการกับประชาชนทุกหมู่บ้าน ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลได้วางกรอบในการพิจารณาไว้ 3 ประการ คือ กระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ลักษณะของกลุ่มแกนนำของการสื่อสาร และการมีส่วนร่วมของประชาชนรวมทั้งการครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยมุ่งใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน ขั้นตอนนี้ แบ่งเป็น 2 กระบวนการคือ

(1) กระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยเลือกใช้การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมที่มุ่งให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่อยู่รอบป่าชุมชนทั้งหมดเข้าร่วมในกระบวนการสื่อสารให้มากที่สุด และใช้แนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชนคือ ทำให้เวทีการสื่อสารนั้นเป็นเวทีของชุมชนโดยชุมชนเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังเน้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันให้มากที่สุด โดยผู้วิจัยทำหน้าที่คืนข้อมูลกลับสู่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการนี้มี กิจกรรม 3 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 1 การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

กิจกรรมที่ 2 การเปิดประเด็นป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน

กิจกรรมที่ 3 การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน โดยกระบวนการมีส่วนร่วม

(2) กระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน ผู้วิจัยออกแบบกระบวนการโดยเลือกใช้กระบวนการเรียนรู้ที่จัดการเรียนรู้พื้นที่เป็นสำคัญ คือ เน้นการใช้พื้นที่เป็นฐานการเรียนรู้และเน้นการเรียนรู้ร่วมกัน กระบวนการนี้มีกิจกรรม 2 กิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 4 การเชื่อมความสัมพันธ์ภายในเครือข่ายและสร้างความตื่นตัวที่จะ เรียนรู้

กิจกรรมที่ 5 การเสริมความรู้และสนับสนุนการจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชน

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการโดยผู้วิจัยมุ่งเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน โดยผู้วิจัยออกแบบกระบวนการซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมปฏิบัติการอย่างหลากหลาย ในการนี้สามารถแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มกิจกรรมคือ

กิจกรรมที่ 1 การส่งเสริมและสนับสนุนการสร้างสื่อเฉพาะกิจ

กิจกรรมที่ 2 การส่งเสริมการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วในชุมชน คือ หอกระจายข่าวสารชุมชน

กิจกรรมที่ 3 การส่งเสริมการพัฒนาสื่อบุคคลคือเยาวชนเพื่อให้เข้ามาช่วยเสริมพลังในการจัดการป่าชุมชนต่อไป

กิจกรรมที่ 4 การส่งเสริมศักยภาพขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนในการจัดการข้อมูลเพื่อนำเสนออัตลักษณ์ของป่าชุมชนสะมะแก

ขั้นตอนที่ 4 การติดตามผล วิเคราะห์ผล และสรุปบทเรียน ในส่วนของการติดตามผลจะเป็นกิจกรรมที่สอดแทรกอยู่ทุกกิจกรรมและเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนากิจกรรมการวิจัยในลำดับต่อไป ส่วนการติดตามผลในช่วงท้ายของโครงการจะประกอบด้วย การคืนข้อมูลและการสรุปการดำเนินงานของโครงการร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน รวมทั้งการติดตามกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชนที่เกิดขึ้นในชุมชน หลังจากนั้น ผู้วิจัยก็ได้ดำเนินการวิเคราะห์ผล และสรุปบทเรียนเพื่อนำเสนอแนวทางในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 ผลจากการศึกษารูปแบบการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชนในอดีต

(1) รูปแบบของการสื่อสารในช่วงประกาศจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก เป็นการสื่อสารในกระบวนการทัศน์การสื่อสารแบบเครือข่าย โดยเป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับภายนอกมาก อิงกับฐานวัฒนธรรม และมีเครือข่ายของวัดในพื้นที่หนุนเสริมอยู่ กลุ่มแกนนำการสื่อสารเป็นชาวบ้านที่ไม่ใช่ผู้นำที่เป็นทางการ แต่มีความสามารถต่อเชื่อมกับภายนอกและพระสงฆ์ในท้องถิ่น รวมทั้งมีหลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณเป็นผู้สนับสนุนหลัก ในด้านการมีส่วนร่วมพบว่า ในวันประกาศป่าชุมชนนั้นชุมชนทุกกลุ่มเข้ามาร่วมงานถือได้ว่าการสื่อสารครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

(2) รูปแบบของการสื่อสารในช่วงได้รับการสนับสนุนจากรัฐ เป็นการสื่อสารที่ใช้ทั้งกระบวนการทัศน์กระแสหลักและกระบวนการทัศน์แบบเครือข่าย แต่ขนาดของเครือข่ายที่เกิดขึ้นจำกัดเป็นวงแคบและมีลักษณะเป็นเครือข่ายย่อยๆ ที่เป็นอิสระต่อกัน กลุ่มแกนนำการสื่อสารคือ เจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้นำที่เป็นทางการของหมู่บ้านและตำบล ในด้านการมีส่วนร่วมพบว่า ผู้ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารส่วนใหญ่จะเป็นผู้

นำที่เป็นทางการและกรรมการหมู่บ้าน โดยในช่วงรังวัดพื้นที่ที่จะมีการสื่อสารครอบคลุมผู้ที่ปัญหาแนวเขตป่าชุมชน แต่หลังจากนั้นชาวบ้านทั่วไปจะมีส่วนร่วมน้อย

(3) รูปแบบของการสื่อสารในช่วงภายหลังการสนับสนุนจากรัฐ เป็นการสื่อสารที่ใช้กระบวนการทัศนัย การสื่อสารแบบเครือข่าย แต่เป็นเครือข่ายที่เชื่อมโยงภายในกลุ่มวัฒนธรรมและยึดโยงกับแกนนำคนเดียว ขณะที่บทบาทของวัดหนุนเสริมอยู่ กลุ่มแกนนำการสื่อสารคือ แกนนำคนเดิมที่มีบทบาทในการจัดตั้งป่าชุมชนสะมะแก และหลวงพ่อดำผาพิรุณ ในด้านการมีส่วนร่วมพบว่า การสื่อสารดำเนินการโดยแกนนำเป็นหลัก การมีส่วนร่วมภายในกลุ่มคณะทำงานเองก็ยังมีน้อย และคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ได้เข้าร่วมในการสื่อสารเลย

4.2 ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชน

(1) รูปแบบการเสริมสร้างองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแกประกอบด้วยกระบวนการสื่อสาร 5 ขั้นตอน โดย 3 ขั้นตอนแรก เป็นกระบวนการในการจัดตั้งองค์กรเครือข่าย ส่วน 2 ขั้นตอนถัดไปจะเป็นกระบวนการเชื่อมความสัมพันธ์และสร้างแผนการทำงานร่วมกัน

(2) ขั้นตอนแรกของกระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายคือ การสร้างความเข้าใจและข้อตกลงในกลุ่มแกนนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เน้นการเชื่อมโยงระหว่างชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน บุคคลที่เข้าร่วมในขั้นตอนนี้เป็นแกนนำที่เคยมีบทบาทเข้าร่วมในการจัดตั้งป่าชุมชนและ/หรือเข้าร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และแกนนำที่เป็นทางการในท้องถิ่นคือ ผู้ใหญ่บ้าน และ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และผู้ที่ชุมชนยอมรับที่จะช่วยประสานความเข้าใจ และแก้ปัญหาความขัดแย้งได้ เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การสร้างข้อตกลงร่วมกัน เนื้อหาสาระของการสื่อสาร จะเริ่มด้วยการทบทวนอดีต โดยเปิดมุมมองของแต่ละบุคคลที่สะท้อนถึงความผูกพันที่มีต่อป่าชุมชนและจุดยืนที่จะเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชน หลังจากนั้นจะเป็นการเปิดประเด็นที่จะดำเนินการไปสู่อนาคต ในกรณีวิจัยนี้ ได้เปิดประเด็นเรื่อง การมีคณะกรรมการป่าชุมชน ซึ่งได้มีข้อตกลงร่วมกันที่จะมีคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเดียวดูแลทั้งผืนป่า และเปิดประเด็นเรื่องการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านต่างๆ ซึ่งมีข้อตกลงในเรื่อง จำนวนเวที สถานที่ เวลา และผู้รับผิดชอบการจัดเวที รวมทั้งเชิญชวนแกนนำทุกคนเข้าร่วมเวทีในทุกเวที

(3) ขั้นตอนที่ 2 ของกระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนคือ การเปิดประเด็นเรื่องป่าชุมชนกับประชาชนรอบป่าชุมชน รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายที่เชื่อมโยงทั้งในระดับชุมชนและระหว่างชุมชน โดยเชื่อมโยงเข้ากับประเด็นป่าชุมชน เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างชุมชนและเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน บุคคลที่เข้าร่วมในแต่ละเวที ได้แก่ ประชาชนในหมู่บ้านที่จัดเวที ผู้อาวุโสในกลุ่มบ้านนั้น และแกนนำจากทุกกลุ่มบ้าน เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ การทบทวนอดีตของผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่สะท้อนถึงความผูก

พื้นที่มีต่อป่าชุมชนสะมะแก จากนั้นจะเป็นการร่วมกันอธิบายถึงคุณค่าและปัญหาที่เกิดกับป่าชุมชน และการร่วมกันเสนอชื่อผู้แทนของหมู่บ้านคนที่เข้าไปเลือกคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก

(4) ขั้นตอนที่ 3 ของกระบวนการจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนคือ การจัดตั้งองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนสะมะแก รูปแบบการสื่อสารในขั้นตอนนี้ เป็นการสื่อสารแบบเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้าน เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก ผู้เข้าร่วมการประชุมคือ ผู้แทนจากหมู่บ้านต่างๆ ที่มีการเสนอชื่อจากเวทีตามกลุ่มบ้าน นอกจากนี้ ยังมีสักขีพยานคือ นายอำเภอศรีสวัสดิ์ และ ทีมวิจัย เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ ประวัติการจัดตั้งป่าชุมชนและเหตุผลที่จะต้องรักษาป่าชุมชนผืนนี้ไว้ ในช่วงนี้จะมีข้อขัดแย้งในเรื่อง การขอแบ่งพื้นที่ป่า ซึ่งจำเป็นต้องอธิบายด้วยข้อกฎหมายซึ่งไม่ได้เปิดช่องทางไว้ หลังจากนั้นจะเป็นการสร้างข้อตกลงในเรื่อง โครงสร้างของคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกสะมะแก (ระบุตำแหน่งที่จะมีในคณะกรรมการป่าชุมชน) จำนวนและองค์ประกอบของคณะกรรมการป่าชุมชน ทั้งที่เข้ามาโดยตำแหน่ง และโดยการสรรหา การเสนอชื่อนักชกให้ครบจำนวนที่กำหนด และจัดคนลงตามตำแหน่งที่กำหนดไว้

(5) ขั้นตอนแรกของการเสริมพลังและสร้างแผนการทำงานร่วมกันคือ การเสริมความรู้และสำรวจป่าชุมชนร่วมกับวิทยากร เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ ให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้รู้จักป่าชุมชน ส่งเสริมให้คณะกรรมการป่าชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กัน และมีปฏิสัมพันธ์กับนักวิชาการซึ่งจะเป็นการเตรียมความพร้อมในการเข้ารับการอบรมในลำดับต่อไป ผู้เข้าร่วมกิจกรรมคือ คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก รูปแบบการสื่อสาร จะเป็นการสื่อสารที่เน้นการเรียนรู้เป็นกลุ่ม การเรียนรู้พื้นที่จริง และการปฏิบัติงานร่วมกัน เนื้อหาสาระของการสื่อสาร คือ สัญลักษณ์ต่างๆ ในแผนที่ ลักษณะดิน หิน ป่า และร่องน้ำ รูปแบบและหน้าที่ของทำนบกั้นน้ำขนาดเล็ก

(6) ขั้นตอนที่ 2 ของการเสริมพลังและสร้างแผนการทำงานร่วมกันคือ การประชุมปฏิบัติการ เป้าหมายหลักของการสื่อสารคือ การทำให้คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกมีแผนการทำงานในการจัดการป่าชุมชนร่วมกัน ผู้เข้าร่วมกิจกรรม คือ คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก รูปแบบการสื่อสาร จะเป็นการสื่อสารที่มีทั้งการบรรยาย การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การทำงานกลุ่มร่วมกัน การประชุมกลุ่มย่อย และการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนตามวาระที่คณะกรรมการกำหนด เนื้อหาสาระของการสื่อสารคือ นิเวศวิทยาป่าไม้ การวางแผนตัวอย่างศึกษาป่าชุมชนและการเก็บข้อมูลจากแปลงตัวอย่าง การประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน การจัดการไฟป่า ตัวอย่างการจัดการป่าชุมชน และการพัฒนาการมีส่วนร่วมเพื่อการจัดการอุทยานแห่งชาติอย่างยั่งยืน

(7) สรุปผลลัพธ์จากกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายป่าชุมชนในโครงการวิจัยนี้คือ ได้องค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่ได้มาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มบ้าน ประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชนจำนวน 17 คน และอนุกรรมการ 3 ชุด ซึ่งรวมจำนวนสมาชิกทั้งหมด 41 คน และคณะกรรมการป่าชุมชนได้มีการประชุมในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545 ทำให้ได้ระเบียบป่าชุมชนที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน นอกจากนี้ คณะ

กรรมการป่าชุมชนได้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและคุณค่าของป่าชุมชนสะมะแก เรียนรู้การจัดทำแปลงตัวอย่างศึกษาสังคมพืช และยังได้ร่วมกันจัดทำแผนการจัดการป่าชุมชนสะมะแก ซึ่งทำให้คณะกรรมการมีแนวทางในการดำเนินการร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม

4.3 ผลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อเสริมศักยภาพการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

(1) ในการเสริมศักยภาพการสื่อสารขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชน พบว่า คณะกรรมการป่าชุมชนให้ความสำคัญกับสื่อเฉพาะกิจคือ ป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน ป้ายประกาศกฎระเบียบป่าชุมชน แผ่นพับป่าชุมชน และการจัดกิจกรรมพิธีกรรมเพื่อสื่อสารอนุรักษ์ป่าตามแบบวัฒนธรรมอีสานและกระเหรี่ยง

(2) ในการเสริมศักยภาพการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้วในชุมชน ผู้วิจัยเลือกช่องทางการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว และดำเนินการส่งเสริมโดย การบรรยายพิเศษ การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการสาธิตการจัดรายการทางหอกระจายข่าวสารชุมชน กลุ่มเป้าหมายที่เข้าร่วมกิจกรรมคือ คณะกรรมการป่าชุมชน ผู้ดำเนินการเรื่องหอกระจายข่าวสารชุมชน และผู้สนใจจากทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน เนื้อหาสาระของการสื่อสารเพื่อสร้างเครือข่ายนี้คือ การมีอิทธิพลของสื่อ ความสำคัญของการใช้สื่อเฉพาะกิจและการสื่อสารโดยชุมชน สภาพปัญหาและแนวทางพัฒนาการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าวสารชุมชน รูปแบบการจัดรายการประเภทข่าว/Spot ละครสั้น สันทนาการ/สัมภาษณ์ สารความรู้/เฟลิกเพลิต และนิตยสารทางอากาศ

(3) ในการเสริมศักยภาพการสื่อสารเพื่อสร้างเยาวชนเพื่อป่าชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการโดยสนับสนุนให้คณะกรรมการป่าชุมชนจัดกิจกรรมค่ายเยาวชนเรื่อง “รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน” ซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนได้จัดค่ายโดยให้ความสำคัญกับบรรยายโดยเจ้าหน้าที่ป่าไม้ และแกนนำของชุมชน การเดินศึกษาป่าชุมชนในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ การแสดงดนตรีพื้นบ้าน การประชุมกลุ่มย่อย และการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชน

(4) ในการปฏิบัติการเพื่อจัดการข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ป่าชุมชนสะมะแก ผู้วิจัยเป็นผู้จัดกระบวนการ ซึ่งทำให้เกิดการจัดทำแปลงตัวอย่างศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนสะมะแก ขนาดของแปลงตัวอย่างคือ 100 X 100 เมตร และมีผู้เก็บข้อมูล คือ คณะกรรมการป่าชุมชนและนักเรียนจากโรงเรียนบ้านนาสวน มีการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชนทั้งโดยการคาดคะเนของคณะกรรมการป่าชุมชน และโดยการสำรวจครัวเรือนรอบป่าชุมชนด้วยแบบสอบถาม ผู้เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามคือ นักเรียนจากโรงเรียนดงเสลาและโรงเรียนบ้านนาสวน นอกจากนี้ ยังมีการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งปรากฏว่ามีผู้มาร่วมในการรวบรวมข้อมูลดังกล่าวถึง 73 คนโดยมาจากทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน เนื้อหาสาระที่มีการรวบรวมในการประชุมประกอบด้วย

- สิ่งที่มีอยู่และสิ่งที่ควรศึกษาในป่าชุมชน
- การเก็บหาและคุณค่าจากป่าชุมชน
- ปัญหาและแนวทางการจัดการป่าชุมชน

- แนวทางจัดกิจกรรมกับเยาวชน
- ข้อมูลด้านภาษาและวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน

(5) ผลลัพธ์ของการสร้างสื่อเฉพาะกิจคือ มีป้ายแสดงแนวเขตป่าชุมชน และป้ายแสดงกฎระเบียบป่าชุมชน ซึ่งจะยังคงอยู่กับป่าชุมชนได้จนกว่าจะเสื่อมสภาพไปตามธรรมชาติ ได้แผ่นพับป่าชุมชนจำนวน 2 ฉบับ หลังจากนั้นการผลิตก็ขาดช่วงไป เหตุผลของการยุติการผลิตไปคือ การประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนไม่ต่อเนื่อง ขาดการสนับสนุนด้านงบประมาณและอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตยังไม่ดีพอ ส่วนสื่อประเพณีนั้นจัดขึ้นเพียงครั้งเดียวในวันที่ 1 พฤษภาคม 2546 และเว้นไปในปี พ.ศ.2547 แต่คาดว่าจะมีการจัดกิจกรรมนี้อีกในปีต่อไป

(6) ในด้านเครือข่ายการสื่อสารทางหอกระจายข่าวสารชุมชน ปรากฏว่ามีผู้มาเข้าร่วมกิจกรรม คือ มาฟังบรรยายพิเศษเรื่อง การพัฒนาหอกระจายข่าวโดยชุมชนเพื่อชุมชนถึง 33 คน และมาเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่องการดำเนินการหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนระยะแรก ถึง 43 คน ซึ่งคนเหล่านี้จะสามารถเป็นเครือข่ายทางสังคมที่จะช่วยเสริมการสื่อสารเรื่องป่าชุมชนภายในชุมชน รวมทั้งสามารถมีบทบาทในการพัฒนาการสื่อสารทางหอกระจายข่าวของแต่ละชุมชนต่อไป

(7) ในด้านเครือข่ายเยาวชนเพื่อป่าชุมชน ปรากฏว่ามีเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมค่ายจากโรงเรียนดงเสลาจำนวน 33 คน และจากโรงเรียนนาสวนจำนวน 26 คน และทำให้คณะกรรมการมีแนวทางที่จะพัฒนาโครงการในลักษณะนี้ต่อไป

(8) ในด้านข้อมูลแสดงอัตลักษณ์ป่าชุมชน พบว่า มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับสังคมพืชในป่าชุมชนซึ่งสำรวจจากแปลงตัวอย่าง และในแปลงตัวอย่างมีการจัดทำหัตถ์ต้นไม้ ซึ่งจะสามารถติดตามการเพิ่มพูนของเนื้อไม้ และติดตามการเปลี่ยนแปลงของสังคมพืชภายในแปลงตัวอย่างได้ มีฐานข้อมูลเกี่ยวกับผู้เก็บหาของป่าในป่าชุมชนระยะแรกที่เก็บรวบรวมโดยนักเรียนจากทั้ง 6 กลุ่มบ้าน มีข้อมูลการประเมินผลผลิตของป่าชุมชนที่คณะกรรมการป่าชุมชนร่วมกันประเมินจากประสบการณ์ที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งข้อมูลนี้ทางวัดถ้ำผาพิรุณได้นำมาเผยแพร่ในเอกสารสรุปเกี่ยวกับป่าชุมชน ซึ่งทางวัดจัดทำขึ้นสำหรับการต้อนรับผู้มาศึกษาดูงาน นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่เกิดจากการสัมมนาเพื่อเตรียมองค์ความรู้สำหรับการพัฒนาศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชน ในวันที่ 16 ธันวาคม 2546 ซึ่งมีประชาชนและคณะกรรมการป่าชุมชนรวม 73 คน จากทุกกลุ่มบ้านมาร่วมเรียนรู้และรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนอีกด้วย

4.4 ผลลัพธ์ต่อการจัดการป่าชุมชนระยะแรก

จากการติดตามผลในพื้นที่วิจัยพบว่า มีปัจจัยที่น่าจะส่งผลสนับสนุนการดำเนินการป่าชุมชนระยะแรกให้ดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องดังต่อไปนี้

(1) เจตนารมณ์ของชุมชนในการดูแลรักษาป่าชุมชนชัดเจน และครอบคลุมทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชน ดังสะท้อนให้เห็นจากเวทีประชุมต่างๆ

- (2) มีองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนที่จัดตั้งจากการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มบ้านรอบป่าชุมชนทำหน้าที่ดูแลจัดการป่าชุมชนโดยมีวาระการปฏิบัติงานและมีระเบียบในการปฏิบัติที่ร่วมกันกำหนดขึ้น
- (3) มีแกนนำในท้องถิ่นเข้าร่วมในการจัดการป่าชุมชนเพิ่มขึ้น
- (4) มีมาตรการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ และทำลายทรัพยากรป่าไม้โดย มีการจัดทำแนวเขตให้ชัดเจน ติดตั้งป้ายกฎระเบียบป่าชุมชน จัดทีมงานป้องกันป่า มีวาระในการตรวจป่า และมีการเตือนภัยเรื่องไฟป่า
- (5) มีกลไกในการสืบทอดเจตนารมณ์ของการรักษาป่าในรูปแบบของการจัดพิธีกรรมในป่าชุมชน และจัดค่ายเยาวชน รวมทั้งมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนชุดเยาวชน ซึ่งกำหนดให้มีบทบาทให้เข้าร่วมการประชุมกับคณะกรรมการป่าชุมชน (ชุดผู้ใหญ่) อีกด้วย
- (6) มีข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนซึ่งคณะกรรมการป่าชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการข้อมูล และมีแนวคิดในการจัดการข้อมูลต่อเนื่อง
- (7) มีการยอมรับจากภาคราชการในบทบาทของชุมชนในการดูแลรักษาพื้นที่ดังกล่าว ทั้งส่วนราชการในระดับอำเภอ และสำนักบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ 5 ราชบุรี ซึ่งได้เข้ามาดำเนินการจัดอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) รุ่นที่ 1 ณ โรงเรียนบ้านนาสวน ในวันที่ 6-9 เมษายน 2547

5. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

5.1 ข้อเสนอแนะต่อการจัดการป่าชุมชนสะมะแก

- (1) ควรดำเนินการจัดทำสื่อแผ่นพับหรือเอกสารเผยแพร่เพื่อเป็นเครื่องมือในการสื่อสารประชาสัมพันธ์คุณค่าของป่าชุมชน รายงานสถานการณ์ปัญหา แนวทางการจัดการป่าชุมชน และผลการปฏิบัติงานของคณะกรรมการป่าชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- (2) ควรส่งเสริมให้คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแกมีแผนปฏิบัติการประจำปี พร้อมทั้งจัดทำคำของบประมาณบางส่วนจากองค์การบริหารส่วนตำบลมาสนับสนุนการดำเนินงาน ในการนี้ ควรดำเนินการประชาสัมพันธ์แผนปฏิบัติการให้ชุมชนรับทราบ และจัดให้มีการประเมินผลช่วงครึ่งแผน คือ เมื่อครบ 6 เดือน เพื่อจะได้รายงานผลงานและปรับแผนการดำเนินงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ที่เป็นจริง
- (3) ควรมีการจัดเวทีตามกลุ่มบ้านเพื่อประเมินผลการจัดการป่าชุมชนและรับข้อเสนอแนะต่อกฎระเบียบป่าชุมชนสะมะแกเพื่อให้มีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการป่าชุมชนต่อไป
- (4) ควรสนับสนุนให้วัดถ้ำผาพิรุณเป็นฐานการจัดการข้อมูลป่าชุมชนสะมะแกเพื่อรองรับกิจกรรมเรียนรู้ของนักเรียน นักศึกษา ผู้สนใจและนักวิจัยด้านป่าชุมชน เนื่องจากวัดถ้ำผาพิรุณตั้งอยู่ใกล้กับป่าชุมชนสะมะแก และมีบทบาทเป็นศูนย์ประสานงานป่าชุมชนสะมะแกอยู่แล้ว นอกจากนี้ วัดถ้ำผาพิรุณยังเป็นผู้นำในระดับท้องถิ่นในด้านการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และมีเยาวชนที่พร้อมสนับสนุนกิจกรรมของวัด
- (5) หน่วยงานป่าไม้ควรเข้ามาสนับสนุนองค์กรป่าชุมชนในการตรวจสอบแนวเขตและกำหนดมาตรการร่วมกับชุมชนในการควบคุมพื้นที่ป่าชุมชนสะมะแก

(6) ควรสนับสนุนกิจกรรมของเยาวชนในการศึกษาชนิด ปริมาณ และวิถีชีวิตของพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ในป่าชุมชนเสมอ

(7) ควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการหอกระจายข่าว และสนับสนุนให้มีการจัดรายการเสียงจากป่าชุมชนเสมอเพื่อเพิ่มช่องทางการสื่อสารเรื่องราวของป่าชุมชน

(8) ชุมชนควรจัดตั้งงบประมาณสำหรับการปรับปรุงคุณภาพการกระจายเสียงของหอกระจายข่าวสารชุมชน เพื่อให้หอกระจายข่าวมีศักยภาพที่จะตอบสนองต่อการสื่อสารภายในท้องถิ่นต่อไป

(9) นอกจากการวางระบบการเก็บข้อมูลป่าชุมชนแล้ว ควรมีการจัดระบบการรายงานผลของข้อมูลทั้งต่อชุมชนท้องถิ่นและต่อภาคราชการ เพื่อให้ภาคราชการสามารถเข้ามาตรวจสอบ และร่วมคุ้มครองพื้นที่ป่าชุมชนได้ทันต่อเหตุการณ์ด้วย .

5.2 ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน

(1) หน่วยงานที่ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน ควรนำกระบวนการวิธีในการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรอบป่าชุมชนมาใช้

(2) ในการฝึกอบรมและพัฒนาเครือข่ายป่าชุมชนควรเน้นการเรียนรู้เกี่ยวกับพื้นที่ และจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ป่าชุมชนแห่งนั้นจริงๆ มากขึ้น

(3) ในการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนควรสนับสนุนให้มีการจัดทำแผนการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน และสนับสนุนให้มีการจัดการความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนโดยองค์กรเครือข่ายป่าชุมชนนั้นด้วย

(4) ควรมีนักวิชาการภายนอกเข้ามาทำการวิจัยหรือร่วมวิจัยกับชุมชนเพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชน เพื่อช่วยพัฒนาความรู้ด้านป่าชุมชน ซึ่งเป็นป่าที่มีการรบกวนโดยมนุษย์อย่างต่อเนื่อง ได้มากขึ้น เพราะปัจจุบันข้อมูลลักษณะนี้ยังมีการศึกษากันน้อยมาก และข้อมูลลักษณะนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมวิชาการในด้านการจัดการป่าชุมชนต่อไป

5.3 ข้อเสนอแนะทั่วไป

(1) ชุมชนที่ประสบปัญหาภัยคุกคามจากภายนอกชุมชน ควรเผชิญหน้ากับปัญหาด้วยการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงกับภายนอกชุมชน และสื่อสารอย่างใกล้ชิดกับสถาบันอื่น ๆ ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน รวมทั้งเชื่อมโยงเนื้อหาการต่อสู้เข้ากับประเด็นด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

(2) ชุมชนที่มีปัญหาการจัดการทรัพยากรในระดับท้องถิ่น ควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารที่ครอบคลุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และบนฐานของความสัมพันธ์ในแนวนอน (Horizontal Relation) เพื่อให้เกิดองค์กรในการจัดการกับปัญหาดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรม

(3) ชุมชนที่มีป่าชุมชนอยู่ควรมีแผนงานด้านการสื่อสารและทำงานด้านสื่อสารอย่างต่อเนื่องทั้งภายในชุมชน ระหว่างชุมชน และต่อคนภายนอก

(4) ชุมชนที่มีป่าชุมชนควรจะต้องให้ความสำคัญกับการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน เช่น ข้อมูลในเรื่องโครงสร้างป่า ความหลากหลายทางพันธุกรรม ผลผลิต อัตราการทดแทนภายในสังคมพืช ข้อมูลเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องกับผืนป่า และข้อมูลอื่นๆ ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับผืนป่านั้น

(5) ชุมชนที่มีป่าชุมชนควรให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเยาวชนกับป่าชุมชน ซึ่งอาจจะครอบคลุมกิจกรรมต่างๆ เช่น การเรียนรู้จากผืนป่า การรวบรวมและจัดการข้อมูล การเข้าร่วมในพิธีกรรม และการเข้าร่วมการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน เป็นต้น

5.4 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

(1) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชนสะมะแกโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรเครือข่ายป่าชุมชนและวัดถ้ำผาพิรุณ ในการจัดการข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนสะมะแก

(2) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนรอบป่าชุมชนสะมะแก

(3) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการสื่อสารระดับตำบล โดยมุ่งเน้นให้เกิดการเชื่อมโยงข้อมูลข่าวสารผ่านเครือข่ายและช่องทางการสื่อสารที่มีอยู่แล้ว หรือเสริมสร้างช่องทางการสื่อสารใหม่ เช่น วารสารท้องถิ่น

(4) ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาแผนการจัดการป่าชุมชนโดยเน้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนักวิชาการเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสามารถตอบสนองต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเป็นธรรมบนฐานของการเกื้อกูลและความमानฉันท์ในท้องถิ่น

(5) ในการออกแบบการวิจัย นักวิจัยควรให้ความสำคัญกับการสร้างเวทีเพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ภายในชุมชนและระหว่างชุมชน เพราะเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ในแนวราบที่มุ่งให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์จากข้อมูลมากกว่าการเป็นเวทีเก็บข้อมูลของนักวิจัย ขณะเดียวกันข้อมูลที่ได้จากเวทีจะมีความน่าเชื่อถือเนื่องจากการตรวจสอบกันเองอยู่แล้ว ไม่ใช่ข้อมูลที่ชาวบ้านจงใจให้นักวิจัยเพื่อประโยชน์ของนักวิจัย

-

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2543. สื่อเพื่อชุมชน: การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- , 2546. อีกครั้งกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการศึกษาดูงานด้านการวางแผนและประเมินโครงการสื่อสารเพื่อการพัฒนา: หอกระจายข่าว ณ อำเภอประทิว จังหวัดชุมพร ระหว่างวันที่ 14-16 มีนาคม 2546
- กองสุศึกษา. 2543. คู่มือการปฏิบัติงานเผยแพร่ความรู้ข่าวสารเพื่อการพัฒนาและการดำเนินการหอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุม.
- คุณหญิงสุริยา รัตนกุล. 2544. รายงานการวิจัยโครงการวิจัยเพื่อสำรวจข้อมูลพื้นฐานทางภาษาและวัฒนธรรมของจังหวัดกาญจนบุรี. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์. 2547. ประเด็นหลักในการศึกษาการสื่อสารและเครือข่าย. เอกสารประกอบการบรรยายหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 23 มีนาคม 2547.
- , 2547. การสื่อสารเพื่อขับเคลื่อนคุณภาพสังคมโดยพลังเครือข่าย. สื่อประกอบการสอนในการบรรยายหลักสูตรดุขฎิบัณฑิต สาขาสิ่งแวดล้อมศึกษา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 23 มีนาคม 2547.
- นาฏสุดา ภูมิจำนงค์. 2546. คู่มือศึกษาระบบนิเวศป่าไม้และสัตว์ป่า. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง เครือข่ายพัฒนาหลักสูตรลุ่มน้ำแควใหญ่ จังหวัดกาญจนบุรี 17-20 พฤศจิกายน 2546 ณ ห้องมุกดา 1 เขื่อนศรีนครินทร์และอุทยานแห่งชาติเอราวัณ.
- ยศ สันติสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์.
- ระวี ถาวร (บรรณาธิการ). 2544. การฟื้นฟู: ถึงเวลาชุมชนมีส่วนร่วมหรือยัง?. กรุงเทพฯ: ศูนย์ฝึกอบรมวิทยาศาสตร์ชุมชนแห่งภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (RECOFTC).
- วรวิธ สุวรรณฤทธิ์. 2543. ประวัติศาสตร์เมืองกาญจนบุรี. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. 154 หน้า.
- สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี. 2541. ผลการดำเนินงานโครงการฝึกอบรมราษฎรหลักสูตรป่าชุมชนประจำปีงบประมาณ 2540. กาญจนบุรี: สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี.
- สำนักอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กรมป่าไม้. 2542. การจัดการต้นน้ำ. กรุงเทพฯ: กรมป่าไม้.
- สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม. 2545. รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2544. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม
- อนันท์ กาญจนพันธุ์. 2543. พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ภาคผนวก

ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์แนวลึก
(15 พฤศจิกายน 2544-14 มกราคม 2545)

1. พระสงฆ์ (พระครูประกาศกาญจน์ หลวงพ่อวัดถ้ำองจุ และหลวงพ่อวัดนาสวน)
2. กำนันและอดีตกำนัน (นายมานิตย์ พันธุ์พรหมมา และนายสมบุญ พันธุ์พรหมมา)
3. บ้านปลายนาสวน
 - (1) ผู้ใหญ่สนิท ศรีประกอบสุกร์ (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (2) ครุฑพันธ์ สมจันทร์ (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (3) นายประธาน นาสวนโสภณ (สมาชิก อบต.)
 - (4) นายจะโบ้ เซอเจียซ่า (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (5) นายพิสิทธิ์ ยังประยูร (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (6) นายครุฑ ภูสันติภาพ (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (7) นายมณฑล ปรกแก้ว (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
4. บ้านไทรรงค์
 - (1) นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
5. บ้านเจาะเหลาะ
 - (1) นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์ (ผู้ใหญ่บ้าน)
 - (2) นายชาญยุทธ จำปาทอง (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
 - (3) นายสำรอง ศรีทะพันธ์ (สมาชิก อบต.)
 - (4) ภรรยา อบต.ประเสริฐ (ประชาชน)
6. บ้านสะมะแก
 - (1) นายอนันต์ ศรีพนาสวัสดิ์ (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (2) นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช (คณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
7. บ้านองสิต
 - (5) ผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ (ผู้ใหญ่บ้าน)
 - (6) นายกระจำ จินะชัย (ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน)
8. หน่วยงานป่าไม้
 - (1) คุณบำรุง คูหา (สำนักงานป่าไม้เขต ราชบุรี)
 - (2) คุณนันทนา บุญญานันท์ (สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี)
 - (3) คุณสุรพล ร่มโพธิ์เย็น (หัวหน้าหน่วย กจ.9)
9. บุคคลสำคัญในการประกาศป่าชุมชนสะมะแก
 - (1) นายบุญเกิด พัทธเกียรติ์ (ประธานคณะกรรมการกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ)
 - (2) อาจารย์สมบุญ จิตผ่องแท้ (ผู้สนับสนุน)

สรุปผลการศึกษาความเป็นมาของป่าชุมชนสะมะแก

1. ความเป็นมาของการประกาศป่าชุมชน

ป่าชุมชนสะมะแกอยู่ห่างจากตัวจังหวัดกาญจนบุรีไปทางทิศเหนือระยะทาง 135 กม. มีเนื้อที่ 3,353 ไร่ โดยมีพื้นที่เชื่อมต่อกับบ้านปลายนาสวน บ้านสะมะแก บ้านองสิต บ้านไทรรงค์ และบ้านเจาะเหลาะ ภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขา ดินมีลักษณะเป็นดินลูกรัง สภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง สภาพดั้งเดิมจะมีลำห้วยเจาะเหลาะและหนองน้ำใหญ่ที่มีน้ำตลอดปี ปัจจุบันสภาพของหนองน้ำแห้งไปแล้ว สภาพป่าดั้งเดิมก่อนมีเขื่อนศรีนครินทร์ ผืนป่าต่อเนื่องกันทำให้มีสัตว์ป่าชุกชุม แต่ภายหลังการสร้างเขื่อน ผืนน้ำแยกผืนป่าออกจากกันพร้อม ๆ กับการอพยพของราษฎรหนีน้ำขึ้นมาอยู่ตอนบนทำให้มีราษฎรเข้ามาอยู่รายล้อมป่าเป็นการสกัดกั้นการเดินทางของสัตว์ป่า ทำให้สัตว์ป่าขนาดใหญ่หายไป

ในด้านสิทธิตามกฎหมาย พื้นที่ป่าสะมะแกผืนนี้เดิมเป็นพื้นที่ในเขตราชพัสดุ แปลงหมายเลขทะเบียนที่ กจ.209 ซึ่งทางราชการหวงห้ามไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในทางราชการทหาร ตามพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามในที่ดินในท้องที่จังหวัดกาญจนบุรี พ.ศ.2481 และอยู่ในครอบครองดูแลของกระทรวงกลาโหม ต่อมาสืบเนื่องจากการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี ซึ่งเริ่มดำเนินการปิดกั้นน้ำตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 ทำให้มีการออกพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนกรรมสิทธิ์ที่ดิน จำนวน 81,062 ไร่ ออกจากที่ราชพัสดุ เพื่อนำไปจัดสรรให้แก่ราษฎรที่อพยพมาจากน้ำท่วมและเนื่องจากราษฎรที่ได้รับการจัดสรรมีจำนวน 900 ครอบครัว แต่ละครอบครัวจะได้พื้นที่ทำกิน 18 ไร่ และที่ดินเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย 2 ไร่ จึงมีส่วนที่เหลือจากการจัดสรรอยู่จำนวนมาก บางบริเวณยังคงมีสภาพป่าที่สมบูรณ์ ซึ่งรวมถึงผืนป่าสะมะแกแห่งนี้ด้วย

ในช่วงของการสร้างเขื่อนศรีนครินทร์ จะมีการให้สัมปทานตัดไม้ที่จะถูกน้ำท่วมออก ทำให้มีการจ้างคนงานเข้ามาทำไม้ในพื้นที่ คนเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นคนอีสาน และมีการชักชวนเพื่อนและญาติเข้ามาในพื้นที่ ทำให้เกิดการตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณบ้านเจาะเหลาะซึ่งอยู่ริมขอบอ่างเก็บน้ำ บริเวณบ้านเจาะเหลาะนี้แต่เดิมมีชาวกระเหรี่ยงตั้งถิ่นฐานอยู่ 3-4 หลัง และอีกส่วนหนึ่งจะเป็นที่ทำกิน และที่เลี้ยงสัตว์ในช่วงฤดูแล้งของชุมชนใกล้เคียง การตั้งถิ่นฐานใหม่บริเวณนี้เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2519 และเป็นส่วนหนึ่งของบ้านองสิตจนถึงปี พ.ศ.2541 จึงแยกหมู่บ้านเป็นหมู่ที่ 5 บ้านเจาะเหลาะ

การตั้งถิ่นฐานใหม่ทำให้มีการจับจองที่ดินทำกินขยายเข้าไปในพื้นที่ป่ามากขึ้น ขณะเดียวกันการจับจองที่เพื่อขายก็เกิดขึ้นด้วย ในปี พ.ศ.2526 ที่ประชุมสภาตำบลมีการพูดคุยกันว่าจะกันพื้นที่ป่าเอาไว้เพราะเกรงว่าจะไม่มีเหลือ โดยกันมีพื้นที่ไว้บริเวณป่าสะมะแก 3,600 ไร่ ห้ามตัดไม้และห้ามบุกรุก เป็นการกันเขตโดยอาศัยมติของสภาตำบล

ในช่วงปี พ.ศ.2537-2538 ทางราชการได้แจ้งให้ชาวบ้านนำหลักฐานไปออกใบจอง นส.2 ในช่วงนี้มีการออกเอกสารใบจอง นส. 2 ไม่ถูกต้องเพื่อนำที่ดินไปขายเปลี่ยนมือให้คนต่างถิ่นเป็นผืนใหญ่โดยเฉพาะบริเวณขอบอ่าง (ในช่วงนี้คือปลายปี พ.ศ.2538 ไร่เพชรกาญจนาก็เข้ามาติดต่อซื้อที่ และตกลงซื้อในปี พ.ศ.2539 ทำการบุกเบิกพื้นที่ปลายปี พ.ศ.2539)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดความหวุ่นวิตกแก่ประชาชนดั้งเดิมซึ่งเป็นชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยง มีการนำเรื่องมาปรึกษาหลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณ โดยความคิดที่ว่าถ้าหลวงพ่อนับสนุนทุกคนก็มั่นใจ เนื่องจากประวัติที่หลวงพ่อและคณะสงฆ์สามารถช่วยรักษาป่าต้นน้ำไว้ได้ การพูดคุยปรึกษาหารือจะเกิดขึ้นที่วัดก่อน

แกนนำที่นำเรื่องมาปรึกษาในระยะแรกคือ หมอมณฑลและคุณบุญเกิด ต่อมาจึงเกิดการพูดคุยกันในกลุ่มผู้อาวุโส(ลุงจะฮะ ลุงเจติม ลุงธรรมมา สุวรรณมาลัย -จากบ้านไทรรงค์ ลุงไคเลี้ยะ) แกนนำในหมู่บ้าน คุณบุญเกิด พัททภัยศิริ และหลวงพ่อวัดถ้ำผาพิรุณ หลังจากนั้นหลวงพ่อได้ให้คุณบุญเกิดไปประสานคว่าคนอื่นจะเอาด้วยหรือไม่

ตอนเริ่มต้นคุยกันนั้นคุยกันไม่กี่คน กำหนดการจัดงานกันเลย คุณบุญเกิดไปปรึกษาหลวงพ่อดำผา
พิรุณ หลวงพ่อให้วันแรงงานวันที่ 1 พ.ค. เป็นวันจัดงาน แล้วเปิดเวทีแสดงความคิดเห็นกันที่วัด มีคนเยอะ (อ.
นิพนธ์ สมจันทร์)

ในช่วงนั้นสิ่งที่น่าเป็นห่วงคือ ทางบ้านจะเหลาะลุกเข้ามาเรื่อย ๆ และเป็นที่ยังสงสัยว่าทำไมกำนันผู้ใหญ่บ้านไม่ห้าม รวมทั้งเกรงว่าผู้เฒ่าอานาจจะมีการรังเกียจเพื่อไปขาย เนื่องจากมีประวัติว่าที่สาธารณะประโยชน์ของสภาตำบลมีการนำไปขายได้ จึงเกรงว่าจะเกิดขึ้นกับพื้นที่ป่าบริเวณนี้ และประชาชนจะสูญเสียสิทธิในการเข้าไปใช้ประโยชน์ แต่เมื่อไปคุยกับชาวบ้านว่าจะยอมให้เหตุการณ์แบบนี้เกิดขึ้นหรือ ก็พบว่าชาวบ้านไม่กล้าที่จะออกมาต่อต้าน

คุณบุญเกิดจึงเดินทางไปประสานกับคนภายนอก ได้แก่ อาจารย์วุฒิ บุญเลิศ ซึ่งขณะนั้นทำงานดูแลนักเรียนทุนของศาสนาคริสต์และจัดตั้งชมรมชาวไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงขึ้น อาจารย์สมบุรณ์ จิตผ่องแผ้ว กลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ และคุณวีรวัฒน์ ธีรประสาธน์ ปรีกษาว่าควรจะทำอย่างไร ต่อมาได้ปรึกษากับคุณประวิทย์ เจนวิรนันท์ ซึ่งเป็นที่ปรึกษากฎหมายของ พลตรีศรชัย มนตรีวัต (รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในขณะนั้น) คุณประวิทย์ ถามว่า จะให้ช่วยอะไร คุณบุญเกิด ตอบว่า ขอให้ผู้ใหญ่คือ รัฐมนตรี และผู้ว่าราชการจังหวัด เข้ามาในพื้นที่เพื่อเป็นการประกาศป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ และให้ชาวบ้านจัดการเก็บผลประโยชน์ร่วมกัน ในการทำหนังสือเชิญถึง รัฐมนตรี ผู้ว่าราชการ และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องนั้นผู้ลงนามคือ นายสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร์ (รองประธานสภาตำบลในขณะนั้น) และหนังสือเชิญส่งถึง รมต.ช่วยศรชัย มนตรีวัต โดยตรงไม่ผ่านจังหวัด สารสำคัญที่สื่อสารคือ มีชาวบ้านรออยู่ที่ป่าผืนหนึ่งที่พวกเขาต้องการประกาศให้เป็นป่าชุมชน

ก่อนมีงานเปิดป่า พี่บุญเกิดมาร่วมประชุมประจำเดือนที่หมู่บ้าน และได้ชี้แจงเกี่ยวกับเรื่องนี้ในที่ประชุม (คนประสาน นาสวนโสภณ)

การเตรียมการหลังส่งหนังสือเชิญใช้เวลาเพียง 1 สัปดาห์ คนที่เป็นหลักในการเตรียมงานในพื้นที่คือ อาจารย์สมบูรณ์ จิตผ่องแท้ จากวิทยาลัยเทคนิคกาญจนาบุรี ซึ่งในช่วงนั้นมีโครงการอบรมอาสาพัฒนาชนบท ของวิทยาลัยอยู่ในพื้นที่พอดี ทำให้มีความคล่องตัวในการเข้าพื้นที่ และเนื่องจาก อ.สมบูรณ์เป็นคนไทยเชื้อสายกระเหรี่ยงที่เคยมาบวชที่วัดคงจุมาก่อน รวมทั้งมีความใกล้ชิดกับคนในพื้นที่จึงเชื่อใจว่าชาวบ้านจะให้ความร่วมมือ (คุณบุญเกิดติดสอบ มสธ.จะไม่ได้ลงมาเตรียมงาน)

ในช่วงการเตรียมการนี้จะมีการจัดทำปะรำพิธีสำหรับพิธีสงฆ์ ห้องแถวและกระต๊อบสำหรับให้คนที่มาร่วมงานได้พัก ในการเตรียมการนี้ อ.สมบุญได้คุยกับผู้ใหญ่บ้าน คุณมณฑล คุณสุรินทร์ พี่เรือง (ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) ซึ่งได้นำชาวบ้านมาช่วยกันทำ และมีการขอให้ชาวบ้านร่วมกันใส่ชุดกระเหรี่ยงในวันงาน ในช่วงนี้ อ.สมบุญ พรานสมนึก ผู้ใหญ่สนิท และหมอมณฑลได้ขับรถตระเวนคูพื้นที่รอบ ๆ ป่าชุมชน เมื่อชาวเขาเหล่านี้รู้ข่าวและด้วยเกรงว่าคุณบุญเกิดจะชอบที่ไว้คนเดียว จึงได้พากันมาประท้วงที่วัดถ้ำผาพิรุณ ซึ่งหลวงพ่อก็ช่วยชี้แจง นอกจากนี้ ทางป่าไม้จังหวัดก็ได้มาช่วยให้ความรู้ เพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ทำให้ในวันงาน ชาวเขาเหล่านี้ก็ได้มาร่วมงานด้วย

เนื่องจากการส่งจดหมายเชิญผู้ว่าราชการจังหวัด ไม่ผ่านทางอำเภอ เมื่อทางจังหวัดสอบถามมาทางอำเภอทางอำเภอไม่รู้เรื่อง ทำให้ทางอำเภอไม่พอใจนัก จดหมายเชิญอีกส่วนหนึ่งส่งมาถึงป่าไม้จังหวัดระบุว่า จะทำการจัดตั้งป่าชุมชนถวายในหลวง ซึ่งทางป่าไม้จังหวัดได้สั่งการให้ คุณนันทนา บุญยานันท์ ลงพื้นที่เพื่อไปสนับสนุนโดยการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ มีการนำสไลด์ไปฉาย มีหนังสือไปแจก ที่วัดถ้ำผาพิรุณ (มีคุณบำรุง คูหา จากป่าไม้เขตไปด้วย) นอกจากนี้ มีการสนับสนุนต้นไม้ให้ปลูกเสริมในพื้นที่ด้วย นอกจากการสนับสนุนชาวบ้านแล้ว คุณนันทนา ได้ช่วยในการเตรียมคำกล่าวต่าง ๆ สำหรับพิธีการด้วย

นอกจากการเชิญส่วนราชการที่เกี่ยวข้องแล้ว ได้มีการเชิญเครือข่ายกระเหรี่ยงจาก ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ จากทุ่งใหญ่นเรศวร จาก อ.สังขละและ อ.ทองผาภูมิ รวมทั้งกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์ มาร่วมงานด้วย

กิจกรรมในวันงานมีทั้งการให้ชาวบ้านคั้นน้ำสาบาน มีพระสวด มีพิธีกรรมบวชป่า มีการปลูกต้นไม้ มีการให้ป่าไม้ชี้แจงเรื่องป่าชุมชน นายอำเภอ และผู้มาร่วมงานฝ่ายต่างๆ ได้ขึ้นพูดด้วย ตอนบ่ายจะมีการละเล่นตามประเพณีของชาวกระเหรี่ยง คือ เดินไม้ไผ่ ทอยสะบ้า และรำดง เจตนาของพิธีเปิดนี้คือ การประกาศให้คนรับรู้ร่วมกัน

เจ้าภาพสำหรับกิจกรรมที่สำคัญนี้คือ คณะสงฆ์โดยหลวงพ่อดำผาพิรุณจะเป็นแกนนำในการประสานงาน และมีเจ้าคุณหลวงพ่อดำเหนือเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ คณะสงฆ์ในพื้นที่ได้ประชุมพร้อมกันหมด นอกจากนี้นายอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ได้มาคุยทำความเข้าใจร่วมกันที่วัดถ้ำผาพิรุณ โดยมีความประสงค์ให้ผืนป่านี้เป็นของส่วนรวม ฝ่ายจัดหาทุน มีคุณบุญเกิดเป็นผู้ประสานกับทางวัดทุกวัด ส่วนที่ขาดเหลือทั้งหมดทางวัดถ้ำผาพิรุณจะช่วยรับผิดชอบให้

2. การรังวัดพื้นที่

หลังการจัดงานมีการคุยกันว่ามีพื้นที่เท่าไร จากการหาข้อมูลที่อำเภอทราบว่าการกันพื้นที่เป็นที่สาธารณะประโยชน์ไว้ 3,600 ไร่ แต่ในพื้นที่ชายขอบมีชาวบ้านอยู่ ตอนแรกที่เราเริ่มทำกันคิดจะกันพื้นที่เพียง 1,500 ไร่ ของบ้านสะมะแกเท่านั้น แต่พื้นที่ส่วนนี้จะอยู่ในเขตบ้านองสิต ทางผู้ใหญ่พยอมบอกว่าถ้าจะกันไว้จะต้องกันไว้ทั้งผืน (การที่จะกันพื้นที่ป่าของสะมะแก 1,500 ไร่ ในเขตขององสิตเป็นป่าถวายในหลวง ภายใต้การนำของคุณบุญเกิดและผู้ใหญ่สนิทซึ่งเป็นคนนาสวน แต่ไม่กันป่านาสวนไว้เป็นป่าชุมชนด้วย ผู้ใหญ่พ

ยอมไม่เห็นด้วย) ทางอำเภอก็ต้องทราบข้อมูลที่แท้จริง จึงต้องมีการสำรวจรังวัดใหม่และใช้ GPS ตรวจสอบ มีการตั้งคณะกรรมการอำเภอขึ้นมาดูแลเรื่องนี้ แต่ในทางปฏิบัติป่าไม้จะเป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด

ตอนแรกนายอำเภอเห็นว่าจะต้องจัดการเอาคนออกจากพื้นที่ แต่ทางป่าไม้คิดว่าน่าจะกันไว้เฉพาะส่วนที่เหลือ และต้องให้ชุมชนส่วนใหญ่เห็นด้วยและมีปัญหาน้อยที่สุด ในตอนนั้นชาวบ้านที่เจาะเหลาะไม้เข้าใจจะเกิดมอเล็ก ๆ มีการพูดคุยกันในกลุ่มชาวบ้านว่า ถ้าลูกหลานเขาเกิดมาจะเอาพื้นที่ไหน และคุยกันว่านายอำเภอจะเอาที่ดิน ทางกำนันลาจะต้องออกมาร่วมชี้แจงด้วยเรื่องจึงสงบลง ในช่วงของการรังวัด ถ้าเป็นเขตบ้านองสิต จะมีผู้ช่วยจำนงค์เป็นผู้นำรังวัด ส่วนทางบ้านนาสวนจะเป็นผู้ใหญ่สนทนารังวัด ผลการรังวัดเหลือพื้นที่ 3,353 ไร่ และยังมีที่ทำกินอีก 2 รายที่ยังอยู่ในเขตป่า

ผลของการรังวัดได้แจ้งไปที่ อบต.นาสวน ให้กำนันรับทราบ ที่ประชุมสภาตำบลรับทราบ ทางอำเภอรับทราบ แต่ไม่ได้ดำเนินการประกาศเป็นประกาศของจังหวัด เนื่องจากในขณะนั้นยังไม่มีแนวทางปฏิบัติในการประกาศเป็นประกาศจังหวัด

3. การฝึกอบรมป่าชุมชน

ป่าไม้จังหวัดดำเนินการสนับสนุนการจัดการป่าชุมชน โดยการช่วยประชาสัมพันธ์ สนับสนุนกล้าไม้ และจัดฝึกอบรม โดยหลักสูตรฝึกอบรมใช้เวลา 3 วัน เป็นหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง ป่าชุมชน รุ่นที่ 1 ปีงบประมาณ 2540 ของงานพัฒนาป่าชุมชน สำนักงานป่าไม้จังหวัดกาญจนบุรี ระหว่างวันที่ 19 เมษายน- 1 พฤษภาคม 2540 ณ ศาลาการเปรียญวัดคงสิต ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ มีผู้เข้ารับการอบรม 34 คน ดังนี้

หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน	หมู่ 4 (บ้านองสิต-สะมะแก)	หมู่ 6 ด่านแม่แดดบ (ดงเสลา)
1. นายจรูญ สวัสดิ์ชโลมกุล	1. นางพยอม กลิ่นจันทร์	1. นายเจน สวัสดิ์กสิณ
2. นายมณฑล ปรงแก้ว	2. นางจินดา ตั้งใจ	2. นายประจักษ์ สวัสดิ์คณา
3. นายประธาน นาสวนโสภณ	3. นางพยอม ยิ่งประยูร	3. นายสมคิด สวัสดิ์กังวาน
4. นายสระเวียป่า สวัสดิ์โชนกกุล	4. นายจำนงค์ สวัสดิ์ฐิติเลิศ	4. นายสมศักดิ์ สวัสดิ์กรกุล
5. นายสนิท ศรีประกอบสุกร	5. นายทวี รัชสุวรรณ	5. นายบุญมา น้ำใจสุข
6. นายชาติ เขตศิริวิลาส	6. นางลัดดา วีระกุล	6. นายสมบุญ สวัสดิ์กระวี
7. นายพิพัฒน์ สวัสดิ์เชิดวงศ์	7. นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	7. นายพินิจ สวัสดิ์กระเคื่อง
8. นายเอ็ง สวัสดิ์ฐิติเลิศ	8. นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	8. นายเจน งามยิ่ง
	9. นางโสภา สวัสดิ์ธรณี	9. นายสำเริง น้ำใจสุข
	10. นายเจงจำ งามยิ่ง	10. นายพยับ ทองอ้วน
	11. นายมนัส อนันตลาภ	11. นายวิชัย สวัสดิ์คณา
	12. นายบุญญู ยิ่งประยูร	12. นายอุทัย รอดม่วง
		13. น.ส.กชกร นาสวนสวัสดิ์
		14. นายสุรพล คิวศิริ

องค์ประกอบของหลักสูตร

1. ภาคการบรรยาย 1 วัน ประกอบด้วยหัวข้อวิชาดังนี้
 - ป่าชุมชน (แนวความคิดและการดำเนินงานด้านป่าชุมชน , ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชุมชน และ การจัดการป่าชุมชน)
 - กฎหมายเกี่ยวกับการป่าไม้ที่ประชาชนควรทราบ
 - การเพาะชำกล้าไม้และการบำรุงรักษากล้าไม้
 - การทำแบบจำลองและแผนที่ป่าชุมชนในหมู่บ้าน
 - อื่น ๆ เช่น การจัดการที่ดินแบบป่าไม้เกษตร ชนิตพันธุ์ไม้เอนกประสงค์
2. ภาคการดูงาน 1 วัน รุ่นที่ 1 มีการศึกษาดูงาน 2 แห่งคือ
 - การป้องกันไฟป่า ณ ศูนย์ควบคุมไฟป่าภาคกลาง ต.ช่องสะเดา
 - การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ณ ศูนย์ศึกษาธรรมชาติและสัตว์ป่าเขา น้ำพุ ต.เขาโจด อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี
3. การประชุมระดมความคิด 1 วัน ในหัวข้อ “แผนการดำเนินงานป่าชุมชนในท้องถิ่น” เพื่อใช้เป็นแนวทางการจัดการป่าชุมชนในท้องถิ่นของตนต่อไป
 - สรุปแนวคิดในแผนงานจากการระดมสมอง

ประเด็นที่สรุป	บ้านนาสวน	บ้านองสิต
สภาพปัญหา	-พื้นที่ป่าลดลง	-ป่าไม้ลดลง
สาเหตุของปัญหา	-ขาดการดูแลรักษา -เกิดไฟไหม้ป่า -การบุกรุกทั้งจากคนภายในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้าน	-คนทำลายป่ามากขึ้น -ไฟไหม้ป่า -ปัญหานายทุน -ภัยธรรมชาติ -การทำไร่ -ต้องการใช้ไม้
ความมุ่งหวัง -	-ปลูกต้นไม้ให้เขียวชอุ่ม -ป้องกันไฟป่า -ทำโครงการป่าชุมชนขึ้นมาเพื่อฟื้นฟูสภาพป่า อนุรักษ์ของป่า พันธุ์ไม้และสัตว์ป่า ให้สัตว์มีที่อยู่อาศัยและให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล -ช่วยกันดูแลรักษาความปลอดภัย	-อยากให้ไม้ป่าไม้สมบูรณ์ -ให้ป่าเป็นของส่วนรวมเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน -รักษาป่าไว้ให้ลูกหลาน
แนวทางที่เป็นมาตรการ	-ช่วยกันดูแลรักษาอนุรักษ์ ปลูกป่า - ป้องกันไฟป่า	-ตั้งคณะกรรมการ -ตั้งกฎเกณฑ์

ประเด็นที่สรุป	บ้านนาสวน	บ้านองสิต
	- ตั้งกฎระเบียบ - ให้ความรู้ความเข้าใจประชาสัมพันธ - มีแนวเขตของป่าชุมชนโดยรังวัดลงหลักเขตชัดเจน	- ปลุกป่าเพิ่ม - ทำแนวเขตให้ชัดเจนติดป้าย - ช่วยกันดูแลด้านไฟฟ้าและ - การลักตัดไม้ (ตรวจป่า) - ร่วมกันวางแผน - มีป้ายประชาสัมพันธ
กิจกรรมที่จะมีในแผน	- ทำแนวกันไฟ - จัดหาเครื่องมือกันไฟ - ช่วยกันจัดหากล้าไม้ในการปลูกป่า - จัดประชุม อบรม ประชาสัมพันธชาวบ้าน นักเรียนเดือนละ 1 ครั้ง เช่นวันพระ วันสำคัญ - ตั้งกฎระเบียบที่จะอนุรักษ์ป่าไม้ - ตั้งคณะกรรมการรักษาป่าชุมชน	- ประชุมชาวบ้าน - ตั้งคณะกรรมการ - กิจกรรมปลูกต้นไม้ดูแลรักษา - จัดทำพิธีปลูกต้นไม้ประจำปี - เดินตรวจป่า - ขุดสระเก็บน้ำเพื่อการเกษตร

4. หลังการฝึกอบรม

หลังการฝึกอบรมได้ขอให้มีการตั้งคณะกรรมการบริหารขึ้นมา แต่ก็ไม่ได้สักที อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ทางป่าไม้ได้สนับสนุนกล้าไม้โดยจัดตั้งเรือนเพาะชำให้ทั้งบ้านปลายนาสวนและบ้านองสิต เพื่อใช้ในการปลูกฟื้นฟูป่าและปลูกตามหัวไร่ปลายนา มีการพนสีทำป้ายแนวเขต และให้กล้าไม้ยูคาร์ลิปดัสไปเพื่อปลูกเป็นแนวเขตป่าชุมชน

การสนับสนุนจากทางราชการในยุคนั้นมีงบประมาณดำเนินการเพียงปีเดียว และไม่ได้เร่งรัดเรื่องกรรมการ และระเบียบกฎเกณฑ์ในการจัดการป่า แต่ระยะหลังการทำงานของทางกรมจะเร่งรัดในเรื่องคณะกรรมการและกฎเกณฑ์รวมทั้งมีการสนับสนุนต่อเนื่องถึง 3 ปี

หลังการจัดงานเปิดป่าชุมชน ผู้ก่อการเข้าใจว่าบทบาทหน้าที่ดูแลป่าชุมชนจะเป็นเรื่องของสภาตำบล แต่เมื่อผ่านไป 1 ปีไม่มีการดำเนินการอะไรเลย ประมาณปีที่ 2 ปลายปี (ปี พ.ศ.2542) จึงได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา ใช้วิธีบอกต่อ ๆ กันหาตัวแทนจากแต่ละหมู่บ้านโดยเลือกจากบ้านปลายนาสวนและบ้านสะมะแก และเชื่อมต่อกับป่าต้นน้ำโดยดึงผู้ใหญ่เงินจากดงเสลา และคนจากเขาโจดมาร่วมด้วย คณะกรรมการชุดนี้จะมีคุณบุญเกิดเป็นประธาน

ปัจจุบันกรรมการที่มีชื่ออยู่บางท่านไม่อยู่แล้ว เช่น คุณสุรินทร์ ไปประกอบอาชีพที่อื่น นาน ๆ มาที คุณบุญเกิดแม้จะไม่ได้อยู่ในพื้นที่แต่จะมาคุยและประสานงานกับทุกคน ส่วนคนเขาโจดไม่ได้มาร่วมงานโดยตรง เป็นเพียงพันธมิตรที่รู้จักและสนับสนุนงานนี้ อนึ่ง ตอนนี้ผู้ใหญ่พยอมก็เห็นด้วยแล้ว

5. รูปแบบการจัดการและการสื่อสาร

ไม่มีกฎเกณฑ์อะไร ความเข้าใจครั้งแรกคือ คิดจะไม่ใช้ไม้เลย จะเก็บรักษาให้เป็นธรรมชาติ แม้ไม้แห้งก็จะไม่เอา นอกจากนี้ก็มีการบอกชาวบ้านให้ช่วยกันดูแลตรวจป่า ถ้ามีปัญหาก็ให้มาบอก ผู้ใหญ่บ้าน หรือแจ้งเจ้าหน้าที่ ด้านการตรวจตราดูแลแนวเขต ส่วนใหญ่ชาวบ้านสะมะแกและหลวงพ่จะเป็นผู้ดำเนินการ คนที่เป็นหลัก เป็นคนที่ทำจริง ๆ คือ คุณจ้านงค์ พรานสมนึก และคุณอนันต์ ส่วนกรรมการที่ตั้งไว้ไม่มีบทบาทอะไร นอกจากนี้ จะมีกิจกรรมปลูกป่า บวชต้นไม้ โดยวัดมีบทบาทนำในเรื่องนี้ และวัดที่ทำอยู่ สม่่าเสมอคือที่วัดถ้ำผาพิรุณ

ในตอนเปิดป่าชุมชนนั้น ชาวบ้านน้อยมากที่จะรู้ว่าป่าชุมชนเป็นอย่างไร เขารู้ว่าเขาใช้ประโยชน์ มาตอน มาเที่ยว เก็บผัก หาเห็ดได้ หลังพิธีเปิดก็ยังไม่มีกฎเกณฑ์อะไร แต่รู้กันว่าไม่ตัดต้นไม้ ความหมายของป่าชุมชนที่เข้าใจร่วมกันคือ ให้ชาวบ้านดูแล ไม้ให้ตัด ให้ใช้ไม้แห้งเป็นไม้ใช้สอยได้ ให้เก็บเห็ดและของป่าอื่น ๆ ได้ ไม่ให้นายทุนมายึดพื้นที่ ถ้าจะตัดไม้ต้องให้คณะกรรมการประชุมกันก่อน (ที่ผ่านมาไม่มีใครขอ ไม่มีการประชุม)

วิธีการสื่อสารใช้วิธีการพูดคุยกันกลุ่มเล็ก ๆ ข่าวสารก็จะไหลไปเอง กรณีมีปัญหาชาวบ้านสะมะแก จะรายงานผ่านผู้ช่วยจ้านงค์ ไปถึงผู้ใหญ่ แจ้งป่าไม้ ถ้าเป็นปัญหาใหญ่ก็จะเข้าไปถึง อบต. นอกจากนี้ผู้ช่วยจ้านงค์จะไปปรึกษาผู้ใหญ่และอบต. ได้เลย บางครั้งผู้ช่วยจ้านงค์ก็ไปปรึกษาที่ป่าไม้ (กจ.9) ถ้าเป็นบ้านปลายนาสวนจะแจ้งที่ผู้ใหญ่สนิท

การสื่อสารถึงชาวบ้าน จะมีการแจ้งจากผู้ใหญ่บ้านผ่านการประชุมชาวบ้านประจำเดือน การพูดเรื่องป่าชุมชนส่วนมากอยู่ในที่การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน บ้านองสิต ประชุมทุกวันที่ 5 ของเดือนเวลาเช้าถึง 10.00 น. ที่ศาลาประชาคม ที่บ้านปลายนาสวนมีการประชุมทุกวันที่ 5 ของเดือน เวลา 12.00 ที่ ศาลาประชาคม นอกจากนี้จะมีการสื่อสารผ่านการทำบุญที่วัด และมีการสื่อสารในลักษณะเป็นเวทีประชาคมดังนี้

1. เวทีเครือข่ายป่าชุมชน จัดที่บ้านปลายนาสวน เป็นการสื่อสารกับแกนนำ
2. เวทีปัญหาคลิตี้ จัดปี 2541 พูดกันในเรื่องปัญหาความเดือดร้อนของชนเผ่า และพูดกันในเรื่องรักษาป่าด้วย
3. เวทีเครือข่ายกระเหรี่ยงภาคตะวันตก จัดที่วัดสะมะแก มีคนมาจากอำเภอสังขละ ทองผาภูมิ อ. ศรีสวัสดิ์ และมาจากด่านช้าง จ.สุพรรณบุรีด้วย

เวลามีกิจกรรมพูดคุยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มอนุรักษ์กาญจน์บ้างเช่น เรื่องโปสเตอร์

กรณีป่าไม้จัดให้ชาวบ้านจากทองผาภูมิมาศึกษาดูงานที่บ้านองสิตผู้ที่อธิบายและต้อนรับ คือผู้ใหญ่พยอม และกำนันลา แต่ถ้าเป็นกรณีไปศึกษาดูงานหรือฝึกอบรมข้างนอก ผู้ที่ไปประชุมจะเป็นคุณบุญเกิดหรือผู้ใหญ่สนิท

6. ปัญหาอุปสรรค

1. คนไม่มีเงินมีใช้จึงต้องฝืนกฎ ไม่มีที่ดินกรุกเข้าไป ไม่มีเงินก็ไปลักลอบตัดไม้ หรือหาของไปขาย

2. คนเห็นประโยชน์ส่วนตนมีแล้วอยากมีอีก
3. การจัดตั้งไม่ได้มีส่วนร่วม
4. การบอกกล่าวให้ทุกคนมีจิตสำนึกยังมีน้อย
5. ผู้ใหญ่จะทะเลาะและองสัดยังไม่ค่อยมีบทบาทในเรื่องนี้ เต็มที่
6. ไม่มีการสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาคเอกชน หรือจาก อบต.
7. ไม่มีความรู้เรื่องกฎหมาย และเรื่องการจัดการ และไม่รู้ว่าจะคณะกรรมการจะมีอำนาจขนาดไหน ปัญหาที่เหนือกว่าแรงจะจัดการอย่างไร

ปัจจุบันมีคนมาใช้ประโยชน์มากขึ้น เพราะคมนาคมสะดวกขึ้น มีรถยนต์ จึงมีคนนอกมาใช้ประโยชน์ ซึ่งอาจเป็นเครือข่ายชักชวนกันมา คนบ่อพลอย หนองปรือ ตัวอย่างที่องจุ สองข้างทางมีต้นไม้ กวาดขยะ คนในหมู่บ้าน ไม่มีใครใช้ คนบ่อพลอย หนองปรือก็เข้ามาใช้

สรุปเงื่อนไขก่อนที่จะเปิดป่าชุมชน

1. ป่าถูกทำลายไปมาก เจาะเหลาะบุกรุกมาเรื่อย ๆ และมีข่าวว่าผู้มีอิทธิพลเตรียมจับจองพื้นที่เพื่อที่จะขาย
2. เจ้าอาวาสวัดลำผาพิรุณ ได้เขียนไว้นานแล้วให้เป็นป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ
3. ชาวบ้านดั้งเดิมประทับใจกับหนองน้ำซับที่เจาะเหลาะมาก เป็นแหล่งน้ำซับในป่าเต็งรัง แต่ตอนนี้หมดไปแล้วทั้งน้ำทั้งป่า

เมื่อเปิดป่าชุมชนแล้ว

ในวันงาน มีคุณวีรวัฒน์มาช่วยให้แนวคิดและป่าไม้ก็มาสนับสนุนด้วย หลังจากนั้นก็มีกรอบรม มีการปลูกป่า และมีการประชาสัมพันธ์เรื่องป่าชุมชน

ภาพอนาคต

1. อบต.ชุดใหม่ น่าจะมีบทบาทมากขึ้น คือทำแผนประสานงาน ร่วมดูแลและจัดสรรงบประมาณให้
2. อยากเห็น อบต. กำหนดคนให้มีหน้าที่โดยตรงที่จะประสานความร่วมมือของแต่ละหมู่บ้าน จัดให้มีการปรึกษากันในที่ประชุม และขยายผลสู่ตัวแทนให้แต่ละหมู่บ้านได้ไปพูดคุยกัน
3. กรรมการน่าจะมีผู้ใหญ่พยอมและผู้ใหญ่เจาะเหลาะมาร่วมด้วย
4. มีโครงการขอเสาคอนกรีตรื้อลวดหนาม ของบอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำแนวเขตป่าด้านใต้ถึง ตะวันตก (เจาะเหลาะ) แนวทิศเหนือ (บ้านไทรรงค์) และมีแนวคิดจะมีการแบ่งโซนให้แต่ละหมู่บ้านปักเขตและปลูกไม้เสริมขึ้นมา ให้เลือกต้นไม้ที่ชอบให้เป็นเอกลักษณ์ของเขา ต้นไม้ที่มีจะปลูกที่ต้นยังเล็กจะเปลี่ยนใส่ดูใหญ่ให้มันทนแล้งมากขึ้น
5. มีแนวคิดที่จะค่อน้ำจากฝายนาสวนที่กำลังก่อสร้างเข้าป่าชุมชน ซึ่งจะทำให้ป่าทึบเสียที่

การสื่อสารเกี่ยวกับป่าชุมชนและแก-วิเคราะห์จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

รายการกิจกรรม	ใครสื่อสารกับใคร	เนื้อหาที่สื่อสาร	วิธีการสื่อสาร
ก่อนกำหนดพิธีการเปิดป่า	คุณบุญเกิดและแกนนำในหมู่บ้านสื่อกับผู้อาวุโส	การบอกรู้ที่ป่าและไม่มีคนจัดการ การจัดที่ป่าขายโดยเอกสาร นส.2 ปลอม การเปลี่ยนมือที่ดินไปเป็นคนต่างถิ่น (เกรงว่าผู้มีอิทธิพลจะงป่าขาย) ป่าจะไม่เหลือ	การพูดคุยในหมู่บ้าน
	คุณบุญเกิด คุณมณฑลสื่อกับหลวงพ่อดัดผาพิรุณ	การที่จะกันพื้นที่ป่านี้ให้เป็นของชุมชน หลวงพ่อดัดผาที่ 1 พ.ศ. เป็นวันเปิดงาน ให้ เป็นป่าเฉลิมพระเกียรติถวายในหลวง	การหาหรือกันที่วัด
	คุณบุญเกิดสื่อสารกับคนในชุมชน	จะยอมให้เขาบอกหรืออวป่าขายหรือ	พูดคุยตามบ้าน
	คุณบุญเกิดสื่อสารกับอาจารย์วุฒิ บุญเลิศ อาจารย์สมบุญ จิตผ่องแท้ กลุ่มอนุรักษ์ กาญจน์คุณวิวัฒน์ ธีรประสาธน์ และ คุณประวิทย์ เจนวิระนนท์	ปัญหาการบอกและจับจองที่ป่าและความ ต้องการของชาวบ้านที่จะประกาศเป็นป่าชุมชน	พูดคุยเป็นคนและในกลุ่ม
	คุณบุญเกิด อ.สมบุญ สื่อกับ คุณสุรินทร์ ศรีประกอบสุกร์ ในฐานะรองประธาน สภาตำบลให้ลงนามในหนังสือเชิญต่างๆ	ความจำเป็นที่ต้องจัดงานประกาศป่าชุมชน เฉลิมพระเกียรติ	พูดคุยโดยตรง

รายการกิจกรรม	ใครสื่อสารกับใคร	เนื้อหาที่สื่อสาร	วิธีการสื่อสาร
เตรียมพิธีการเปิดป่าชุมชน	อ.สมบุญณีสื่อสารกับหลวงพ่อบุญ สนิท คุณมณฑล คุณสุรินทร์ พี่เรือง	ขอความร่วมมือจากชาวบ้านมาร่วมเตรียมงาน	พูดคุยโดยตรง
	อ.สมบุญณีสพรมสนธิ์ก คุณมณฑลผู้ ใหญ่สนิท ระยะเวลาดูพื้นที่รอบ ๆ	หาแนวเขตที่จะประกาศเป็นป่าชุมชนเฉลิม พระเกียรติ	การเดินทางสำรวจพื้นที่จริง
	หลวงพ่อบุญณีสื่อสารกับชาวบ้านจะทะเลาะที่ มาประท้วง	แสดงเจตนาความรุนแรงของการอนุรักษ์เพื่อให้เป็น ป่าชุมชน ที่ทุกคนได้ประโยชน์	พูดคุยโดยตรง
	คุณนันทนา บุญญะและคุณบังอร อุหา สื่อสารกับคนในพื้นที่	ความหมายของป่าชุมชน	ประชุมชี้แจง ฉายสไลด์ มีเอกสาร แจก และพูดคุยในหมู่บ้าน
	คุณนันทนา บุญญะสื่อถึงกับนายอำเภอ	ชี้แจงเกี่ยวกับพิธีการที่ชาวบ้านจะจัดขึ้น	พูดคุยโดยตรง
	อ.สมบุญณีสื่อและคุณบุญเกิดประสานกับ เครือข่ายกระทรวง คม.เขาโจด และจาก อ.ทองผาภูมิและ อ.สังขละ	เชิญมาร่วมงาน	หนังสือเชิญและ/หรือเชิญด้วยตนเอง
วันงานเปิดป่าชุมชน	นายอำเภอกล่าวรายงาน รมด.ช่วย ศรชัย กล่าวเปิดงาน และแขกผู้มีเกียรติรวมทั้ง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ สื่อกับผู้มาร่วมงาน	ให้ข้อคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าชุมชนและ วัฒนธรรมกระเหรี่ยง	พูดผ่านเครื่องขยายเสียง
	ชาวบ้านสื่อสารกับผู้มาเยือน	ความร่วมมือกันอนุรักษ์ป่าและวัฒนธรรม	การแสดงต่างๆ และปลูกต้นไม้

รายการกิจกรรม	ใครสื่อสารกับใคร	เนื้อหาที่สื่อสาร	วิธีการสื่อสาร
การรังวัดพื้นที่กำหนดขอบเขตป่าชุมชน	คุณนันท์นาสื่อสารกับผู้ใหญ่สนธิ ผู้ใหญ่พยอม แก่นำในพื้นที่ และชาวบ้านที่เกี่ยวข้อง	ขอบเขตพื้นที่ที่จะกันเป็นป่าชุมชนเฉลิมพระเกียรติ และขอบเขตพื้นที่กันไว้เดิม 3,600 ไร่	พูดคุยและไปดูพื้นที่ร่วมกัน
ช่วงฝึกอบรมป่าชุมชน	วิทยากรสื่อสารกับผู้ประกอบการอบรม	แนวคิดและการดำเนินงานด้านป่าชุมชน ประโยชน์และการจัดการป่าชุมชน กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับป่าไม้ การเพาะชำและบำรุงรักษากล้าไม้ การทำแบบจำลองและแผนที่ป่าชุมชน การจัดทำแผนการดำเนินงานป่าชุมชน	บรรยาย สาธิตและศึกษาดูงาน
จัดตั้งคณะกรรมการ	คุณบุญเกิดประสานกับแก่นำที่เห็นด้วย	ขอให้มาประชุมเลือกกรรมการ	บอกต่อ ๆ กัน
การประชุมของคณะกรรมการ	ผู้เรียกประชุมคือใคร ไม่ทราบชัด เท่าที่ทราบยังไม่มีการประชุมเป็นทางการ		
การประชุมชี้แจงชาวบ้าน	ผู้ใหญ่บ้านหรือคุณบุญเกิดสื่อถึงชาวบ้านปลายาสะวน ผู้ใหญ่พยอมกับชาวบ้านบ่อนองลิต	ให้ร่วมมือกันอนุรักษ์	ประชุมประจำเดือน
การสื่อสารกรณีพบปัญหา	ชาวบ้านสามะแกแจ้งผู้ช่วยจำนงค์ ผู้ช่วยจำนงค์แจ้งผู้ใหญ่บ้าน หน่วยป่าไม้ หรือ อบต. ถ้าเป็นบ้านอื่นบอกผู้ใหญ่บ้าน	แจ้งเหตุ	บอกโดยตรง

รายการกิจกรรม	ใครสื่อสารกับใคร	เนื้อหาที่สื่อสาร	วิธีการสื่อสาร
การสื่อสารแบบเวทีประชาชน - เวทีเครือข่ายป่าชุมชน (จัดที่บ้านปลายนาสวน) - เวทีปัญหาคลิตี้ - เวทีเครือข่ายกระเหรี่ยงภาคตะวันตก	คุณบุญเกิดกับ เครือข่ายกระเหรี่ยงภาคตะวันตก	ปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนกระเหรี่ยงในภาคตะวันตก	

กิจกรรมต่อเนื่อง หลัง 19 มกราคม 2545

คือการเสริมศักยภาพแกนนำการจัดการป่าชุมชน โดย ยุทธศาสตร์การจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้านกับประชาชน และการฝึกอบรมปฏิบัติการ วัตถุประสงค์ของการจัดเวทีเสวนาตามกลุ่มบ้าน

1. ตรวจสอบการรับรู้ในเรื่องป่าชุมชนของชาวบ้าน
2. ศึกษาสภาพการใช้ประโยชน์
3. ดำรวจความคิดเห็นต่อการจัดการป่าชุมชน
4. หารูปแบบการสื่อสารกับประชาชน

การฝึกอบรมปฏิบัติการ จะเน้นการวิเคราะห์ความสมบูรณ์ของป่าตามสภาพจริง การหาแนวทางของการฟื้นฟู และรูปแบบของการจัดการ

ระเบียบป่าชุมชนบ้านสะมะแก พ.ศ.2545
ป่าชุมชนบ้านสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

เพื่อให้การจัดการป่าชุมชนบ้านสะมะแกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นการรักษาสภาพป่าไว้ อย่างยั่งยืนเกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน จึงวางระเบียบป่าชุมชนดังนี้

ข้อ 1. ระเบียบนี้เรียกว่า “ระเบียบป่าชุมชนบ้านสะมะแก”

ข้อ 2. ระเบียบนี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศเป็นต้นไป

ข้อ 3. ให้มีคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวนสิบเจ็ดคน ประกอบด้วย

(1) กรรมการโดยตำแหน่ง ได้แก่ ประธานองค์การบริหารส่วนตำบลนาสวน ผู้ใหญ่บ้านองสิต ผู้ใหญ่บ้านนาสวน ผู้ใหญ่บ้านเจาะเหลาะ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านไทรรงค์และสมาชิกองค์การบริหารส่วน ตำบลนาสวน บ้านปลายนาสวน บ้านเจาะเหลาะ หมู่บ้านละหนึ่งคน

(2) กรรมการจากการเลือกตั้ง ได้แก่ ผู้แทนที่ได้รับการเลือกตั้งจากบ้านองจู บ้านปลายนาสวน บ้านไทรรงค์ บ้านสะมะแก บ้านองสิต และบ้านเจาะเหลาะ จำนวนหมู่บ้านละหนึ่งคน

(3) ผู้ทรงคุณวุฒิ ได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่น ข้าราชการที่มีความสนใจเรื่อง ป่าชุมชน จำนวนสามคน

(4) ให้คณะกรรมการสรรหาที่ปรึกษาจำนวนไม่เกินห้าคน เพื่อให้ข้อเสนอแนะคำปรึกษาการจัดการ ป่าชุมชน

ข้อ 4. คุณสมบัติทั่วไปของคณะกรรมการ

(1) เป็นผู้มีความประพฤติดี

(2) เป็นผู้ที่มีความเสียสละ

(3) เป็นผู้มีความสนใจป่าชุมชน

(4) เป็นผู้ที่ไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งเสพติด

ข้อ 5. ให้คณะกรรมการที่ได้จากข้อ 3 เลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานและอีกสามคนเป็นรอง ประธานคณะกรรมการมีวาระอยู่ในตำแหน่งคราวละสองปี กรรมการที่พ้นจากวาระอาจได้รับการแต่งตั้งให้ ดำรงตำแหน่งในคณะกรรมการได้อีก

ข้อ 6. ในกรณีที่กรรมการในองค์ประกอบใดว่างลงก่อนครบวาระ ให้ดำเนินการให้ได้มาซึ่ง กรรมการในองค์ประกอบนั้นภายในหกสิบวัน นับแต่วันที่ว่างลง และให้อยู่ในตำแหน่งเท่ากับวาระที่เหลือ อยู่ของกรรมการที่ตนแทน

ข้อ 7. คณะกรรมการมีหน้าที่ ดังนี้

(1) กำหนดแนวเขตป่าชุมชน

(2) กำหนดนโยบาย และแผนพัฒนาป่าชุมชน

(3) กำหนดข้อปฏิบัติ การใช้สอย การเก็บเกี่ยวผลผลิตในป่าชุมชน

- (4) กำกับ ติดตาม ดูแลประชุมชนให้คงความอุดมสมบูรณ์อย่างยั่งยืน
- (5) ดัดสินข้อพิพาทที่อาจเกิดขึ้น
- (6) รายงานสภาพป่าชุมชนต่อที่ประชุมประชาคมหมู่บ้าน ปีละหนึ่งครั้ง

ข้อ 8. ให้มีการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนสองเดือนต่อหนึ่งครั้ง โดยให้มีการกรรมการเข้าร่วมประชุมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของกรรมการที่มีอยู่ในขณะนั้น

ในกรณีที่ประธานและรองประธานไม่อยู่ในที่ประชุม หรือไม่อาจมาประชุมได้ ให้กรรมการที่มาเลือกกรรมการคนหนึ่งเป็นประธานที่ประชุม

ในการออกเสียงมติให้ถือเสียงข้างมากของที่ประชุม กรรมการหนึ่งคนให้มีเสียงหนึ่งเสียงในการลงคะแนน ถ้าคะแนนเสียงเท่ากันให้ประธานในที่ประชุมออกเสียงเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเสียงเป็นเสียงชี้ขาด

ข้อ 9. การจัดการป่าชุมชน แยกเป็นดังนี้

- (1) ฝ่ายอนุรักษ์และป้องกันป่า
- (2) ฝ่ายพัฒนาและจัดหารายได้
- (3) ฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการอาจแต่งตั้งอนุกรรมการป่าชุมชนเพิ่มเติมอีกก็ได้

ข้อ 10. ฝ่ายอนุรักษ์และป้องกันป่า มีหน้าที่

- (1) ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการอนุรักษ์และป้องกันป่าชุมชน
- (2) เฝ้าระวังป่าชุมชน
- (3) ตรวจตราป่าชุมชนอย่างน้อยเดือนละหนึ่งครั้ง
- (4) รายงานสภาพป่าให้คณะกรรมการทราบในคราวประชุม

ข้อ 11. ฝ่ายพัฒนาและจัดหารายได้ มีหน้าที่

- (1) ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาผืนป่า
- (2) จัดกิจกรรม/หารายได้
- (3) รายงานการดำเนินการให้คณะกรรมการทราบในคราวประชุม

ข้อ 12. ฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์

- (1) ให้ข้อเสนอแนะแนวทางการประชาสัมพันธ์การดำเนินงาน
- (2) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนให้เป็นระบบ
- (3) เผยแพร่/ประชาสัมพันธ์ป่าชุมชน
- (4) รายงานผลการดำเนินการให้คณะกรรมการทราบในคราวประชุม

ข้อ 13. ให้ประธานป่าชุมชนบ้านสะมะแก รักษาตามระเบียบนี้

ประกาศ ณ วันที่พฤษภาคม 2545

(ลงชื่อ)

(นายนิธิภัทร เสนาะคนตรี)

นายอำเภอศรีสวัสดิ์

บทเฉพาะกาล

ในขณะนี้ยัง ไม่มีสำนักงานบริหารและจัดการป่าชุมชนสะมะแก ให้ใช้วัดถ้ำผาพิรุณเป็นสำนักงาน

-

**รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนและอนุกรรมการป่าชุมชนสระมะแก
ชุดที่ 1 (พ.ศ.2545-2547)**

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสระมะแก

1. นางพยอม กลิ่นจันทร์	ประธานกรรมการ
2. นายสนธิ ศรีประกอบสุกร์	รองประธานกรรมการ
3. นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	รองประธานกรรมการ
4. นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน	รองประธานกรรมการ
5. นายนิพนธ์ สมจันทร์	กรรมการ
6. นายภาณุ เจริญ	กรรมการ
7. นายจ่านงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ	กรรมการ
8. นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	กรรมการ
9. นายประเสริฐ แก้วอาสา	กรรมการ
10. นายผดุง มนตรี	กรรมการ
11. นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	กรรมการ
12. นายกระจำจ จินะชัย	กรรมการ
13. นายวิวัฒน์ หาญราชา	กรรมการ
14. นายสมนึก ยั้งประยุทธ์	กรรมการ
15. นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	กรรมการ
16. นายพิสิทธิ์ ยั้งประยุทธ์	กรรมการและเลขานุการ
17. นายประสาน นาสวนโสภณ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

อนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน

1. นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	ประธานกรรมการ
2. นายผดุง มนตรี	รองประธาน
3. นายวัลลภ ภูสันติภาพ	กรรมการ
4. นายชูศักดิ์ เขตศิรีวิลาส	กรรมการ
5. นายสาคร ศรีประกอบสุกร์	กรรมการ
6. นายสมควร พัทธ์กษิรี	กรรมการ
7. นายสัญญาชัย เจริญบุรี	กรรมการ
8. นายสังวาลย์ กล้าใจ	กรรมการ
9. นายสุวิทย์ โชคถิ่นประเสริฐ	กรรมการ

10. นายวิวัฒน์ หาญราชา กรรมการและเลขานุการ

อนุกรรมฝ่ายพัฒนาและหารายได้

1. นายนิพนธ์ สมจันทร์	ประธานกรรมการ
2. นายจ่านงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ	รองประธานกรรมการ
3. นายภาณุ เจริญ	กรรมการและเลขานุการ
4. นายชาติ เขตศิริวิลาส	กรรมการ
5. นายสะเจียซ่า สวัสดิ์โชนกุล	กรรมการ
6. นายคังเย็น เครือवास	กรรมการ
7. นางบุญธรรม ทองประภา	กรรมการ
8. นางวรรณมา สวัสดิ์โมยิต	กรรมการ
9. นางเจิดฉาย นาริรัตน์	กรรมการ
10. นางประไพ ทองแถว	กรรมการ
11. นายสงว ประสิทธิ์สิงห์	กรรมการ
12. นายบุญธรรม เต็มสิงขร	กรรมการ
13. นายอาคม มหาศิริกาญจน์	กรรมการและเลขานุการ

อนุกรรมการฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์

1. นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	ประธานกรรมการ
2. นายประเสริฐ แก้วอาสา	รองประธานกรรมการ
3. นายทวี ราชมนตรี	กรรมการ
4. นายสมบัติ เนตรลา	กรรมการ
5. นายชัยวัฒน์ นาสวนส้าง	กรรมการ
6. นายมนัส อนันตลาภ	กรรมการ
7. นายมณฑล ปรกแก้ว	กรรมการ
8. อบต.คัง	กรรมการ
9. นายกระจำ จินะชัย	กรรมการและเลขานุการ

ฝ่ายเหรียญก

1. นายสมนึก ยั้งประยุทธ์	ประธานกรรมการ
2. นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	กรรมการ
3. นางสุพรรณ พิมลา	กรรมการ

โครงการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน

สำหรับคณะทำงานป่าชุมชนสะมะแก

13-14 สิงหาคม 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และ

15-17 สิงหาคม 2545 ณ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการควบคุมไฟป่าภาคกลาง

อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ และบ้านห้วยหินดำ ต.วังยาว อ.ด่านช้าง

ผู้รับผิดชอบโครงการ : โครงการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชน

สะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

หลักการและเหตุผล

ป่าชุมชนสะมะแก เป็นผืนป่าธรรมชาติที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้เป็นป่าชุมชน มีพื้นที่ 3.353 ไร่ สภาพพื้นที่มีทั้งส่วนที่เป็นที่ราบ และภูเขา มีลำห้วยเจาะละไหลผ่าน ปัจจุบันน้ำในห้วยแห้งไปแล้ว จะมีน้ำเฉพาะช่วงหลังฝนตกเท่านั้น ส่วนที่เป็นภูเขาชาวบ้านเรียกว่าเขาใหญ่ แต่ข้อมูลในแผนที่ระบุชื่อว่าเขาตะลาเซอะ ยอดเขามีความสูง 468 เมตร สภาพป่าส่วนใหญ่คือป่าเต็งรัง แต่บน ภูเขาบางส่วนจะเป็นป่าเบญจพรรณที่มีไผ่ด้วย หมู่บ้านที่อยู่รอบป่าชุมชนได้แก่ บ้านเจาะละ บ้าน องค์ดี บ้านสะมะแก บ้านไทรรงค์ และบ้านปลายนาสวน พื้นที่ป่าแห่งนี้แหล่งอาหารและเก็บหาของป่าของชาวบ้าน ของป่าที่สำคัญได้แก่ ผักหวานไข่ ใบพลวง เห็ดต่าง ๆ หน่อไม้ และไม้ไผ่ นอกจากนี้ ป่าแห่งนี้ยังมีบทบาทในการเป็นแหล่งไม้ใช้สอย สมุนไพร และพืชผักต่าง ๆ ด้วย

ในการจัดการป่าชุมชนเพื่อให้มีผลผลิตอย่างต่อเนื่องและเป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับผลผลิตจากป่า จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสำรวจสถานภาพและการเปลี่ยนแปลงของสภาพป่า และมีระบบการจัดเก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม บุคคลที่จะมีบทบาทในการจัดการข้อมูลคือ คณะกรรมการป่าชุมชน ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาคณะกรรมการดังกล่าวให้มีความรู้ ความสามารถในการศึกษา บันทึกข้อมูล และอธิบายบนฐานของข้อมูลได้ ด้วยเหตุนี้ โครงการวิจัยเรื่อง การสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี จึงได้จัดให้มีการฝึกอบรมปฏิบัติการเพื่อจัดการป่าชุมชนสำหรับคณะกรรมการป่าชุมชนขึ้น

วัตถุประสงค์ของการฝึกอบรม

1. เพื่อเตรียมความพร้อมของแกนนำกลุ่มป่าชุมชนในการทำงานร่วมกัน
2. เพื่อเสริมความรู้ด้านนิเวศวิทยาและการจัดการทรัพยากร
3. เพื่อให้เกิดแผนการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน
4. เพื่อให้เกิดแผนการจัดการร่วมกันในเรื่องป่าชุมชน

เนื้อหาสาระของการฝึกอบรม

1. ชนิดของป่าและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชนิดของป่า
2. คุณค่าของป่าและการจัดทำปฏิทินผลผลิต
3. การประเมินสถานภาพของป่า และแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การจัดทำแผนการรวบรวมข้อมูล
5. หลักการและเทคนิควิธีในการควบคุมไฟป่า
6. การจัดการพื้นที่อนุรักษ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน
7. กลยุทธ์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

วิธีการฝึกอบรม

ประกอบด้วยการบรรยาย การฝึกปฏิบัติการสำรวจป่าชุมชน การสัมมนา และการศึกษานอกสถานที่

ผู้เข้ารับการอบรม

ได้แก่ คณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก และคณะทำงานที่ได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการป่าชุมชน จำนวนรวม 20 คน

ระยะเวลาและสถานที่ฝึกอบรม

การฝึกอบรมนี้แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เน้นกิจกรรมปฏิบัติการสำรวจสถานภาพป่าชุมชน จัดขึ้นระหว่างวันที่ 13-14 สิงหาคม 2545 ณ วัดถ้ำผาพิรุณและป่าชุมชนสะมะแก ระยะที่ 2 ระหว่างวันที่ 15-17 สิงหาคม 2545 ณ ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการควบคุมไฟป่าภาคกลาง อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ และบ้านห้วยหินคำ ต.วังขาว อ.ด่านช้าง จ.สุพรรณบุรี

กำหนดการฝึกอบรม

วันที่ 13 สิงหาคม 2545

- 14.00 – 15.00 น. การบรรยายเรื่อง ชนิดของป่าและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อชนิดของป่า
- 15.00 – 16.00 น. การบรรยายเรื่อง การประเมินสถานภาพของป่าและแนวทางการเก็บรวบรวมข้อมูลในแปลงตัวอย่าง

16.00 – 16.30 น. การนัดหมายและอธิบายกิจกรรมในวันต่อไป

วันที่ 14 สิงหาคม 2545

- 09.00 – 10.00 น. เตรียมอุปกรณ์ ศึกษาแผนที่และกำหนดตำแหน่งแปลงศึกษาป่าชุมชน
- 10.00 – 10.15 น. พัก-อาหารว่าง
- 10.15 – 12.00 น. บรรยายและฝึกปฏิบัติการสำรวจภาคสนาม
- 12.00 – 13.00 น. พักอาหารว่าง

13.00 - 15.00 น. ฝึกปฏิบัติภาคสนามต่อ

15.00 - 15.30 น. นัดหมายกิจกรรมครั้งต่อไป

วันที่ 15 สิงหาคม 2545

10.00 - 11.00 น. การบรรยายเรื่อง คุณค่าของป่าและการจัดทำปฏิทินผลผลิต

11.00 - 12.00 น. การประชุมกลุ่มย่อย เรื่อง การจัดทำปฏิทินผลผลิตและการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน

12.00 - 13.00 น. พักอาหารกลางวัน

13.00 - 14.00 น. การนำเสนอผลการประชุมกลุ่มย่อยและอภิปรายหาข้อสรุป

14.00 - 14.15 น. พักอาหารว่าง

14.15 - 15.30 น. หลักการและเทคนิควิธีในการควบคุมไฟป่า

15.30 - 16.30 น. สาธิตการควบคุมไฟป่า

16.30 - 18.00 น. พักตามอัธยาศัย

18.00 - 19.00 น. รับประทานอาหารเย็น

19.00 - 21.00 น. การจัดทำแผนการควบคุมไฟป่าในพื้นที่ป่าชุมชน

วันที่ 16 สิงหาคม 2545

07.30 น. ออกเดินทาง

10.00 - 11.00 น. ถึงบ้านห้วยหินดำ ฟังบรรยายเรื่อง การจัดการป่าชุมชน

11.00 น. แบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 เดินป่าชุมชน

กลุ่มที่ 2 ศึกษาวิถีชีวิตชุมชน

15.00 น. ทั้งสองกลุ่มพร้อมเดินทางกลับ

17.00 น. ถึงอุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์

18.00 น. พักรับประทานอาหารเย็น

19.00 - 20.30 น. บรรยาย "การจัดการพื้นที่อนุรักษ์โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน"

20.30 - 21.30 น. สัมมนาเพื่อกำหนดแนวทางในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

วันที่ 17 สิงหาคม 2545

08.30 - 10.30 น. การสรุปบทเรียนและจัดทำแผนการจัดการป่าสะมะแก

10.30 - 11.45 น. พักอาหารว่าง

11.45 - 12.00 น. ศึกษาถ้ำธารลอดน้อย

12.00 - 13.00 น. พักอาหารกลางวัน

13.00 - 15.00 น. ทักษะศึกษาบ้านเขาเหล็ก ต. เขาโจด

15.00 - 18.00 น. เดินทางกลับ ต.นาสวน

ผลการประชุมกลุ่มย่อย เรื่อง ปฏิทินผลผลิตและการประเมินผลผลิตจากป่าชุมชน (15 สิงหาคม 2545)

กลุ่มที่ 1 : ปฏิทินผลผลิตจากป่าชุมชนสระแม่

ใช้ในการก่อสร้าง
ผลผลิตจากสัตว์
ผลผลิตจากพืชเพื่อบริโภค

ผลผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	หมายเหตุ
ใบพลวง													ใบพลวงต้นละ 5 บาท (4 ฝัก)
ไข่													กิโลกรัม ละ 150 บาท
ผักหวาน, เอ็นุ่น													กิโลกรัม ละ 100 บาท
ใบมดแดง													กิโลกรัม ละ 100-120 บาท
เห็ดเผาะ													กิโลกรัม ละ 50-70 บาท
เห็ดหุ้ง													กิโลกรัม ละ 25-30 บาท
เห็ดโคน													กิโลกรัม ละ 100-150 บาท
หน่อไม้													กิโลกรัม ละ 4-5 บาท
กระชาย, กระเทียม													กิโลกรัม ละ 10-15 บาท
ต้นพะยะ, ปูก													กิโลกรัม ละ 10-15 บาท
มะกอก, มะขามป้อม													กิโลกรัม ละ 10-15 บาท
ใบมะนำ													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน

ผลการประชุมกลุ่มย่อย
กลุ่มที่ 1: ปฏิทินผลผลิตจากป่าชุมชนระยะแรก (ต่อ)

ผลผลิต	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	หมายเหตุ
ลูกหว้า													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน
สมอ													บริโภค 3-5 บาท
ยอดมะกอก, ตะครี													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน
มะม่วงป่า													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน
ไม้ไผ่, ไม้รวก, ใ้ฝนวล													มีไว้เพื่อใช้สอย
น้ำผึ้ง													ขอได้ 100-120 บาท
ตะครี													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน
ตะโก													มีไว้เพื่อใช้สอย
ใบปราง													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน
ชิงชียอด													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน (ก.ก. ละ 60 บาท)
เพกา													มีไว้เพื่อบริโภคในชุมชน

ผลการประชุมกลุ่มย่อย

กลุ่มที่ 2: การประเมินผลผลิตประเภทของป่าชุมชนสะมะแก

วิธีเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าชุมชนสะมะแก

1. ผักหวาน ช่วงเก็บ ก.พ.-เม.ย. วิธีเก็บข้อมูลถามจากคนเก็บและคนซื้อปริมาณการเก็บขาย 1500 ก.ก.
2. ใบพลวง ช่วงเก็บ ม.ค.-มี.ค. เก็บข้อมูลจากคนในหมู่บ้านและคนเก็บเฉลี่ยต่อครอบครัวทั้งหมด 63 ครอบครัว ครอบครัวละ 500 ต่อปี
3. เห็ดโคน ช่วงเก็บ ก.ย.-ต.ค. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บได้ปีละ 400 กิโลกรัม
4. เห็ดเผาะ ช่วงเก็บ พ.ค.-มิ.ย. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บได้ปีละ 1000 กิโลกรัม
5. เห็ดฟ่าง ช่วงเก็บ มิ.ย.-ส.ค. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บได้ปีละ 2000
6. หน่อไม้ ช่วงเก็บ ก.ค.-ก.ย. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนขายได้ปีละ 6000 กิโลกรัม.
7. อินุน ช่วงเก็บ ก.พ.-เม.ย. เป็นการเก็บเพื่อบริโภคในหมู่บ้าน 200 กิโลกรัม
8. สมอ ช่วงเก็บ ส.ค.-ก.ย. เก็บข้อมูลจากคนซื้อปีละ 2000 กิโลกรัม
9. มะขามป้อมช่วงเก็บ มี.ค.-เม.ย. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บปีละ 500 กิโลกรัม
10. ดันชิงพะจะ ช่วงเก็บ พ.ค.-ก.ค. เก็บข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บ 500 กิโลกรัม
11. เห็ดเตี๋ยรัง ช่วงเก็บ ก.พ.-เม.ย. เก็บข้อมูลจากชาวบ้าน 500 กิโลกรัม
12. แยะ ช่วงเก็บ มี.ค.-พ.ค. ข้อมูลจากชาวบ้าน 500 กิโลกรัม
13. กบอึ่ง ช่วงหา มี.ค.-พ.ค. ข้อมูลจากคนจับและคนซื้อ 800 กิโลกรัม
14. เห็ดไผ่ ช่วงหา มี.ค.-ต.ค. ข้อมูลจากคนซื้อและคนเก็บ 500 กิโลกรัม
15. ไช้มดแดง ช่วงเก็บ ก.พ.-เม.ย. ข้อมูลจากคนซื้อ 1500 กิโลกรัม
16. ถ่าน ช่วงเก็บ ตลอดปี จากผู้ใช้ทั่วไป 1000 กระสอบ

ผลการประชุมกลุ่มย่อย
กลุ่มที่ 3 : การประเมินผลประเภทของป่าจากป่าชุมชนสะมะแก

วิธีการเก็บข้อมูลผลผลิตจากป่าชุมชนสะมะแก

ชนิด	ช่วงเก็บ	วิธีการเก็บข้อมูล
เห็ดโคน	ก.ย.-ต.ค.	โดยถามคนรับซื้อ 4 หมู่บ้าน และถามคนเก็บ
เห็ดเผาะ	พ.ค.-มิ.ย.	โดยถามคนรับซื้อ 4 หมู่บ้านและถามคนเก็บ
แย้	มี.ค.-เม.ย.	โดยถามคนรับซื้อ 4 หมู่บ้าน และถามคนเก็บ
หน่อไม้	ก.ค.-ก.ย.	เก็บจากจุดที่ขาย ประมาณการกินในครัวเรือน
ผักหวาน	มิ.ย.-ก.ค.	เก็บจากจุดที่ซื้อขาย
ใบพวง	ธ.ค.-ม.ค.	เก็บจากจุดที่ขายและตามหมู่บ้าน
ไข่มดแดง	มี.ค.-เม.ย.	หาจากจุดที่ขายบ้านเจาะทะเลาะ
อึ่งอ่าง	มี.ค.-เม.ย.	ในฤดูฝนแรกและฝนสอง
สมุนไพร	ตลอดทั้งปี	

สรุปข้อมูลภาพรวมจากทั้ง 3 กลุ่ม

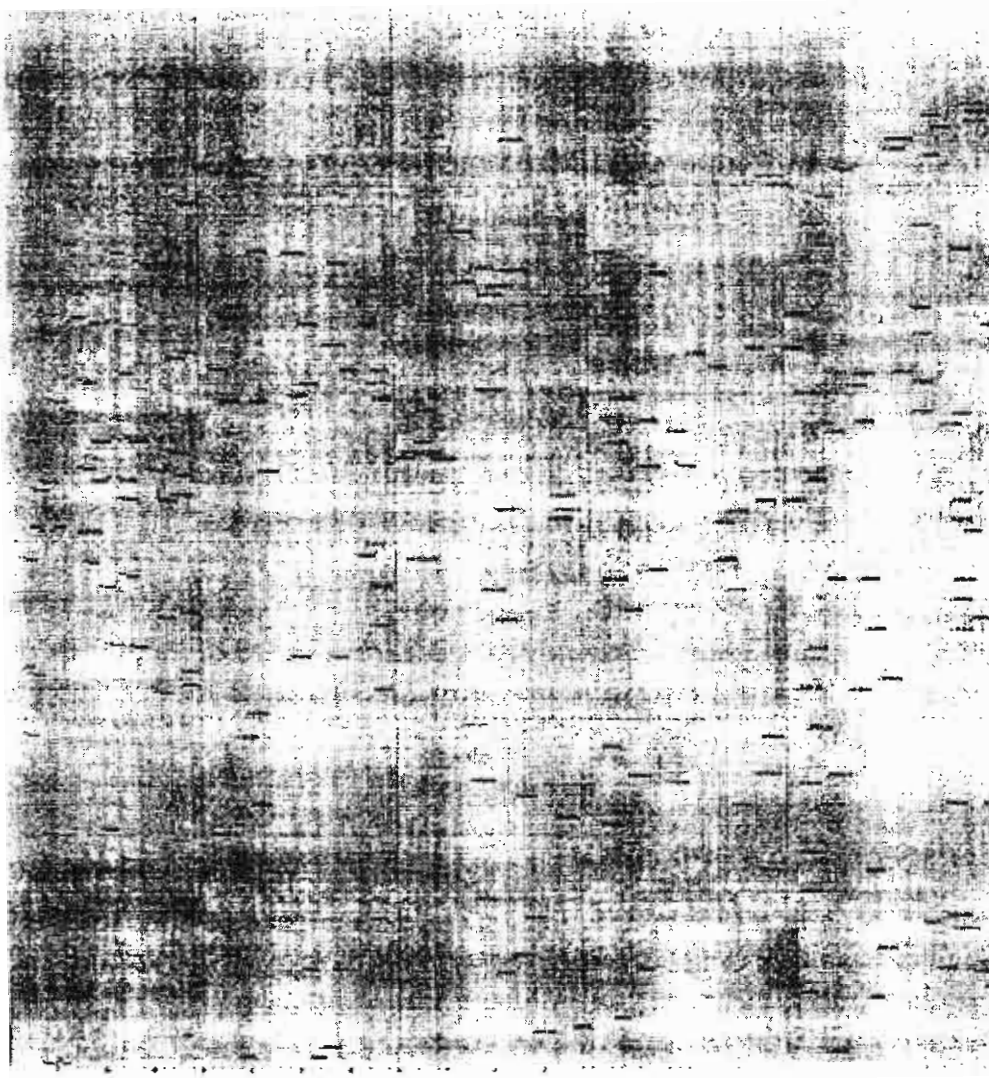
ลำดับ	ชนิด	ช่วงเก็บ	ปริมาณต่อปี	ราคา
1	ผักหวาน	ก.พ. – เม.ย.	1,500 กก.	กก. ละ 100 บ.
2	ใบพลวง	ม.ค. – มี.ค.	63 ครอบคร้ว ครอบคร้ว ละ 500 บ / ปี	ดัดละ (4 ฝอก) 5 บ
3	เห็ดโคน	ก.ย. – ต.ค.	400 กก.	กก. ละ 100-150บ.
4	เห็ดเผาะ	พ.ค. – มิ.ย.	1,000 กก.	กก. ละ 50-70 บ.
5	เห็ดทุ่ง	มิ.ย. – ส.ค.	2,000 กก.	กก. ละ 25-30 บ.
6	หน่อไม้	ก.ค. – ก.ย.	6,000 กก.	กก. ละ 4-5 บ.
7	แมงอีนูน	ก.พ. – เม.ย.	200 กก.	
8	สมอ	ส.ค. – ก.ย.	2,000 กก.	
9	มะขามป้อม	มี.ค. – เม.ย.	500 กก.	
10	ต้นชิงพะละ	พ.ค. – ก.ค.	500 กก.	กก. ละ 60-100 บ.
11	เห็ดเต็งรัง	ก.พ. – เม.ย.	500 กก.	
12	เห็ดไผ่	มี.ค. – ต.ค.	500 กก.	
13	ไข่มดแดง	ก.พ. – เม.ย.	1,500 กก.	กก. ละ 100-120 บ.
14	แย้	มี.ค. - พ.ค.	400 กก.	กก. ละ 100 บ.
15	กบ, อึ่ง	มี.ค. - พ.ค.	800 กก.	
16	ถ่าน	ม.ค. – ธ.ค.	1,000 กก.	

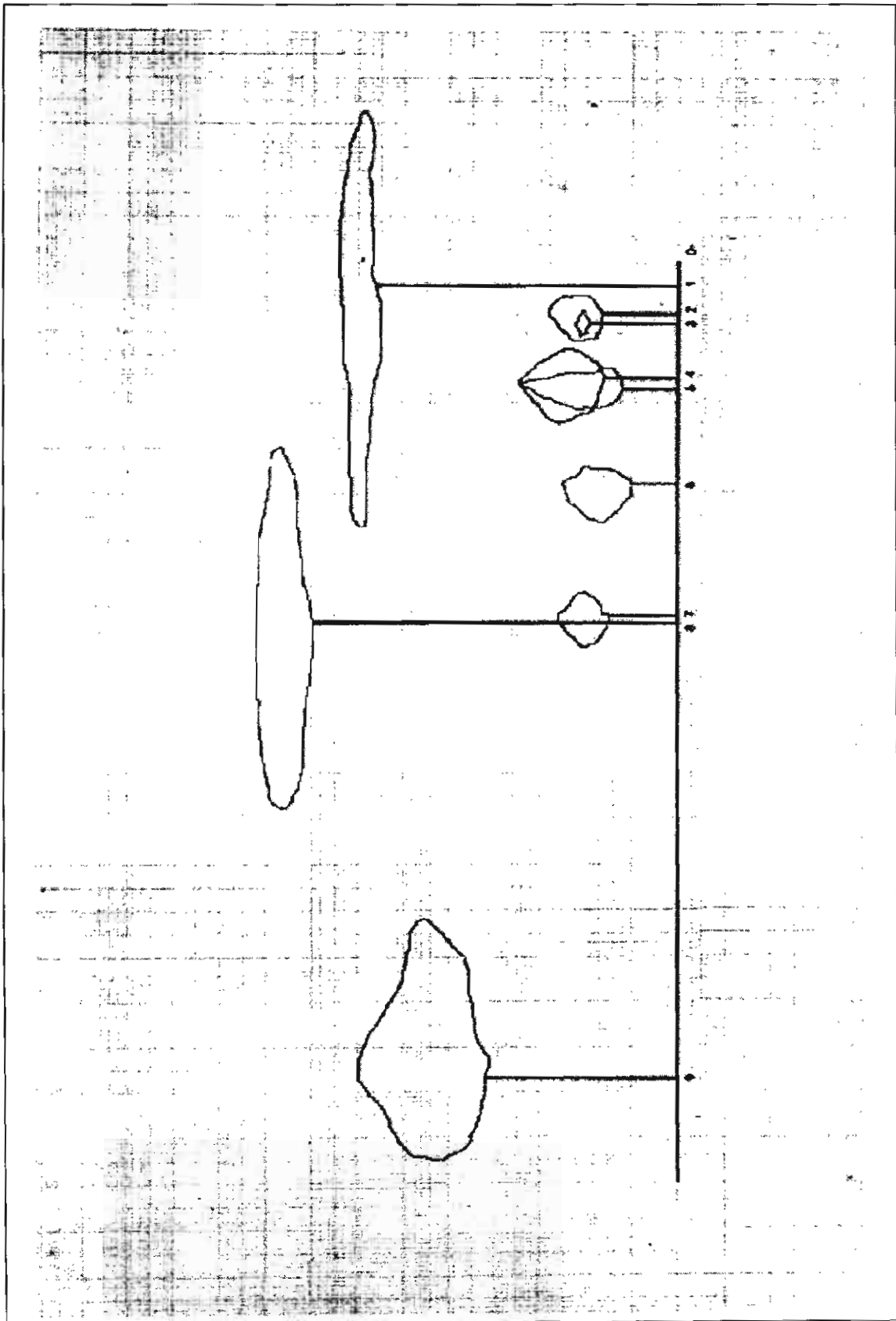
♠ ภาคผนวก 6 ♠

[illegible]

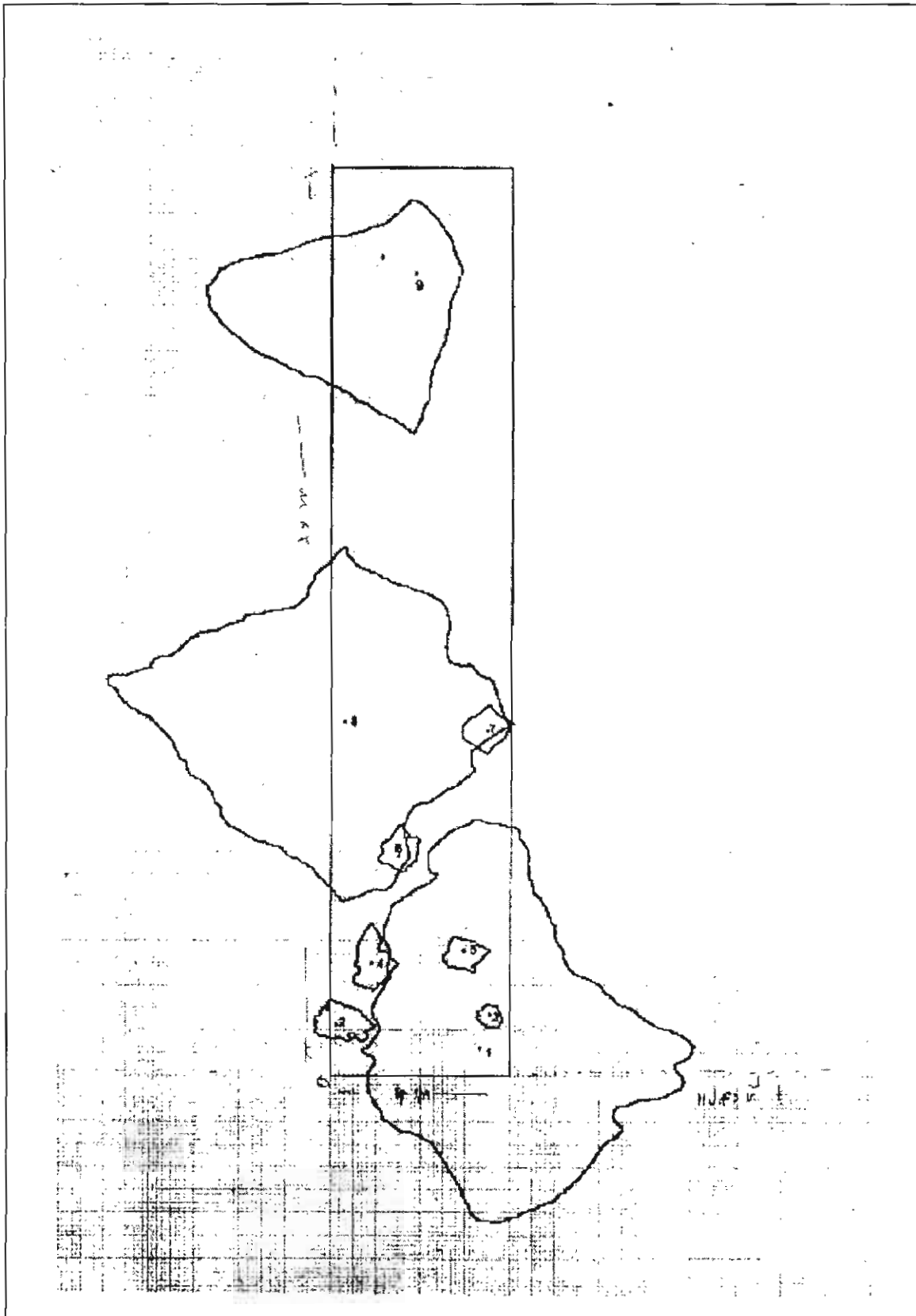
[illegible]

ภาพตำแหน่งต้นไม้ในแปลงสาธิต ป่าชุมชนสระมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

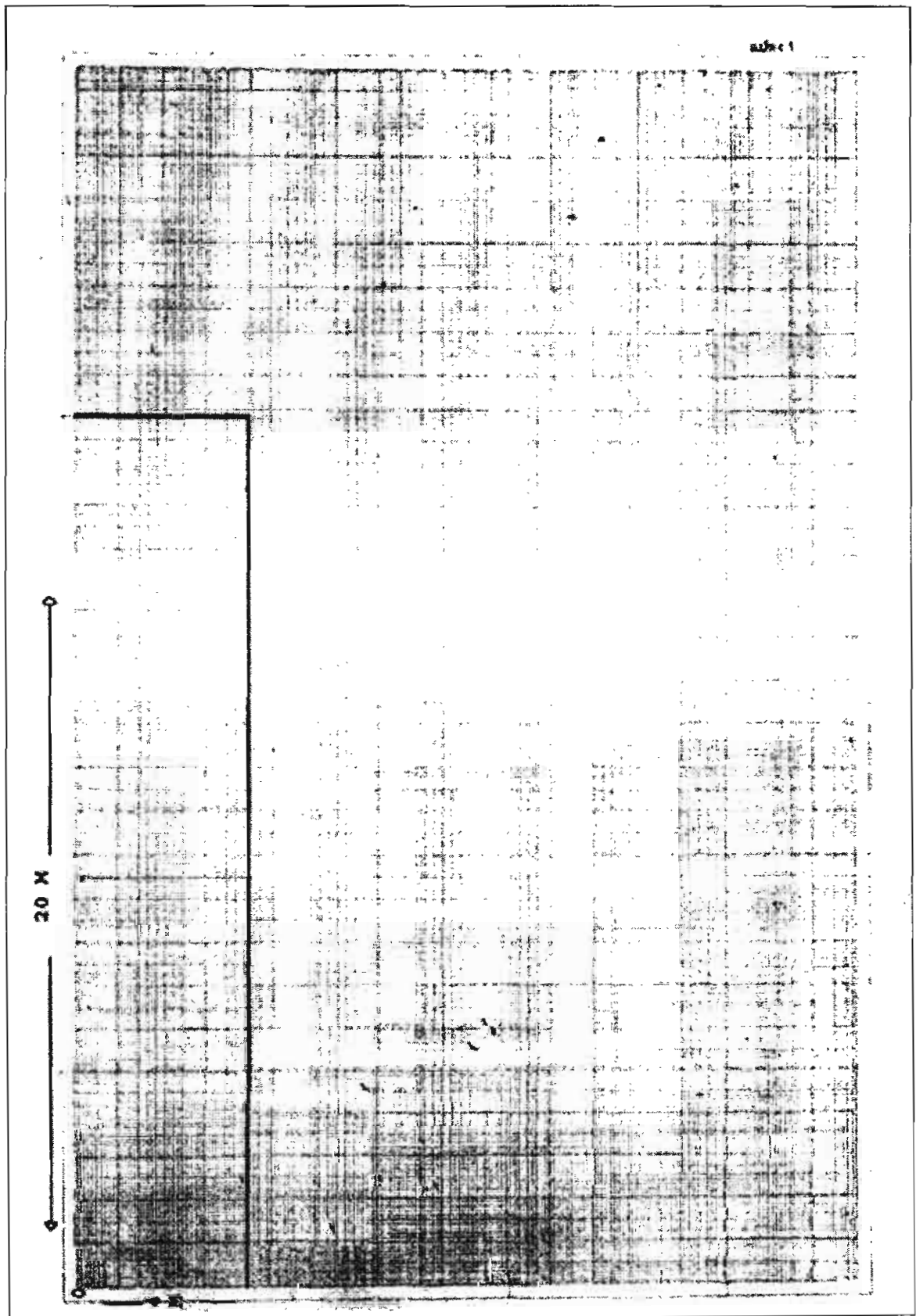

ภาพโครงสร้างแนวตั้งป่าชุมชนสระมะแก แปลงทดสอบที่ 1 เก็บข้อมูลวันที่ 14 สิงหาคม 2545

ภาพโครงสร้างแนวตั้งป่าชุมชนสระมะแก แปลงทดสอบที่ 1 เก็บข้อมูลวันที่ 14 สิงหาคม 2545

ภาพตำแหน่งแปลงตัวอย่างอยู่ริมถนนสุดของแปลงที่ 1

ข้อมูลการสำรวจในแปลงตัวอย่าง (สำรวจวันที่ 14 สิงหาคม 2545)

ตารางวิเคราะห์ข้อมูลแปลงสาธิต						
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 19 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 247 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 100*100 เมตร ของป่าชุมชนมะแม						
ข้อมูลไม้ใหญ่						
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 1	แปลงที่ 2	แปลงที่ 3	แปลงที่ 4	แปลงที่ 5	รวม
1.พลวง	21	18	16	17	23	95
2.เต็ง	13	13	8	13	23	70
3.รัก	7	0	7	7	6	27
4.ประดู่	1	0	1	2	8	12
5.รัง	10	0	0	0	0	10
6.ขोป่า	2	4	4	0	1	11
7.สัก	0	4	0	0	0	4
8.หว้า	3	0	0	0	0	3
9.ตะคร้อ	0	0	0	0	3	3
10.กระพี้เขาคาย	0	0	0	0	3	3
11.ประดู่เลือด	0	0	1	0	0	1
12.กระท่อม	0	0	1	0	0	1
13.คันทรี	0	0	1	0	0	1
14.เถียน	0	0	1	0	0	1
15.มะกอกเลื่อม	1	0	0	0	0	1
16.มหาด	0	0	0	0	1	1
17.สมอ	1	0	0	0	0	1
18.เกาลัด	0	0	1	0	0	1
19.พะยูง	0	0	1	0	0	1
จำนวนต้นของพืชทุกชนิดรวมกัน						247

แปลงสาริต 100*100					
รายชื่อต้นไม้	จำนวนต้น	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	95	0.0095	38.46	0.95	
2.เต็ง	70	0.007	28.34	0.7	
3.รัก	27	0.0027	10.93	0.27	
4.ประดู่	12	0.0012	4.85	0.12	
5.ยอป่า	11	0.0011	4.45	0.11	
6.รัง	10	0.001	4.04	0.1	
7.สัก	4	0.0004	1.61	0.04	
8.หว้า	3	0.0003	1.21	0.03	
9.ตะคร้อ	3	0.0003	1.21	0.03	
10.กระพี้เขาควาย	3	0.0003	1.21	0.03	
11.ประดู่เลื้อย	1	0.0001	0.4	0.01	
12.กระท่อม	1	0.0001	0.4	0.01	
13.คันทมิ	1	0.0001	0.4	0.01	
14.เลี่ยน	1	0.0001	0.4	0.01	
15.มะกอกเลื่อม	1	0.0001	0.4	0.01	
16.มหาด	1	0.0001	0.4	0.01	
17.สมอ	1	0.0001	0.4	0.01	
18.เกาลัก	1	0.0001	0.4	0.01	
19.พะยูน	1	0.0001	0.4	0.01	
รวม	247	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.07			

แปลงที่ 1 : 20*100					
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 9 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 59 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 20*100 เมตร ของป่าชุมชนมะแม					
รายชื่อต้นไม้	จำนวนต้น	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	21	0.01	35.59	1.05	
2.เต็ง	13	0.0065	22.03	0.65	
3.รัก	7	0.0035	11.86	0.35	
4.ประดู่	1	0.0005	1.69	0.05	
5.รัง	10	0.005	16.9	0.5	
6.ยอป่า	2	0.001	3.38	0.1	
7.หว้า	3	0.0015	5.08	0.15	
8.มะกอก เลื่อม	1	0.0005	1.69	0.05	
9.สมอ	1	0.0005	1.69	0.05	
รวม	59	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.15			
แปลงที่ 2 : 20*100					
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 4 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 39 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 20*100 เมตร ของป่าชุมชนมะแม					
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 2	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	18	0.009	46.15	0.9	
2.เต็ง	13	0.0065	33.33	0.65	
6.ยอป่า	4	0.002	10.25	0.2	
7.สัก	4	0.002	10.25	0.2	
รวม	39	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.10			

แปลงที่ 3 : 20*100					
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 11 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 42 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 20*100 เมตร ของป่าชุมชนสะมะแก					
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 3	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	16	0.008	38.09	0.8	
2.เต็ง	8	0.004	19.04	0.4	-
3.รัก	7	0.0035	16.66	0.35	
4.ประดู่	1	0.0005	2.38	0.05	
5.ยอป่า	4	0.002	9.52	0.02	
6.ประดู่เลื้อย	1	0.0005	2.38	0.05	
7.กระท่อม	1	0.0005	2.38	0.05	
8.ดีหมี	1	0.0005	2.38	0.05	
9.เลี่ยน	1	0.0005	2.38	0.05	
10.เกาลัด	1	0.0005	2.38	0.05	
11.พะยูน	1	0.0005	2.38	0.05	
รวม	42	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.26			

แปลงที่ 4 : 20*100					
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 4 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 39 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 20*100 เมตร ของป่าชุมชนสะมะแก					
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 4	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	17	0.0085	43.58	0.85	
2.เต็ง	13	0.0065	33.33	0.65	
3.รัก	7	0.0035	17.94	0.35	
4.ประดู่	2	0.001	5.12	0.1	
รวม	39	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.10			

แปลงที่ 5 : 20*100					
ข้อมูลไม้ใหญ่ชนิดพันธุ์ไม้ใหญ่ในแปลงสาธิตมีทั้งหมด 8 ชนิด และมีจำนวนทั้งหมด 68 ต้น โดยทำการสำรวจในพื้นที่แปลงสาธิตซึ่งมีขนาด 20*100 เมตร ของป่าชุมชนมะแม					
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 5	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่นสัมพัทธ์
1.พลวง	23	0.0115	33.82	1.15	
2.เต็ง	23	0.0115	33.82	1.15	
3.รัก	6	0.003	8.82	0.3	
4.ประดู่	8	0.004	11.76	0.4	
5.ขอป่า	1	0.0005	1.47	0.05	
6.ตะคร้อ	3	0.0015	4.41	0.15	
7.กระพี้เขาควาย	3	0.0015	4.41	0.15	
8.มหาด	1	0.0005	2.38	0.05	
รวม	68	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.117			

ข้อมูลไม้หนุ่ม				
ข้อมูลไม้หนุ่มในแปลงสาธิต โดยเก็บตัวอย่างจากแปลงที่ 2 และแปลงที่ 4 มีชนิดพันธุ์ของต้นไม้ทั้งหมด 19 ชนิด และมีจำนวนทั้งสิ้น 200 ต้น				
รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 2	แปลงที่ 4	รวม	หมายเหตุ
1.เต็ง	63	67	130	
2.ว้า	7	0	7	
3.โพก้า	2	2	4	
4.พลวง	13	7	20	
5.สัก	2	0	2	
6.กระทุ้ง	6	2	8	
7.ลิ้น	4	0	4	

8.ทุ่น	3	0	3	
9.สมอไทย	2	3	5	
10.ก้ำ	1	0	1	
11.หัวบาก	0	1	1	
12.ประทุ้ม	0	7	7	
13.คีม	0	1	1	
14.ตะกร้อ	0	1	1	
15.คันฉี	1	0	1	
16.ลมฟ้า	1	0	1	
17.เขาควาย	4	0	4	
จำนวนต้นของพืชทุกชนิดรวมกัน			200	

แปลงที่ 2 : มีชนิดพันธุ์ของต้นไม้ทั้งสิ้น 13 ชนิด และมีจำนวนของต้นไม้ 109 ต้น

รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 2	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่น สัมพัทธ์
1.เต็ง	63	0.0315	57.79	3.15	
2.ว้า	7	0.0035	6.42	0.35	
3.โพก้ำ	2	0.001	1.83	0.1	
4.พลวง	13	0.0065	11.92	0.65	
5.สัก	2	0.001	1.83	0.1	
6.กระทุ้ง	6	0.003	5.5	0.3	
7.ลัก	4	0.002	3.66	0.2	
8.ทุ่น	3	0.0015	2.75	0.15	
9.สมอไทย	2	0.001	1.83	0.1	
10.ก้ำ	1	0.0005	0.91	0.05	
11.คันฉี	1	0.0005	0.91	0.05	
12.ลมฟ้า	1	0.0005	0.91	0.05	
13.เขาควาย	4	0.002	3.66	0.2	
รวม	109	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.12			

แปลงที่ 4 : มีชนิดพันธุ์ของต้นไม้ทั้งสิ้น 9 ชนิด และมีจำนวนของต้นไม้ 91 ต้น

รายชื่อต้นไม้	แปลงที่ 4	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่น สัมพัทธ์
1.เต็ง	67	0.0335	73.62	3.35	
2.โพก้า	2	0.001	2.19	0.1	
3.พลวง	7	0.0035	7.69	0.35	
4.กระทุ้ง	2	0.001	2.19	0.1	
5.สมอไทย	3	0.0015	3.29	0.15	
6.หว้าบก	1	0.0005	1.09	0.05	
7.ประทุม	7	0.0035	7.69	0.35	
8.คันทรี	1	0.0005	1.09	0.05	
9.ตะคร้อ	1	0.0005	1.09	0.05	
รวม	91	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.09			

ข้อมูลไม้พื้นล่าง

ข้อมูลไม้พื้นล่างในแปลงสาธิต โดยเก็บตัวอย่างจากแปลงที่ 3 มีชนิดพันธุ์ของต้นไม้
ทั้งหมด 29 ชนิด และมีจำนวนทั้งสิ้น 555 ต้น

ชื่อพรรณไม้	ลักษณะพรรณไม้	จำนวน	หมายเหตุ
1.เต็ง	ต้น	152	
2.พลวง	ต้น	51	
3.กะปวน	กอ	18	
4.เถามือซ้าย	เถา	1	
5.ข่อยป่า	ต้น	2	
6.ต้นพรรณษา	ต้น	28	
7.เชือกคราม	ต้น	42	
8.หญ้าหางแมว	ต้น	10	
9.กระทุ่ม	ต้น	39	
10.ต้นก้าม	ต้น	4	

ชื่อพรรณไม้	ลักษณะพรรณไม้	จำนวน	หมายเหตุ
11.หญ้าลิเภา	เถา	8	
12.ประดู่	ต้น	10	
13.ลั่น	ต้น	24	
14.หมากเม่า	ต้น	31	
15.มะกอกเลื่อม	ต้น	5	
16.เกล็ดปลา	ต้น	1	
17.ว่านรางทอง	ต้น	24	
18.หว่า	ต้น	4	
19.เค้า	กอ	3	
20.กระพีเขากวาย	ต้น	4	
21.จำลูก	กอ	8	
22.ซี่ดกใจ	ต้น	2	
23.สมอภิเษก	ต้น	1	
24.ว่านกุ๊ก	ต้น	2	
25.รัง	ต้น	56	
26.พุทกระเจียว	ต้น	6	
27.เซ็งอัว	กอ	1	
28.พุทลามทุ่ง	กอ	16	
29.จั่ว	ต้น	2	
รวม		555	

ข้อมูลไม้พื้นล่าง แปลงที่ 3 : 20*100						
ชื่อพรรณไม้	จำนวน	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่น สัมพัทธ์	หมายเหตุ
1.เต็ง	152	0.076	27.38	7.6		
2.พลวง	51	0.0255	9.18	2.55		
3.กะพรุน	18	0.009	3.24	0.9		
4.เถามือซ้าย	1	0.0005	0.18	0.05		

ชื่อพรรณไม้	จำนวน	ความหนาแน่น ต่อ ตร.ม.	ความหนาแน่น สัมพัทธ์ %	เปอร์เซ็นต์ ความถี่	ความเด่น สัมพัทธ์	หมายเหตุ
5.ขยป่า	2	0.001	0.36	0.1		
6.ต้นพรวนา	28	0.014	5.04	1.4		
7.เขือคราม	42	0.021	7.56	2.1		
8.หญ้าหางแมว	10	0.005	1.8	0.5		
9.กระท่อม	39	0.0195	7.02	1.95		
10.ต้นก้าม	4	0.002	0.72	0.2		
11.หญ้าลิเภา	8	0.004	1.44	0.4		
12.ประคู้	10	0.005	1.8	5		
13.ลัก	24	0.012	4.32	1.2		
14.หมากเมา	31	0.0155	5.58	1.55		
15.มะกอกเลื่อม	5	0.0025	0.9	0.25		
16.เกล็ดปลา	1	0.0005	0.18	0.05		
17.ว่านรางทอง	24	0.012	4.32	1.2		
18.หว่า	4	0.002	0.72	0.2		
19.เค้า	3	0.0015	0.54	0.15		
20.กระพี้เขาควาย	4	0.002	0.72	0.2		
21.จำลูก	8	0.004	1.44	0.4		
22.ซิคใจ	2	0.001	0.36	0.1		
23.สมอภิกษ	1	0.0005	0.18	0.05		
24.ว่านกุ๊ก	2	0.001	0.36	0.1		
25.รัง	56	0.028	10.09	2.8		
26.พุทกระเจียว	6	0.003	1.08	0.3		
27.เข็งอ้ว	1	0.0005	0.18	0.05		
28.พุลามทุ่ง	16	0.008	2.88	0.8		
29.จิว	2	0.001	0.36	0.1		
รวม	555	ความแปรปรวนภายในแปลง = 0.05				

แผนปฏิบัติงานป่าชุมชน ฉบับที่ 1

วัตถุประสงค์

จากการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชนผ่านมา
ตั้งแต่วันที่ 1 พฤษภาคม 2545 คณะกรรมการได้
ดำเนินงานจัดการป่าดังนี้

1. ประชุมคณะกรรมการ จำนวน 3 ครั้ง
2. จัดทำระเบียบป่าชุมชนระยะแรก โดย
ความเห็นชอบของนายอำเภอศรีสวัสดิ์ (นายนิวัติ
เสมอคนศรี)

3. สำรวจและจำแนกพื้นที่ในป่าชุมชน
4. ศึกษางานที่บันทึกในบันทึกคำ ในเรื่องของ
ป่าชุมชนช่วยกันคำ, เกษตรอินทรีย์ และวิถีชีวิตของ
ชุมชนช่วยกันคำ

5. ศึกษางานการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่
บ้านเขาเหล็ก

6. ยับยั้งการป้องกันไฟป่า ที่ศูนย์ควบคุม
ไฟป่าภาคกลาง

หมายเหตุ การศึกษาฐาน การสำรวจแปลงป่าไม้
นั้นได้รับความอนุเคราะห์และการสนับสนุนจากคณะ
สังคมนาตร์ และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
โดย รศ.วราพร ศรีสุพรรณ

เนื้อหาสาระ

หลังจากมีการจัดตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน
ท่านพระครูประกาศกฤษฎาณกิจ เจ้าอาวาสวัดป่าพิศาล
มอบเงินจำนวน 5,000 บาท เป็นกองทุนการจัดตั้ง
ป่าชุมชนระยะแรก พร้อมกับให้คณะกรรมการได้ไป
เปิดบัญชีเงินฝากธนาคาร

ขณะเดียวกันผู้ใหญ่พยอม กลิ่นจันทร์ และ
รศ.วราพร ศรีสุพรรณ ได้มอบเงิน 3,000 บาท เพื่อ
ดำเนินการจัดทำแผนของป่าชุมชนโดยรอบ

และเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2545 ที่ผ่านมานี้
ผู้มาแจ้งว่าได้มีการตัดไม้ในเขตป่าชุมชน ซึ่งจากการ
ไปตรวจสอบพบไม้ที่ตัดไว้พร้อมจะชักลากจำนวน 31
ตัน ซึ่งคณะกรรมการได้ชักลากไม้จำนวนหนึ่งไว้ที่
วัดถ้ำผาพิรุณเพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

นั่นคืองาน/กิจกรรมต่าง ๆ ที่คณะกรรมการ
ได้ดำเนินการในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นการยก
ตำบลของการเริ่มต้น แต่ยังหวังถึงความยั่งยืนของป่า
ชุมชนระยะแรกก็คงอยู่ต่อไป

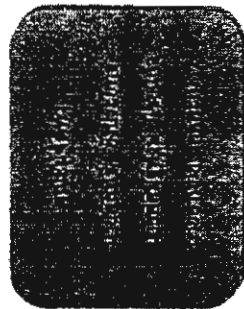
คณะกรรมการป่าชุมชนระยะแรก
ฝ่ายประชาสัมพันธ์ป่าชุมชน

บ้านชุมชน เพื่อชุมชน ของชุมชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนตลอดจนควบคุม และกำจัดการปนเปื้อนพิษที่มีต่อ สุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

สิทธิชุมชน

นับเป็นฉันทามติที่ได้จัดทำสารจากป้าชุมชนในกรณีแพรงงาน กิจกรรม ตลอดจนความเป็นไปในป่า เพื่อขอเล่าให้กับพ่อแม่ ที่น้อง ได้รับรู้ ทั้งนี้เพื่อสร้างความตระหนัก และความเข้าใจที่สื่อร่วมมีต่อกันในการรักษาป่าแห่งนี้ไว้ให้อยู่ตลอดไป ซึ่งในความเชื่ออยู่ดังกล่าว คืออาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนโดยยึดประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และลดความเห็นแก่ตัว เชื่อมั่นว่าหากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเช่นนี้ ความเป็นป้าชุมชนจะกระแสนั้นคงมีอยู่แน่นอน

เพื่อให้การจัดการดินบ้านแห่งนี้ มีประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ล้อมรอบผืนป่าเมื่อวันที่ 1 พฤษภาคม 2545 จึงได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการป้าชุมชนขึ้น ซึ่งจุดนี้เป็นจุดที่ 2 โดยคณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยกรรมการทั้งหมด 17 ท่าน ดังนี้

1. นางพยอม กลิ่นจันทร์ ประธานกรรมการ
2. นายสนิท ศรีประดอมสุตร์ รองประธานกรรมการ
3. นางเสียม หงษ์เวียงจันทร์ กรรมการ
4. นายธวัชชัย แสนทรัพย์เงิน กรรมการ
5. นายนิพนธ์ ทรจันทร์ กรรมการ
6. นายภานุ เจริญ กรรมการ
7. นายจันทน์ ศรีศิริวิเศษ กรรมการ
8. นายอนันต์ ศิริพนาศักดิ์ กรรมการ
9. นายประเสริฐ แก้วอาภา กรรมการ
10. นายเผด็จ นนตรี กรรมการ
11. นายสมนึก สวัสดิ์ใจพิเศษ กรรมการ
12. นายกระจำจิมะชัย กรรมการ
13. นายวิวัฒน์ ชาญราช กรรมการ
14. นายสมนึก ชัยประยุทธ์ กรรมการ
15. นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณภา กรรมการ
16. นายพิสิทธิ์ ชัยประยุทธ์ กรรมการและเลขานุการ
17. นายประทาน นาสวน โสภณ กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

โดยคณะกรรมการทั้งหมดแยกได้เป็นตัวแทนจากบ้านละแวก 3 ตำบล บ้านองเกิด 2 ตำบล บ้านจะหลาย 3 ตำบล บ้านไทรรงค์ 2 ตำบล บ้านนาสวน 4 ตำบล บ้านทอง 3 ตำบล

ใบความรู้เรื่อง ป่าชุมชน

ความรู้เรื่อง

ถือป่าชุมชน

วันที่ 20 ตุลาคม ที่ศูนย์มาตถะกรรมกรป่าชุมชน ได้เดินทางไปเขตป่าชุมชนโดยเริ่มต้นจากบ้านตะมะแก ซึ่งเป็นเขตของป่าชุมชนเข้าไปตามรอยต่อบ้านเขาจะละมัยป่าชุมชน ซึ่งถึงเขตของป่าชุมชนจะมีขนาดประมาณ 20 ไร่ 50 ไร่. ตัวหนึ่งคือถึงบ้านบึงลิ้นช้าง ซึ่งมีพื้นที่อยู่ใกล้กับป่าชุมชนและถูกดูแลโดยชาวบ้านที่ช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชนและถูกดูแลโดยชาวบ้านที่ช่วยกันดูแลรักษาป่าชุมชน

ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน

หลังจากได้เดินทางไปเขตป่าชุมชนแล้วในวันที่ 20 ตุลาคม ฝ่ายคณะกรรมการได้ประชุมถึงเรื่อง แนวเขตป่าชุมชนที่ได้ติดกันป่าชุมชนและแนวเขตการสำรวจครั้งแรกยังไม่เสร็จสิ้น

มาตรการในการควบคุมป้องกันป่าซึ่งได้หาบทวนข้อตกลงที่ได้กำหนดไว้ในครกก่อน และขอให้ได้ประชาชนในพื้นที่ป้องกันผู้ทำลายป่าโดยไม่ให้มีถึงส่วนรวม

สืบเนื่องจากการสำรวจป่า แม้ว่าจะมีการ

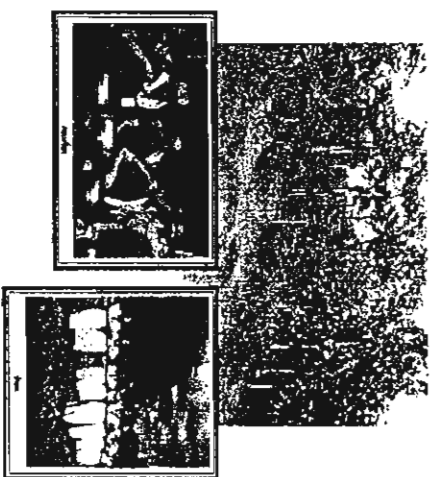
จะให้มีการเดินสำรวจสภาพป่า แต่ยังมีคนบางคนที่ยังฝ่าฝืน ลักขโมยไม้และคนต่างนิกรมาก ซึ่งไม่อาจที่จะปฏิบัติงานได้เต็มที่ ซึ่งควรจะขอความร่วมมือผู้ที่ทำอยู่นั้นมิให้ตัดเอง หากแต่ให้คนทุกคน โดยเฉพาะอนุชนรุ่นหลังจะได้รู้ประวัติของป่าชุมชนเป็นป่าชุมชนแห่งหนึ่งซึ่งมีอยู่ ดำเนินการอยู่ร่วมกันเป็นถึงสำคัญ

คงต้องเป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนโดยเฉพาะชาวบ้านนาสวน บ้านองสิค บ้านองสุ บ้านไผ่แดง บ้านตะมะแก และบ้านเขาจะละมัย ที่ต้องช่วยกันเป็นหูเป็นตาช่วยกันรักษาป่าแห่งนี้ เป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนจริง ๆ

ภาพถ่ายชุมชนบ้านตะมะแก

ปีที่ 2 ฉบับที่ 2 เดือนกรกฎาคม 2546

คณะกรรมการป่าชุมชนตะมะแก
ฝ่ายประชาสัมพันธ์ป่าชุมชน

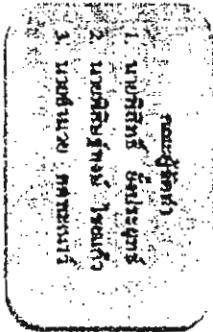
แผ่นพับป่าชุมชนตะมะแก ฉบับที่ 2

ปฏิญญาของผู้นำชุมชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540

แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาบ้านเมือง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริมป่าอนุรักษ์ และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

สิทธิจากป่า

ข้อตกลงฉบับ

ในการประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนเมื่อ วันที่ 25 ธันวาคม 2545 ณ วัดป่าหิมาลัย บ้านคาง... การประชุมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ... (The text continues with details of the meeting and its purpose, mentioning the community forest committee and the date/location.)

1. ปรับเป็นเงินต้นและ 1,000 บาท ทุกงวด
2. ให้ปลูกไม้เศรษฐกิจจำนวน 5 ต้น
3. แฉ่งเจ้าหน้าที่ให้คำแนะนำ
4. หากพบของกลางมอบให้วัดหรือทำประโยชน์ส่วนรวม

กำหนดการประชุมปฏิบัติการ
การดำเนินงานหอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้านเพื่อการจัดการป่าชุมชนสะเม็ก
วันที่ 29-30 พฤษภาคม 2546

วิทยากร : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดวงพร คำณูวัฒน์ มหาวิทยาลัยมหิดล
 รองศาสตราจารย์वासนา จันทร์สว่าง มหาวิทยาลัยมหิดล
 คุณมณฑา โมพี สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดชุมพร
 คุณพิจิตร อ่อนละมัย สำนักงานสาธารณสุขอำเภอปะทิว จังหวัดชุมพร

วันที่ 29 พฤษภาคม 2546

9.00-9.30	ผู้เข้าร่วมการประชุมลงทะเบียน
9.30-9.45	ความเป็นมาและวัตถุประสงค์ของการจัดงาน
โดยรองศาสตราจารย์วราพร ศรีสุพรรณ
9.45-10.00	พัก-อาหารว่าง
10.00-11.30	หลักการจัดรายการและการฝึกปฏิบัติ
รูปแบบรายการที่ 1 ข่าว/spot ธรรมรงค์
11.30-12.00	ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอผลงานการจัดรายการ รูปแบบที่ 1
12.00-13.00	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.00	หลักการจัดรายการและการฝึกปฏิบัติ
รูปแบบรายการที่ 2 สนทนา/สัมภาษณ์
14.00-14.30	ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอผลงานการจัดรายการ รูปแบบที่ 2
14.30-14.45	พัก-อาหารว่าง
14.45-15.45	หลักการจัดรายการและการฝึกปฏิบัติ
รูปแบบรายการที่ 3 สารความรู้/เพลง
15.45-16.15	ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอผลการจัดรายการ รูปแบบที่ 3

วันที่ 30 พฤษภาคม 2546

9.00-10.30	หลักการจัดรายการและการฝึกปฏิบัติ
รูปแบบรายการที่ 4 นิติสารทางอากาศ
10.30-10.45	พัก-อาหารว่าง
10.45-12.00	ผู้แทนกลุ่ม นำเสนอผลการจัดรายการ รูปแบบที่ 4
12.00-13.00	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.00	ซักถามข้อสงสัยและสรุปผลการประชุม

กำหนดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง การสร้างองค์ความรู้เรื่องผลผลิตจากป่าชุมชนสะมะแก
วันที่ 27-28 มิถุนายน 2546

วิทยากร: ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษม กุลประดิษฐ์ มหาวิทยาลัยมหิดล
รองศาสตราจารย์วราพร ศรีสุพรรณ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยวิทยากร: นายหัตถ์ ต่อวัฒนกิจกุล
นางสาวสุพิชชา เกียรติประจักษ์

วันที่ 27 มิถุนายน 2546

- 13.00-13.30 น. ความสำคัญของการสำรวจป่าชุมชน
โดย รศ. วราพร ศรีสุพรรณ
- 13.30-15.30 น. การวางแผนการสำรวจและสัมภาษณ์ประชาชนด้านการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
โดย ผศ.เกษม กุลประดิษฐ์
- 15.30-15.45 น. พัก-อาหารว่าง
- 15.45-16.30 น. การสร้างเครือข่ายในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน
โดย รศ. วราพร ศรีสุพรรณ

วันที่ 28 มิถุนายน 2546

ฝึกปฏิบัติการเก็บข้อมูลในชุมชนร่วมกับผู้ช่วยวิทยากร

หมายเหตุ: ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้แก่ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาจากโรงเรียนบ้านนาสวน และโรงเรียนบ้านดงเสลา พร้อมด้วยคณะกรรมการป่าชุมชนสะมะแก

แบบสอบถามผู้เก็บหาของป่า

แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานด้านคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสะมะแก

โดยโครงการวิจัยพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

แบบสำรวจเลขที่.....ชื่อผู้สำรวจ.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี

เกิดที่.....ย้ายมาที่นี่ตั้งแต่ปี.....

ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....

อาชีพหลัก.....

อาชีพรอง.....หน้าที่อื่นในหมู่บ้าน.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานการประกอบอาชีพ

อาชีพหลักทำรายได้ประมาณ.....บาท/เดือนอาชีพรอง.....บาท/เดือน

ค่าใช้จ่ายทั้งครอบครัวประมาณ.....บาท/เดือน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสะมะแก

ท่านมีความคิดเห็นต่อป่าชุมชนสะมะแกอย่างไร

(.....) เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติไม่ควรใช้ประโยชน์ใด ๆ

(.....) เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติ ยังพอจะใช้ประโยชน์ได้บ้าง

(.....) เป็นพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ในความดูแลของชุมชนแล้ว สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามมติที่ประชุมคณะ

กรรมการป่าชุมชน

(.....) อื่น ๆ ระบุ.....

ท่านได้มีโอกาสใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนเพื่อทำอะไรบ้าง

(.....) เก็บของป่า ทำมาแล้ว.....ปี

(.....) จับสัตว์ป่า ทำมาแล้ว.....ปี

กรณี เก็บของป่า ท่านใช้เครื่องมืออะไรบ้าง

.....

รายการของป่าที่ท่านเก็บนั้นมีอะไรบ้าง

.....

รายการไคนำไปขายบ้าง.....

รายการไคนำไปบริโภค.....

กรณี จับสัตว์ป่า ท่านใช้เครื่องมืออะไรบ้าง

.....

รายการสัตว์ป่าที่ท่านจับนั้นมีอะไรบ้าง

.....

รายการได้นำไปขายบ้าง.....

รายการได้นำไปบริโภค.....

ส่วนที่ 4 รายละเอียดการใช้ประโยชน์จากป่าสะมะแก

รายการของป่า	ช่วงเวลาที่ไปเก็บ	ปริมาณที่เก็บได้ / กก.	บริเวณที่ไปเก็บ	ขายได้เงิน/บาท

ระบุราคาซื้อขายของป่า ให้ชัดเจนด้วย(หน่วยเป็นบาท/กิโลกรัม)

รายการสัตว์ป่า	ช่วงเวลาที่ไปเก็บ	ปริมาณที่เก็บได้ / ตัว	บริเวณที่ไปจับ	ขายได้เงิน/บาท

ระบุราคาซื้อขายของป่า ให้ชัดเจนด้วย(หน่วยเป็นบาท/กิโลกรัม)

ส่วนที่ 5 ข้อมูลเกี่ยวกับป่าสะมะแก

พื้นที่ป่าสะมะแกในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

(.....) ป่าน้อยลงคนมากขึ้น (.....) ป่าน้อยลงพื้นที่ทำกินมากขึ้น

(.....) ป่ามากขึ้นคนมากขึ้น(.....) ป่ามากขึ้นที่ทำกินมากขึ้น(.....) ไม่ทราบ

ภายในพื้นที่ป่าสะมะแกในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้าง

(.....) มีชนิดของ ของป่าให้เก็บน้อยลงและปริมาณของน้อยลงด้วย

(.....) มีชนิดของ ของป่าให้เก็บมากขึ้นและปริมาณมากขึ้นด้วย

(.....) มีชนิดของ สัตว์ป่าให้เก็บมากขึ้นและปริมาณมากขึ้นด้วย

(.....) มีชนิดของ สัตว์ป่าให้เก็บมากขึ้นและปริมาณมากขึ้นด้วย

(.....) ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างไปจากเดิม

ท่านคิดว่าปัจจุบันพื้นที่ป่าสะมะแกยังคงมี ของป่า/สัตว์ป่าที่ท่านต้องการอยู่ที่ใดบ้าง และสภาพพื้นที่นั้น ยังสมบูรณ์อยู่หรือไม่

รายการของป่าที่ท่านเก็บ	บริเวณที่ท่านไปเก็บ ไปรตะนองบนแผนที่	สภาพความสมบูรณ์ของพื้นที่	อื่น ๆ

รายการสัตว์ป่าที่ท่านจับ	บริเวณที่ท่านไปเก็บ ไปรตะนองบนแผนที่	สภาพความสมบูรณ์ของพื้นที่	อื่น ๆ

ท่านมีความต้องการจัดระเบียบการเข้าหาของป่าหรือไม่ (.....) ต้องการ (.....) ไม่ต้องการ

ท่านคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าสะมะแกจะมีโอกาสลดลงหรือไม่

(.....) มีโอกาส (.....) ไม่มีโอกาส

ถ้าตอบมีโอกาสนิรละระบุเหตุผล.....

.....

ท่านรู้หรือไม่ว่าคณะกรรมการกลางป่าชุมชนมีกี่คนคน (.....) ไม่ทราบ

ท่านรู้หรือไม่ว่าใครเป็นประธานคณะกรรมการกลางป่าชุมชน

ชื่อ..... (.....) ไม่ทราบ

กรุณาบอชื่อคนในหมู่บ้านท่านที่เป็นคณะกรรมการป่าชุมชนมา 2 ชื่อ

(1).....(2).....

(.....) ไม่ทราบ

แบบสอบถามผู้รับซื้อของป่า

แบบสำรวจระบบการตลาดของการซื้อขายของป่าจากป่าชุมชนสะมะแก

โดยโครงการวิจัยพัฒนาการสื่อสารเพื่อการจัดการป่าชุมชน

แบบสำรวจเลขที่.....ชื่อผู้สำรวจ.....

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน

ชื่อ/สกุล ผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี
 เกิดที่.....ย้ายมาที่มาที่นี้ตั้งแต่ปี.....
 ที่อยู่ปัจจุบันเลขที่.....หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 อาชีพหลัก.....อาชีพรอง.....หน้าที่อื่นในหมู่บ้าน.....

ส่วนที่ 2 ข้อมูลพื้นฐานการประกอบอาชีพ

อาชีพหลักทำรายได้ประมาณ.....บาท/เดือน อาชีพรอง.....บาท/เดือน
 ค่าใช้จ่ายทั้งครอบครัวประมาณ.....บาท/เดือน

ส่วนที่ 3 ข้อมูลพื้นฐานการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนสะมะแก

ท่านมีความคิดเห็นต่อป่าชุมชนสะมะแกอย่างไร

- (.....) เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติไม่ควรใช้ประโยชน์ใด ๆ
 (.....) เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติ ยังพอจะใช้ประโยชน์ได้บ้าง
 (.....) เป็นพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ในความดูแลของชุมชนแล้ว สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน
 (.....) อื่น ๆ ระบุ.....

ในระยะ 10 ปีที่ผ่านมา ท่านมีความเห็นต่อการเปลี่ยนแปลง จำนวนของป่าและสัตว์ป่าที่ชาวบ้านนำมาขายหรือไม่

- (.....) เปลี่ยนแปลง จำนวนของป่าและสัตว์ป่าน้อยลงเพราะป่าเสื่อมโทรมลง
 (.....) เปลี่ยนแปลง จำนวนของป่าและสัตว์ป่ามากขึ้นเพราะป่าสมบูรณ์ขึ้นมาก

ท่านมีความต้องการจัดระเบียบการเข้าหาของป่าหรือไม่ (.....) ต้องการ (.....) ไม่ต้องการ
 ท่านคิดว่าความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าสะมะแกจะมีโอกาสลดลงหรือไม่ (.....) มีโอกาส(.....) ไม่มีโอกาส
 ถ้าตอบมีโอกาสดังนั้นเหตุผล.....

ส่วนที่ 4 รายละเอียดการใช้ประโยชน์จากป่าสะมะแก

ในรอบปีที่ผ่านมา มีรายการของป่าอะไรบ้างที่มีการซื้อขายกัน โปรดระบุ

รายการของป่า ชื่อ/ขาย	ปริมาณ ชื่อ/ขาย	เดือนที่มีการซื้อ/ขาย	ราคา/กิโลกรัม

ในรอบปีที่ผ่านมา มีรายการสัตว์ป่าอะไรบ้างที่มีการซื้อขายกัน โปรดระบุ

รายการสัตว์ป่า ชื่อ/ขาย	ปริมาณ ชื่อ/ขาย	เดือนที่มีการซื้อ/ขาย	ราคา/กิโลกรัม

วิธีการซื้อ/ขายอย่างไร

(.....) ไปซื้อถึงที่ (.....) ให้ชาวบ้านนำมาขายเอง

สรุปข้อมูลผู้เก็บหาของป่า
จากการสำรวจในวันที่ 27-28 มิถุนายน 2546

จำนวนผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์ทั้งสิ้น 89 คน

1. ที่อยู่ผู้ให้สัมภาษณ์

หมู่ที่	จำนวนคน	ร้อยละ
4 บ้านองสิต	28	31.46
1 บ้านปลายนาสวน	36	40.44
2 บ้านไทรรงค์	16	17.97
5 บ้านเจาะเหลาะ	9	10.11
รวม	89	100.00

2. อายุ

ช่วงอายุ	จำนวน	ร้อยละ
20-29	8	8.98
30-39	27	30.33
40-49	30	33.07
50-59	13	14.06
60+	8	8.98
ไม่ระบุ	3	3.37
รวม	89	100.00

3. อาชีพหลัก

อาชีพ	จำนวนคน	ร้อยละ
ทำไร่	80	89.88
ขายของ	3	3.37
หาปลา	3	3.37
รับจ้าง	1	1.12
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	2	2.24
รวม	89	***

4. อาชีพครอง

อาชีพ	จำนวนคน	ร้อยละ
รับจ้างทั่วไป	29	32.58
ค้าขาย	2	2.24
อื่น ๆ	8	8.98
ไม่ได้ประกอบอาชีพ	50	56.18
รวม	89	***

5. ความคิดเห็นต่อป่าชุมชน

ความคิดเห็น	จำนวนคน	ร้อยละ
เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติ ไม่ควรใช้ประโยชน์ใด ๆ	18	20.2
เป็นพื้นที่สำคัญในการรักษาสมดุลธรรมชาติ ยังพอจะใช้ประโยชน์ได้บ้าง	13	14.6
เป็นพื้นที่ป่าซึ่งอยู่ในความดูแลของชุมชนแล้ว สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามมติที่ประชุมคณะกรรมการป่าชุมชน	53	59.6
ไม่ระบุ	5	5.6
รวม	89	100.0

6. หน้าที่ในหมู่บ้าน

หน้าที่ในหมู่บ้าน	จำนวนคน	ร้อยละ
อาสาสมัคร	2	2.3
กรรมการหมู่บ้าน	2	2.3
ผู้ใหญ่บ้าน	1	1.1
สมาชิกอบต.	1	1.1
กรรมการปวศ.	1	1.1
ไม่ระบุ	82	92.1
รวม	89	100.0

7. เก็บของป่า จำนวน 74 คน

จำนวนปีที่ทำ	จำนวนคน	ร้อยละ
1-5	46	62.2
6-10	19	25.7
มากกว่า 10 ปี	9	12.1
รวม	74	100.0

8. จับสัตว์ป่า จำนวน 10 คน

จำนวนปีที่ทำ	จำนวนคน	ร้อยละ
1-5	6	60
6-10	3	30
มากกว่า 10 ปี	1	10
รวม	10	100

9. เครื่องมือเก็บหาของป่า มีจำนวนผู้ใช้อุปกรณ์ในการเก็บของป่าจำนวน 73 คน

เครื่องมือ	จำนวนคน	ร้อยละ
มีด	62	84.93
เสียม	16	21.91
ตะกร้า	17	23.28
กระป๋อง	13	17.8
ข่าม	4	6.84
ซ้อน	9	12.32
ยาง	1	1.36
รวม	73 คน	***

10. รายการของป่าที่เก็บหา มีจำนวนผู้ที่เข้าเก็บหาของป่าทั้งสิ้น 76 คน

รายการของป่า	จำนวนที่เก็บ	ร้อยละ
เห็ด (เห็ดโคน เห็ดทุ่ง เห็ดเผาะ)	71	93.42
ผักหวาน	31	42.46
อื่น ๆ (บอน, มังเฟาะ, บุก, ผักบุ้ง, อินุน, กระตือ, ผักกูด, หน่อไม้)	29	39.72
รวม	76 คน	***

11. รายการของป่าที่ขาย

รายการของป่าที่ขาย	จำนวน	ร้อยละ
หน่อไม้	3	21.4
เห็ด	7	50
ผักหวาน	9	64.28
รวม	14	

12. รายการของป่าที่นำไปบริโภค

รายการของป่าที่นำไปบริโภค	จำนวน	ร้อยละ
เห็ด	64	91.42
ผักหวาน	27	38.57
หน่อไม้	5	7.14
อื่น ๆ (บุก, ผักนึ่ง, อินูน, กระตือ, ใบพลวง, บอน, มังพาพะ)	14	20
รวม	70	

13. เครื่องมือจับสัตว์ จำนวนผู้ใช้เครื่องมือจับสัตว์ 14 คน

เครื่องมือจับสัตว์	จำนวน	ร้อยละ
ดัก	10	71.42
หนังสือ	6	42.85
ปืน	1	7.14
เชือก	1	7.14
รวม	14	***

14. รายการสัตว์ป่าที่จับ จำนวนผู้ที่จับสัตว์ป่า 15 คน

รายการสัตว์ป่าที่จับ	จำนวน	ร้อยละ
แย้	15	100
นก	6	40
อึ่ง	3	20
กระรอก	2	13.33
ตะกวด	2	13.33
ไก่ป่า	1	6.66
รวม	15	***

15. รายการสัตว์ป่าที่ขาย

พบมีผู้ขายสัตว์ป่า 2 คน และชนิดของสัตว์ที่ขายคือ แย้ อึ่ง

16. รายการสัตว์ป่าที่กิน จำนวนของผู้ที่กินสัตว์ป่า 15 คน

รายการสัตว์ป่าที่กิน	จำนวน	ร้อยละ
เข้	15	100
นก	6	40
อื่น	2	13.33
ตะกวด	2	13.33
รวม	15	

17. บริเวณที่เก็บหาของป่า

บริเวณที่เก็บหาของป่า	รายการของป่าที่พบ	สภาพความสมบูรณ์ของพื้นที่
เขาใหญ่	เห็ด, ใบตองพวง, มังเฟาะ, สมอ, ผักหวาน, เห็ดเผาะ, เห็ดโคน, หน่อไม้	อุดมสมบูรณ์ดี
หนองโพนู	เห็ด, เห็ดเผาะ, ผักหวาน,	สมบูรณ์ แต่มีน้อยลงค่อนข้างที่จะแล้ง
ห้วยวากะ	เห็ด, กะทือ, ใบพลวง	มีแต่น้อยแต่เริ่มที่จะดีขึ้น
โป่งจำป่า	อีหนู, เห็ด, เห็ดทุ่ง, ผักหวาน, ใบพลวง, ผัก	มีแต่เริ่มน้อยลง มีความสมบูรณ์น้อย
เขาน้อย	ใบพลวง	มีแต่น้อยลง
บ้านสะมะแก	เห็ด	สมบูรณ์ดี

18. ช่วงเวลาที่เก็บหาของป่า

รายการของป่า	ช่วงเวลาที่เก็บหาของป่า
เห็ดโคน	ก.ย. - พ.ย.
เห็ดเผาะ	มิ.ย. - ส.ค.
เห็ดทุ่ง	ส.ค. - ต.ค.
ผักหวาน	มี.ค. - พ.ค.
หน่อไม้	ส.ค. - ก.ย.
อีหนู	เม.ย.
สมอ	ม.ค.
กะทือ	เม.ย.

19. บริเวณที่หาสัตว์ป่า

บริเวณที่หาสัตว์ป่า	รายการสัตว์ป่าที่พบ	สภาพความสมบูรณ์ของพื้นที่
โป่งจำปา	แย้	
เขาน้อย	อี้ง	

20. ช่วงเวลาที่เก็บหาของป่า

รายการสัตว์ป่า	ช่วงเวลาที่เก็บหาสัตว์ป่า
แย้	มี.ค.-พ.ค.
ตะกวด	เม.ย.-พ.ค..
นก	ม.ค.

21. ความคิดเห็นเรื่อง พื้นที่ป่าสะมะแกในอดีตกับปัจจุบันแตกต่างกันอย่างไร

ความเห็น	จำนวนคน	ร้อยละ
ป่าน้อยลงคนมากขึ้น	45	53.57
ป่าน้อยลงพื้นที่ทำกินมากขึ้น	7	8.33
ป่ามากขึ้น คนมากขึ้น	7	8.33
ป่ามากขึ้นที่ทำกินมากขึ้น	6	7.14
ไม่ทราบ	19	22.69
ไม่ระบุ		
รวม	84	

22. ความคิดเห็นเรื่อง สิ่งที่มีอยู่ในป่าชุมชนสะมะแก

ความเห็น	จำนวนคน	ร้อยละ
มีชนิดของป่าให้เก็บน้อยลงและปริมาณของน้อยลงด้วย	51	65.38
มีชนิดของป่าให้เก็บมากขึ้น และปริมาณมากขึ้นด้วย	10	12.82
มีชนิดของสัตว์ป่าให้เก็บมากขึ้นและปริมาณมากขึ้นด้วย	3	3.84
มีชนิดของสัตว์ป่าให้เก็บมากขึ้น และปริมาณมากขึ้นด้วย	2	2.56
ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงหรือแตกต่างไปจากเดิม	12	15.38
ไม่ระบุ		
รวม	78	

23. ต้องการจัดระเบียบการเข้าหาของป่าหรือไม่
 ต้องการ 18 คน
 ไม่ต้องการ 57 คน
24. โอกาสที่พื้นที่ป่าจะลดลง
 มีโอกาส 35 คน
 ไม่มีโอกาส 40 คน
25. รู้ว่าคณะกรรมการกลางป่าชุมชนมี 17 คน
 รู้ 5 คน
 ไม่รู้ 68 คน
26. รู้ว่าประธานคณะกรรมการคือ ผู้ใหญ่พยอม
 รู้ 13 คน
 ไม่รู้ 67 คน
27. ไม่ทราบว่าใครในหมู่บ้านตนเป็นกรรมการป่าชุมชน
 พร้อมระบุชื่อ 35 คน ที่เหลือไม่ระบุชื่อ

โครงการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก
16 ธันวาคม 2546
ณ วัดถ้ำผาพิรุณ

หลักการและเหตุผล

ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิต เป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต รักษาความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศน์ แต่การพัฒนาประเทศและนโยบายของรัฐ ในช่วงระยะที่ผ่านมาล้วนเกื้อหนุนต่อการทำลายธรรมชาติโดยเฉพาะการขยายพื้นที่เพื่อการผลิต การให้สัมประทานการทำไม้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บั่นทอนผืนป่าธรรมชาติให้ลดน้อยถอยลง จนอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นป่านั้นอยู่ในภาวะวิกฤต

ในปี พ.ศ. 2539 แกนนำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ได้ตระหนักเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นเป็นป่าชุมชนบ้านสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2539 โดยมี พลตรีศรัชัย มนตรีวิติ ขณะดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย มาเป็นประธานพิธีเปิดป่าชุมชนบ้านสะมะแก

ป่าชุมชนบ้านสะมะแกมีพื้นที่ 3,353 ไร่ ลักษณะป่าเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ล้อมรอบด้วยชุมชน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านไทรรงค์ บ้านปลายนาสวน บ้านสะมะแก บ้านองสิต และบ้านเจาะเหลาะ โดยที่ 4 หมู่บ้านเป็นชุมชนของชาวไทยภูเขาเชื้อสายกระเหรี่ยง และ 1 หมู่บ้านเป็นชาวไทยอีสาน ซึ่งชุมชนเหล่านี้ต่างมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองที่ได้ร่วมกันดูแลรักษาผืนป่านี้ไว้

การคงสภาพความเป็นป่าชุมชนจำเป็นต้องมีการสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อให้ทุกคนเห็นความสำคัญ ตระหนักรักษา และเห็นคุณค่าร่วมกันตลอดไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าและป่าชุมชนบ้านสะมะแก
2. เพื่อจัดทำศูนย์การเรียนรู้ในป่าชุมชน
3. เพื่อให้ได้เรียนรู้เกี่ยวกับกฎหมายป่าไม้

ผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 80 คน

1. คณะกรรมการป่าชุมชน	จำนวน 17 คน
2. คณะทำงานป่าชุมชน	จำนวน 43 คน
3. ตัวแทนของชาวบ้าน	จำนวน 20 คน

หัวข้อการฝึกอบรม

1. กฎหมายเกี่ยวกับป่าที่ควรรู้
2. การจัดทำแผนปฏิบัติการศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชน
3. การเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน

รูปแบบและวิธีการฝึกอบรม

ประกอบด้วยการฟังบรรยายจากวิทยากร การแบ่งกลุ่มปฏิบัติการ

วิทยากร

ประกอบด้วยอาจารย์จากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร และคณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยากรจากกรมป่าไม้

สถานที่อบรม

วัดถ้ำผาพิรุณ

ระยะเวลาในการอบรม

ใช้เวลาอบรมจำนวน 1 วัน

งบประมาณ รวม 17,000 บาท

1. ค่าตอบแทนวิทยากร	5,000 บาท
2. ค่าอาหาร	8,000 บาท
3. ค่าพาหนะ	3,000 บาท
4. ค่าเอกสาร	1,000 บาท

-

วิธีการประเมินผล

1. ปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้ารับการอบรมในระหว่างฝึกอบรม
2. แบบประเมินผลโครงการหลังการฝึกอบรม

กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง แผนปฏิบัติการสำหรับศูนย์การเรียนรู้เรื่องป่าชุมชน
16 ธันวาคม 2546
ณ ป่าชุมชนบ้านสะมะแก

08.30-09.00	ลงทะเบียน และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดอบรม
09.00-10.00	พิธีเปิดและบรรยายพิเศษ
10.00-10.15	พักอาหารว่าง
10.15-12.00	กฎหมายเกี่ยวกับป่าที่ควรรู้
12.00-13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.30	ประชุมกลุ่มเพื่อรวบรวมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชน (5 กลุ่ม)
14.30-16.30	รายงานผลการประชุมกลุ่ม
16.30-17.00	นัดหมายการเลือกตั้งคณะกรรมการป่าชุมชน

ข้อเสนอแนะในการประชุมกลุ่ม

โดย รศ.วราพร ศรีสุพรรณ

กลุ่มที่ 1 ที่ตั้ง ขอบเขตของพื้นที่ป่า และสิ่งที่มีอยู่ในป่าชุมชน

- กิจกรรมที่ 1 วาดแผนที่แสดงพื้นที่สำคัญ ลำห้วย หนองน้ำ โป่งสัตว์ ที่ตั้งของแปลงตัวอย่างในป่าชุมชน และช่วยกันเติมรายละเอียด
- กิจกรรมที่ 2 วาดแผนที่แสดงบริเวณ ป่าเต็งรัง ป่าไผ่ ป่าผสมผลัดใบและที่ค่อนข้างโล่งและเพิ่มเติมบริเวณที่มีพันธุ์พืชหายาก และบริเวณที่มีความชุกชุมของผลผลิตที่เราต้องการ
- กิจกรรมที่ 3 ระบุนิคมพันธุ์สัตว์ที่มีการพบเห็นในป่าชุมชน ระบุดีเอ็นและช่วงเวลาที่พบบ่อยเห็นแสดงตำแหน่งที่พบบ่อยในแผนที่ (ถ้าทำได้)
- กิจกรรมที่ 4 อธิบายชนิด และปริมาณของสัตว์เลี้ยงในป่าชุมชน เดือนที่ใช้ป่า และบริเวณที่ใช้
- กิจกรรมที่ 5 ร่วมกันวางแผน
1. พันธุ์พืชที่น่าจะสำรวจข้อมูลเพิ่มเติม
 2. สัตว์ป่าที่น่าจะมีการศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงจำนวนประชากร
 3. ของป่าที่น่าจะสำรวจและควบคุมปริมาณการเก็บหา
 4. ใครควรมีบทบาทในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชน

กลุ่มที่ 2 การเก็บหาและคุณค่าที่ได้จากป่าชุมชน

- กิจกรรมที่ 1 ระบุชนิดของป่าที่มีการเก็บหาออกจากป่าชุมชน
 ประธาน ตามสมาชิก
 เลขา เขียนคำตอบลงในบัตรคำ มีผู้เขียน 2 คน (เขียน 2 ชุด)
- กิจกรรมที่ 2 แบ่งคนเป็น 2 กลุ่ม
 กลุ่มที่ 1 จำแนกของป่าตามลักษณะการใช้ประโยชน์ (อาหาร ยา สิ่งปลูกสร้าง ของใช้)
 กลุ่มที่ 2 จำแนกของป่าตามช่วงเวลาที่เก็บหา (ทำปฏิทินผลผลิต)
- กิจกรรมที่ 3 ระบุชนิดของป่าที่มีการเก็บหาเพื่อจำหน่าย การจัดการก่อนจำหน่าย ราคา และผู้รับซื้อ
- กิจกรรมที่ 4 แนวทางเก็บข้อมูลเกี่ยวกับผู้เก็บหา และผู้รับซื้อของป่าเพื่อประเมินรายได้จากป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 5 สิ่งที่จะพัฒนาเป็นรายได้จากป่าชุมชน

กลุ่มที่ 3 การอนุรักษ์และการจัดการ

- กิจกรรมที่ 1 ระบุปัญหาหรือปัจจัยที่คุกคามต่อสภาพป่าของป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 2 ระบุกิจกรรมที่ต้องการให้ผู้เก็บหาของป่า มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 3 ระบุกิจกรรมที่ต้องการให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 4 กำหนดกิจกรรมที่จะดำเนินการเกี่ยวกับไฟป่า
- กิจกรรมที่ 5 กฎระเบียบและแนวทางการทำงานของคณะกรรมการป่าชุมชนในอนาคต

กลุ่มที่ 4 เยาวชนกับป่าชุมชน

- กิจกรรมที่ 1 กำหนดแนวทางจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
- เส้นทาง (จุดเริ่มต้น สิ้นสุด ระยะทาง)
 - จุดที่น่าสนใจในแต่ละเส้นทาง
 - การพัฒนาเส้นทางให้เหมาะกับการเดินศึกษา
 - ป้ายสื่อความหมาย
 - คู่มือศึกษา หรือบทปฏิบัติการ
- กิจกรรมที่ 2 เสนอแนะชื่อโครงการหรือกิจกรรมที่จะให้เด็กศึกษาเกี่ยวกับป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 3 แนวทางการจัดตั้งคณะทำงานเยาวชนเพื่อป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 4 วิทยากรท้องถิ่นที่จะสนับสนุนการเรียนรู้ของประชาชนในเรื่องป่าชุมชน

กลุ่มที่ 5 ภาษา วัฒนธรรม ความเชื่อ และพิธีกรรมที่สัมพันธ์กับป่าชุมชน

- กิจกรรมที่ 1 ภาษาถิ่นเกี่ยวกับป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 2 ความเชื่อ คำพังเพย สำนวน สุภาษิต เกี่ยวกับป่าและสัตว์ป่าที่มีอยู่ในป่าชุมชน
- กิจกรรมที่ 3 สมุนไพรจากป่าชุมชนและคำรับยา
- กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมอื่น ๆ ที่เข้าไปทำในป่าชุมชน

โครงการจัดค่ายเยาวชน
เรื่อง รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน
27-28 มกราคม 2547
ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และ ป่าชุมชนสะมะแก

หลักการและเหตุผล

ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อสิ่งมีชีวิต เป็นแหล่งกำเนิดของปัจจัยพื้นฐาน ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต รักษาความสมดุลทางธรรมชาติของระบบนิเวศน์ แต่การพัฒนาประเทศและนโยบายของรัฐ ในช่วงระยะที่ผ่านมาส่วนเกื้อหนุนต่อการทำลายธรรมชาติโดยเฉพาะการขยายพื้นที่เพื่อการผลิต การให้สัมปทานการทำไม้ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้บั่นทอนผืนป่าธรรมชาติให้ลดน้อยถอยลง จนอาจกล่าวได้ว่า ความเป็นป่านั้นอยู่ในภาวะวิกฤต

ในปี พ.ศ. 2539 แกนนำหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำทางศาสนา ได้ตระหนักเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้ร่วมกันจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นเป็นป่าชุมชนบ้านสะมะแก ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ.2539 โดยมี พลตรีศรัทธ มนตรีวิติ ขณะดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย มาเป็นประธานพิธีเปิดป่าชุมชนบ้านสะมะแก

ป่าชุมชนบ้านสะมะแกมีพื้นที่ 3,353 ไร่ ลักษณะป่าเป็นป่าเบญจพรรณ และป่าเต็งรัง ล้อมรอบด้วยชุมชน 5 หมู่บ้าน คือ บ้านไทรรงค์ บ้านปลายนาสวน บ้านสะมะแก บ้านองสิต และบ้านเจาะเหลาะ โดยที่ 4 หมู่บ้านเป็นชุมชนของชาวไทยภูเขาเชื้อสายกระเหรี่ยง และ 1 หมู่บ้านเป็นชาวไทยอีสาน ซึ่งชุมชนเหล่านี้ต่างมีขนบธรรมเนียมประเพณีเป็นของตนเองที่ได้ร่วมกันดูแลรักษาผืนป่านี้ไว้

การคงสภาพความเป็นป่าชุมชนจำเป็นต้องมีการสืบสานจากคนรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ให้ได้เห็นความสำคัญ ตระหนักรักษา และเห็นคุณค่าร่วมกัน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนโดยรอบผืนป่านี้ให้รู้จักป่า รักบ้าน และร่วมกันรักษาป่านี้ไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับป่าและป่าชุมชนบ้านสะมะแกกับเยาวชน
2. เพื่อให้เยาวชนได้รู้จักป่าชุมชนบ้านสะมะแกและวิถีชีวิตของชุมชนที่อยู่โดยรอบผืนป่า
3. เพื่อสร้างกลุ่มเยาวชน ช่วยดูแลและสืบสานป่าชุมชน

ผู้เข้ารับการอบรม จำนวน 60 คน

1. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านนาสวนกลุ่มบ้านไทรรงค์	จำนวน 5 คน
2. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านนาสวนกลุ่มบ้านปลายนาสวน	จำนวน 10 คน
3. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านนาสวนกลุ่มบ้านสะมะแก	จำนวน 5 คน
4. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านดงเสลากลุ่มบ้านสะมะแก	จำนวน 5 คน

5. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านดงเสลากลุ่มบ้านองสิต	จำนวน 15 คน
6. นักเรียนจากโรงเรียนบ้านดงเสลากลุ่มบ้านเจาะเหลาะ	จำนวน 15 คน
7. นักเรียนจากกลุ่มบ้านอื่น ๆ	จำนวน 5 คน

หัวข้อการฝึกอบรม

1. ความรู้เกี่ยวกับป่าและระบบนิเวศวิทยา
2. ความรู้เกี่ยวกับป่าชุมชนบ้านสะมะแก
3. ความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อป่าชุมชน
4. ความรู้เกี่ยวกับธรรมะกับธรรมชาติ
5. ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวกับป่าของชุมชน
6. ปฏิบัติการสำรวจป่า

รูปแบบและวิธีการฝึกอบรม

ประกอบด้วยการฟังการบรรยายจากวิทยากร การแบ่งกลุ่มปฏิบัติการ การสำรวจป่า

วิทยากร

ประกอบด้วยอาจารย์จากคณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล วิทยากรจากกรมป่าไม้ วิทยากรจากภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยากรจากวัดถ้ำผาพิรุณ วิทยากรจากคณะครูกลุ่มโรงเรียนบ้านนาสวนและกลุ่มโรงเรียนด่านแม่แจลบ

สถานที่อบรม

บริเวณป่าชุมชนบ้านสะมะแก

ระยะเวลาในการอบรม

ใช้เวลาอบรมจำนวน 2 วัน กับ 1 คืน

งบประมาณ	รวม	30,100 บาท
1. ค่าตอบแทนวิทยากร	9,500	บาท
2. ค่าอาหาร	15,600	บาท
3. ค่าพาหนะ	2,000	บาท
4. ค่าเอกสาร	3,000	บาท

วิธีการประเมินผล

1. ปฏิสัมพันธ์ของผู้เข้ารับการอบรมในระหว่างฝึกอบรม
2. แบบประเมินผลโครงการหลังการฝึกอบรม

กำหนดการอบรมเชิงปฏิบัติการ
เรื่อง โครงการจัดค่ายเยาวชน เรื่อง รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน
27-28 มกราคม 2547
ณ ป่าชุมชนบ้านสะมะแก

วันอังคาร ที่ 27 มกราคม 2547

08.30-9.00 น.	ลงทะเบียน และชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดอบรม
09.00-10.00 น.	พิธีเปิดและบรรยายพิเศษ
10.00-10.15 น.	พักอาหารว่าง
10.15-12.00 น.	ความรู้เกี่ยวกับป่าและระบบนิเวศวิทยา
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.30 น.	กฎหมายเกี่ยวกับป่าที่ควรรู้
14.30-15.00 น.	พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าและการแสดงของชาวกระเหรี่ยง
15.00-15.15 น.	พักอาหารว่าง
15.15-16.00 น.	รู้จักป่าชุมชนบ้านสะมะแก
16.00-18.00 น.	เข้าที่พักและรับประทานอาหาร
18.00-18.30 น.	พิธีกรรมเกี่ยวกับป่าของชาวไทยอีสานและการแสดงพื้นบ้าน
18.30-19.30 น.	ธรรมะกับธรรมชาติ
19.30-20.30 น.	กิจกรรมกลุ่ม

วันพุธ ที่ 28 มกราคม 2547

08.30-09.00 น.	ชี้แจงกิจกรรม
09.00-12.00 น.	กิจกรรมสำรวจป่าชุมชน
12.00-13.00 น.	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00-14.00 น.	เลือกตั้งกรรมการป่าชุมชนของกลุ่มเยาวชน
14.00-15.00 น.	อภิปรายและสรุปผลการจัดกิจกรรม และปิดประชุม

โครงการการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ร่วมมือถึงเพื่อนเยือนหอกระจายข่าว

มกราคม 2547

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และหอกระจายข่าวบ้านเจาะเหลาะ

หลักการและเหตุผล

โดยปกติเราจะใช้การฟังมากกว่าการพูดและการเขียนในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การฟังและการพูดจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในการทำให้สังคมและชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุข ยิ่งเป็นสังคมชนบทด้วยแล้ว การสื่อสารด้วยการฟังเป็นการทำให้สังคมและชุมชนเกิดความรักความสามัคคี เกิดการพัฒนาให้สังคมและชุมชนได้อย่างยั่งยืน

การตั้งหอกระจายข่าวตามหมู่บ้านต่างๆ เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่และดำเนินกิจกรรมต่างๆ เช่น การเผยแพร่ข่าวสารทางราชการ การบริการความรู้และการช่วยโน้มน้าวกระตุ้นเตือนให้เกิดทัศนคติที่ดี มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการพัฒนาชุมชนหมู่บ้าน เกิดความรักความสามัคคี เกิดความรักและร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในสังคมชุมชน

เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันในการดำเนินกิจกรรมหอกระจายข่าวในหมู่บ้านใกล้เคียงกันมีการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดเครือข่ายมีการเชื่อมเยือนกันในแต่ละหมู่บ้านและสมาชิกอื่นๆ ที่สนใจได้ใช้เป็นแหล่งในการเผยแพร่และรับเรื่องราวของสังคมและชุมชนให้เกิดความมั่นคงเข้มแข็ง และเกิดความผาสุกในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรับรู้เทคนิคและวิทยาการใหม่ในการจัดรายการหรือกิจกรรมหอกระจายข่าวให้กับคณะกรรมการและผู้สนใจ
2. เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ปัญหาอุปสรรคและแนวทางแก้ไขในการดำเนินกิจกรรมหอกระจายข่าว
3. เพื่อให้คณะกรรมการและผู้จัดรายการหอกระจายข่าวทุกหมู่บ้านในชุมชนหมู่ 1, 2, 4 และ 5 เกิดความเข้มแข็งมีความช่วยเหลือซึ่งกันและกันเกิดเครือข่ายและรับประโยชน์ทุกฝ่าย

ผู้เข้ารับการฝึกอบรม

1. คณะกรรมการหอกระจายข่าวและผู้จัดรายการบ้านปลายนาสวน	จำนวน 10 คน
2. คณะกรรมการหอกระจายข่าวและผู้จัดรายการบ้านองจุ	จำนวน 5 คน
3. คณะกรรมการหอกระจายข่าวและผู้จัดรายการบ้านองสิต	จำนวน 10 คน
4. คณะกรรมการหอกระจายข่าวและผู้จัดรายการบ้านเจาะเหลาะ	จำนวน 10 คน
5. คณะกรรมการหอกระจายข่าวและผู้จัดรายการบ้านไทรรงค์	จำนวน 5 คน

หัวข้อการจัดกิจกรรม

1. เทคนิคการพูดในหอกระจายข่าวให้น่าสนใจ
2. ปัญหาและอุปสรรคในการจัดรายการหอกระจายข่าว/แนวทางแก้ไข
3. การจัดทำแผนปฏิบัติการหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน

รูปแบบและวิธีการฝึกอบรม

1. การฟังจากวิทยากรบรรยาย
2. แบ่งกลุ่มแลกเปลี่ยนการดำเนินงานกิจกรรมหอกระจายข่าวของแต่ละหมู่บ้าน และนำเสนอ
3. แนวทางและวิธีการในการร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

วิทยากร

วิทยากรการสื่อสารการผลิตสื่อจากมหาวิทยาลัยมหิดล

สถานที่

วัดถ้ำผาพิรุณ

ระยะเวลา

มกราคม พ.ศ. 2547

งบประมาณ รวมเป็นเงิน 10,800 บาท

1. ค่าวิทยากร 2,000 บาท
2. ค่าพาหนะ 2,000 บาท
3. ค่าเอกสาร 2,000 บาท
4. ค่าอาหาร 4,800 บาท

วิธีการประเมินผล

1. การนำเสนอและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างหมู่บ้าน
2. แบบประเมินหลังการฝึกอบรม

แบบประเมินความคิดเห็นของชาวบ้าน

ต่อการรับฟังหออกระจายข่าวหมู่บ้าน

ประจำหมู่บ้าน.....ตำบล.....อำเภอ.....

ครั้งที่/.....

คำแนะนำ โปรดใช้เครื่องหมาย ✓/หน้าข้อที่ท่านต้องการเลือกเพียงคำตอบเดียว

ครั้งที่	เนื้อหา	มาก	ปานกลาง	น้อย	อื่น ๆ โปรดระบุ
1.	ท่านคิดว่าควรมีการดำเนินกิจกรรม หออกระจายข่าวหรือไม่				
2.	ท่านคิดว่าการจัดรายการหออกระจายข่าว มีประโยชน์				
3.	ภาษาที่ใช้ในการจัดหออกระจายข่าวควร เป็นภาษาท้องถิ่น				
4.	เวลาที่จัดรายการหออกระจายข่าวเป็น เวลา 18.00 – 19.00 น.				
5.	การจัดการสื่อสารในเรื่องข่าวสาร/ อาชีพ/บันเทิง				
6.	ถ้าคณะกรรมการหออกระจายข่าวจากหมู่ บ้านอื่นร่วมจัดกิจกรรมกับหออกระจาย ข่าวประจำหมู่บ้านท่านเห็นด้วย				
7.	หากว่ามีหน่วยงานอื่น ๆ เช่น อนามัย สายตรวจ เกษตร ร่วมในการจัดหออ กระจายข่าวท่านคิดว่าเป็นอย่างไร				

โครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดราชบุรี ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2547

1. หลักการและเหตุผล

จากสถานการณ์ปัจจุบัน พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดน้อยลงอย่างน่าวิตกด้วยสาเหตุหลายประการยังผลให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งหากปล่อยให้สถานการณ์เช่นนี้ดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ จะเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติขึ้น อันเป็นผลกระทบต่อนุชนและสิ่งแวดล้อมโดยตรง แต่ด้วยพระมหากรุณาธิคุณ และสายพระเนตรอันยาวไกลของ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักถึงปัญหาและทรงมีเมตตาธิคุณแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างคอบเนื่องจะเห็นได้จาก ได้ทรงพระราชทานโครงการ “ป่ารักษน้ำ” โครงการ “บ้านเล็กในป่าใหญ่” โดยมีปณิธานอันแน่วแน่ที่ต้องการให้ “คน” กับ “ป่า” อยู่กันอย่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กับทรงมีพระราชประสงค์ว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของราษฎรจากผู้นุกรุกทำลายให้เป็นผู้ดูแลรักษาและใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนได้นั้น จะเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการหยุดยั้งการทำลายทำให้เกิดการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่างได้ผล จากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2537 ทุกฝ่ายต่างยอมรับว่าสามารถทำให้ราษฎรได้ร่วมกันรักษาป่าได้จริงเป็นไปตามพระราชประสงค์ทุกประการ

สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชประสงค์จะให้คนอยู่ร่วมกันป่าได้อย่างพึ่งพาอาศัยกัน กับทั้งความห่วงใยที่ทรงมีต่อพสกนิกร ไม่ต้องการให้พสกนิกรของพระองค์ต้องเกิดความทุกข์ยากลำบากเพราะความแห้งแล้ง อันเกิดจากทรัพยากรป่าไม้ถูกทำลาย ดังจะเห็นได้ว่า พระองค์ท่านทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่เสมอ และกับการที่ทุกคนได้ทราบกันคืออยู่แล้วว่า ป่าไม้ให้น้ำให้ชีวิต กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช จึงได้ร่วมกับศูนย์ประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (ศปร.กอ.รมน.) ดำเนินการฝึกอบรมราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ตามโครงการราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ทั้งนี้งบประมาณ พ.ศ. 2547 ได้พิจารณาอนุมัติให้สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 5 ดำเนินการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ที่ห้องที่จังหวัดกาญจนบุรี และจังหวัดราชบุรี จำนวน 4 รุ่น

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อถ่ายทอดพระราชปณิธาน และความห่วงใยของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ให้ราษฎรมีความเข้าใจและรู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณ ร่วมกันดูแลรักษาป่าไม้เพื่อถวายเป็นราชสักการะ
2. เพื่อให้ราษฎรที่เข้ารับการฝึกอบรม มีความรู้ความเข้าใจ ในระบบนิเวศวิทยาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างถูกวิธี เห็นความจำเป็นในการรักษาความสมบูรณ์ของป่าไม้ สร้างจิตสำนึกและ

ทัศนคติที่ดีให้แก่ราษฎร เพื่อลดปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าและนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่ เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้แพร่หลายมากยิ่งขึ้น

3. เพื่อให้ราษฎรที่เข้ารับการฝึกอบรมมีความรู้ ความเข้าใจ ในกฎหมายป่าไม้ สร้างความเข้าใจให้แก่ราษฎรในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ และมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ที่รัฐดำเนินการขึ้นเพื่อฟื้นฟูสภาพป่าไม้และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

4. เพื่อพัฒนารายการโดยจัดตั้งเป็นองค์กรมวลชน เพื่อพิทักษ์ป่าไม้ สัตว์ป่า และสภาพแวดล้อมในนาม “รายการอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.)” และเป็นแหล่งข่าวของทางราชการในการเข้าแจ้งข่าววาระเบาะแสดการกระทำผิด

3. เป้าหมาย

1. ฝึกอบรมราษฎรที่อยู่ใกล้เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในท้องที่อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี 1 รุ่น จำนวน 100 คน
2. ฝึกอบรมราษฎรที่อยู่ใกล้เขตพื้นที่ป่าชุมชน ในท้องที่อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี 1 รุ่น จำนวน 100 คน
3. ฝึกอบรมราษฎรที่อยู่ใกล้เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในท้องที่อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี 1 รุ่น จำนวน 100 คน
4. ฝึกอบรมราษฎรที่อยู่ใกล้เขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ในท้องที่จังหวัดราชบุรี 1 รุ่น จำนวน 100 คน

4. วิธีดำเนินการ

1. สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 5 เป็นผู้รับผิดชอบและดำเนินการจัดทำโครงการ รสป. กำหนดพื้นที่เป้าหมายและคัดเลือกราษฎรจากพื้นที่เป้าหมายเข้ารับการฝึกอบรมโดยความร่วมมือและประสานงานกับกองทัพนาคที่ 1 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1 จัดให้มีการฝึกอบรมราษฎรในพื้นที่เป้าหมาย ตามแผนการฝึกอบรมราษฎรประจำปี แล้วรายงานผลการดำเนินงานตามโครงการ รสป. ให้กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ทราบ

2. กองทัพนาคที่ 1 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1 ในฐานะศูนย์ป้องกันและปราบปรามการลักลอบทำลายทรัพยากรป่าไม้ ภาคที่ 1 ให้การสนับสนุนวิทยากรในการฝึกอบรมเพื่อจัดตั้งองค์กรราษฎรที่ผ่านการฝึกอบรมตามโครงการ รสป. ในรูปแบบมวลชน รสป.

3. ส่วนป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กลุ่มอุทยานแห่งชาติ หัวหน้าป้องกันรักษาป่าและฐานปฏิบัติการป้องกันรักษาป่าในพื้นที่ ดำเนินการสนับสนุนการจัดฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ตามโครงการ

4. มอบหมายพื้นที่ป่าให้องค์การราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสป.) ที่ผ่านการฝึกอบรม รับผิดชอบดูแล เพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

5. ระยะเวลาการฝึกอบรมและสถานที่ฝึกอบรม

1. รุ่นที่ 1 ระหว่างวันที่ 6-9 เมษายน 2547 (จำนวน 4 วัน 3 คืน) ณ โรงเรียนบ้านนาสวน ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
2. รุ่นที่ 2 ระหว่างวันที่ 20-23 เมษายน 2547 (จำนวน 4 วัน 3 คืน) ณ บริเวณที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลหนองปรือ อำเภอเลาขวัญ จังหวัดกาญจนบุรี
3. รุ่นที่ 3 ระหว่างวันที่ 11-14 พฤษภาคม 2547 (จำนวน 4 วัน 3 คืน) ณ อุทยานแห่งชาติเอราวัณ อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี
4. รุ่นที่ 4 ระหว่างวันที่ 25-28 พฤษภาคม 2547 (จำนวน 4 วัน 3 คืน) ณ โครงการอุทยานเฉลิมพระเกียรติไทยประจัน อำเภอปากท่อ จังหวัดราชบุรี

6. ผู้รับการฝึกอบรม

ราษฎรชายหรือหญิงในพื้นที่เป้าหมาย อายุระหว่าง 19-60 ปี จำนวนรุ่นละ 100 คน

7. ผู้รับผิดชอบโครงการ

สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 5 โดยส่วนป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้จัดทำโครงการฝึกอบรมฯ(รสบป.) และดำเนินการฝึกอบรมโดยประสานงานกับกองทัพนกที่ 1 กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อจัดเตรียมวิทยากร ,ราษฎรผู้รับการฝึกอบรม และสถานที่ ดำเนินการฝึกอบรมให้เสร็จสิ้นตามโครงการ

8. วิทยาการฝึกอบรมและเจ้าหน้าที่ฝึกอบรม

1. วิทยากรให้ความรู้ภาคทฤษฎีจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
2. วิทยากรครูฝึกจากกองทัพนกที่ 1 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1
3. เจ้าหน้าที่อบรมจากส่วนป้องกันและอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ สำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 5

9. งบประมาณ

งบงานอนุรักษ์ป่าไม้ กิจกรรมงานป้องกันรักษาป่าที่ได้รับสนับสนุน จำนวนรุ่นละ 86,150 บาท (แปดหมื่นหกพันหนึ่งร้อยห้าสิบบาทถ้วน) จำนวน 4 รุ่น รวมเป็นเงิน 344,600 บาท (สามแสนสี่หมื่นสี่พันหกร้อยบาทถ้วน)

10. หลักสูตรฝึกอบรม

ใช้หลักสูตรฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า(รสบป.)ตามที่กำหนด

11. การติดตามและประเมินผล

แต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของสำนักบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 5 ประสานงานและติดตามผลโครงการฝึกอบรมราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2547 เพื่อดำเนินการติดตามผลการฝึกอบรมและให้คำแนะนำแก่ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า ในการดูแลพื้นที่ป่าในความรับผิดชอบขององค์การที่ได้รับมอบหมายโดยประสานการปฏิบัติร่วมกับเจ้าหน้าที่กองทัพนาคที่ 1 และกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในภาค 1 และฝ่ายปกครองในท้องที่ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

12. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1. ราษฎรในพื้นที่เกิดจิตสำนึกร่วมกันในการพิทักษ์ป่าไม้และสัตว์ป่า
2. เกิดพลังมวลชนในการพิทักษ์ป่า
3. หยุดยั้งการทำลายป่าและขบวนการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า
4. ราษฎรผู้ผ่านการฝึกอบรมสามารถดูแลพื้นที่ป่าได้รับมอบหมายได้บังเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

แบบรายงานการตรวจสภาพป่า (รศทป.)

1. ชื่อคณะผู้ตรวจ.....จำนวน.....นาย
2. ชื่อป่า.....
3. ที่ตั้งของพื้นที่ (ระบุพิกัดที่สำคัญ ๆ ในการตรวจ).....
4. เนื้อที่.....
5. อาณาเขตติดต่อ.....
6. ลักษณะภูมิประเทศ.....
7. ชนิดของป่าและสภาพป่า.....
8. พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่.....
9. พืชสมุนไพร.....
10. สัตว์ป่าและร่องรอยของสัตว์ป่า.....
11. สภาพการบุกรุกและร่องรอยการถูกทำลาย.....
12. แนวทางการป้องกัน.....
13. ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะของคณะผู้ตรวจ.....

ผู้ตรวจ ณ วันที่.....

(ลงชื่อ).....ผู้นำกลุ่มผู้ตรวจ

(ลงชื่อ).....ที่ปรึกษากลุ่มผู้ตรวจ

(ลงชื่อ).....พี่เลี้ยงกลุ่มผู้ตรวจ

แบบรายงานผลการปลูกป่า

ข้าพเจ้า (ชื่อ-สกุล).....อายุ.....ปี
 อาชีพ.....อยู่บ้านเลขที่.....หมู่บ้าน.....
 ตำบล.....อำเภอ.....จังหวัด.....
 ประเภทไม้ผล ไม้ยืนต้น ถวายแด่องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ
 เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....มีรายการดังนี้

1. ชื่อต้นไม้.....จำนวน.....ต้น ปลูกที่.....
2. ชื่อต้นไม้.....จำนวน.....ต้น ปลูกที่.....
3. ชื่อต้นไม้.....จำนวน.....ต้น ปลูกที่.....
4. ชื่อต้นไม้.....จำนวน.....ต้น ปลูกที่.....

ด้วยเกียรติของราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า (รสทป.) จังหวัด.....

ข้าพเจ้าขอรับรองว่ารายงานการปลูกข้างต้นนี้เป็นความจริงทุกประการ

ลงชื่อ.....

(.....)

ตัวบรรจง

ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ป่า จังหวัด.....

รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านตะมะแก ชุดที่ 2 (พ.ศ.2547-2549)

เลือกตั้งวันที่ 20 เมษายน 2547

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

คณะกรรมการกลาง

1. นายสนิท ศรีประกอบสุกร์	ประธาน
2. นายเอนก ขจรศรี	รองประธาน
3. นายนิพนธ์ สมจันทร์	รองประธาน
4. นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน	รองประธาน
5. นางพยอม กลิ่นจันทร์	ประชาสัมพันธ์
6. นายจ่านงค์ สวัสดิ์ธิติเลิศ	ผู้ช่วยประชาสัมพันธ์
7. นายสมนึก ยั้งประยูทธ์	เหรัญญิก
8. นายบุญธรรม สวัสดิ์คารา	ผู้ช่วยเหรัญญิก
9. นายพิสิทธิ์ ยั้งประยูทธ์	เลขานุการ
10. นายสมัย เพชรแหวว	ผู้ช่วยเลขานุการ
11. นายกระจ่าง จินะชัย	กรรมการ
12. นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	กรรมการ
13. นายสัญชัย เจริญบุรี	กรรมการ
14. นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	กรรมการ
15. นายประสาน นาสวนโสภณ	กรรมการ
16. นายตำรวจ ศรีทะพันธ์	กรรมการ
17. นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	กรรมการ

อนุกรรมการฝ่ายพัฒนาและหารายได้

1. นายสังวร คำเทวี
2. นายพิระพงษ์ ศาลางาม
3. นางสุภรณ์ พิมพ์ลา
4. นางสาวเสาวลักษณ์ แสนทรัพย์สิน
5. นางสร้อยพร แก้วทอง
6. นายสมบัติ เนตรลา
7. นายสุวิรัตน์ วีระกอบ
8. นายโสภณ แก้วชัยสุญญ
9. นายสุวัช ปฐวีพนาสน
10. นายจันทร์ ศรีจำรัส

11. นายสุวิทย์ มูลสาร
12. นายสมเดช เพ็ญอุ้น
13. อาจารย์นิพนธ์ สมจันทร์ ที่ปรึกษา

อนุกรรมการฝ่ายอนุรักษ์และป้องกัน

1. นายสุธรรม เต็มสิงขร
2. นายณรงค์ ประสิทธิ์สิงห์
3. นายวัลลพ ภูมิสันติภาพ
4. นายสาคร ศรีประกอบสุกร์
5. นายโยธิน ฉิมพินิช
6. นายฉลอง ศรีทะพันธ์
7. นายโพชัย เขตพนาวิบูลย์
8. นายสมควร พัทธกัศิรี
9. นายโสภณ นาสวนสุภัก
10. นายอาคม มหาศิริกาญจน์
11. นายชัยวัฒน์ นาสวนส้าง
12. นายสุขทิพย์ ฤณกุล
13. นายเอนก ขจรศรี ที่ปรึกษา

อนุกรรมการฝ่ายข้อมูลและประชาสัมพันธ์

1. นางพยอม กลิ่นจันทร์ ที่ปรึกษา
2. นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา
3. นายมณฑล ปรกแก้ว
4. นายอำพล สวัสดิ์ไฉไล
5. นางวรรณา สวัสดิ์ไฉสิต
6. นางสาววชิรา สวัสดิ์เจริญ
7. นายศักดิ์ แก้วทอง
8. นางสาวศัญนิภา หงษ์เวียงจันทร์
9. นายมานิช สวัสดิ์จारी
10. นายจันทร์ สวัสดิ์อิทธิมัย
11. นายณรงค์ สวัสดิ์ธรรมิ
12. นายมนัส อนันตลาภ

คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านสะมะแก (หุดยาวชน)

ชุดที่ 1 (พ.ศ.2547-2549)

1. จินดาพร ภารกุล	ประธาน
2. สายชล ทองประภา	รองประธาน
3. เอกมล วีระกุล	รองประธาน
4. ขวัญฤดี สวัสดิ์กระจำ	เลขานุการ
5. พรรณราย มูลสาร	ผู้ช่วยเลขานุการ
6. แก้วใจ เมืองมนต์	กรรมการ
7. ณัฐ มหาศิริกาญจน์	กรรมการ
8. ศิริจันทร์ สุขสถาพรชัย	กรรมการ
9. ศลิพร ศรีสุวรรณมาลา	กรรมการ
10. สนทยา จันทร์ประเสริฐ	กรรมการ
11. วีระ ศรีบรรณชา	กรรมการ
12. อรอนงค์ แสนทรัพย์สิน	กรรมการ
13. วันดี ดอกไม้	กรรมการ
14. กาญจนา สระพันธ์	กรรมการ
15. อนนงนุช สืบบุญ	กรรมการ

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม เรื่อง อดีต ปัจจุบันและอนาคตของป่าชุมชนสะมะแก

วันที่ 19 มกราคม 2545

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

รายชื่อ	ตำแหน่งสำคัญ
1.นายนิพนธ์ สมจันทร์	ประชาชนหมู่ 1 (อดีตอาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านองหลู)
2.นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยูร	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านนาสวน
3.นายสนธิ ศรีประกอบสุกร	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านปลายนาสวน
4.นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 5 บ้านเจาะเหลาะ
5.นายประเสริฐ แก้วอาสา	อบต. บ้านเจาะเหลาะ
6.นายมงคล ปรกแก้ว	แพทย์ประจำตำบล
7.นายสมบุรณ์ จิตผ่องแท้	อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคกาญจนบุรี
8.พระศักดิ์ จันทวนโณ	เจ้าอาวาสวัดนาสวน
9.พระครูประกาศ กาญจนกิจ	เจ้าอาวาสวัดถ้ำผาพิรุณ
10.นายจำลอง มานะดี	ครูของศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ชาวเขา บ้านเขาเหล็ก ต.เขาโจด
11.นางนรินทร์ เสนาะคนตรี	ภรรยา นายอำเภอศรีสวัสดิ์
12.นางพยอม กลิ่นจันทร์	ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 4 บ้านองสิต
13.นายภูษงค์ ชำนาญกิจ	ข้าราชการสำนักงานศึกษาธิการอำเภอศรีสวัสดิ์
14.นายประสาน นาสวนโสมณ	อบต. บ้านปลายนาสวน
15.นายบุญไธย ยิ่งประยูร	ประชาชน หมู่ 4
16.นายบุญธรรม สวัสดิ์คารา	อบต.บ้านองสิต
17.นายกระจำจ จินะชัย	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านบ้านองสิต
18.นายวิชชัย แสนทรัพย์สิน	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 กลุ่มบ้านไทรรงค์
19.นายสมนึก ยิ่งประยูร	ประธาน อบต. ตำบลนาสวน
20.นายรุ่งเรือง บานเย็น	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 บ้านปลายนาสวน
21.นายนิธิภัทร์ เสนาะคนตรี	นายอำเภอศรีสวัสดิ์
22.นายสมควร พิทักษ์ศิริ	ประชาชนหมู่ 2 บ้านไทรรงค์
23.นางโสภา สวัสดิ์ธรณี	ประชาชนหมู่ 4 บ้านองสิต
24.นางวนิดา สวัสดิ์โชติเดช	ประชาชนหมู่ 4 บ้านสะมะแก
25.นายบุญเกิด พิทักษ์ศิริ	ประธานกลุ่มป่าชุมชนและป่าต้นน้ำ
26.นายอนันต์ สิริพนาสวัสดิ์	ประชาชนบ้านสะมะแกและสมาชิกกลุ่มป่าชุมชนฯ
27.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	ผู้เชี่ยวชาญด้านป่าของชุมชน
28.นางบุญสม โปทา	ผู้ประสานงาน กพอช. ของอำเภอศรีสวัสดิ์

รายชื่อผู้เข้าร่วมการประชุมใหญ่คัดเลือกคณะกรรมการปทุมชนสะมะแก
วันที่ 1 พฤษภาคม 2545
ณ ปทุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

รายชื่อลำดับ 1-44	รายชื่อลำดับ 45-88
1.นายประธาน นาสวนโสภณ	45.นายสุวิทย์ โชคถิ่นประเสริฐ
2.นางสุภรณ์ พิมลา	46.นายสุธรรม เต็มสิงขร
3.นายดั่งเย็น เครือวาน	47.นายสวรงค์ ประสิทธิ์สิงห์
4.นางเจิญญา นาริรักษ์	48.นางพยอม กลิ่นจันทร์
5.นางลำอาก์ จันทร์ประเสริฐ	49.นายบุญเกิด พิทักษ์ศิริ
6.นายภาณุ เจริญ	50.นายประเสริฐ มนตรี
7.นางวรรณฯ สวัสดิ์โฆสิต	51.นายตรุท เขตศิริวิลาส
8.นางบุญธรรม ทองประภา	52.นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์
9.นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	53.นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์
10.น.ส.เสาวลักษณ์ แสนทรัพย์สิน	54.นายประเสริฐ แก้วอาสา
11.นางศรณีย์พร แก้วทอง	55.นางศรีประภา ดำรัมย์ย์
12.น.ส.จิตรกัญญา สวัสดิ์ณรงค์	56.นายสมหมาย จิตต์จันทร์
13.น.ส.สุภัทรา ศรีสุวรรณมาลา	57.นายจำลอง สีทะพันธ์
14.นายสฤษชัย เจริญบุรี	58.นายเดช โช้เงิน
นายรัชชัย แสนทรัพย์สิน	59.นายสำเริง พลพันธ์
15.นายประจวบ สวัสดิ์เจริญ	60.นายหลอดทอง ทองถ่า
16.นายจำนงค์ สวัสดิ์ดิเลศ	61.นายสำเริง แก้วอยู่
17.นายศิริชัย สุขศิริ	62.นายสมัย โสภะ
18.นายกระจำง จินะชัย	63.นายคำดี คงแก้ว
19.นายสมนึก ยิ่งประยูร	64.นายบุญเลิศ พันธุ์เลิศ
20.นายจันทร์ สวัสดิ์จำรัส	65.นายชาญยุทธ จำปาทอง
21.นายณรงค์ ประสิทธิ์สิงห์	66.นางฉวี สอนไชยญาติ
22.นายชูชาติ จิตศร	67.นายเพ็ญ กล้าใจ
23.นายอาคม มหาศิริกาญจน์	68.นายสังวาลย์ กล้าใจ
24.นายมนัส อนันตอเท	69.นายเฉลา พันธุ์เลิศ
25.นายอำพล สวัสดิ์ไฉไล	70.นายลี เหลือวิชา

รายชื่อลำดับ 1-44	รายชื่อลำดับ 45-88
26.นายสุวรรณ ตามพระหัตถ์	71.นายวิวัฒน์ หาญราชา
27.นายสมบัตร เนตรลา	72.นายถาวร พลพันธ์
28.นายภิญโญ ยิ่งประยุทธ์	73.นางสมเลียง อ่อนพรหม
29.นางโสภา สวัสดิ์ธรณี	74.นางพึงอน สุขสนอง
30.นายชัยวัฒน์ นาสวนส้าง	75.นางคำพันธ์ พัวไว้
31.นายโสภณ นาสวนสุวัด	76.นายทวี ราชมนตรี
32.นายสุวิทย์ มูลสาร	77.นางปราณี พรหมสว่าง
33.นายมณฑล ปรงแก้ว	78.นางรินทร์ คอกคง
34.นายชูศักดิ์ เขตศิริวิลาส	79.นางสมัย สุขสนอง
35.นางเกษร สวัสดิ์ไธไล	80.นางสุคนธ์ เนียมพันธ์
36.นายตะเวียโย่ง สวัสดิ์โชติ	81.นางบังอร สุขสนอง
37.นายเสนอ ประสิทธิ์สิงห์	82.นางฉลวย จำปาทอง
38.นายสะเจียซ่า สวัสดิ์ไชนกุล	83.นางนงเล็ก พันธุ์เลิศ
39.นายสุวัช ปฐวีพนาสนธ์	84.นางค่านาง แก้วอาสา
40.นายสมควร พิทักษ์ศิริ	85.นางถ่อน น้อยคำพวง
41.นายวัลลภ ภูสันติภาพ	86.นายเข้มทอง แก้วอาษา
42.นายสาคร ศรีประกอบสุกร์	87.นางสมปอง จันทรอ่อน
43.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	88.นายประสิทธิ์ ยิ่งประยุทธ์
44.นายสนิท ศรีประกอบสุกร์	

รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมศึกษาแผนที่และสำรวจป่าชุมชนสะมะแก

วันที่ 1-2 มิถุนายน 2545

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ และป่าชุมชนสะมะแก ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

รายชื่อ	ตำแหน่ง
1.นายพิสิทธิ์ ชัยประยุทธ์	กรรมการและเลขานุการป่าชุมชนฯ
2.นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	กรรมการป่าชุมชนฯ
3.นายจำนงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ	กรรมการป่าชุมชนฯ
4.นายสนิธ ศรีประกอบสุกร์	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชนฯ
5.นายบุญเกิด พัทธ์ชัยศิริ	ที่ปรึกษาคณะกรรมการป่าชุมชนฯ
6.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	กรรมการป่าชุมชนฯ
7.นายมนทล ปรกแก้ว	แพทย์ประจำตำบล
8.นายรัชชัย แสนทรัพย์สิน	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชนฯ
9.นายประสาน นาสวนโสภณ	กรรมการป่าชุมชนฯ
10.นางพยอม กลิ่นจันทร์	ประธานคณะกรรมการป่าชุมชนฯ
11.นายนิพนธ์ สมจันทร์	กรรมการป่าชุมชนฯ
12.นายกระจำจ จินะชัย	กรรมการป่าชุมชนฯ
13.นายภิญโญ ชัยประยุทธ์	อนุกรรมการป่าชุมชนฯ
14.นายสมนึก ชัยประยุทธ์	กรรมการป่าชุมชนฯ
15. นายผดุง มนตรี	กรรมการป่าชุมชน6
16.นายโสภณ นาสวนสุภัก	อนุกรรมการป่าชุมชนฯ
17.นายสมัย เพชรแวววาว	ประชาชนบ้านปลายนาสวน

รายชื่อผู้เข้ารับการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อการจัดการป่าชุมชน

13-17 สิงหาคม 2545

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ, ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาควคุมไฟป่าภาคกลาง
อุทยานแห่งชาติเฉลิมรัตนโกสินทร์ และบ้านห้วยหินดำ ต.วังยาว อ.ด่านช้าง

รายชื่อกรรมการ/อนุกรรมการที่เข้าอบรม	รายชื่อนักเรียนที่เข้าร่วมในวันที่ 13-14 ส.ค.45
1.นางพยอม กลิ่นจันทร์	1. นายรุ่งศักดิ์ จันทร์ประเสริฐ
2.นายสนิท ศรีประกอบสุกร	2. นายทองดี งามยิ่ง
3.นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	3. นายพงษ์พัศ ภูสันติภาพ
4.นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน	4. นายสุรเดช โต้งฟ้า
5.นายนิพนธ์ สมจันทร์	5. พิระศักดิ์ นาสวนกิตติ
6.นายภาณุ เจริญ	6. พิระยุทธ์ อ่อนเบา
7.นายจำนงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ	7. เอนก สิริพนาสวัสดิ์
8.นายอนันต์ สิริพนาสวัสดิ์	8. สถาพร สวัสดิ์กระจำ
9.นายประเสริฐ แก้วอาสา	9. สุภาพร บ้านกลางกำจร
10.นายผดุง มนตรี	10. พรฤทธิ์ บ้านกลางศิริรัฐ
11.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	11. พรทิพา สวัสดิ์ถาวร
12.นายกระจำ จินะชัย	12. พรชัย ลำไยเจริญ
13.นายวิวัฒน์ หาญราชา	13. มันทา เพ็งอุ่น
14.นายสมนึก ยิ่งประยุทธ์	14. พรฤดี นาสวนอภิรมย์
15.นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	15. ชิดรัตน์ นาสวนรังษี
16.นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยุทธ์	16. สุนิสา ศิริกาญจน์
17.นายนประสาน นาสวนโสภณ	17. วีรวรรณ เพ็งอุ่น
18.นายมณฑล ปรงแก้ว	18. สายพร ปฐวีพนาสมค์
19.นายสังวาลย์ กล้าใจ	19. ศุภดา รัตนาวาริน
20.นายอาคม มหาศิริกาญจน์	20. จูไรพร ศรีประกอบสุกร
21.นายบุญธรรม สวัสดิ์คารา	21. กาญจนา นาสวนสุวรรณ
22.นายโสภณ นาสวนสุกัก	
23.นางสุภรณ์ พิมลา	

ผู้ร่วมฟังบรรยายพิเศษ เรื่อง การพัฒนาหอกระจายข่าวสารโดยชุมชนและเพื่อชุมชน

วันที่ 9 มีนาคม 2547

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

บ้านปลายนาสวน

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายสนธิ ศรีประกอบสุกร์	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน
2	นายกอบชัย ภูสันติภาพ	ประชาชน
3	นายมณฑล ปรกแก้ว	แพทย์ประจำตำบล
4	นายปรีชา ปฐวีพนาสนนท์	ประชาชน
5	นายไมตรี ประชากุล	ประชาชน
6	นายผดุง มนตรี	กรรมการป่าชุมชน
7	นายศิริชัย กายฤทธิ์	ประชาชน
8	นายการุณ กุลทล	ประชาชน
9	นายสมพร ทองยาสุขุม	ประชาชน
10	นางรุจี ล่องลอย	ประชาชน
11	นายสมพิชญ์ วงษ์ด้วง	อาจารย์โรงเรียนบ้านนาสวน
12	นายพิศิษฐพงษ์ ไชยแก้ว	อาจารย์โรงเรียนบ้านนาสวน

บ้านองจ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยูร	เลขานุการคณะกรรมการป่าชุมชน
2	นางพวงเพ็ญ นาสวนอภิรมย์	ประชาชน
3	นางสุภรณ์ พิมลา	ผู้ช่วยเหรัญญิก
4	น.ส.อิสริยาภรณ์ จันทร์ประเสริฐ	ประชาชน
5	นายสมัย เพชรแวววาว	ครู กศน. ตำบลนาสวน

บ้านไทรรงค์

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน
2	นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	ผู้ช่วยเหรัญญิก
3	นายสัญญาชัย เจริญบุรี	ประชาชน

บ้านสะมะแก

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายจำนงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ	กรรมการป่าชุมชน
2	นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	กรรมการป่าชุมชน
3	นายอาคม มหาศิริกาญจน์	อนุกรรมการป่าชุมชน
4	นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	กรรมการป่าชุมชน

บ้านองสิต

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายกระจำจ จินะชัย	กรรมการป่าชุมชน
2	นายสมบัติ เนตรลา	ประชาชน
3	นายชัยวัฒน์ นาสวนส้าง	ประชาชน

บ้านเจาะเหลาะ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	รองประธานป่าชุมชน
2	นายประเสริฐ แก้วอาสา	กรรมการป่าชุมชน
3	นายวิวัฒน์ หาญราชา	กรรมการป่าชุมชน
4	นายชาญยุทธ จำปาทอง	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ร่วมกิจกรรมการประชุมปฏิบัติการ เรื่อง การดำเนินการทอกระจายข่าวสารประจำหมู่บ้าน

29-30 พฤษภาคม 2546

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

บ้านปลายนาสวน

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายสนธิ ศรีประกอบสุกร์	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน
2	นายมงคล ปรกแก้ว	แพทย์ประจำตำบล
3	นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยูร	เลขานุการคณะกรรมการฯ และ ผอ. โรงเรียนนาสวน
4	นายสมพิชญ์ วงษ์ด้วง	อาจารย์โรงเรียนบ้านนาสวน
5	นางอุไรวรรณ สวัสดิ์กนก	ประชาชน
6	นายวิจิต ดิษฐ์รัมย์	ประชาชน
7	นายศิริชัย กายฤทธิ์	ประชาชน
8	นายสุวิทย์ โชคดีนประเสริฐ	ประชาชน
9	นายประสาน นาสวนโสภณ	กรรมการป่าชุมชน
10	น.ส.จินดา เห็นประเสริฐ	สถานีอนามัยบ้านปลายนาสวน
11	นายสุบรรณ ลินสุพรรณ	ประชาชน
12	ลำรวบ ตามสระน้อย	นักศึกษา กศน.
13	นันทนา สมพา	นักศึกษา กศน.
14	ธีรภัช สุขสถาพรชัย	นักศึกษา กศน.

บ้านเจาะเหลาะ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	รองประธานป่าชุมชน
2	นางศรีประภา คำรัมย์	
3	นางอาภาพร มนตรี	
4	นายสังวรณ์ คำเทวี	
5	นายบุญเกิด พันธุ์เลิศ	
6	นายบุญเลิศ พันธุ์เลิศ	
7	นายเกรียง จำปาทอง	
8	นางสมัย สุขสนอง	

บ้านองจู-ไตรรงค์

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายปราโมทย์ อินทร์ศวรร	อาจารย์โรงเรียนวัดถ้ำองจู
2	นางสุภรณ์ พิมลา	ผู้ช่วยเหรัญญิก
3	นายสมชัย เพชรแวววาว	ครู กศน. ตำบลนาสวน
4	นายจันทร์ บุญมา	ประชาชน
5	นางวิวรรธณ บุญน้อม	ประชาชน
6	นายวัลลภ ถิ่นนาสวน	ประชาชน
7	สุนารี ไต้ฟ้า	นักศึกษา กศน.
8	นายรัชชัย แสนทรัพย์สิน	รองประธานคณะกรรมการป่าชุมชน
9	นายแดง ไร่ทัน	ประชาชน
10	น.ส.เสาวลักษณ์ แสนทรัพย์สิน	ประชาชน
11	นายอัสนี สวัสดิ์เจริญ	ประชาชน

บ้านองสิต-ตะมะแก

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายจ๋านงค์ สวัสดิ์ฐิติเลิศ	กรรมการป่าชุมชน
2	นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	กรรมการป่าชุมชน
3	นายอาคม มหาศิริกาญจน์	อนุกรรมการป่าชุมชน
4	นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์	กรรมการป่าชุมชน
5	นายโสภณ นาสวนสุภัก	อนุกรรมการป่าชุมชน
6	นายอนนก สิริพนาสวัสดิ์	นักศึกษา กศน.
7	น.ส.เบญจวัน ณ นคร	อาจารย์โรงเรียนบ้านองสิต
8	นายกระจ่าง จินะชัย	กรรมการป่าชุมชน
9	นายมนัส อนันตลาภ	อนุกรรมการป่าชุมชน
10	นายอนุชาติ สวัสดิ์คำรา	นักศึกษา กศน.
11	น.ส.สุภาภรณ์ รัชสุวรรณ	นักศึกษา กศน.
12	น.ส.สุพัตรา นาสวนสุภัก	นักศึกษา กศน.
13	น.ส.สุรัตน์ ชัยนิต	นักศึกษา กศน.

อื่นๆ

ลำดับ	รายชื่อ	ตำแหน่ง
1	นายนายสุชาติ พลทุก	ครูใหญ่โรงเรียนบ้านค่านแม่แจลบ

ผู้เข้าร่วมการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง จัดการความรู้ปทุมชนะมะแก

วันที่ 27-28 มิถุนายน 2546

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

กรรมการปทุมชน	นักเรียนบ้านองสิต
1.นางพยอม กลิ่นจันทร์	1. ค.ญ.วิลาวรรณ วีระกุล
2.นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์	2. นายธนากร สวัสดิ์วาริ
3.นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยูร	3. ค.ญ.ประนมศรี นาสวนสุจิตร์
4.นายประเสริฐ แก้วอาสา	4. น.ส.วันดี ดอกไม้
5.นายภาณุ เจริญ	5. นางสาวสายชล ทองประภา
6.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช	6. ค.ญ.สมใจ นาสวนขจี
7.นายวิวัฒน์ หาญราชา	7. ค.ช.สุพล นาสวนสุติ
8.นายมณฑล ปรงแก้ว	8. ค.ญ.วิไลลักษณ์ รัสสุวรรณ
9.นายกระจำ จินะชัย	9. น.ส.มาลัย ชีขันติ
10. นายอนันต์ สิริพนาสวัสดิ์	นักเรียนบ้านไทรรงค์
นักเรียนบ้านปลายนาสวน	1. ศิริจันทร์ สุขสถาพรชัย
1. สุวันดี สวัสดิ์โชนกุล	2. ศติพร ศรีสุวรรณมาลา
2. วราภรณ์ บุญนุ่ม	3. อาทร ศรีสุวรรณมาลา
3. สนธยา จันทร์ประเสริฐ	4. สุภัตสร สวัสดิ์พนากิจ
4. ชีรพล กังวลจุล	5. นกมล เครือสุวรรณ
5.สูงสุด ปฐวีพนาสนนท์	นักเรียนบ้านเจาะทะเลาะ
นักเรียนบ้านองจู	1. ดวงใจ ดวงแก้ว
1. อรทัย นาสวนโกมล	2. ไสว โสภะดา
2. ปานฤดี สวัสดิ์กระจำ	3. นมล เนียมดี
3. ขวัญฤดี สวัสดิ์กระจำ	4. รศรินทร์ จันทาอ่อน
นักเรียนบ้านมะมะแก	5. อานนทร์ เพชรคำแหง
1. ค.ช.อนุศักดิ์	6. สมหมาย หาญราชา
2. นายจิตติ อนันตลาภ	7. โกวิทย์ จิตต์จันทร์
3. ค.ช.ณัฐพงษ์ ปฐวีพนาสนนท์	8. กาญจนา สีทะพันธ์
4. นายนิพนธ์ สิริพนาสวัสดิ์	

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประชุมปฏิบัติการ
เรื่อง การเตรียมองค์ความรู้สำหรับศูนย์การเรียนรู้ป่าชุมชนสะมะแก
16 ธันวาคม 2546
ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

หมู่ที่ 1 บ้านปลายนาสวน	หมู่ 4 บ้านองสิต-สะมะแก
1.นายสนิท ศรีประกอบสุกร์	34.นางพยอม กลิ่นจันทร์
2.นางสุภรณ์ พิมพ์	35. นายกระจำ จินะชัย
3.นายประสาน นาสวนโสภณ	36. นายบุญธรรม สวัสดิ์คารา
4.นายผดุง มนตรี	37. นายอาคม มหาศิริกาญจน์
5.นายสมนึก ยิ่งประยุทธ์	38. นายสุรรัตน์ วีระกุล
6.นายสาคร ศรีประหงษ์	39. นางวรรณ สวัสดิ์ไฉนิต
7.นายวัลลภ ถิ่นนาสวน	40.น.ส.รุ่งฟ้า ธารพนมสวรรค์
8.นายภาณุ เจริญ	41.น.ส.สุมาลี สวัสดิ์ชาติ
9.นายนิพนธ์ สมจันทร์	42.นางสรสนี นาสวนสูงรังค์
10.นายอำพล สวัสดิ์ไฉไล	43.นายสมบัติ เนตรลา
11.นายสะเจียซ่า สวัสดิ์โชนกุล	44.นายวิจิต หาดิ
12.นายชาติ เขตศิริวิลาส	45.นายสุทธิพิย์
13.นายสมัช เพชรแวววาว	46. นายสุวรรณ ตามพระหัตถ์
14.นางระเบียบ กายฤทธิ์	47.นายอนันต์ ศิริพนาสวัสดิ์
15.นายเจิ้ง สวัสดิ์จิตติเลิศ	48.นางสุวิมล อ่อนอรุณ
16.นางเจิดฉาย นาริรัตน์	49. นายโสภณ นาสวนสุกัค
17.นางเค็ดเคียว ไกรทอง	50.นางโสภา สวัสดิ์ธรรมิ
18.นายพิชัย อ่อนเบา	51.นายจำนงค์ สวัสดิ์จิตติเลิศ
19.นายพิสิทธิ์ ยิ่งประยุทธ์	52.นางสุคา มาพิคง
20.นายมนทล ปรกแก้ว	53.นายมนัส อนันตลาภ
21.นายสวงศ์ ประสิทธิ์สิงห์	54.นายภิญโญ ยิ่งประยุทธ์
22.ศัยสนา นิ่มนวล	55.นายสมนึก สวัสดิ์โชติเดช
23.บัณฑิต พัทธกัศิรี	56.นายสะเวียโพ สวัสดิ์โชติเดช
24.นายนิล โชคนาสวนพิพัฒน์	57. นางสุวิมล อ่อนอรุณ

หมู่ที่ 2 บ้านไทรรงค์	หมู่ที่ 5 บ้านเจาะทะเลาะ
25.นายธวัชชัย แสนทรัพย์สิน	58. นายเสงี่ยม หงษ์เวียงจันทร์
26.นายอรรถกฤษณ์	59. นายเอนก ขจรศรี
27.นายโกวิทย์ สวัสดิ์เจริญ	60. นายจิรศักดิ์ มนตรี
28.นายสัณชัย เจริญบุรี	61.นายสมร จันทาอ่อน
29.น.ส.เสาวลักษณ์	62.นายพิเศษ แสนสุข
30.นางนงลักษณ์ ศรีสุวรรณมาลา	63.นายทวี ราชมนตรี
31.น.ส.วชิรา สวัสดิ์เจริญ	64.อำพร ชุนรักษ์
32.นายอัสนี สวัสดิ์เจริญ	65.นายณัฐพล หงษ์เวียงจันทร์
33.(อ่านลายมือไม่ออก)	66.นายเฉลิมชัย ทองสม
	67. นายวิวัฒน์ หาญราชา
	68. นายสังวรรณ คำเทวี
	69. นายสังวาลย์ กล้าใจ
	70. นายสำรอง สีทะพันธ์
	71. นายฉลอง ศรีทะพันธ์
	72. นายเกรียง จำปาทอง

วิทยากรกลุ่ม

1. อาจารย์สุรเดช รุ่งศรีนก	ศึกษานิเทศก์ เขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 3
2. อาจารย์ปกาสติ โรจนกุล	ศึกษานิเทศก์ เขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 3
3. อาจารย์วิบูลย์ ชมละม้าย	ศึกษานิเทศก์ เขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 3
4. น.ส.สายหยุด ห้าวเจริญ	อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านโป่งหวาย
5. นายพิสิทธิ์ ยั้งประยูร	ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาสวน
6. นายเอกสิทธิ์ ภูมริน	อาจารย์โรงเรียนบ้านองสิต
7. นายสมัย เพชรแวววาว	ครู กศน. ตำบลนาสวน

เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมค่าย “รู้จักป่า รู้จักบ้าน สืบสานป่าชุมชน”

วันที่ 27-28 มกราคม 2546

ณ วัดถ้ำผาพิรุณ ต.นาสวน อ.ศรีสวัสดิ์ จ.กาญจนบุรี

โรงเรียนนาสวน	โรงเรียนบ้านดงเสลา
1.ค.ญ.ศศิพร ศรีสุวรรณมาลา	30.วรรณภา บัวศรี
2.ค.ช.อาทร ศรีสุวรรณมาลา	31.ศิริวรรณ นาสวนขจร
3.ค.ญ.สุภัทสร สวัสดิ์พนากิจ	32.ศุภารัตน์ นาสวนนิเวศน์
4.ค.ญ.ศิริจันทร์ สุขสถาพรชัย	33.อนงค์นุช สืบบุตร
5.ค.ช.จรัส นาสวนกนก	34.อัญชลี สวัสดิ์ดารา
6.ค.ญ.ขวัญฤดี สวัสดิ์กระจำ	35.อานนท์ สีทะพันธ์
7.ค.ญ.ปณฤดี สวัสดิ์กระจำ	36.ธนากร สวัสดิ์จारी
8.ค.ญ.จินดาพร ภารกุล	37.ประนมศรี นาสวนสุจิตร
9.ค.ญ.อรทิพย์ นาสวนโกมล	38.วิไลลักษณ์ รัชสุวรรณ
10.ค.ญ.จิรญา นาสวนอภิรมย์	39.วิลาวรรณ วีระกุล
11.ค.ช.จิรพันธ์ อุปะการะ	40.ศักดิ์ชาย ขจรศรี
12.ค.ญ.น้องนาง นาสวนฐิติ	41.สมใจ นาสวนขจี
13.ค.ช.สนธยา จันทร์ประเสริฐ	42.อานนท์ เพชรกำแหง
14.ค.ช.ธีรพล กังวลจุล	43.ประสาน สวัสดิ์กรณีย์
15.ค.ช.ต่งสุข ปฐวีพนาสนธ์	44.สมหมาย หาญราชา
16.ค.ญ.วรารักษ์ บุญทิม	45.โกวิทย์ จิตต์จันทร์
17.ค.ญ.สุวันดี สวัสดิ์โชนกุล	46.กาญจนา สีทะพันธ์
18.ค.ช.วีระ ศรีพรหมมา	47.จักรพันธ์ คะเสนา
19.ค.ญ.อรอนงค์ แสนทรัพย์สิน	48.ดวงใจ ดวงแก้ว
20.ค.ญ.ลำไย คาวแสง	49.นิพนธ์ ศิริพนาสวัสดิ์
21.ค.ช.ณัฐพงษ์ ปฐวีพนาสนธ์	50.มาลัย ชิขันติ
22.ค.ช.อนุศักดิ์	51.วันดี ดอกไม้
23.ค.ช.ณัฐ มหาศิริกาญจน์	52.สายชล ทองประภา
24.ค.ช.พงษ์ศักดิ์ งามยิ่ง	53.สุพล นาสวนสุติ
25.ค.ญ.แก้วใจ เมืองมนต์	54.ไสว โสกะคา
26.ค.ญ.พรรณราย มูลสาร	55.อาทิตย์ นาสวนจตุ
โรงเรียนบ้านดงเสลา	56.เอกพล วีระกุล
27.เกศินี ภูมิรินทร์	57.นมล เนียมดี
28.ปรางค์	58.รสรินทร์ จันทาอ่อน
29.พรทิพย์ นาสวนสุรงค์	59.ปิยณัฐ แก้วอาสา

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสรุปบทเรียน

วันที่ 5 เมษายน 2547

ณ ศาลาประชาคมบ้านปลายนาสวน

หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน-บ้านองจู	หมู่ 1 บ้านปลายนาสวน-บ้านองจู (ต่อ)
1. นายนิพนธ์ สมจันทร์	24. ประภัสสร สวัสดิ์ธรณี
2. นายสมัย เพชรแวววาว	25. รัตนาวดี นาสวนรัมย์
3. นายสวงศ์ ประสิทธิ์สิงห์	26. นายกอบชัย ภูสันติภาพ-
4. นายสะเจียซ่า สวัสดิ์ไชนกุล	หมู่ 4 บ้านองสิต-สละแม
5. นายชาติ เขตคีรีวิลาส	1. นายโสภณ นาสวนสุกัค
6. นายภาณุ เจริญ	2. นายเอกสิทธิ์ ภูมิรินทร์
7. นางสุภรณ์ พิมลา	3. นายกระจ่าง จินะชัย
8. นางประไพ ทองแถว	หมู่ 5 บ้านเจาะเหลาะ
9. นางมาลี วิหาร	1. นายเอนก ขจรศรี
10. นางสุกัญญา สวัสดิ์ไฉไล	2. นายสังวรณ์ คำเทวี
11. นางจันทร์ทิพย์ สุขสถาพรชัย	3. นายสังวาลย์ กล้าใจ
12. จินดาพร ภารกุล	4. นายสมหมาย จิตต์จันทร์
13. กิ่งกาญจน์ โชคดีนประเสริฐ	5. นางศรีประภา ดำารัมย์
14. นายวัชรระ สวัสดิ์กรณ	
15. วราภรณ์ บุญทิม	
16. สุวันดี สวัสดิ์ไชนกุล	
17. นายลุงนก ปฐวีพนาสนธ์	
18. นายอนงค์ ประสิทธิ์สิงห์	
19. นางเรียวไฟ อยู่เย็น	
20. นายสมเกียรติ กังวลจุล	
21. นางผ่องศรี สวัสดิ์วงศ์	
22. จิรญา นาสวนอภิรมย์	
23. อรอนงค์ แสนทรัพย์สิน	